La

TĖVYNĖS SARGAS

2-3

1948

TĖVYNĖS SARGAS

Kultūros, visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas.
Redaguoja redakcinė komisija
Adr.: 14b. Reutlingen, Jahnstr. 3

TURINYS

		pusl.
1. J. Šv. Pijaus XII kalba	Tikrosios demokratijos pagrindai	97—103
2. J. Šv. Pijaus XII žodis	Tikrosios taikos pagrindai	103—106
3. J. S-is	Lietuvių tautos kova prieš SS legioną	107—124
4. Petras Bigas	Socializmo problema	125—133
5. R. P. Villain	Komunizmas ir jo įtaka civilizacijų santykiams	134—140
6. J. V.	Socialiniai ir ekonominiai klausimai Italijos konstitucijoje	141—143
7. M. Krupavičius	Lietuvių krikščionių demokratų partijos pagrindai	144—155
8. Jaques Maritain	Krikščionybė ir demokratija	156—163
9. ×××	Krikščionybė ir politika	163—173
10. ×××	Krikščionių demokratų internacionalas	173—179
11. ×××	Filosofijos aktualijos	180—186

RYŠKIEJI VEIDAI

1. M. Krupavičius	Juozas Albinas Herbačiauskas	187—193
2. B. Pr.	Igino Giordani dienos vyras Italijoje	193—194
3. ×××	Jonas Mateika	194—196
4. ×××	Juozapui Goerres atminti	196—197

BAŽNYČIA IR RELIGIJA

1. B. B.	Katalikų buklė šiaurės kraštuose	198—201
2. ×××	Vengrijos katalikų buklė	201—202

ĮVAIRENYBĖS

1. L. G.	Moralė ir politika	203—204
2. M. Galdikienė ir V. B.	Iš katalikių moterų draugijos praeities ir dabarties	204—210
3. Druidas	PCIRO konferenciją stebint	211—214
4. ×××	Iš lietuvių krikščionių demokratų suvažiavimo	214—219

KNYGOS

1. G. T.	Komunizmas ir socializmas	219—221
2. S-a	Krikščionybė ir politika	221—222
3. P.	Socialinė moralė mašinizmo amžiuje	223
4. P.	Didelis įnašas į krikšč. demokratijos literatūrą	224

TIKROSIOS DEMOKRATIJOS PAGRINDAI

J. Š. PIJAUS XII KALBA 1944 M. KALĖDOMS

ŠEŠTOSIOS KARO KALĖDOS

1. Kalėdos

„Pasirodė mūsų Išganytojo ir Dievo gerumas ir žmonių meilė“ (Tit. 3, 4). Jau šeštą kartą nuo baisaus karo pradžios šiais nesudrumsta taika kvėpuojančiais žodžiais sveikina šventoji Kalėdų liturgija Dievo Išganytojo atėjimą į mūsų tarpą. Kukli ir neturtinga Betlėjaus prakartėlė neapsakomai didele jėga traukia į save visų tikinčiųjų mintis.

2. Kalėdų džiaugsmas karo liūdesy

Giliai į aptemdytas, liūdinčias ir prislėgtas žmonių, širdis skverbiasi stipri šviesos ir džiaugsmo srovė ir jas visai pavergia. Nusvirusios galvos pakyla ir nušvinta, nes Kalėdos yra žmogaus vertybės šventė, šventė „stebuklingo apsikeitimo, kuriuo metu žmonių giminės Kūrėjas, gimdamas iš Mergelės prisiėmė žmogaus kūną, jį išaukštino, o mus savo atėjimu apdovanojo dieviškumu“ (Naujųjų Metų I Vakarinės I Antifona). Nuo gulinčio prakartėlėj šviesa spinduliuojančio Vaikelio mūsų žvilgsnis savaime skrieja į žemiškąjį pasaulį ir į mūsų lūpas ateina skausminga šv. Jono Evangelisto aimana: „Lux in tenebris lucet et tenebrae eam non comprehenderunt“ (Jon. 1, 5) — „Šviesa šviečia tamsybėje, o tamsybė jos neapėmė.“

Deja, jau šeštą, kartą austa Kalėdų rytas ties vis besiplečiančiais kovų laukais, ties vis didėjančiais žmonių aukų kapinynais, ties dykumomis paverstom apylinkėm, kur vieniši tušti sugriautų bažnyčių bokštai savo nebyliu liūdesiu rodo į dar nesenai klestėjusių ir turtingų miestų griuvėsius, kur griuvimo nublokšti arba išplėšti varpai nebežadina gyventojų šventu Kalėdų gaudesiu. Tie bokštai yra nebylūs liudininkai šios gėdingos dėmės žmonijos istorijoje, kaip apakusi žmonija savo noru nusisuko nuo skaidrumo To, Kuris yra Tėvo atspindys ir šviesa, sava valia atsiskyrė nuo Kristaus ir taip pateko į pražūtį, kuri nuvedė iki atsisakymo nuo žmogaus vertybės. Daugely didingų katedrų ir kuklių koplyčių užgeso ir mažytės lempelės, kurios prieš cimborijas kartu su Dieviškuoju Svečiu, pasauliui miegant, kiauras naktis budėjo. Toks beatodairus nuniokojimas! Tokia priešingybė! Argi žmonijai jau nebėra jokios vilties?

VILTIES AUŠRA

3. Geresnių laikų ilgėjimasis

Tebūnie pagarbinamas Viešpats! Iš skausmo atodūsių, iš pavienių asmenų ir prispaustų kraštų širdį draskančios baimės gelmių kyla vilties kupina aušra. Vis didėja būrys kilnių protų, kuriuose bręsta mintis ir ryškėja bei stiprėja nusistatymas, kad kaip tik šį pasaulinį karą, šitą visuotinį sąmyšį reikia padaryti išeities tašku naujai gadynei, giliai siekiančiam pasaulio atnaujinimui ir visuotiniam pasaulio pertvarkymui. Ir štai, atsitiko, kad dar kariuomenėms betęsiant žudančią kovą vis žiauresniais ginklais, valstybių vyrai, atsakingi tautų atstovai renkasi į pasikalbėjimus ir konferencijas, siekdami nustatyti pagrindines teises ir pareigas, ant kurių vėl būtų atstatyta valstybių bendruomenė, ir ieškodami kelio į geresnę, tikresnę ir garbingesnę žmonijos ateitį. Kokia reta priešginybė: susitiko karas, kurio atkaklumas grąso išsigimti į pamišimą, ir jau žymi pažanga siekimų ir pasiūlymų tikrai ir pastoviai taikai įgyvendinti! Be abejo, apie vieno ar kito pasiūlymo vertę, pritaikomumą ar efektyvumą galima turėti įvairias nuomones, tačiau viena yra aišku, kad sąjūdis yra prasidėjęs.

DEMOKRATIJOS KLAUSIMAS

4. Kritiška laikysena nekontroliuojamos valstybės jėgos atžvilgiu

Be to, — ir tai yra bene svarbiausias dalykas, — akis varginančiame karo pašvaiščių žerėjime uždarytos į kunkuliojančio karščio ugnies pečių tautos tarytum po ilgo apsvaigimo pradeda atbusti. Jos užima valstybės ir valstybės vyrų atžvilgiu naują kritišką ir nepasitikėjimo bei abejojimų pilną poziciją. Kartaus patyrimo pamokytos, tautos vis labiau priešinasi diktatūrinės, nekontroliuojamos ir nepaliečiamos jėgos išimtinoms teisėms ir reikalauja tokios valdžios sistemos, kuri labiau atitiktų piliečio garbingumą ir laisvę. Karo iki gelmių sujauktos sujaudintu žmonių masės pradeda tikėti — pradžioje gal miglotai ir neaiškiai, bet toliau vis labiau nepajudinamai, — kad pasaulis nebūtų buvęs įstumtas į pragaištingą karo sūkurį, jeigu būtų buvę galima patikrinti ir pataisyti viešosios valdžios

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

veikimą; jos ima tikėti, kad pačioje tautoje reikia sukurti veiksmingas apsaugos priemones, norint ateity išvengti panašios katastrofos.

5. Bunda linkimas į demokratiją

Argi tokioms nuotaikoms esant reikia stebėtis, kad tautos vis labiau pasiilgsta demokratijos ir toji tendencija randa pritarimą ir paramą tų, kurie norėtų aktyviai dalyvauti paskiro asmens ar bendruomenės likimą lemiančiuose žygiuose?

Beveik nėra reikalo priminti, kad pagal Bažnyčios nurodymus, „jei paisoma katalikybės mokslo apie višosios valdžios kilmę ir naudojimą, leidžiama duoti pirmenybę nuosaikios demokratinės formos vyriausybėms“ ir kad „Bažnyčia neneigia nė vienos iš įvairių valdžios formų, su sąlyga, kad toji valdžia būtų pajėgi tarnauti piliečių gerovei“ (Leono XIII encik. „Libertas“, 20. 6. 1888, galas).

6. Žmogus — viešojo gyvenimo nešiotojas, pagrindas ir tikslas

Jeigu Mes šios šventės, kuri kartu yra ir kūnu tapusio Žodžio gerumo bei žmogaus didybės (netik asmens didybės, bet ir jo didybės bendruomenės gyvenime) šventė, proga kreipiame savo dėmesį į demokratijos klausimą, norėdami pagvildenti kokių pagrindinių principų ji turi laikytis, kad ją būtų galima pavadinti tikra demokratija, t. y. atitinkančią šios valandos sąlygoms, tai tas aiškiai rodo, kad Bažnyčios rūpestis ir pastangos nukreiptos ne tiek į demokratijos struktūrą ir jos išorinę organizaciją, — tai yra dalykai, kurie priklauso kiekvienos tautos specifinių palinkimų, — kiek į žmones kaip žmones, kurie turi būti ne socialinio gyvenimo objektai ir pasyvūs elementai, bet to socialinio gyvenimo nešiotojai, pagrindas ir tikslas.

7. Du pagrindiniai klausimai

Iš anksto prileidžiant, kad plačiausia prasme suprantama demokratija gali reikštis įvairiomis formomis ir gali būti įgyvendinta lygiai monarchijose kaip ir respublikose, Mūsų svarstymo prašosi du klausimai:

1. Kokiomis ypatybėmis turi pasižymėti demokratijoje ir demokratinės valdžios formoje gyveną žmonės?
2. Kokiomis ypatybėmis turi pasižymėti asmens, kurie demokratijoje vykdo viešąją valdžią?

I YPATINGOS PILIEČIO SAVYBĖS DEMOKRATINĖJE VALSTYBĖJE

8. Daugiau ir geresnės demokratijos

Piliečio galėjimas pareikšti savo nuomonę dėl jam dedamų pareigų ir aukų, neturėjimas prievolės paklusti pirma, negu bus išklausytas — tai yra dvi piliečio teisės demokratijoje, kaip sako pats jos vardas. Ar demokratija yra tikrai sveika ir išlyginta, ar ji pajėgi gyventi ir plėtotis, pažįstama iš stiprumo, darnumo bei rezultatų šito ryšio, kuris susidaro tarp piliečių ir valstybės valdžios. Kas liečia iš piliečių reikalaujamų pasiaukojimų pobudį ir apimtį — prie mūsų laikais taip plačiai ir giliai siekiančios valstybės įstatimdavystės — daug kam atrodo demokratinė valdžios forma kaip naturalus proto reikalavimas. Jeigu reikalaujama „daugiau ir geresnės demokratijos“, tai tas turėtų reikšti, kad piliečiams reikia suteikti vis daugiau galimumų susidaryti savo asmenišką pažiūrą, ją pareikšti ir bendrajai gerovei atitinkamu būdu į ją atsižvelgti.

Iš čia seka pirmoji būtina išvada su savo praktiškomis pasekomis — valstybė yra ne mechaniškai atitinkamoje teritorijoje sujungtų paskirų asmenų beformė masė, bet tai yra ir turi būti sujungtas ir jungiantis tikros tautos vienetas.

9. Tauta ir masė

Tauta ir beformė minia, arba kaip paprastai sakoma „masė“, yra dvi skirtingos sąvokos. Tauta gyvena ir veikia savo nuosava gyvybe, masė gi yra savyje inertinga ir gali būti išjudinta tik išorinių veiksnių. Tauta gyvena savo narių gyvenimo gausumu, kurie ją sudaro ir kurių kiekvienas — savo vietoje ir sau tinkamu būdu — yra sąmoninga asmenybė savo atsakomybėje ir įsitikinimuose. Masė gi, priešingai, laukia akstino iš šalies; ji greit tampa žaislu kiekvieno, kuris moka išnaudoti jos instinktus ir jos įspūdingumą. Šiandien ji seka vieną vėliavą, rytoj kitą. Iš tikros tautos gyvenimo gausumo į valstybę ir jos organus liejasi gausus ir turtingas gyvenimas ir teikia valstybės organams vis naujos ir niekad neišsenkančios jėgos jausti savo atsakomybę ir suprasti tikrąją bendruomenės gerovę. Valstybė gali įsikinkyti į savo vežimą ir elementarinę masės jėgą, jei tik sugebės sumaniai prie masės prieiti. Į vieno ar kelių garbėtroškų ar savanaudžių rankas patekusi valstybė, pasinaudodama į mašinos padėtį degraduota mase, gali primesti savo sauvalę geresniajai tikros tautos daliai. Tada bendroji gerovė yra sunkiai ilgiems laikams sužalojama ir padaryta žaizda yra labai dažnai sunkiai beišgydoma.

10. Asmenybės — tautos bendruomeniškumo palaikytojos

Iš to seka antroji išvada: masė, kaip Mes ją ką tik aptarėme, yra tikrosios demokratijos ir jos laisvės bei lygybės idealų pagrindinis priešas.

Tautoje, kuri šio vardo verta, pilietis jaučia savyje savo asmenybės savo pareigų, ir savo teisių, savo paties laisvės sąmoningumą, sujungtą su pagarba kitų laisvei bei kilnumui. Tautoje, kuri šio vardo verta, visos nelygybės, kurios ne dėl sauvalės, bet dėl pačios daiktų prigimties, dėl nelygaus išsilavinimo, turto, visuomeninės padėties yra kilusios, — tačiau, be abejo, be jokios žalos teisingumui ir abipusiai meilei, — negali sukliudyti tikrai bendruomenės dvasiai ir broliškumui išsilaikyti bei persverti. Priešingai, visai

nepažeidžiant pilietinės lygybės, tos nelygybės suteikia jai tikrąją prasmę, būtent, kad kiekvienas žmogus valstybėje turi teisę garbingai gyventi savo asmeninį gyvenimą toje vietoje, kurioje jį pastatė dieviškosios Apvaizdos ranka.

11. Masė — svarbiausias demokratijos priešas

Kokiu priešingumu šiam garbingų ir apdairių rankų valdomoje tautoje esančiam demokratinės laisvės ir lygybės idealui atsistoja liūdnas masės sauvalei išduotos demokratinės valstybės vaizdas. Laisvė, nors ji yra moralinė asmens pareiga, tironiškuose siekimuose virsta nepažabotu žmogaus godumo ir aistrų tenkinimu, skriaudžiant kitus. Lygybė išsigimsta į bedvasį ir monotonišką lyginimą. Palengva išnyksta supratimas: tikrosios garbės, asmeniško pasiaukojimo, pagarbos praeičiai, žmogaus didybės, žodžiu, viso to, kas sudaro žmogaus gyvenimo vertę. Belieka tik vienoje pusėje tariamosios demokratijos burtais suklaidintos aukos, tos demokratijos, kurią jie be piktos valios palaikė už demokratijos dvasią, už laisvę, ir lygybę, kitoje gi pusėje didesnis ar mažesnis skaičius laimėjusiųjų, kurie sugebėjo pinigo ar organizacijos galybės dėka susikurti privilegijuotą padėtį arba užtikrinti sau kitų valdymą.

II VIEŠOSIOS VALDŽIOS LAIKYTOJŲ YPATYBĖS DEMOKRATINĖJE VALSTYBĖJE

12. Tikrasis ir veiksmingasis demokratijos autoritetas

Demokratinė valstybė, monarchija ar respublika, kaip ir kiekviena kita valdymosi forma turi turėti tikrą ir veiksmingą autoritetą. Ši buities ir tikslo visais atvejais galiojanti tvarka, kuri parodo žmogų, kaip autonominę asmenybę, t. y. kaip nepažeidžiamų pareigų ir teisių nešiotoją, kaip visuomeninio gyvenimo pradžią ir tikslą, apima taip pat ir valstybę, kaipo vieną iš reikalingųjų bendruomenės formų, ir suteikia jai autoritetą, be kurio jinai nei išsilaikyti nei gyventi negalėtų. Jeigu žmonės pradėtų taip aukštai vertinti savo asmenišką laisvę, kad nebenorėtų pripažinti jokio virš jų esančio ir saistomosios galios turinčio autoriteto, tuo pačiu jie pakastų savo pačių laisvės ir vertingumo pagrindus, būtent, sugriautų besąlyginiai galiojančią buities ir tikslo tvarką.

Asmuo, valstybė ir viešoji valdžia su jai priklausančiomis teisėmis, stovėdami ant to paties pagrindo, yra taip ankštai susijungę ir susipynę, kad arba visi kartu laikosi arba visi kartu žūsta.

13. Kiekvieno vertingumo šaknys yra Dievuje

Kadangi sveikam, ypač krikščioniškojo tikėjimo apšviestam protui, toji besąlyginiai galiojanti tvarka negali turėti kitos kilmės, kaip tik patį asmeniškąjį Dievą, mūsų Kūrėją, tai yra aišku, kad žmogaus vertingumas yra Dievo panašumo vertingumas, valstybės vertingumas yra Dievo norėtos moralinės bendruomenės vertingumas, o viešosios valdžios vertingumą sudaro dalyvavimo dieviškame autoritete vertingumas.

14. Dievo autoritetas — tikrosios demokratijos pagrindas

Jokia valstybės forma, — demokratinė dar mažiau negu kuri kita, — negali išleisti iš akių šito vidinio ir niekad neatpalaidojamo ryšio. Jei vienok atsitinka, kad viešosios valdžios turėtojas apie tą ryšį pamiršta arba daugiau jo nenori matyti, tai jis sukrečia savo paties autoriteto pagrindus. Jei viešosios valdžios turėtojas į tą ryšį nekreipia dėmesio ir savo valdžios tikslu nelaiko Dievo norėtos tvarkos įgyvendinimą, tai tuoj atsiranda pavojus, kad valdžios troškimas arba savanaudiškumas nugalės politinės ir visuomeninės moralės reikalavimus, ir tuščios grynai formalios demokratijos vaizdas bus tik kaukė nedemokratiškiems veiksmams pridengti.

Tiktai aiškus, kiekvienai žmonių bendruomenei Dievo duotų tikslų suvokimas, surištas su giliu aukštų socialinio veikimo uždavinių supratimu, įgalina valdžios turėtoją atlikti savo pareigas ar tai įstatymus leidžiant, ar teisingumą vykdant, ar valdant, su visu atsakomybės pajautimu, objektyviai, nešališkai, teisingai, garbingai ir nepaperkamai. Be šių aukščiau išvardintų valdžios turėtojo ypatybių demokratija sunkiai įgauna geresniosios tautos dalies pagarbą, pasitikėjimą ir pritarimą.

15. Tautos atstovų moralinis aukštumas ir atsakingumas

Ypač svarbu giliau pažinti sveikos, su teisės ir teisingumo normomis sutinkančios, politinės ir visuomeninės tvarkos pagrindus tiems, kurie demokratinėje valstybėje kaip tautos atstovai turi savo rankose visą ar dalinę įstatymų leidimo galią. Kadangi normalioje demokratijoje visas svoris yra nukeltas į tautos atstovybę, iš kurios politinės srovės teka į visas viešojo gyvenimo sritis, gerovei ar blogiui, — tad yra nepaprastai svarbu turėti tos atstovybės nariais aukšto moralinio lygio, gero praktinio pasiruošimo ir dvasinių sugebėjimų žmones. Kiekvienai demokratinę vyriausybę turinčiai tautai tai yra gyvybės ar mirties, klestėjimo ar sunykimo, sveikatos ar nuolatinių negalių klausimas.

16. Tautos atstovai — stiprios dvasios ir tvirto charakterio žmonių elitas

Kad sekmingiau veiktų bei pagarbos ir pasitikėjimo susilauktų kiekviena įstatymus leidžiančioji institucija — kaip patyrimas neabejotinai įrodo, turi sudaryti dvasiniai pajėgių ir stiprių charakterių asmenų rinkinį, kurie elgtųsi kaip visos tautos atstovai, o ne kaip patikėtiniai partijos, kurios išimtinai naudai, deja, dažnai paaukojami bendrojo labo reikalai. Šiam reikalui

rinkti asmens turėtų būti rišami su kuria nors profesija ar kuria nors sąlyga, kurioje kaip tik turėtų atsispindėti visos tautos sudėtingas gyvenimas. Tai turėtų būti asmens su gilia krikščioniška sąmone ir įsitikinimu, galį teisingai ir tiksliai spręsti, praktiški ir nusistovėję, patys sau ištikimi visose būklėse. Tai turėtų būti žmonės su sveika ir aiškia pasaulėžiūra, pastoviai ir tiesiai siekią savo tikslo. Tai ypač turėtų būti žmonės, kurie dėl savo autoriteto, kylančio iš jų sąžinės ir toli aplink juos paplintančio, pajėgtų būti vadais, ypač tais laikais, kada gręsiantis vargas besaikiai įjautrina tautą ir ją daro lengvai prieinamą suvedžiojimams ir paklydimams. Tai turėtų būti žmonės, kurie įaudrintų aistrų, nesuderinamų nuomonių įvairumo ir nenumaldomos partinių programų kovos pareinamuose laikotarpiuose jaustų dvigubą atsakomybę ir pareigą į tūkstančio drugių deginamas tautos ir valstybės kūno gyslas įleisti dvasinių priešnuodžių: aiškesnį dalyko perstatymą, pirma einantį gerumą, visiems lygiai taikomą teisingumą ir į tautos vieningumą, į jos tikrojo broliškumo dvasioje sutarimą nukreiptą valią.

17. Dvasiniai aukštai atovį asmens-demokratijos nešėjai

Tautos, kurių dvasiniai ir moraliniai palinkimai yra pakankamai sveiki ir vaisingi, pačios pas save randa demokratijos dvasinių vadovų ir statytojų ir dar pasauliui jų gali duoti. Šie asmens patys tais palinkimais gyvena ir juos moka paversti gyvenimo tikrove. Gi ten, kur tokių žmonių trūksta, jų vietą užima kiti, kurie politinę veiklą paverčia garbėtroškos kovos lauku, lenktynėmis ką nors laimėti sau ar savo kastai bei klasei ir šitoje medžioklėje dėl ypatingų privilegijų pamiršta bendrąjį labą ir jį išstato į pavojų.

VALSTYBES ABSOLIUTIZMAS

18. Nėra neriboto valstybės autoriteto

Sveika demokratija, pastatyta ant nesikeičiančių prigimties įstatymo dėsnių ir apreikštų tiesų, visada ryžtingai priešinsis tai pražūčiai, kuri suteikia neribotą ir nežabotą valdžią valstybės įstatymdavystei ir tokiu būdu demokratinę valstybės formą, nors ir paliekant apgaulingą kaukę, paverčia absoliutine sistema.

Valstybės absoliutizmo (nesumaišyti su absoliutine monarchija, apie kurią čia nekalbama) esmė yra iš tikrųjų klaidingame supratime, kad valstybės autoritetas nesąs ribotas ir kad prieš jį nesą galima šauktis aukštesnio ir moraliniai įpareigojančio įstatymo net ir tada, kai jisai leidžia laisvai veikti savo smurto užmačioms, peržengdamas ribą tarp gėrio ir blogio.

19. Pozityvūs įstatymai niekada nėra priešingi dieviškai tvarkai

Žmogui, kuris turi teisingą supratimą apie valstybę ir apie jos autoritetą ir galią, kaip socialinės tvarkos saugotoją, niekada neateis mintis pažeisti pozityvinio įstatymo didybės jo natūralinės veikimo sferos ribose. Tačiau prieš pozityvaus žmogaus įstatymo didybę tik tada negali būti priešinamąsi, kai jis sutinka ar bent nesipriešina absoliučiai galiojančiai Kūrėjo nustatytajai ir Linksmosios Naujienos apreiškimo naująja šviesa perteiktai tvarkai. Pozityviojo įstatymo didybė tik tada gali išsilaikyti, kada tas įstatymas yra atsirėmęs tais pagrindais, kuriais tiek pat remiasi žmogaus asmuo, kiek ir valstybė bei viešoji valdžia. Tai yra svarbiausias kiekvienos sveikos valdymosi formos, neišskiriant ir demokratijos, pažymys. Pagal šį pažymį nustatoma ir kiekvieno atskiro įstatymo moralinė vertė.

III TIKROSIOS TAIKOS ORGANIZACIJOS PRIGIMTIS IR SĄLYGOS

Žmonijos vieningumas ir tautų bendruomenė

20. Pilietis turi moraliniai subręsti

Mes norime, mielieji sūnūs ir dūkros, Kalėdų Švenčių proga išdėstyti, kaip žmogaus vertei atitinkanti demokratija sutartinai su prigimties įstatymu ir per apreiškimą paskelbtais Dievo planais gali laimėti tinkamą pasisekimą. Mes tikrai giliausiai jaučiame visą šio klausimo svarbą taikingajai žmonių giminės pažangai; Mes taip pat žinome, kokius aukštus dorinio subrendimo reikalavimus stato valdymo forma kiekvienam piliečiui, tokio dorinio subrendimo, kurio pilnai ir užtikrintai pasiekti negalma būtų tikėtis, jei Betlėjaus tvartelio šviesa neapšviestų to tamsaus tako, kuriuo tautos mėgina eiti iš audringos dabarties į laimingesnę, kaip jos tiki, atėitį.

21. Dievo tvarkos besąlyginis pripažinimas — tautų taikos pagrindas

Tačiau kiek giliai demokratijos atstovai ir jos kovotojai savo svarstymuose bus persunkti įsitikinimo, kad absoliučiai galiojanti būties ir tikslo tvarka, apie kurią čia pakartotinai esame kalbėję, kaipo moralinis reikalavimas ir socialinės plėtotės apvainikavimas apima taip pat ir žmonių giminės bei tautinių bendruomenių sugyvenimą. Nuo šio pagrindinio dėsnio pripažinimo priklauso taikos likimas. Be šio principo nėra įmanoma jokia pasaulio reforma, joks taikingas sugyvenimas, jei jie nenori patys savęs susilpninti ir paneigti. Jeigu, gi šitas moralinis reikalavimas turėtų būti įkūnytas Tautų Sąjungos formoje, kurioje būtų, mokėta išvengti pirmykščių sprendimų struktūrinių trūkumų ir nepasisekimo, tai tos tvarkos majestotas turėtų apvaldyti ir derinti ir šios bendruomenės pasitarimus bei jos sankcijų priemones.

Del tos pat priežasties yra suprantama, kad šitokis Tautų Sąjungos autoritetas turi būti tikras ir veiksmingas visiems jos nariams — valstybėms, tačiau taip, kad kiekviena jų pasilieka sau lygias teises į reliatyvų suverenitetą.

Tik šitokiu būdu sveikos demokratijos dvasia gali įsibrauti į platų ir opų užsienių politikos lauką.

PRIEŠ PUOLAMĄJĮ KARĄ, KAIP PRIEMONĘ TARP VALSTYBINIAMS GINČAMS SPRĘSTI

22. Karas puolamiems karams!

Visi turi atidėliojimo, svyravimo ir išsisukinėjimo nepakenčiančią pareigą viską daryti, kas galima, kad visiems laikams puolamasis karas būtų pasmerktas kaip legali priemonė tarptautiniams įtempimams spręsti ir nacionaliniams siekimams įgyvendinti. Praeity šiuo tikslu buvo daug bandymų, tačiau visi iki šiol nepasisekė. Taip bus ir toliau, jei sveikoji žmonijos dalis neturės tvirtos šventai užsispyrusios valios, tartum sąžinės pareigos, įvykdyti tą misiją, kurios praėjusieji laikai ėmėsi nepakankamai rimtai ir nepakankamu ryžtingumu.

Kokia gi kita žmonijos karta, jei ne šiandieninė, turi visu šąmoningumu sušukti: „Karas karui!“ Perbridusi per kitų kartų dar niekad nematytą kraujo ir ašarų okeaną, dabartinė karta tą neapsakomą, žiaurumą taip giliai išgyveno, kad šitų žiaurumų prisiminimas turi palikti įspaustas jos atminty ir jos sielos gelmėse lyg paveikslas pragaro, kurio duris trokš visiems amžiams užtrenkti kiekvienas, kurio širdy yra žmoniškumo jausmų.

TAIKAI IŠLAIKTI BENDROJO ORGANO ĮKŪRIMAS

23. Organas taikai išlaikyti

Iki šiol paskelbti tarptautinės komisijos nutarimai duoda pagrindo manyti, kad esminis kiekvienos būsimosios pasaulio tvarkos punktas bus sudarymas pasaulio taikai išlaikyti organo, kuris pagal bendrą nutarimą bus aprūpintas aukščiausia galia ir kurio uždavinys bus kiekvieną grasinimą pavieniai ar kolektyviniai pulti — nuslopinti pačioje jo užuomazgoje. Niekas kitas negalėtų šitą palaimingą pažangą džiaugsmingiau sveikinti, kaip tas, kuris jau seniai skelbia, jog karo kaip priimtinos priemonės tarpvalstybiniams ginčams spręsti teorija yra pasenusi. Niekas kitas negalėtų šitai bendrai linkmei, kurią reikia iki šiol nematytu valios rimtumu pravesti iki galo, širdingiau pasisekimo linkėti, kaip tas, kuris sąžiningai stengėsi krikščionišką ir religinį dvasios nusistatymą panaudoti moderniajam karui ir jo baisioms kovos priemonėms pasmerkti.

24. Jo veikimo būdas

Baisios kovos priemonės! Iš tikrųjų, žmonių išradimų pažanga, turėjusi pasitarnauti didesnei visos žmonijos gerovei, buvo panaudota sunaikinti tam, kas šimtmečiais buvo sukurta. Vien jau tai padarė puolamojo karo nemoralumą dar akivaizdesnį. Jeigu prie moralinio karo pasmerkimo prisidės dar tautų teismo grėsmė ir užpuolikui valstybių bendruomenės uždėsima bausmė, taip kad karas bus nuolatinėje apsaugos priemonių priežiūroje, ir, dar be to būdamas pasmerktas kaipo toks, tada žmonija galės išeiti iš tamsios nakties, kurioje ji taip ilgai tūnojo, ir pasveikinti naujo ir geresnio savo istorijos tarpsnio aušrą.

TAIKOS APSAUGOS ORGANO PAGRINDINIS DĖSNIS IŠVENGTI BET KURIAM NETEISINGOS NAŠTOS UŽDĖJIMUI

25. Sąlyga: visuotinis teisingumas

Tačiau viena sąlyga turės būti čia patenkinta, būtent, taikos organizacija neturi panaudoti abipusių garantijų ir, jei tatai būtų reikalinga, ūkinių sankcijų, netgi ginkluotos intervencijos, kad kurį nors neteisingumą galutinai įgyvendintų arba pažeistų kurią nors teisę bet kurios tautos nenaudai (vistiek, ar ši tauta priklausytų nugalėtojų, nugalėtųjų ar neutraliųjų grupei), arba, pagaliau, kurį nors įpareigojimą ar naštą padarytų nuolatinį, kurie galėtų būti leisti tik laikinai, kad būtų atlyginti karu padaryti nuostoliai.

26. Teisingas elgesys su tautomis karo kaltininkėmis

Kad kaikurios tautos, kurių vyriausybėms — o dalinai ir pačioms tautoms — priskiriama karo kaltė, turės laikinai pakelti saugumo priemonių sunkumą, kolei vėl bus sumegsti jėga nutrauktieji tarpusavio pasitikėjimo ryšiai, to praktiškai, visų greičiausiai, nebus išvengta nors tatai ir taip sunku yra pakelti. Tačiau ir tos tautos turi turėti pagrįstos vilties, kad pagal savo garbingo ir vaisingo bendradarbiavimo dydį būsimame atstatymo darbe jos kartu su kitomis valstybėmis ir lygiaverčiai bei lygiateisiai galės būti įjungtos į didžiąją tautų bendruomenę. Atimti toms tautoms šią viltį būtų priešinga išminčiai ir tatai reikštų sunkios atsakomybės už nuklydimą nuo kelio, vedančio į šios milžiniškos katasrofos nesveikų ūkinių, moralinių ir politinių pasėkų pašalinimą; juk tai buvo katasrofa, kuri vargšę žmoniją supurtė iki pat jos širdies gelmių; bet tai buvo ir katastrofa, kuri parodė tai pačiai žmonijai ir kelią į naujus tikslus.

SKAUDŽIOS SKAUSMO PAMOKOS

27. Grįžimas į tautų bendruomenę

Mes nenorime nustoti vilties, kad bendrą skausmo mokyklą išėjusios tautos šių skaudžių pamokų tikrai nepamirš. Šią Mūsų viltį stiprina pasisakymai vyrų, kurie karo skausmus išgyveno stipresniame laipsny ir kurie tačiau surado kilnių žodžių pagerbti kitų tautų gyvybines teises ir pasmerkti tų teisių pažeidimą, kartu pabrėždami savo reikalavimą garantijų, saugojančių nuo būsimų užpuolimų. Būtų klaidinga laukti, kad, dar aistroms esant nenurimusioms, toks istorijos patyrimo ir politinio pramatymo padiktuotas sveikas sprendimas susilauktų viešosios nuomonės visumos ar bent daugumos pritarimo. Neapykanta

ir nesugebėjimas vienas kitą suprasti tarp kovojusių tautų sukaupė tokį tirštą debesį, kad būtų sunku tikėti, jog jį jau dabar gali perskrosti šviesos spindulys ir apšviesti dviejose tamsaus mūro pusėse esančius liūdnus vaizdus. Tačiau Mes žinome viena: Ateis valanda — gal greičiau negu manoma — kada ir vieni ir kiti supras, jog, žiūrint į padėties visumą, iš to susipainiojimo, į kurį įvedė pasaulį kovos ir neapykanta, tėra tik viena išeitis, būtent, grįžimas prie seniai pamiršto solidarumo, apimančio ne vieną ar kelias, bet visas tautas, ir pagrįsto bendru visų likimu ir lygiomis teisėmis.

NUSIKALTIMŲ BAUDIMAS

28. Teisingas, bet ne kolektyvinis karo nusikaltimų baudimas

Žinoma, niekas negalvoja suspenduoti teisingumo vykdymą tiems, kurie karą panaudojo nusikaltimams prieš bendrąją teisę padaryti ir kuriems tariami militariniai motyvai tegali būti tik pretekstas, bet joks pateisinimas. Tačiau, jeigu būtų užsimanyta teisti ir nuteisti ne atskirus asmenis, bet kolektyviai ištisas bendruomenes, tai kas gi šitokioje procedūroje negalėtų įžiūrėti pažeidimą principų, kurie tvarko kiekvieną žmonių teismą?

IV BAŽNYČIA — TIKROJO ŽMOGAUS VERTINGUMO IR LAISVĖS SAUGOTOJA

29. Tikrovė artėja prie pagrindinių evangelijos dėsnių

Šiais laikais, kada tautos yra pastatytos prieš tokius uždavinius, kurių dar nėra turėjusios, turbūt, jokiame savo istorijos posūkyje, savo iškankintoje sieloje gyvai jaučia nekantrų iki tam tikro laipsnio natūralų reikalavimą didesniu savarankiškumu negu bet kada prieš tai paimti į rankas savo likimo vadžias. Tatai kyla iš vilties, kad tokiu būdu joms geriau pasiseks sutramdyti laiks nuo laiko pasikartojančius prievartos piktosios dvasios prasiveržimus, kurie kaip lavos srovė nušluoja viską, kas buvo brangu ir šventa.

Ačiū Dievui, jau galima laikyti praėjusiais tuos laikus, kada etikos ir evangelijos pagrindinių principų priminimas buvo sutinkamas su panieka ir atmetamas kaip nerealus dalykas. Šio karo įvykiai nepaprastai brutaliai įrodė tokių nuomonių klaidingumą. Toji panieka, kuria taip išdidžiai buvo kvalifikuojamas anų principų nerealumas, pavirto tikrai baisia realybe: brutalumu, piktadarybe, griovimu ir naikinimu.

30. Bažnyčia — svarbiausių demokratijos principų saugotoja

Jeigu ateitis turi priklausyti demokratijai, tai esminė jos uždavinių dalis turi tekti Kristaus religijai ir Bažnyčiai, kuri yra Išganytojo mokslo skelbėja bei mokytoja ir Jo išganymo misijos tęsėja. Juk ji, iš tikrųjų, skelbia ir gina tiesas, ji teikia malonės antgamtines jėgas Dievo nustatytai buities ir tikslo tvarkai įgyvendinti. Toji gi Dievo nustatyta tvarka yra kiekvienos demokratijos esminis pagrindas ir kelrodis.

Jau pats Bažnyčios buvimas, kaip koks šviečiantis bokštas, nuolat primena pasauliui apie tą Dievo tvarką. Jos istorijoje atsispindi šitoji jos apvaizdinė misija. Visos tos kovos, kurios buvo primestos jėgos piktnaudojimu ir kurias Bažnyčia turėjo iškovoti, gindama jai paties Dievo suteiktą laisvę, buvo kartu ir kovos už tikrąją žmonių laisvę.

Bažnyčios uždavinys yra tobulesnių laisvės formų trokštančiam pasauliui skelbti kilniausią ir reikalingiausią, kokia tik gali būti, žmogaus kilnumo, jo pašaukimo būti Dievo vaiku tiesą. Tai yra galingas šauksmas, kuris nuo Betlėjaus prakartėlės iki pat visų pasaulio pakraščių skamba visų ausyse kaip tik tais laikais, kada žmogaus kilnumas taip apgailėtinai yra pažemintas.

31. Kristus — žmogaus kilnumo atstatytojas

Šventųjų Kalėdų paslaptis iškilmingai ir didžia jėga bei autoritetu prieš kurį neegzistuoja joks apeliacijos galimimumas, kuris begaliniai iškyla virš kiekvieno autoriteto, galimo pasiekti bet kurjais žmogaus teisių aiškinimais, skelbia nepažeidžiamą žmogaus kilnumą. Kalėdos yra didžioji žmogumi tapusio Dievo Sūnaus šventė; tai yra šventė, kada dangus pasilenkia prie žemės su neapsakomai didele pagarba ir gerumu; tai yra diena, kada visa krikščionija ir visa žmonija prieš prakartėlę apsvarstydama „Dievo, mūsų Išganytojo gerumą ir meilę žmonėms“, geriau pajunta Dievo įsakytą vienybę. Pasaulio Išganytojo, žmogaus kilnumo visoje jo pilnumoje atstatytojo, lopšys yra visų geros valios žmonių susitikimo vieta. Priešingumų draskomam egoizmo suskaldytam ir neapykantos užnuodytam nelaimingam pasauliui čia turi būti vėl suteikta šviesa, grąžinta meilė, ir nurodytas galimumas širdingoje sandoroje atsidurti kelyje į bendrą tikslą, kad pagaliau būtų galima gydyti savo žaizdas Kristaus taikoje.

V. MEIĖS DARBŲ KRYŽIAUS ŽYGIS

32. Popiežiaus padėka pagalbą teikusioms tautoms

Mes nenorime užbaigti šio savo Kalėdų žodžio netarę gilaus padėkos žodžio visiems tiems — valstybėms, vyriausybėms, vyskupams ir tautoms — kurie šiais neišpasakytai sunkiais laikais savo gausia pagalba įgalino išgirsti į Mus iš tiek daugelio pasaulio vietų besiskverbiančius skausmingus šauksmus ir daugeliui karo į didelį vargą ir skurdą įstumtiems sūnums ir dūkroms ištiesti pagalbos ranką.

Pirmoje vietoje visai teisingai Mes minime Jungtinių Amerikos Valstybių toli siekiančią pagalbą, kuri buvo teikima neatsižvelgiant į nepaprastai sunkias transporto sąlygas; kas liečia specialiai Italiją, reikia minėti JAV prezidento asmeninio pasiuntinio veiklą.

Nemažiau pagyrimo ir padėkos už dosnumą Mes reiškiame iš širdies Ispanijai, jos valstybės galvai, jos vyriausybei ir ispanų tautai, o taip pat Airijos vyriausybei, paskui Argentinai, Australijai, Bolivijai, Brazilijai, Kanadai, Čili, Italijai, Lietuvai, Peru, Lenkijai, Rumunijai, Šveicarijai, Slovakijai, Vengrijai ir Urugvajui, kurios lenktyniavo kilnioje broliškumo ir meilės dvasioje, kurių aidas neveltui skambės po pasaulį.

Tuo laiku, kad geros valios žmonės stengiasi nutiesti tarp tautų dvasinius ryšio tiltus, ši gryna ir nesuinteresuota labdarybė įgyja labai svarbią reikšmę ir vertę. Ir kai galop dabar valdą pasaulį priešingumų ir neapykantos garsai bebus tik liūdnas prisiminimas — ko mes visi taip trokštame — tada šios kilnios ir veiklios meilės pergalės vaisiai dar gausiau bręs virš egoizmo ir priešingumo nuodų.

23. Palaiminimas

Visiems tiems, kurie dalyvavo šiame meilės darbų kryžiaus žygy, tegul būna paskatinimas ir padėka Mūsų Apaštališkasis palaiminimas ir toji mintis, kad iš gausių liūdesio prislėgtų, bet varge neužmirštų žmonių širdžių šioje meilės šventėje kyla už juos į dangų dėkinga malda: Suteik maloningai Viešpatie, visiems tiems, kurie dėl Tavo vardo mums gera daro, amžinąjį gyvenimą!

TIKROSIOS TAIKOS PAGRINDAI

JO ŠVENTYBĖS PIJAUS XII ŽODIS KARDINOLŲ KOLEGIJAI 1946 M. KALĖDŲ IŠVAKARĖSE

Sąžinės balsas

Ar yra kada nors buvusios žmonijos ir Bažnyčios istorijoje tokios Kalėdų šventės ir tokia metų pabaiga, kada žmonių širdys būtų karščiau, negu šiandien, troškusios matyti išlygintą kontrastą tarp Betlejaus taikos linkėjimo ir vidinių bei išorinių blaškimųsi pasaulio, kuris taip dažnai pameta tiesų, teisybės ir teisingumo kelią?

Vos tik išbridusi iš baisumų žiauraus karo, kurio pasekmės dar ją šiurpu tebepurto, žmonija apstulbusi galvoja apie bedugnę, atsivėrusią tarp vakar dienos vilčių ir šios dienos rezultatų; bedugnę, kurią nors ir labiausiai įtemptos pastangos sunkiai pajėgs užlyginti, nes žmogus, pajėgus Dievo kūriniams sugriauti, ne visada pats vienas pajėgia juos atstatyti.

Štai, jau be veik dvėji metai, kai nutilo patrankų gaudimas. Karo veiksmai kovos laukuose vienai iš kariaujančių pusių suteikė neginčijamą pergalę, o antrajai — dar iki šiol nematytą pralaimėjimą.

Retai kada yra atsitikę pasaulio istorijoje, kad kardas būtų išvedęs taip aiškią demarkacijos liniją tarp nugalėjusiųjų ir nugalėtųjų.

Džiaugsmingas, pilnas pergalės gausumo, apsvaigimas pranyko. Neišvengiami sunkumai pasireiškė visu aštrumu.

Kodėl taip? Virsum visų žmogiškų sumanymų ir patvarkymų kybo Viešpaties žodis: „Jūs pažinsite juos iš jų vaisių“ (Mat. 7, 20).

Viena yra aišku: pergalė ir jos pasekmės yra suklupusiems, tačiau jos atnešė ir nugalėtojams gausių rūpesčių ir pavojingų nesutarimų.

Nesutarimai vis didėjo ir didėjo ir jau pasiekė tokį laipsnį, jog kiekvienas žmoniją mylis žmogus — juo labiau visada susirūpinusi vykdyti savo pasiuntinybę Kristaus Bažnyčia — turi rimtai tuo reiškiniu susirūpinti.

Bažnyčia, Dieviškojo Išganytojo įgaliota vesti visas tautas į amžiną išganymą, nesirengia kištis į žemiškus jų reikalus ar palaikyti kurią nors pusę.

Ji yra motina. Argi galima reikalauti, kad motina vieną savo vaiką gintų, o kitą smerktu? Visi turi lygiai pajusti jos pramatančią ir kilnią meilę, jos gilų ir nesikeičiantį švelnumą, kurie ištikimiesiems vaikams suteikia jėgos eiti tvirtu žingsniu karališkuoju tiesos ir šviesos keliu, o paklydusiems ir klaidžiojantiems — norą sugrįžti ir pasiduoti jos motiniškai vadovybei.

Gal niekad Kristaus Bažnyčia, jos kunigai ir visų padėčių tikintieji nebuvo taip reikalingi visuomet pasiaukoti pasirengusios ir žemiškų užtvarų ir žmonių prietarų nepaisančios meilės, kaip šiais vargų laikais, prieš kuriuos, atrodo, blanksta praeities skausmai.

Tad tik meilės dvasia ir Mūsų apaštališkos pasiuntinybės šventa pareiga diktuoja Mums šiandien, Kalėdų išvakarėse, šiuos žodžius; tik meilės dvasia ir Mūsų apaštališkos pasiuntinybės šventa pareiga verčia Mus oro bangomis, paskelbti visam pasauliui Mūsų rūpesčius ir Mūsų baimes, Mūsų maldavimus ir Mūsų viltis ir tikėti, kad daug kilnios širdies, net ir katalikų bendruomenei nepriklausančių, žmonių išgirs Mūsų šauksmą ir Mums suteiks naudingą pagalbą.

Mūsų tikslas yra ne kritikuoti, bet padrąsinti, ne kaltinti, bet padėti. „Ne nusiminimo, bet taikos mintys“ (Jer., XXIX, 11) yra Mūsų širdyje. Tas pačias mintis Mes norime sužadinti ir savo klausytojų sielose.

Mes gerai žinome, kad Mūsų žodžiai ir Mūsų intencijos gali būti klaidingai aiškinamos ir net iškraipomos politinės propagandos tikslais.

Tačiau jų klaidingų ar net piktų aiškinimų galimybė, negali Mums užčiaupti burnos. Mes būtume neverti savo pareigos, Mes būtume neverti to kryžiaus, kurį Viešpats uždėjo ant Mūsų silpnų pečių, Mes išduotume tas sielas, kurios laukia iš Mūsų tiesos, šviesos ir vadovybės, jei, norėdami išvengti neteisingų aiškinimų, šią kri-

tišką valandą nepažadintume apsnūdusių sąžinių ir joms neprimintume Kristaus kariams juos saistančių pareigų.

Jokia veto teisė, nežiūrint iš kur ji eitų, negali panaikinti Kristaus įsakymo: „Eikite ir mokykite". Visiškai paklusdami dieviškajam Bažnyčios Steigėjui, Mes stengsimės kaip stengėmės iki šiol visomis savo išgalėmis vykdyti savo pasiuntinybę: būti tiesos gynėju, teisės sargu ir amžinųjų žmoniškumo ir artimo meilės dėsnių skelbėju. Vykdydami šią savo pareigą, Mes galime sutikti pasipriešinimų ir nesupratimų. Tačiau Mums teikia stiprybės paties Išganytojo ir Jo sekėjų likimas; Mus stiprina kuklių, bet pasitikėjimą keliančių, šv. Povilo žodžių prisiminimas: „Mažiausias dalykas, kad aš jūsų ar žmonių teismo dienos esu teisiamas . . .; Mano teisėjas yra Viešpats" (I kor., 4, 3—4).

1. Ilgas ir sunkus kelias

Nežmoniškas karas pasaulį pavertė griuvėsiais ir suardė žmonijos gyvenimo tvarką. Tas liūdnas faktas sakyte sakė, kad kelias nuo karo pabaigos iki taikos bus ilgas ir sunkus. Tiesa, reikia pripažinti, kad šioje srityje padaryta nemaža pažangos. Bet kartu reikia pripažinti ir tai, kad dar šiandien nėra jokios galimybės numatyti nė kada, nė kur, nė kaip tas kelias bus nueitas ir kad gyvenamoji baugaus netikrumo ir nepastovumo būklė nedovanotinai nutęsiama ligi nežinios. Tai yra mūsų gyvenamo laikotarpio būdinga nelaimė.

Taip neseniai žmonija matė su kokiu antžmogišku jėgų įtempimu, precizija, mastu ir greičiu visos karinės sritys buvo paruoštos ir suorganizuotos žaibiniam karui, kaip greitai ir veikliai buvo prisitaikyta prie karo apystovų ir sąlygų reikalavimų. Šiandien ta pati žmonija mato, kaip lėtai vyksta taikos paruošimas. Dar ligi šiol neišbrista iš ginčų dėl tikslų ir metodų.

Paskelbus Atlanto Chartą, visos tautos sukluso ir lengviau atsiduso. Bet dabar kas beliko iš šio dokumento ir jo nuostatų?

Net tose valstybėse, kurios sava iniciatyva ar kitų didesnių valstybių akstinamos, mėgsta prisistatyti šių dienų žmonijai, kaip naujosios ir tikrosios pažangos pirmūnai, ir kur dar taip neseniai Atlanto Chartos „keturios laisvės" buvo sveikinamos su dideliu entuziazmu, šiandien nors jos išliko tose valstybėse, bet jau nebe tokios, kokiomis jas paskelbė geriausios valios autoriai, o tik kaip jų šešėlis ar falsifikatas.

Jau ištisi metai kaip nenutrūkstamoje konferencijų eilėje žymūs valstybių vyrai stengiasi realizuoti tai, ko trokšta viso pasaulio padorieji žmonės ir ko jie patys karštai troško.

Mūsų visų nelaimei, valstybių vyrų nuomonių priešingumai, tarpusaviai įtarinėjimai bei nepasitikėjimai, fakto ir teisės atžvilgiu padarytų ar siūlomų padaryt nutarimų abejotiną vertę, labai susilpnino visus sprendimus, nes jie buvo daromi savo galiai ar politiniam prestyžui palaikyti. Šis faktas sukėlė daugelio širdyse nusivylimą ir nepasitenkinimą.

Prie realios pacifikacijos neartėjama. Plačiuose žemės rutulio, ypač Europos plotuose tautos gyvena nuolatiniame susijaudinime. Dėl to, vėliau ar anksčiau gali kilti naujų konfliktų židinių.

II. Trys prašymai valdantiesiems

Kas visa tai mato ir ima į širdį, tas supranta šios valandos svarbą ir jaučia reikalą kviesti valstybių vairuotojus, kurių rankose yra pasaulio likimas ir kurie savo pasitarimuose gali nulemti arba laimingą taiką arba jos bankrotą, rimtai apsvarstyti šiuos tris prašymus.

1. Jums pavyks tautų lūkesčius patenkinti, daug skausmo joms teikiančius vidaus neramumus sušvelninti ar net visai pašalinti, pavojingus tarptautinius įtempimus atslūginti tik tuomet, kai jūs visa savo energija ir visais savo gerais norais pasistengsite kuo greičiausiai tą nepakenčiamą dabartinę netikrumo būklę pakeisti ir, nepaisydami visų suprantamų kliūčių ir sunkenybių, duosite visoms valstybėms galutinę taiką.

Ilgais karo ir pokario metais žmogaus prigimtis, kovodama su nesuskaitomomis kančiomis ir nedatekliais, parodė neįtikimą atsparumo jėgą. Tačiau toji jėga yra ribota. Milijonai žmonių tą ribą jau pasiekė. Styga jau perdaug įsitempė, reikia dar mažo patempimo ir ji trūks. O tas trūkimas gali turėti nepataisomų pasėkų. Žmonija nori vėl atgauti viltį. Tik greitas tautų ekonominių, teisinių ir dvasinių santykių atstatymas tegali apsaugoti pasaulį nuo neapskaičiuojamų sukrėtimų ir netvarkos, kuriais pasinaudotų tamsios blogio jėgos. Todėl visi, kas tai suvokia, trokšta greitos ir pilnos taikos.

Štai, dėl ko padarykite viską, kad šie besibaigiantieji metai būtų paskutiniai bergždžio ir nepatenkinto laukimo metai. Padarykite, kad naujaisiais metais būtų sudaryta taika.

2. Sprendimų metai! Šitoji mintis Mus skatina formuluoti antrą prašymą, kurį kiekvienas tiesus protas kreipia į tautų vadus:

Jūs pagrįstai norite — ir kaip gi galėtų būti kitaip? — matyti savo vardus įgraviruotus istorijoj aukso raidėmis kaip žmonijos geradarių. Jau tik ta mintis, kad vieną dieną, net be jūsų sąmoningos kaltės, jūsų vardai gali patekti į žmonijos kenkėjų tarpą, jus nupurto šiurpu. Panaudokite tad visų savo galių jėgas duoti žmonijai taiką, pagrįstą tikru teisingumu, šviesia išmintimi ir nuoširdžiu pasiaukojimu.

Tas gilus nusiminimas ir nuovargis, į kurį šis baisusis karas įstūmė žmoniją, turi būti skubiai nugalėtas ir pagydytas. Tai gali padaryti tik tokia taika, kuri pasižymės aukšta morale ir bus virš visokios kritikos, kuri mokys būsimas kartas smerkti kiekvienos brutalios jėgos pasireiškimą ir sugrąžins teisės idėjai neteisėtai išplėštą pirmumą.

Mes giliai vertiname sunkų, bet kilnų darbą tų valstybės vyrų, kurie, nepaisydami apgaulingų neapykantos ir kerštо balsų, nenuilstamai stengėsi ir tebesistengia siekti to aukšto idealo. Tačiau, nežiūrint jų gausių pastangų, kas galėtų

tvirtinti, kad šių besibaigiančių metų diskusijos ir derybos būtų davusios aiškų, savo pagrindinėse linijose logišką planą, kaip pagrindą atgaivinti visų tautų pasitikėjimui ramia ir saugia ateitimi?

Be abejo, toks baisus, neteisingas, agresyviu tikslu pradėtas ir tęstas iki neleistinų ribų, karas negalėjo būti baigtas taika, neapsaugota garantijų, kurios ateity turėtų sutrukdyti panašias agresijas.

Tačiau visi spaudimo ir įspėjimo nuostatai turi likti tik kaip priemonės ir, kaip tokios, turi būti pajungtos aukščiausiam ir vieninteliam tikrosios taikos tikslui, kuris, skaitydamasis su reikalingomis garantijomis, turi siekti apjungti nugalėtuosius ir nugalėtojus į vieną visų tautų kartu ir kiekvienos paskirai atstatomąjį darbą.

Kiekvienas nešališkas stebėtojas turės pripažinti, kad pereitais metais šie neginčijami dėsniai daugely protų padarė žymios pažangos, tai atsitiko dalinai ir dėlto, kad tos skaudžios pasekos palietė valstybių nugalėtojų gyvybingus interesus.

Labai malonu atžymėti, kad vis daugiau ir dažniau pasigirsta kompetetingų ir autoritetingų pasisakymų prieš bet kurios valstybės nugalėtojos mėginimus naudotis be saiko dabartinėmis aplinkybėmis, prieš perdėtą nugalėtųjų valstybių gyvenimo lygmens mažinimą bei trukdymą jų ekonominį gyvenimą atstatyti.

Po karo kai kuriose valstybėse įsigalėjo didelis skurdas. Betarpiškas susidūrimas su juo daugelyje širdžių sužadino solidarios atsakomybės jausmą ir pasiryžimą pradžioje tą didelę blogybę sušvelninti, o vėliau ją galutinai panaikinti. Šis reiškinys vieniems teikia garbės, o kitus turėtų paskatinti prie tolygaus pasiryžimo.

Paskutiniuoju metu atsirado naujas veiksnys, kuris skatina taikos troškimą ir kartu užsimojimą sekmingiau ją suorganizuoti. Naujų naikinamųjų ginklų ardomoji galia, modernios technikos padidinta ir nuolat didinama, apstulpino žmoniją. Ji ima jai rodytis kaip pragaro prajovai ir verčia ją nusiginklavimo problemą pastatyti tarptautinių diskusijų centran. Panagrinėti ją naujais atžvilgiais ir iki šiol neregėtu susidomėjimu. Tuo būdu sužadindama viltis realizuoti tai, ką praėjusieji šimtmečiai tik svajojo realizuoti.

Tačiau, nežiūrint šių pasitikėjimo pagrįstų motyvų, dėl kurių Bažnyčia džiaugiasi labiau negu kas kitas, dabartinė būklė neklystamai rodo, kad būsimosios taikos sutartys bus tik opus inperfectum — netobuli kūriniai. Daugelis tų sutarčių autorių pripažįsta, kad jos yra daugiau įvairių politinių jėgų įgeidžių ir siekimų kompromisas, o ne jų autorių idėjų išraiška, paremta teisės, padorumo, žmoniškumo ir išminties tikromis ir teisingomis sąvokomis.

3. Toksai samprotavimas natūraliai veda prie trečio prašymo tautų vadams:

Jeigu jūs norite savo naujos organizacijos rūmams ir taikos užtikrinimui vidinio pastovumo ir ilgo amžiaus, jeigu jūs norite apdrausti visą pastatą nuo grėsmės anksčiau ar vėliau subyrėti dėl jo paskirų dalių nesuderinimo, dėl sunkumų jį praktiškai įgyvendinti, dėl jo viduje besireiškiančių netobulumų ir spragų, dėl šiandien atrodančių negalimų išvengti praleidimų ir nedateklių, tolimesnėj ateity galinčių pasireikšti materialinių ar psichologinių efektų, kurių negalima šiandien net numatyti, tai pasirūpinkite neužkirsti iš anksto kelio reikalingiems pataisymams pagal aiškiai nustatytą procedūrą padaryti. Ir kai tik dauguma tautų bei proto ir teisingumo balsas nurodys pageidaujamus, o gal net būtinai padarytinus pakeitimus, juos reikalinga padaryti neatideliojant.

Savo griežtai matematiška precizija mašina projekte gali atrodyti neginčytinai tobūla, tačiau realybėje gali pasirodyti su dideliais trūkumais, nes veikimo metu ji išstatoma techniškai nenumatomiems atsitiktinumams. Juo labiau moralinėje, socialinėje, politinėje srityje; čia planas popieryje gali atrodyti nepaprastai tobulas, apgalvotų diskusijų vaisius, tačiau laiko ir praktikos mėginimų gali neišlaikyti ir subyrėti, nes mėginant psichologiniai veiksniai turi pirmaeilės reikšmės. Žinoma, negalima visko numatyti, tačiau išmintinga yra palikti atviras duris būsimiems atbaigimams ir reikalingoms pataisoms.

Taip elgdamiesi, jūs būsite ištikimi autoritetingų viešosios opinijos reiškėjų atmintinomis aplinkybėmis pasakytiems žodžiams; jūs nepažeisite savo pačių teisėtų interesų ir duosite visai žmonijai šviesų pavyzdį, parodydami, kad nėra kito saugaus kelio į taiką, kaip tik tas, kuris pradeda žmonijos perauklėjimą broliško solidarumo dvasioje.

III. Betlėjaus šviesa

Net ir žinant, kad eini tikru keliu, malonu eiti šviesoje! Šviesa: žvelkite į ją visi, kuriuos jungia tas pats tikėjimas pasaulio Išganytoju! Kad apšviestų takelį, ji nusileidžia iš žvaigždės, kuri spindi virš Betlėjaus!

Jei norima grįžti prie didžiųjų teisingumo dėsnių, vedančių į taiką, reikia praeiti pro Betlėjų, reikia įsižiūrėti į pavyzdį ir švelnumą To, Kuris nuo prakartėlės ligi kryžiaus nežinojo aukštesnės pasiuntinybės, kaip tik vykdyti Dangaus Tėvo valią, išlaisvinti pasaulį iš tamsos, klaidos ir nuodėmės purvo, į kurį jis buvo neišbrendamai įklimpęs, pažadinti jame klusnumą dieviškajam įstatymui, kuris yra teisingos minties norma, stipraus nusistatymo akstinas, sveikos ir sąžiningos veiklos saikas.

Didysis grįžimas prie Betlėjaus įstatymo niekad nebuvo taip reikalingas pasauliui, kaip šiandien.

Retai kada kontrastas tarp šio dieviškojo įstatymo nuostatų ir mūsų dienų realybės kontrastų buvo taip skausmingai aiškus, kaip kad jis yra aiškus ir regimas mūsų laikų žmonėms.

Mieli sūnūs ir dukros, ar ir Jūs, to kontrasto gąsdinami, norėtumėt netekti drąsos? Ar ir jūs norėtumėt pagausinti skaičių tų, kurie, nūdienio nepastovumo veikiami, patys svyruoja ir sąmoningai ir nesąmoningai gelbsti Kristaus priešams? Ar ir jūs būsite silpnadvasiai tuo metu, kai kyla antikrikščioniško išdidumo ir smurto banga?

Nė vienas krikščionis neturi teisės pailsti kovoje prieš šių laikų antireliginę bangą. Nesvarbūs yra metodai, jėgos, ginklai, saldūs ar grąsiną

žodžiai bei maskavimaisi, kuriais dangstosi priešas! Negalės būti pateisintas nė vienas, kuris sudės rankas, galvą panarinęs ir baimės kriačiamas.

Kovoje prieš Bažnyčią tebevartojama senoji taktika: „Išginkite piemenį ir avys pačios išsilakstys“ (zak. XIII. 7). Sena ir nekitėjanti taktika, nesinaujinanti, bergždžia ir negarbinga; ji mėginama įvairiose vietose, mėgina ji savo pasisekimą net šv. Petro sosto papėdoj. Bažnyčia nesibijo, nors jos širdis plūsta kraujais, Ji nedreba dėl savęs (nes turi dieviškus pažadus), bet Jai rūpi žūstančios sielos; Bažnyčios metraščiai liūdija, jog daug kartų labiausiai įdūkę antplūdžiai atsimušė į tvirtą, ramią ir nemirtingą uolą, ant kurios Ji stovi, ir putodami sudužo. Šiandien, kaip vakar, rytoj, kaip šiandien, visos jų pastangos išguiti piemenį ir išblaškyti avis suduš į vinculum caritatis — meilės ryšį, aną gyvąją jėgą, kuri jungia Piemenį su Jo avimis.

Jei, vykdant Mūsų sunkias pareigas, kas Mums teikia drąsos ir giedrumo, tai, be pasitikėjimo Tuo, Kuris pasirenka silpnuosius stipresniųjų arogancijai sugėdinti, jog esame pilnai įsitikinę galį remtis gerai sutvarkyta kariuomenės — acies ordinata malda, ištikimybe ir budrumu (VI,), nes jos uolumas ir patyrimas yra nugalėjęs sunkiausius bandymus.

Neseniai Mes turėjome džiaugsmo pakelti į altoriaus garbę herojišką būrį kankinių, kurie, savo tikėjimo išpažinimą sutvirtindami savo krauju, apšvietė mūsų amžiaus pradžią.

Nuo to meto būriai kunigų ir tikinčiųjų, ligi šiol dar nežinomi Kristaus kariai, švietė ir šviečia ta pačia šviesa. Ir ateis diena, neabejokime, kada jie išeis iš tamsos ir įžengs į garbę; tatai turės įvykti tuo metu, kai nuo mūsų laikų istorijos bus nuimtas storas ir nepraregimas uždangalas.

Tegul jų drąsos ir jų ištikimybės, siekiančios net ligi mirties paniekinimo, pavyzdys uždega Mūsų mylimų sūnų ir dukterų širdis ir įkvepia tokį pat stiprybės ir pasitikėjimo jausmą, kuris užtikrins Kristaus vėliavai taikią pergalę visos žmonijos didžiausiam labui!

IV. Bado nelaimė

Mes negalime baigti savo Kalėdų žodžio, neprisiminę kančių ir nedateklių, kylančių iš sunkių maitinimo ir sanitarinių sąlygų karo paliestuose kraštuose.

Jau šių metų balandžio 5 d. Mes kreipiamės į valdančiuosius ir tautas tų kraštų, kurie savo turimais ištekliais galėtų padėti badaujančioms tautoms. Ir, tikrai, daug buvo padaryta. Akivaizdoje tragiškų nelaimių, palietusių ypač silpnuosius, senelius, vaikus, civilizuotas pasaulis pasirodė jautrus ir netingus. Pagirtinas žmoniškumo ir krikščioniškumo jausmas tų asmenų ir tautų, kurie suskato organizuoti daugybę pagalbos įstaigų. Eidamos tais pačiais kariuomenių apkruvintais keliais, jos suteikė karo aukoms visokeriopą pagalbą ir tuo pačiu jos išgelbėjo žmonijos garbę, kurią taip gėdingai trypė neapykanta ir smurtas.

Būtų gera, jei anų geros valios ir turto lobynų, dalinamų su artimo meilės jausmu nelaimingiesiems gelbėti iš didžiojo vargo, būtų buvę gana. Nelaimei taip nėra. Štai, kodėl Mes esame verčiami kartoti savo praėjusio pavasario kvietimą. Ties Europos ir Tolimųjų Rytų plačiaisiais plotais pakibo baisiausio ir juodžiausio bado šmėkla.

Ištisos tautos trūksta duonos tikrąja šio žodžio prasme. Jos nepaprastai skursta: išsekusios, anemiškos jos tampa ligų ir skurdo aukomis; jose bręsta pavojingi impulsai, jas apima kerštо jausmai, jose glūdi gilūs socialiniai sukrėtimai.

Štai, koks baisus pavojus temdo naujų metų aušrą. Tas pavojus yra juo didesnis, kad stebint besireiškiančius netikrumo ir išsekimo ženklus, puikus žmonijos solidarumo darbas, atrodo, bus nutrauktas anksčiau, negu bus sugijusios žaizdos, kurioms gydyti jis buvo organizuotas.

Iš tikrųjų, gana žmogiška likimo privilegijuotiems nematyti kitų vargų. Tolimo ir nepažįstamo artimo nelaimei uždarę ausis ir širdis, jie dedasi esą teisūs prieš savo sąžinę. Veiklios artimo meilės sukrautus turtus naikina asmeniškieji reikalai, o broliškos meilės pagalbos priemonės, skiriamos gelbėti nelaimingiesiems, netenka savo efektingumo.

Štai, kodėl Mes kartojame visiems, kurie gali ištiesti pagalbos ranką: tegu jūsų uolumas neatšąla! Būkite visada pasiruošę padėti ir dosnūs! Sutramdykite kiekvieną siaurą egoizmą, kiekvieną svyravimą, kiekvieną nepasitenkinimą, kiekvieną abejingumą, kiekvieną kerštą. Tegul jūsų akis mato tą skurdą, ypač milijonų vaikų ir jaunuolių skurdą! Tokiu būdu jūs duosite ir kartu patys gausite nenykstamą Kalėdų dovaną: „Taika žemėje geros valios žmonėms“.

Iš tikrųjų, niekas negali geriau dvasiniai paruošti taikos, kaip savanoriškai suteikta pagalba valstybės valstybei, tautos tautai, nepaisant valstybių sienų; tai padėtų visur nurimti lenktyniavimo ir kerštо jausmams, būtų pažabotos dominavimo užmačios, išnyktų privilegijuotos izoliacijos mintis, tautos išmoktų viena kitą pažinti, viena kitą toleruoti, viena kitai padėti ir Evangelijos įsakymą pamiršusios civilizacijos griuvėsiuose galėtų atsikurti krikščioniškoji valstybė, kurios pagrindinis įstatymas būtų meilė.

Visiems, kurie Mūsų klausosi šių Kalėdų iš vakarėse, Mes linkime „Dievo taikos, kuri saugoja jūsų mintis Kristuje Jėzuje“ (Phil. 4, 7) ir iš visos širdies teikiame viso pasaulio Mūsų sūnums ir dukterims Mūsų tėvišką apaštališką palaiminimą, kaip brangiausią Dievo Žodžio suteiktų malonių žmogui laidą.

Išvertė O. Laba.

J. S-IS

LIETUVIŲ TAUTOS KOVA PRIEŠ SS LĖGIONĄ

I.

Okupavę Lietuvą, vokiečiai dėjo didžiausias pastangas įtraukti lietuvių tautą į Hitlerio vadovaujamą kovą prieš visą Europą ar net prieš visą pasaulį. Šiam tikslui vokiečių buvo skelbiamos įvairios mobilizacijos ir visą laiką buvo daromos pastangos suformuoti lietuvių SS legioną. Lietuviai vieningai tam priešinosi. Vokiečiai bandė ir keršijo. Kova buvo labai sunki. Reikia atsiminti, kad kitos, net žymiai didesnės, tautos tokio pat vokiečių spaudimo neišlaikė ir turėjo vokiečiams duoti savo tautinius SS legionus, divizijas, brigadas ar kitokius SS dalinius. Tokius dalinius turėjo suformuoti prancūzai, belgai, olandai, danai, norvegai, ispanai, horvatai, albanai, slovakai, vengrai, rusai, ukrainiečiai, baltgudžiai, estai, latviai ir kiti. Rytų Europoje buvo likę tik lenkai ir lietuviai, nedavę vokiečiams jokio SS legiono ir jokio kitokio SS dalinio. Maža lietuvių tauta gali pagrįstai didžiuotis išgelbėjusi tūkstančius savo jaunuolių nuo beprasmės mirties ir vargų fronte ir nuo žalingo naciško demoralizavimo.

Šiame rašiny duodama skaitytojui trumpa apžvalga lietuvių tautos kovos prieš nacius ir prieš SS legioną. Ši apžvalga nėra pilna, nes dokumentali medžiaga yra likusi Lietuvoje. Dėl suprantamų priežasčių dabar negalima minėti daug pavardžių. Be to, ir kai kurie buvę faktai dar negali būti skelbiami, nes tam dar neatėjo laikas.

Autorius per visą vokiečių okupacijos laiką gyveno Lietuvoje ir atydžiai stebėjo visus čia aprašomus įvykius. Tad ir šiam rašiniui daugiausia medžiagos davė anie stebėjimai ir atsiminimai. Be jų, teko dar pasinaudoti p. Br. Kviklio knygute — „Lietuvių kova su naciais“, „Minties“ laikraštyje paskelbtu p. H. Žemelio rašiniu — „Paskutinioji apgaulė“ ir mūsų tremtinių periodinės spaudos informacijomis.

II.

Lietuvių kovos su vokiečiais praeityje

Lietuvos valstybė, kaip ir Lenkija, per ilgus šimtmečius buvo Europos rytuose svarbus politinis veiksnys, palaikęs pusiausvyrą tarp rytų ir vakarų ir saugojęs Vakarų Europą nuo mongolų ir rusų pavojaus iš rytų, o rytus nuo germanų pavojaus iš vakarų. Rytų Europoje nėra buvę nė vienos tokios tautos, neišskiriant ir lenkų, kuri būtų taip ilgai ir taip daug kovojusi su germanizmu ir prūsiškuoju militarizmu, kiek yra kovojusi maža lietuvių tauta. Ta kova buvo ypatingai paaštrėjusi XII-ojo amžiaus pabaigoje įsikūrus prie Dauguvos vokiečių kardininkų (Livonijos) ir XIII-ojo amžiaus pradžioje įsikūrus prie Vyslos vokiečių ordinams. Ne tik pavieniai lietuvių valdovai, bet ir didieji Lietuvos kunigaikščiai, Traidenis, Vytenis, Gediminas, Kęstutis, Algirdas, Vytautas, karaliai Mindaugas, Jogaila, Kazimieras ir kiti, per kelis amžius vedė atkaklią ir kruviną kovą su vokiečiais. Tik prisiminkime svarbiausias kautynes su vokiečiais 1236 metais ties Saule, 1260 metais prie Durbės ežero, 1348 metais prie Strėvės, 1362 m. Kaune, 1370 m. ties Rudava ir kt. Vien tik nuo 1345 iki 1377 metų, t. y. tik per trisdešimt metų, kryžiuočiai buvo užpuolė Lietuvą net 70 kartų, o Livonijos ordino kardininkai apie 30 kartų. Per tą patį laiką lietuviai, gindamiesi, buvo padarę puolamųjų žygių į vakarus 31 ir į Livoniją 11. Nemuno pakrantėse tada ėjo nuolatinės kruvinos kovos dėl pilių. Tik vienas Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis, visą gyvenimą kovojęs su vokiečiais, kovėsi su jais daugiau negu 100 kartų. Vienų žemaičių atkakli kova su vokiečių ordinais truko ilgiau negu 150 metų. Daug kartų vokiečiai buvo sulaukę iš lietuvių labai stiprių smūgių, pvz., prie Durbės ežero žemaičiai visai sumušė jungtinę abiejų ordinų kariuomenę. Šiose kautynėse žuvo ir visa ordinų vadovybė — Livonijos kardininkų magistras ir Prūsų kryžiuočių maršalas. Po šio lietuvių laimėjimo Livonijoje ir Prūsuose buvo prasidėję vokiečių pavergtųjų tautų sukilimai. Ordinus išgelbėjo tik visos Vakarų Europos riterių talka — Kryžiaus žygis prieš pagonis lietuvius. Pagaliau lietuvių kova prieš vokiečius buvo vainikuota pergale Žalgirio kautynėse (1410 m. liepos 15 d.), kur, Lietuvos valdovo Vytauto Didžiojo vadovaujami, talkininkai lietuviai, lenkai, gudai, totoriai ir čekai visai sumušė vokiečius. Šiose kautynėse nuo lietuvio ieties žuvo ir pats kryžiuočių ordino magistras Ulrich von Jungingen, kartu su juo žuvo ir 12 000 kitų kilmingųjų riterių. Šis laimėjimas apsaugojo Rytų Europą nuo germanų veržimosi į rytus net 500 metų. Tačiau pati lietuvių kova su vokiečiais ir vėliau nesustojo. Ji truko dar kelis amžius tol, kol dideji Lietuvos kaimynai, tie patys vokiečiai ir rusai, susitarę, pradėjo grobti Lietuvos-Lenkijos žemes (1772 m., 1793 m.) ir 1795 m. visai panaikino tų valstybių nepriklausomybę.

Ši lietuvių tautos kova su vokiečiais vyko per ištisus 700 metų. O kiek lietuviai priešinosi vokiečiams pirmojo pasaulinio karo metu, 1914-1918 metais? Per tą karą net ketveris metus trukusi vokiečių okupacija Lietuvoje pareikalavo iš lietuvių tautos daug kruvinų aukų ir beveik visiško mūsų gyvenimo sugriovimo. Atkakliai kariavo lietuviai prieš vokiečius ir 1919 metais kovose už Lietuvos nepriklausomybę. Ta kova nepasibaigė ir nepriklausomos Lietuvos respublikos laikais.

III.

Kovos su vokiečiais nepriklausomybės laikais

Jau pirmaisiais nepriklausomybės laikais, 1919 metais, atgimusios Lietuvos kariuomenei teko susidurti su vokiečiais, kurie buvo susukę sau

lizdus šiaurinėje Lietuvoje, Kuršėnuose, Šiauliuose, Radvilišky, Linkuvoj, Biržuose ir kitur. Tai buvo savotiškas vokiečių-rusų karių mišinys, susidėjęs iš 8-os ir 10-os vokiečių armijų likučių, vadovaujamų generolo Von der Goltz, ir atskiros grupės, vadovaujamos neaiškios kilmės Bermonto-Ovalovo. Visi jie buvo žinomi kaip bermontininkai. Šie vokietininkai buvo pradėję sukti sau lizdą mūsų kariuomenės užnugary sunkiuoju laiku, kada Lietuvos kariuomenė gynė savo jaunutės respublikos nepriklausomybę kituose frontuose. Lietuvių kova su bermontininkais pasibaigė lietuvių laimėjimu, kada lietuviai juos sumušė ties Radviliškiu (1919 m. lapkričio 21—22 d.). Taigi, kovose dėl nepriklausomybės lietuviai vedė karinį frontą ir prieš vokiečius.

Kalbant apie Nepriklausomos Lietuvos laikus ir apie lietuvių santykius su vokiečiais, negalima užmiršti dar vieno įvykio, kurį pasaulis jau yra užmiršęs ar bent stengiasi jį užmiršti. Dar ir dabar kai kas pasaulyje mėgina kaltinti lietuvius, to ypač mus, tremtinius, tuo, kad mes esą nacių šalininkai bei simpatikai. Tiems puolėjams reikia priminti 1934 metais buvusią garsiąją Neumanno ir Sasso bylą Lietuvos valstybės teisme, arba pirmąjį Nürnbergą, kurį buvo iškėlusi Nepriklausomoji Lietuvos Respublika vokiečių nacionalsocialistams. Tai buvo labai aiški byla prieš Klaipėdos krašte veikusius ir Vokietijos diriguotus nacionalsocialistus. Jie buvo prisidengę dviejų politinių partijų skraiste — Socialistische Volksgemeinschaft (S.V.G.-Sovog) ir Christlich Socialistische Arbeitsgemeinschaft (C.S.A.-Ceesa). Paties Rudolfo Hesso paskirta tų partijų vadovybė ypatingai globojo jaunimo dalinius, kurie iš tikrųjų buvo SA ir SS daliniai. Lietuvos teismo atsakomybėn buvo patraukti 120 kaltinamųjų jų tarpe nacių vadai Dr. Kurt Neumann, Freiherr von Sass, Baron von der Ropp ir kiti. Bylos tardymo medžiaga apėmė net 15.000 lapų; vienas tik kaltinamasis aktas turėjo 530 spausdintų puslapių. Byla buvo nagrinėjama Kaune, Lietuvos Teisingumo Ministerijos rūmuose, nuo 1934 m. lapkričio mėn. iki 1935 m. balandžio mėn. Žinoma, ta byla Lietuvai brangiai kainavo — Vokietija nutraukė prekybos sutartį su Lietuva, paskelbė ekonominę blokadą Lietuvai, atėmė net tranzito teisę per Vokietiją, vokiečiai išvystė didžiausią nedraugišką propagandą prieš Lietuvą, kitaip Lietuvos nevadindami, kaip tik Zwergstaat, Zweipfennigstaat ir kitaip; o vėliau, 1939 m. kovo 23 d., jie išplėšė iš Lietuvos vienintelį jūros uostą ir visą Klaipėdos kraštą. Taigi, maža nepriklausoma Lietuvos Respublika viena iš pirmųjų, ir, rodosi, net pati pirmoji, jau tada išdrįso atiduoti savo teismui narius tos partijos, kurią dabar yra pasmerkęs visas pasaulis, bet su kuria tada labai arti bendradarbiavo ir jai pataikavo net tie, kurie dabar dedasi didžiausiais nacionalsocializmo priešais. Jie tik dabar šaukia, o lietuviai jau prieš dešimtmetį ne tuščiai šaukė, bet kaltus nacionalsocialistus ramiai ir be triukšmo teisė ir nuteisė. Ir su tuo sprendimu buvo solidari visa lietuvių tauta. Ar taip daro nacių simpatikai? Ne! Simpatikų elgesys paprastai būna visai ne toks. Lietuvio būdas yra šaltas, pastovus. Jo simpatijos ar antipatijos greit nesikeičia. Nepasikeitė jo pažiūra ir į nacius nuo ano meto, ypač po to, kada Lietuvos okupacijos metu naciai visai atvirai parodė, kas jie buvo ir kokių tikslų jie siekė Lietuvoje. Šiandien drąsiau negu bet kada turime operuoti Neumanno ir Sasso byla prieš visus tuos, kurie vis dar neužmiršta lietuvius šmeižti.

Šiam karui prasidedant Lietuva išgyveno labai didelį spaudimą įsivelti į karą. 1939 m. vasarą ir rudenį vokiečiai įvairiais būdais spaudė Lietuvos politikus, diplomatus ir Lietuvos kariuomenės vadovybę, kad Lietuva sutiktų kartu su Vokietija pulti Lenkiją. Buvo vienas kitas ir lietuvis politikas, manęs, kad vokiečių siūlymai Lietuvai būtų buvę naudingi. Tačiau Lietuvos vyriausybė ir kariuomenės vadovybė tuos siūlymus atmetė. Lietuva ne tik nepuolė Lenkijos, bet dar priglaudė 13 000 lenkų karių ir daug kitų lenkų pabėgėlių, ieškojusių tada išsigelbėjimo, globos ir prieglaudos Lietuvoje. Tokiu būdu daug jų, nežiūrint griežtų Vokietijos protestų, buvo išgelbėta nuo tikriausios pražūties.

Nacionalsocialistinės Vokietijos vadas Adolfas Hitleris savo knygoje „Mein Kampf", be kitko, rašė: „Mes turime pradėti iš ten, kur buvo sustota prieš 500 metų" (Žalgirio kautynės 1410 m.). Kiti nacionalsocializmo šulai viešai skelbė: „Mus šaukia Ulrich von Jungingen dvasia ir kraujas". Ir vokiečiai tuos grasinimus įvykdė. 1939 metais rugsėjo 28 dieną jie pardavė Lietuvą, kaip vagis parduoda svetimą jam nepriklausantį daiktą. Taigi, ir šios mūsų didžiausios tragedijos pirmieji kaltininkai buvo taip pat vokiečiai.

IV.

Vokiečių-rusų karo pradžia

1941 m. birželio 22 d. anksti rytą vokiečiai pradėjo pulti rusus. Vienas iš pagrindinių vokiečių karinės strategijos smūgių ėjo per Lietuvos teritoriją, iš kur jis šakojosi į du smūgius — vienas tiesiai į rytus, Maskvos kriptimi, ir antras-į šiaurę, per Latviją ir Estiją, Leningrado link.

Pajutusi giedros prošvaistę (nors tai buvo giedra prieš naujas, dar didesnes audras), lietuvių tauta pradėjo mėginti atsikelti. Lietuvos padangėje švystelėjo nors ir labai neaiškus, bet vis dėlto nepriklausomybės spindulys. Visoje Lietuvoje spontaniškai iškilo iki 100 000 ginkluotų lietuvių partizanų. Jie išlaisvino abi Lietuvos sostines, Vilnių ir Kauną, ir kitus svarbesniuosius miestus ir miestelius. Buvusi Lietuvoje rusų kariuomenė visai pakriko. Du tūkstančiai lietuvių kovotojų, t. y. daugiau negu per visą nepriklausomybės karą 1919 ir 1920 metais, paguldė savo galvas už Lietuvą. Pirmieji į Kauną įžygiavę penki vokiečių kariai, 1 leitenantas ir 4 kareiviai, rado miestą jau lietuvių rankose. Vokiečių kariuomenė įžgiavo į miestą be jokių trukdymų ir pasipriešinimų, t. y. „friedensmäßig", jų pačių kalba tariant. Vėliau su dideliu nusistebėjimu teko sužinoti, kad vokiečių armijos vadas, be jokių kautynių įžgiavęs į lietuvių išvalytą jų laikinąją sostinė Kauną, už šį „drąsų žygį" buvo

apdovanotas aukščiausiu kariniu ordinu — „das Ritterkreuz zu Eisernem Kreuze“. Pasirodo, kad galima buvo pas vokiečius ir taip pasižymėti.

Įvykiai vyko toliau. Lietuviai partizanai vokiečių buvo nuginkluoti, kai kur sušaudyti. Šios lietuvių partizanų ginkluotos kovos buvo pradėtos prieš rusus ne todėl, kad lietuviai būtų norėję pasitarnauti vokiečiams arba lauktų iš jų išsigelbėjimo nuo rusų, bet pirmiausia todėl, kad lietuviai tik per vienerius rusų okupacijos metus buvo patyrę iš rusų tiek daug skaudžiausių skriaudų ir didžiausių paniekinimų, kad jiems nebuvo likę nieko kito, kaip laukti pirmiausios progos patiems imti ginklą į rankas ir ginti kitų paniekintas savo šventas teises, savo laisvę, savo valstybę ir jos savarankiškumą ir pasipriešinti prieš lietuvių tautos ne tik išniekinimą, bet ir prieš pradėtą jos naikinimą. Lietuviai buvo labai nustebę iki tol nematytais žiaurumais, kurie buvo padaryti iš Lietuvos besitraukiančių rusų. Pravieniškiuose, Telšiuose, Panevėžy, Zarasuose ir kitur rusai paliko šimtus labai žiauriai nužudytų ir nukankintų lietuvių politinių kalinių, gydytojų ir kitų nekaltų aukų lavonų. Už ką jie buvo nukankinti? Į šį klausimą sunku net šiandien atsakyti. Be to, lietuvių tauta buvo be galo sujaudinta rusų padarytų masinių lietuvių suėmimų ir trėmimų į Sibirą. Rusai buvo tai padarę vieną savaitę prieš karo pradžią. Birželio 14 dieną rusai suėmė apie 40 000 nekaltų lietuvių, vyrų, moterų, net labai mažų kūdikių, ir be jokio apkaltinimo, nesakydami už ką, vyrus atskyrė nuo šeimų, ir visus, kaip didžiausius nusikaltėlius, labai stiprių ginkluotų sargybų lydimus, užkaltais gyvuliniais vagonais išvežė į Sibirą, į Kazachstaną, Uralą ir į kitas labai tolimas Tarybų Sąjungos rytines sritis. Tokio žiauraus ir masinio savo tėvų, žmonų, brolių, seserų, vaikų ir net žinduolių kūdikių politinio trėmimo lietuvių tauta per visą savo tūkstantmetę istoriją dar nė vieną kartą nebuvo patyrusi. Tai buvo labai aiški mažos lietuvių tautos naikinimo ir išsklaidymo pradžia. Ar galima todėl stebėtis, kad po visų tokių įvykių dar likę savo krašte vyrai, ir net moterys, desperatiškai buvo priversti griebtis paskutinės priemonės — ginklo? Tai nebuvo kova prieš pačią rusų tautą, nes lietuviai gerai pažįsta tikruosius rusus, kaip atvirus ir nuoširdžius žmones, ir į juos neturi jokių pretenzijų ir jokių paslėptų nedraugingų jausmų. Tad prikišti lietuviams, kad jie pačiuose vokiečiuose matę savo išsilaisvinimą arba kad lietuvių partizaninis sukilimas buvęs vokiečių inspiruotas, galėjo ir tebegali tik tie, kurie nei tada, nei dabar nejautė ir nebejaučia lietuvio sielos ir jo jausmų ir kurie nežino arba nenori žinoti lietuvių tautos istorijos ir lietuvių santykių su vokiečiais amžių bėgyje. Taip galėjo ir gali galvoti tik tie, kurie lietuvių tautos atžvilgiu yra nedraugiškai nusiteikę.

V.

Lietuvos Laikinoji Vyriausybė

Jei lietuvių sukilimas 1941 metais netiesiogiai vokiečiams gal ir galėjo šiek tiek patikti, nes jis buvo nukreiptas pirmiausia prieš rusus, prieš kuriuos vokiečiai kaip tik buvo pradėję kariauti, nors pats sukilimas buvo ne vokiečių, bet pačių lietuvių organizuotas ir įvykdytas, tai Lietuvos Laikinosios Vyriausybės atsiradimas, įvykęs prieš vokiečių norą ir jų sumanymus, buvo jau grynai priešvokiškas žygis, nes jis tiesiogiai prieštaravo vokiečių siekimams Lietuvoje. Vėlesni įvykiai geriausiai tai patvirtino, nes Laikinosios Vyriausybės šešių savaičių veikla juk buvo nuolatinė kova prieš vokiečius.

Laikinoji Vyriausybė labai greit atgaivino beveik visą valstybei valdyti ir tvarkyti aparatą, griebėsi priemonių gyventojų gyvybei, saugumui ir turtui apsaugoti, traukė į valstybės atstatymo darbą visų politinių grupių tautiečius, nes ir ji pati buvo sudaryta iš įvairių politinių grupių atstovų. Tačiau ji tučtuojau pajuto vokiečių nepalankumą ne tik sau, bet ir visai lietuvių tautai. Oficialaus kelio Vyriausybei kalbėtis su faktiškaisiais okupuotos Lietuvos šeimininkais, vokiečių okupaciniais organais nebuvo. O kiti neoficialūs keliai ir bandymai susilaukdavo naujųjų okupantų dėmesio tik tada, jei vokiečiai tikėjosi turėti iš to sau naudos.

Ir ką tik vokiečiai bedarė Lietuvos Laikinajai Vyriausybei pakenkti ir jai likviduoti! Pirmiausia, visos vokiečių įstaigos, karinės, pusiau karinės ir civilinės, boikotavo Laikinąją Vyriausybę, jos visai nepripažino, su ja nesitarė ir nesikalbėjo. Laikinosios Vyriausybės galvai nebuvo leista net įvažiuoti į Lietuvą. Vyriausybei nebuvo leista skelbti nutarimų nei spaudoje, nei per radiją, nei viešais skelbimais. Jai buvo uždraustos susisiekimo priemonės, o turimi automobiliai buvo atimti. Vokiečiai darė didelį spaudimą, net su grasinimais, kad Laikinoji Vyriausybė persiformuotų į jiems priimtiną komitetą arba tarybą — Vertrauensrat arba kad visi Vyriausybės nariai liktų tik patarėjais arba tarėjais prie vokiečių valdžios Lietuvoje. Buvo grasinimų visus Laikinosios Vyriausybės narius likviduoti arba išsiųsti į koncentracijos stovyklą. Vokiečių Gestapo buvo inspiruotas ir naktį iš liepos 23 į 24 d. kai kurių karštagalvių jaunų lietuvių pradėtas vykdyti net sukilimas prieš Laikinąją Vyriausybę. Neleidę lietuviams formuoti savo kariuomenės, nes toks Vyriausybės bandymas vokiečių buvo užgniaužtas pačioje užuomazgoje, vokiečiai patys pradėjo rinkti vyrus į jų organizuojamus pagalbinės policijos batalionus ir kitus dalinius. Lietuviam tuoj paaiškėjo, kad vokiečių politika buvo priešinga ne tik Lietuvos valstybei, bet ir bet kokiai Lietuvos kariuomenei. Jiems buvo reikalingi tik stiprūs ir sveiki lietuviai vyrai pačių vokiečių kariuomenės (Wehrmacht'o ir SS dalinių) nuostoliams papildyti. Šiuo atžvilgiu lietuvių ir vokiečių tikslų griežti priešingumai sudarė pagrindą net trejis su viršum metų trukusiam vieningam lietuvių tautos pasipriešinimui įvairiausiems vokiečių mėginimams kitų vokiečių okupuotų tautų pavyzdžiu suorganizuoti lietuvių SS legioną ar kitokius SS dalinius. Vokiečių buvo skelbiami tvirtinimai, kad Lietuvos nepriklausomybė esanti tik Lietuvos inteligentų fantazija ir kad lietuviai ūkininkai, sudarą lietuvių tautos daugumą, jokios

nepriklausomybės nenorį, bet pageidaują tik tvarkos, ramybės ir gero gyvenimo. Buvo reikalaujama, kad lietuviai be jokių sąlygų prisidėtų prie vokiečių kovos prieš bolševizmą ir vakarų plutokratiją, o Führeris, karą laimėjęs, esą, galėsiąs atsižvelgti į tai, kiek lietuviai būsią prisidėję, ir tik iš to prisidėjimo galėsiąs spręsti, ko lietuviai būsią verti ir užsitarnavę.

Tai buvo žiauri tikrovė, kuri tačiau Laikinosios Vyriausybės neišgąsdino. Ji žinojo, kad jos siekimai buvo kilę iš visos lietuvių tautos širdžių ir troškimų — tarnauti ne svetimiesiems, bet savo tautai ir jos tikrajai laisvei ir nepriklausomybei. Todėl Laikinoji Vyriausybė, nežiūrėdama visos vokiečių karinės ir nacionalsocialistinės mašinos galingo spaudimo, nepasidavė vokiečiams ir, kiek sąlygos leido, vykdė Nepriklausomos Lietuvos atstatymo darbą. Ji veikė drąsiai, nes žinojo, kad visa tauta yra jos pusėje. Per trumpą laiką jai pavyko gana daug padaryti. Tačiau juo tolyn, juo vokiečių spaudimas vis didėjo. Ir kada Laikinoji Vyriausybė per vieną savo narį pradėjo daryti žygius vokiečių karinėje vadovybėje prieš Gestapo pradėtą vykdyti Lietuvos piliečių žydų naikinimą, įvykiai pradėjo riedėti dar greičiau. Pagaliau jie apsivainikavo tuo, kad vokiečių smogikai brutaliai užėmė Laikinosios Vyriausybės rūmus, ir jos darbas liko visai suparaližuotas. Net Laikinosios Vyriausybės foto nuotraukų negatyvai vokiečių buvo konfiskuoti ir sunaikinti. Savo paskutiniajame posėdy 1941 m. rugpiūčio 5 d. Laikinoji Vyriausybė galėjo tik užprotokoluoti, kad ji prieš visos lietuvių tautos ir savo valią yra priversta savo veikimą sustabdyti. Slaptoji lietuvių spauda apie tai taip rašė („Į Laisvę“ Nr. 14—15, 1943 m.):

„Jau birželio 25 d. Kauno karo komendantas gen. Pohl įsakmiai pabrėžė Laikinosios Vyriausybės atstovams, kad su Laik. Vyriausybe jis negalįs tartis, neturįs tam įgaliojimų. Ir iš viso bendradarbiavimo matėsi, kad jam trukdoma palaikyti bet kokius santykius su L. Vyriausybe. Nuo šio momento kiekvienam blaiviai galvojančiam lietuviui buvo aišku, kad vokiečiai yra priešingi Neprikl. Lietuvos valstybės atstatymui ir kad mūsų tautos sukilimas ir Laik. Vyriausybės pastatymas susikryžiavo su nacių politikos grobuoniškais tikslais. Tai buvo žiauri tikrovė, bet ji Laikinosios Vyriausybės nenugąsdino, nesuklaidino ir neišmušė iš N. Lietuvos kuriamojo kelio. Nors ir neleido vokiečiai suorganizuoti tautinio korpuso, nors ir nedavė Laik. Vyriausybei naudotis jokiomis susisiekimo priemonėmis, nors ir teko ryšiai su kraštu palaikyti pačiomis primityviškiausiomis priemonėmis, nors ir draudė Laik. Vyriausybės patvarkymus ir įstatymus skelbti spaudoje ar per radiją, žodžiu, nors ir visu galingu savo karinės mašinos svoriu naciai gniuždė Laik. Vyriausybės pastangas, vis dėlto ji savo nepalaužiamu ryžtingumu ir darbu, palyginti, per trumpą laiką daug nuveikė. Jos siekimai buvo kilę iš visų trijų milijonų širdžių, kurios tada plakė ir šiandien tebeplaka vienu nenumaldomu troškimu: norime būti nepriklausomi, pasiryžę aukotis ir viską atiduoti Lietuvai.

Tokių mūsų nuotaikų akivaizdoje vokiečiai iš karto vengė pasirodyti su nuogu savo grobuoniškosios politikos brutalumu mūsų tautos atžvilgiu. Dėl to naciai pradžioje mėgino pačią Laik. Vyriausybę pakreipti savo pusėn. Tačiau nei Dr. Greffės iš Hauptamt der Sicherheitspolizei und des SD, nei Dr. Kleisto iš NSDAP užsienių politikos biuro misija prikalbėti Laik. Vyriausybę persiformuoti į vokiečiams priimtiną komitetą ar tarybą prie vokiečių valdžios nepavyko, nes Laikinoji Vyriausybė, kaip sukilusios tautos valios reiškėja, gerai suprasdama, kad tauta sukilo prieš raudonąją nelaisvę ne tam, kad norėtų vergauti naciams, nė už ką nesutiko išduoti jai pavestą išlaikyti nepriklausomybę. Naciams nieko kito nebeliko, kaip išlaisvintos ir atstatytos nepriklausomos Lietuvos panaikinimą viešai įvykdyti. Tatai ir buvo padaryta 1941. VII. 25. aktu. Tą dieną formaliai gimė Ostlandas, su Lohse, Rentalnu, Lentzenu, Crameriu ir kitais rudaisiais priešakyje.

Tačiau faktiškai dar iki VIII. 5. Laikinoji Vyriausybė dirbo, kol VIII. 5. paskutiniame savo posėdy buvo priversta konstatuoti, kad perėmus Lietuvoje civ. valdžią Reicho pareigūnams, Laikinoji Vyriausybė laiko savo veikimą sustabdytą prieš jos pačios valią“.

Gali kilti klausimas, kodėl Laikinajai Vyriausybei, nors ir labai sunkiose sąlygose, bet vis dėlto pavyko apie 6 savaites išsilaikyti ir gan daug nuveikti ir kodėl vokiečiai jiems priešingos vyriausybės iš karto brutališkai nelikvidavo? Buvo keletas priežasčių. Vienos jų buvo pačioje Lietuvoje, kitos — užsieny. Lietuvoje vokiečiai buvo pastatyti prieš įvykusį faktą — prieš 100 000 ginkluotų lietuvių patriotų, parodžiusių, kad jie moka kovoti ir už savo laisvę mirti. O juk su tais kovotojais buvo solidari visa lietuviu tauta. Kol ginklai buvo aktingų lietuvių kovotojų rankose, tol vokiečiai turėjo bent kurį laiką su įvykusiais faktais skaitytis. Kitos priežastys buvo užsieny: Šiaurės ir Pietų Amerikos, Skandinavijos, Šveicarijos ir kitų valstybių spauda mirgėte mirgėjo žiniomis apie sukilimą Lietuvoje ir apie Laikinąją Vyriausybę. Vokiečiams ir su šiuo faktu, bent trumpą laiką, reikėjo skaitytis. Jie negalėjo iš karto pasirodyti pasaulio arenoje ir pačioje Lietuvoje su visu savo grobuoniškos politikos brutalumu lietuvių, o tuo pačiu ir kitų tautų atžvilgiu ir turėjo ieškoti kitų priemonių užsibrėžtiems tikslams pasiekti. Tai buvo be abejo pagrindinės ir svarbiausios priežastys. Lietuviai taip pat manė, kad jei bus padarytas įvykęs faktas, tai vokiečiai turės su juo skaitytis. Ir jie iš dalies neapsiriko — vokiečiai šiek tiek skaitėsi, bet labai neilgai.

Įsteigę Ostlandą, suformavę Generalkommissariatą, Gebietskommissariatus, Stadtkommissariatus ir kitas savo įstaigas, prie jų prikergę dar beteisius „lietuvių savivaldos organus“, vokiečiai pradėjo vykdyti žiaurų okupacinį režimą.

Savisaugos batalionų pradžia

1940 metais okupavę Lietuvą, rusai prievarta suvarė būvusios mūsų kariuomenės likučius į raudonąją armiją ir iš jų suformavo 29-ąjį teri-

torinį korpą. Vokiečių rusų karo pradžioje to korpo dvi divizijos, 179-oji ir 184-oji, ir Vilniaus pėstininkų karo mokykla su ginklais, bet beveik be šaudmenų rusų buvo išskirstytos dviejuose, vienas nuo antro toli esančiuose mokymo ir pratimų laukuose (poligonuose) — Varėnoje ir Švenčionėliuose. Prieš pat karą visi vyresnieji vadai lietuviai rusų buvo arba suimti, arba pakeisti rusais. Jaunesnieji karininkai ir kareiviai buvo palikti be savų vadų, vienų rusų vadovaujami. Rusų kariuomenei pradėjus netvarkingai trauktis iš Lietuvos į SSSR, lietuviai kariai pasipriešino ir atsisakė trauktis iš Lietuvos. Vieni jų savarankiškai, kiti susijungę su sukilėliais - partizanais, liko savo tėvų ir bočių žemėje. Nuo rusų negalėjo atsipalaiduoti ir buvo priversti trauktis kartu su jais į rytus tik nedidelė buvusio 29-ojo korpo dalis, apie porą tūkstančių lietuvių karių.

Lietuviai kariai, kaip ir visi kiti lietuviai partizanai, gynė savo kraštą ir norėjo tarnauti tik Lietuvai. Jie tikėjosi, kad naujieji Lietuvos okupantai vokiečiai bus teisingesni ir protingesni ir kad jie padės ar bent netrukdys patiems lietuviams atitaisyti 1940 metais Lietuvai padarytą skriaudą ir pripažins mūsų tautos laisvę ir Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Deja, naujasis okupantas pripažino savo naudai beveik viską, ko lietuvių tauta ir valstybė jau buvo netekusios. Apie skriaudų atitaisymą negalėjo būti nė kalbos, o kai kuriose srityse prasidėjo dar didesnis žiaurumas ir lietuvių tautos teisių mindžiojimas ir niekinimas.

Pirmuosius lietuvių karinius dalinius vokiečiai pradėjo formuoti kaip tik iš tų buv. 29-ojo korpo likučių, likusių Lietuvoje. Visi šie kariai labai troško tarnauti Lietuvos kariuomenėje. Šitą jų norą vokiečiai pradėjo išnaudoti savo tikslams pasiekti. Pirmiausia jie pradėjo grasinti, kad visus šiuos karius laikysią karo belaisviais ir uždarysią kartu su rusais belaisviais, kuriuos tuo laiku vokiečiai labai žiauriai naikino badu ir kitomis priemonėmis. Keli šimtai lietuvių jau buvo uždaryti bendrose belaisvių stovyklose. Lietuvos Laikinoji Vyriausybė padarė žygių vokiečių kariuomenės vadovybėje tiems belaisviams išlaisvinti, o visus kitus, jei neleidžiama formuoti Lietuvos kariuomenės, paleisti į namus. Vokiečiai sutiko tik dalį kareivių paleisti į namus, kitiems pastatė sąlygą: arba likti tarnauti pagelbinėje vokiečių kariuomenės tarnyboje, arba eiti į rusams skirtas belaisvių stovyklas. Dalis lietuvių karių, manydami, kad iš tokios pagalbinės tarnybos ateityje galėsiąs susidaryti branduolys būsimajai Lietuvos kariuomenei, sutiko tarnauti. Vėliau jie buvo papildyti savanoriais, vokiečių kviestais į pagalbinę karo policijos tarnybą. Šie savanoriai turėjo pasirašyti sutartį tarnauti tik tris mėnesius. Tačiau, tam laikui praėjus, niekas iš jų nebuvo paleistas į namus, nors daug jų nebenorėjo toliau tarnauti. Visi jie vieton satartų trijų mėnesių turėjo tarnauti po keleris metus arba net iki karo galo.

Tokiu tai būdu atsirado vadinamieji savisaugos batalionai. Šitie savisaugos batalionai vėliau sudarė pastovesnius branduolius kai kuriems kitiems vokiečių organizuotiems lietuvių daliniams. Visiems savisaugos batalionams vadovauti iš pradžių buvo organizuotas vienas bendras lietuvių štabas ir inspekcija, kuriems vadovavo p. l. Š. Vėliau šios institucijos buvo sumažintos, o jų vadas buvo paverstas beteisiu ryšių karininku. Atskirų batalionų priklausomybė buvo decentralizuota ir išimta iš lietuvio ryšių karininko žinios. Visas betarpiškas vadovavimas vokiečių buvo paimtas į jų rankas. Net lietuviams kareiviams nesuprantami įsakymai ir komandos buvo atliekami jiems svetima vokiečių kalba. Kaip vokiečiai rūpinosi tų karių morale, galima spręsti iš tokio įvykio:

1943 metais savisaugos batalionų ryšių karininkas (buvęs tų batalionų inspektorius) p. l. Š. pradėjo griežtai kovoti su vokiečių proteguotu girtavimu. Šiam tikslui buvo išsiuntinėti atitinkami nurodymai raštu batalionų vadams. Ir štai, kaip atsakymą į savo nurodymus, p. l. Š. gauna iš vieno bataliono vado, gero ir doro lietuvio karininko, pranešimą, kad prie jo bataliono esančio ryšių karininko vokiečio įsakymu suorganizuota naminės degtinės gamyba bataliono kariams. Vokietis savo įsakymą ir jo įvykdymą pateisina tuo, kad jis gaunąs per maža degtinės iš tiekimo įstaigų, o paskiausiu laiku tas tiekimas esąs visai sustabdytas, ir todėl jis buvęs priverstas pats savarankiškai tuo reikalu pasirūpinti. Nei p. l. Š., nei bataliono vado protestai aukštesnėse vokiečių instancijose nieko nepadėjo, nes tai juk buvo lietuvių protestai prieš vokietį, ir jau vien todėl jie negalėjo būti vokiečių išklausyti.

Savisaugos batalionų lietuvių karių nepasitenkinimas vokiečiais, ypačiai jų vadovybe, buvo didelis. Pabėgimų iš batalionų buvo taip pat daug. Tačiau likę batalionuose kariai kantriai laukė, svajodami, kad politinės sąlygos gal pasikeis ir gal jie anksčiau ar vėliau galės sudaryti branduolį būsimajai Nepriklausomos Lietuvos kariuomenei.

VII.

Transporto „talkininkai"

1942 m. vasarą vokiečiai pradėjo spausti lietuvius studentus ir aukštesniųjų mokyklų vyresniųjų klasių moksleivius, kad jie „savo noru" stotų į vokiečių kariuomenės transportą „talkininkais". Už tai vokiečiai žadėjo jiems įvairių menkniekių, ypač pabrėždami, kad jaunuoliai gausią rūkalų ir degtinės. Tokie atsišaukimai su pažadais rūkalų ir degtinės ir su aukščiausių vokiečių okupacinės valdžios Lietuvoje pareigūnų, paties generalinio komisaro Rentelno ir karo komendanto gen. mjr. Justo, parašais buvo iškabinėti visur ant tvorų ir sienų. Susipratęs jaunimas, ypač studentai,, tokių jaunuomenę demoralizuojančių pažadų buvo įžeisti ir stengėsi įvairiais galimais būdais protestuoti ir vokiečių reikalavimus boikotuoti. Tačiau vokiečiai nenusileido, ir keli šimtai lietuvių jaunuolių pateko į pafronte, o kai kurie iš jų atsidūrė ir pačiame rytų fronte. Jie buvo išbarstyti po įvairias fronto dalis ir dirbo labai sunkiose sąlygose.

Vokiečiai reikalavo, kad „talkininkai“ pasiimtų iš namų tvirtesnius drabužius, ypač avalynę, net savo kuprines. Kadangi daugeliui jaunuolių to trūko, todėl jų apsirengimas buvo menkas. Ypač kebli buvo jų teisinė būklė: jie buvo paimti į kariuomenę prievarta, bet vokiečiai laikė juos savanoriais ir ne kariais, bet civiliniais karo talkininkais; iš to sekdavo ne tik pačių jaunuolių nepasitenkinimas, ne tik blogesnis jų aprūpinimas, negu kartu su jais tą patį darbą dirbusių vokiečių karių, bet ir iš neaiškios teisinės būklės išplaukiąs tiesioginis pavojus jų gyvybei. Buvo atsitikimų, kada tokie jaunuoliai, patekę į nelaisvę, rusų buvo palaikyti ne kariais, bet civiliniais savanoriais arba partizanais ir todėl sušaudyti. Kai kurie iš tokių „talkininkų“ pabėgo į namus, tačiau tokių laimingųjų buvo nedaug. Kiti buvo priversti jiems užkrautą jungą traukti net keleris metus.

VIII.

Darbo tarnyba

Verbavimas lietuvių jaunuolių į vokiečių darbo tarnybą (Arbeitsdienst) Lietuvoje pradėtas jau pirmais vokiečių okupacijos metais. Vėliau jis buvo vykdomas per visą okupacijos metą. Vokiečiai stengėsi į darbo tarnybą įtraukti daugiau studentų ir inteligentinio jaunimo. Šis vokiečių noras buvo ypačiai didelis organizuojant pirmąją lietuvių jaunuolių grupę į vokiečių darbo tarnybą, nes jie tikėjosi, kad pirmieji jaunuoliai, atlikę vienerių metų darbo tarnybą Vokietijoje, grįžę į Lietuvą, bus labai susižavėję ta nacionalsocialistine organizacija ir patys padės vokiečiams įtraukti daugiau lietuvių į vokiečių darbo tarnybą. Tačiau šis sumanymas vokiečiams nepavyko, nes studentų užsirašė labai nedaug, ir tie patys, grįžę iš Vokietijos, vokiečių darbo tarnybos ne gyrė, bet peikė. Taigi vaisiai buvo ne teigiami, bet neigiami.

Vėliau vokiečiai buvo įsakę, kad visi abiturientai galėsią stoti į universitetus tik po to, kada jie atliks darbo tarnybos prievolę Vokietijoje. Lietuvių gimnazijų direktoriams buvo įsakyta neišduoti brandos atestatų tiems abiturientams, kurie neatliko darbo prievolės. Lietuviai direktoriai tačiau tokių įsakymų nepaisė. Darbo prievolė buvo įvesta ir aukštųjų mokyklų studentams. Ir šis įsakymas lietuvių nebuvo vykdomas: jie surasdavo įvairių būdų tokios prievolės išvengti. Šaukdami vyrus į darbo tarnybos dalinius, vokiečiai skelbdavo per radiją ir spaudą, kad tūkstančiai lietuvių savanorių jau rašosi ir kad, deja, dėl vietos stokos visų noras negalėsiąs būti patenkintas, galėsią būti priimti tik geriausieji iš geriusiųjų. Taip skelbdavo propaganda, o realybėje — registracijos punktai buvo tušti, arba iš kelių šimtų šaukiamųjų atvykdavo tik keli ar keliolika, bet ir tie, pasitrynę lauke prie dūrų, sprukdavo atgal į namus.

Vokiečiai mėgino per darbo tarnybą įtraukti lietuvius jaunuolius į SS organizaciją Šie mėginimai buvo daromi Vokietijoje ir Lietuvoje. Vokietijoje lietuviai buvo viliojami stoti iš darbo tarnybos tiesig į SS dalinius. Šis verbavimas kai kuriuose darbo tarnybos daliniuose buvo daromas net prievarta, tačiau mūsų jaunuoliai priešinosi, ir jų tarpe neatsirado noriučių būti „esesininkais“. Vienas darbo tarnybos batalionas buvo atvežtas iš Vokietijos į Kauną. Čia, prie Karo Muziejaus, vokiečiai suorganizavo jam sutiktuves su didelėmis iškilmėmis, dalyvaujant beveik visiems vokiečių Zivilverwaltungo aukštiesiems ponams. Buvo net padėtas vainikas prie Lietuvos Nežinomojo Kareivio Kapo, ir vokiečių karinis orkestras grojo net mūsų himną „Lietuvą, Tėvynė mūsų“, kurio vokiečiai nedrįsdavo vadinti Lietuvos himnu, bet buvo davę jam visai kitokios prasmės pavadinimą — lietuvių giesmė. Viskas tai buvo daroma užimponuoti lietuviams jaunuoliams, nes šis darbo tarnybos batalionas turėjo sudaryti būsimojo lietuvių SS legiono pirmąjį batalioną Ukmergėje. Atvežti į Kauną vyrai buvo paleisti atostogų į namus. Po atostogų jie turėjo susirinkti Ukmergėje. Tačiau vokiečiai jų daugiau nebematė. Jaunuoliai patys apsisprendė ir kitus perspėjo.

Vėliau vokiečiai be jokių ceremonijų į jungė atskiras lietuvių darbo tarnybos kuopas į savo kariuomenę ir pasiuntė į frontą. Tie mūsų jaunuoliai, kurie negalėjo iš fronto pabėgti, kurie tik liko gyvi, karui baigiantis, pateko į sąjungininkų nelaisvę.

IX.

Karininkų ir puskarininkių registracijos

Iš pradžių vokiečiai mėgino į savo pusę patraukti tik lietuvius kareivius. Lietuvių karininkų jie vengė, nes jais nepasitikėjo. Vokiečiai manė, kad lietuviai kareiviai, be savų karininkų, tik vienų vokiečių vadovaujami, duosis lengviau suvaldomi ir nutautinami. Tačiau greit pamatė, kad lietuvių jaunimas tautiniu ir politiniu atžvilgiu jau yra tiek subrendęs, kad net likęs vienas, be savų vadų, gerai orientuojasi ir lengvai atskiria savo tautinius rekalus nuo svetimųjų.

Po to prasidėjo parengiamieji darbai karininkams mobilizuoti. Pirmoji didesnė visų karininkų ir puskarininkių registracija visoje Lietuvoje buvo atlikta 1943 m. balandžio mėnesį. Vėliau panašių registracijų buvo gan daug. Visos jos tačiau negalėjo pasiekti pilno tikslo, nes karininkai ir puskarininkiai, nežinodemi, kuriam tikslui tokios registracijos daromos, nepasitikėdami vokiečiais ir jausdami, kad tai daroma ne lietuviškam, bet vokiškam reikalui, vengė registruotis. Registravosi tik tie, apie kuriuos vokiečiai ir be registracijos žinojo, kad jie yra karininkai ar puskarininkiai ir kur jie gyvena.

X.

Pirmasis bandymas formuoti SS legioną

Jau 1942 metais vokiečiams buvo pavykę Latvijoje ir Estijoje suformuoti pirmuosius latvių ir estų SS dalinius. Vokiečių okupacinės valdžios

atstovai Lietuvoje nurodinėjo lietuviams latvius ir estus, kaip realiai galvojančius ir toli numatančius politikus, kuriems vokiečiai tikrai suteiksią nepriklausomybę. Kartu buvo „draugiškai" patariama lietuviams apsigalvoti, apsispręsti ir sekti savo šiaurinių kaimynų pavyzdžiu.

1942 metų pabaigoje ir 1943 metų pradžioje vokiečiai pradėjo domėtis buvusiu Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės vadu generolu Raštikiu, kuris iki tol buvo laikomas vokiečių okupacinės valdžios nemalonėje, už jo atsisakymą užimti bet kokią oficialią tarnybą vadinamojoje „lietuvių savivaldoje" ir kuris tuo laiku dirbo neetatiniu tarnautoju Lietuvos Karo Muziejuje. Pagaliau gen. Vysocki, vokiečių SS ir policijos vadas Lietuvoje, be ypatingų paruošiamųjų pasitarimų, nemandagiai, įsakymo forma pareikalavo iš gen. Raštikio, kad jis per kelioliką valandų pasiruoštų kartu su gen. Vysocki ir su keliais Lietuvos generaliniais tarėjais, su pirmuoju generaliniu tarėju gen. Kubiliūnu priešaky, vykti į Rygą, pas „Rytų krašto" (Ostland) SS vadą, tartis Lietuvos reikalais. Kadangi šie reikalai buvo keliami per SS vadovybę, o ne per Vokietijos užsienių reikalų ministeriją ir kadangi deryboms buvo pasirinktas ne Berlynas, bet Ryga, kur apie Lietuvos politinius bei valstybinius reikalus nebuvo net su kuo kalbėtis, nes Rygoje sėdėję vokiečių pareigūnai politinių reikalų spręsti nebuvo įgalioti, o buvo tik jų vykdytojai, ir kadangi, be to, dar buvo žinoma, kad Rygoje numatomas kelti lietuvių SS legiono klausimas, gen. Raštikis jam duotą įsakymą atmetė ir atsisakė važiuoti į Rygą. Šis atsisakymas vokiečiams labai nepatiko. Mat, jie buvo numatę būtinai įtraukti gen. Raštikį į lietuvių SS legiono formavimo ir jam vadovavimo darbą. Gen. Raštikis susilaukė grasinimų, tačiau jis nepabūgo. Tuo tarpu Lietuvos generaliniai tarėjai, nuvažiavę į Rygą, taip pat stipriai laikėsi ir nesutiko imtis iniciatyvos esamomis sąlygomis padėti vokiečiams rinkti lietuvius vyrus į SS legioną.

Matydami, kad su lietuviais bus sunku susitarti, ir gavę lietuvių generalinių tarėjų užtikrinimą, kad jie netrukdysią vokiečiams imtis tolesnių žygių lietuvių SS legionui suformuoti, vokiečiai patys, be lietuvių, pradėjo viešai skelbti, kad lietuvių SS legionas jau esąs formuojamas, ir pradėjo daryti didelę propagandą, ragindami lietuvius karininkus, puskarininkius ir kareivius stoti savanoriais į tą legioną. Kandidatams buvo žadamos įvairios gėrybės — geras maistas, geri drabužiai, sulyginimas jų teisių su vokiečių esesininkų teisėmis, pirmenybės po karo darbui, tarnybai ir net turtui gauti. Prie SS vado įsteigos Kauno, Laisvės alėjoje, buvusiuose Pažangos rūmuose buvo įsteigtas SS legiono organizacinis štabas su vokiečiu viešininku, mjr. S., priešaky. Į darbą buvo įkinkyta spauda, radijas, net kino teatrai. Buvo net kurioziškų įvykių. Kaune, pvz., vokiečiai paskelbė lietuvių kalba leistame dienraštyje „Ateitis" aprašymą, kaip vienas lietuvis atsargos karys, Lietuvos nepriklausomybės karo dalyvis, net dviejų Vyčio Kryžių kavalierius, užsirašęs savanoriu į SS legioną, kaip jis gražiai kalbėjęs su vokiečiais, kaip jis raginęs ir kitus lietuvius karius ir jaunuolius stoti į lietuvių SS legioną ir kaip jis dabar esąs laimingas, galėdamas vėl tarnauti kariuomenėje ir vėl pasižymėti fronte. Aprašymas buvo tikrai neblogas, gal net perdaug saldus. Tačiau po kelių dienų paaiškėjo šio įvykio tikroji eiga. Pasirodė, kad laikraštyje išgarbintas ir išreklamuotas savanoris esąs sargas vienoje pradinėje mokykloje Kauno priemiesty. Vokiečiai iš pradžių jį prigirdė degtine ir po to girtą įkalbėjo užsirašti į SS legioną. Daugiau jis pats nieko nebeatsiminė. Kada, išsipagiriojęs, paskaitė, ką apie jį buvo parašę laikraščiai, tuoj atėjo į SS legiono organizacinį štabą maldauti, kad jį išbrauktų iš savanorių kandidatų sąrašo, nes turįs gausingą šeimą — žmoną su keliais mažais vaikais, ir, blaivus būdamas, niekada nebūtų padaręs tokios kvailystės. Aišku, kad apie šį įvykį, kaip apie pavyzdį, kaip vokiečiai organizuoja lietuvių SS legioną, per trumpą laiką pradėjo kalbėti beveik visa Lietuva.

Prieš vokiečius veikusių lietuvių nelegalių organizacijų pogrindžio spauda pasisakė prieš SS legioną. Lietuviai studentai nutarė į legioną neiti. Jų pavyzdys užkrėtė moksleivius ir kitus jaunuolius. Vokiečių pastangos susilaukė pilno lietuvių boikoto.

XI.

Vokiečių kerštas

Vokiečiai įtūžo. 1943 m. kovo 17 d. spaudoje ir per radiją buvo paskelbtas oficialus, nors ir anoniminis, komunikatas, kad lietuvių SS legiono formavimas esąs sustabdytas, nes lietuviai nesą verti tos garbės, už šį nepasisekimą viešai buvo apkaltinti lietuviai inteligentai, arba, kaip jie buvo pavadinti tame komunikate, intelektualai. Iš Gestapo pasipylė kaltinimai lietuviams inteligentams ir grasinimai suimti ir išvežti į koncentracijos stovyklas 30 000 lietuvių inteligentų, nes jų Lietuvoje esą iš viso per daug ir jie vieni kenkią vokiečiams, trukdą visus jų sumanymus, visas savo viltis dedą į plutokratų pasaulį, t. y. į anglus ir amerikiečius, ir iš viso kenkią lietuvių tautai. Kai kurie karštesni Gestapo pareigūnai buvo išsitarę, kad jiems užteksią 50 000 kulkų visiems lietuviams inteligentams sunaikinti. Visos aukštosios mokyklos (Vilniaus ir Kauno universitetai, Lietuvos Mokslo Akademija, Žemės Ūkio Akademija, Veterinarijos Akademija, Aukštoji Meno Mokykla, Pritaikomojo Mono Institutas, Prekybos Institutas, Pedagoginis Institutas, Vilniaus filharmonija, muzikos konservatorijos, Marijampolės, Šiaulių, Švenčionių ir Trakų mokytojų seminarijos ir kt.) buvo uždarytos. Naktį iš kovo 16 į 17 d. prasidėjo masiniai lietuvių inteligentų suėmimai. Suimtųjų buvo keli šimtai. Jų tarpe buvo profesorių, kunigų, mokytojų, karių, gydytojų, valdininkų, moksleivių, net keturi lietuviai generaliniai tarėjai — švietimo Dr. Germantas, administracijos — kontrolės Puodžius (abudu mirė Stutthofo koncentracijos stovykloje), teisingumo Mackevičius ir vidaus reikalų generalinis tarėjo pavaduotojas Narakas.

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

Suimtieji buvo išsiųsti į Stutthofo (prie Danzigo) koncentracijos stovyklą. Kai kurie iš jų ten mirė. Likę gyvi buvo išlaisvinti sąjungininkų kariuomenės.

Vokiečių okupacinis režimas visoje Lietuvoje labai paaštrėjo. Ypač pagyvėjo ir pažiaurėjo vokiečių Gestapo veikla. Daug lietuvių vyrų, daugiausia inteligentų, slėpdamiesi nuo vokiečių persekiojimų, pabėgo iš miestų į kaimus ar net į miškus. Iš pareigų buvo pašalintas ir SS gen. mjr. Vysocki, nes jis esą buvęs lietuviams per švelnus. Į jo vietą buvo atsiųstas iš Ukrainos savo žiaurumu jau pasižymėjęs SS gen. mjr. Harm.

Tai buvo vokiečių kerštas. Tačiau lietuviai nepalūžo ir vokiečiams nenusilenkė. Pirmoji lietuvių kova prieš vokiečių sumanymą įsteigti lietuvių SS legioną pasibaigė, nors ir su aukomis, lietuvių laimėjimu. Lietuvių SS legionas bent tuo tarpu buvo palaidotas.

XII.

Lietuvių konferencija

Vokiečių terorui prasidėjus, antrą to teroro dieną pas pirmąjį generalinį tarėją buvo pakviesti lietuvių visuomenės atstovai pasitarti. Jiems buvo pareikšta, kad vokiečiai esą užsimoję suimti dar didesnį lietuvių inteligentų skaičių. Esa sumanyta juos suimti ir apkaltinti. Numatomos ir kitokios represijos. Kai kurie pakviestieji jau buvo gavę tikslių žinių per savo žmones, kad ateinančią naktį Gestapo tikrai manąs suimti dar 200 lietuvių inteligentų. Šios žinios tikrumas vėliau pasitvirtino. Susirinkusiems buvo pasiūlyta pasirašyti jau paruoštą atsišaukimą į Lietuvos visuomenę. Po ilgų diskusijų, per kurias buvo pareikšta daug karčios tiesos vokiečiams, buvo pritarta minčiai šaukti lietuvių konferenciją aktualiausiems Lietuvos klausimams apsvarstyti ir buvo pasirašytas ištaisytas kompromisinis atsišaukimas į Lietuvos visuomenę. Kompromisinio atsišaukimo turinys, ypač toji jo vieta, kuri pabrėžė kovą su bolševizmu, neatitiko pasirašiusiųjų daugumos nuomonės, tačiau jis buvo pasirašytas su įsitikinimu, kad visi lietuviai, ypač mūsų jaunimas, jau taip gerai orientuojasi įvykiuose, kad tikrai supras, ką pasirašiusieji norėjo patys pasakyti ir kas buvo padiktuota jiems iš šalies. Be to, tas atsišaukimas buvo vienintelė priemonė tuoj sustabdyti tebevykstančią lietuvių inteligentų suėmimo bangą ir išgelbėti juos nuo koncentracijos stovyklų, kalėjimų, o tuo pačiu ir nuo mirties. Šis įsitikinimas visiškai pasitvirtino: politškai subrendusi lietuvių visuomenė ir jaunimas puikiai žinojo (kai kurios organizacijos tą pačią dieną painformave jaunimą, ką tai reiškia), kaip suprasti tokių ar kitokių parašų atsiradimą, ir į atsišaukimą reagavo taip, kaip ir turėjo reaguoti. Vokiečių teroro banga prieš lietuvius inteligentus tikrai buvo tuoj sustabdyta, ir labai daug inteligentų, ypač jaunimo, buvo išgelbėta. Čia tenka pabrėžti, kad vėliau atsirado keli parašai atsišaukime ir tokių asmenų, kurie minėtame pasitarime visai nedalyvavo. Be to, dar reikia pasakyti, kad pasitarimo dalyviai buvo pastatyti į tokias sąlygas, kad jie negalėjo visai laisvai veikti. Pakviestųjų tarpe buvo ir tokių, kurie dalyvavo slaptoje pogrindžio veikloje prieš vokiečius ir kurių veikla galėjo būti jaušiek tiek žinoma vokiečiams. Jiems teko statyti sau klausimas, kas naudingiau bendrajam lietuviškam reikalui, ar per savo organizaciją ir toliau ginti tautos reikalus, ar leisti vokiečiams tą darbą sugriauti. Pirmojo generalinio tarėjo buvo pareikšta, kad atsišaukimas — tai paskutinė vokiečių sąlyga, kurios nepriėmus, daugiau nebūsią su lietuviais jokių kalbų, ir pradėtos represijos būsiančios toliau vykdomos. Tas pats pirmasis generalinis tarėjas vieną susirinkimo dalyvį dar atskirai perspėjo, kad vokiečiai kreipsią ypatingą dėmėsį į jo parašą, ir be to parašo atsišaukimas nebūsiąs priimtas. Aišku, kad tuo metu, kada visa lietuvių tauta ir jos jaunimas boikotavo visus vokiečių sumanymus, toks atsišaukimas negalėjo būti populiarus, ir jį pasirašę asmenys susilaukė iš karštesnių tautiečių įvairių neužtarnautų priekaištų. Tačiau tokiu momentu teko galvoti ne apie savo asmens populiarumą, ne apie politinę nekaltybę, bet apie patį reikalą, ir gelbėti tai, kas buvo svarbesnio, t. y. iš dviejų blogybių rinktis mažesnę, svarbesniam reikalui aukojant savo asmeninius reikalus, nors ta auka buvo nepopuliari ir prieštaravo savo tautiniams jausmams. Lietuviai gali tikrai didžiuotis savo visuomenės politiniu subrendimu ir savarankiškumu, nes tai leido jai net tokiais jautriais momentais išsilaikyti daug garbingiau, vedant rezistencinę kovą, negu tai buvo kai kuriuose, net didesniuose, tada vokiečių okupuotuose, kraštuose.

Pasitarime buvo išrinkta komisija lietuvių konferencijai paruošti. Kaip pasitarimo dalyviai, taip ir organizacinė komisija vaizdavosi apytikriai tokią konferenciją, kokia buvo sušaukta pirmosios vokiečių okupacijos laikais, 1917 metais Vilniuje. Komisija tokį projektą ir paruošė. Tačiau pasirodė, kad šį kartą vokiečiai norėjo padaryti visai ką kita. Kada vokiečiai per pirmąjį generalinį tarėją, pareikalavo, kad konferencijos rezoliucijose negali būti žodžių „nepriklausomybė“, „valstybė“, net „kariuomenė“, nes ir žodis „kariuomenė“ esąs tampriai susijęs su „valstybės“ sąvoka kada, be to, dar paaiškėjo, kad konferencijoje nebūsią leista net diskusijų, kad konferencija t u r ė s i a n t i nubalsuoti, be jokių pataisų tik tai, kas iš anksto būsią jai paruošta ir vokiečių okupacinės valdžios išcenzūruota ir aprobuota, — organizacinė komisija nuo tolesnio darbo atsisakė ir pasitraukė. Atsistatydinę komisijos nariai, išskiriant vieną, konferencijoje visai nedalyvavo. Vieną jų vokiečiai norėjo prievarta atgabenti į konferencijos posėdį. Į jo butą buvo atvykę du Zivilverwaltungo vyresnieji smogikai — Baron von der Ropp ir Baron von Räcke, tačiau lietuvis suspėjo nuo jų pasislėpti ir išvengė priverstino dalyvavimo konferencijoje. Buvo aišku, jog vokiečiai nori, kad konferencija aprobuotų visus jų sumanymus Lietuvos atžvilgiu ir kad ji vėl iškeltų reikalą suformuoli lietuvių legioną ar kitaip pavadintus karinius dalinius vokiečių vadovybėje.

Konferencija įvyko. Lietuvos „ginkluotųjų pajėgų“ (ne kariuomenės) organizavimo reikalingumas buvo užfiksuotas konferencijos nutarimuose. Santykiai su vokiečiais truputį sušvelnėjo. Tačiau lietuvių nuotaikos liko tos pačios. Nepasitikėjimas vokiečiais ir neapykanta dar labiau padidėjo.

XIII.

Visuomenininkų pasitarimas

Po konferencijos vėl prasidėjo vokiečių bandymai paimti lietuvius vyrus į kariuomenę. Šis klausimas buvo daug kartų svarstytas vokiečių be lietuvių. Svarstė jį ir generaliniai tarėjai. Jis buvo kelis kartus svarstytas vokiečių ir generalinių tarėjų kartu.

Pagaliau pirmasis generalinis tarėjas gen. Kubiliūnas ir prie pirmojo generalinio tarėjo buvusios tarybos pirmininkas prof. M. Biržiška sukvietė Kaune didesnį lietuvių visuomenės atstovų pasitarimą šio klausimo apsvarstyti. Pasitarime dalyvavo generaliniai tarėjai, tarybos nariai, įvairių politinių grupių atstovai, aukštųjų mokyklų atstovai, vyresnieji karininkai ir šiaip visuomenininkai. Susirinkimas buvo labai margas. Jame buvo tik vienas kitas vokiečiams palankus asmuo. Visi kiti buvo aiškūs lietuviai patriotai, kurių tarpe buvo ir prieš vokiečius veikusių slaptų organizacijų vadovybių narių. Iš viso dalyvavo apie 46 žmonės. Po ilgo svarstymo gen. Raštikis formulavo tokią lietuvių politikos liniją:

1. SS legionas ar bet kuris kitoks SS karinis junginys visai nepriimtinas, kaip visai nesuprantama, svetima ir priešinga lietuvių tautos dvasiai forma.
2. Lietuviams priimtina tik tautinė Lietuvos kariuomenė (kitaip nevadinti).
3. Lietuvos kariuomenė skiriama tik Lietuvai ginti.
4. Lietuvos kariuomenėje turi būti visos ginklų rūšys.
5. Lietuvos kariuomenė sudaro vieną neskaldomą operatyvinį karinį junginį.
6. Kadrui parengti Lietuvoje steigiama lietuvių karo mokyla.
7. Aprėžtam laikui gali būti įsileistas aprėžtas skaičius vokiečių karinių instruktorių kai kurioms specialioms sritims, ypač naujiems ginklams pažinti.
8. Vokiečių ir lietuvių ryšių karininkai gali būti tik aukštesniuose štabuose.
9. Kariumenės visos dalys ir visi daliniai turi būti lietuvių karininkų vadovaujami.
10. Lietuvos Kariuomenės Vadas turi būti lietuvis, turįs lietuvių visuomenės pasitikėjimą.
11. Lietuvos kariuomenė sudaroma mobilizacijos keliu.
12, 13 ir 14 punktuose buvo formuluoti Lietuvos kariuomenės išlaikymo, aprūpinimo ir teikimo reikalai.

Šiems pagrindams pritarė visų politinių grupių ir visuomenės susibūrimų bei viešųjų institucijų atstovai. Taigi, tai buvo visų bendra nuomonė. Generaliniai tarėjai balsavime nedalyvavo. Buvusiose vokiečių okupacijos sąlygose lietuviams atrodė, kad visi šie principai yra priimtini. Lietuviai manė, kad nors ir tokia Lietuvos kariuomenė vis dėlto būtų didelis ir realus faktorius, siekiant atgauti Lietuvos nepriklausomybę.

Žinoma, vokiečiams šios sąlygos buvo visai nepriimtinos, ir jie jas atmetė.

XIV.

Antrasis bandymas formuoti lietuvių legioną

Vėlesniuose generalinių tarėjų ir tarybos narių pasikalbėjimuose su vokiečiais, visuomenės atstovams nedalyvaujant, paaiškėjo, kad vokiečiai nori turėti Lietuvoje tokią lietuvių karinę organizaciją, kokią jie jau buvo sukūrę Latvijoje ir iš dalies Estijoje. Latvijoje, kaip žinoma, buvo suformuotas latvių SS legionas. Legiono ir jo divizijų, o iš pradžių net ir pulkų, vadais buvo paskirti ne latviai, bet vokiečiai. Be to, buvo paskirtas latvių SS legiono generalinis inspektorius su savo štabu. Jis pats ir jo štabo viršininkas buvo latviai. Generaliniu inspektorium buvo paskirtas gen. Bangerskis, pakeltas į SS Gruppenführerius ir į SS ginklų generolo majoro laipsnį, o kiek vėliau paaukštintas į SS Obergruppenführerius ir į SS ginklų generolus leitenantus.

Vokiečiai pažadėjo lietuviams generaliniams tarėjams tik tokią „nuolaidą“, kad Lietuvoje būtų formuojamas ne SS legionas, bet lietuvių ginkluotosios pajėgos (litauische Streitkräfte). Lietuvos kariuomenės pavadinimas vokiečiams buvo nepriimtinas. Nors Lietuvoje būtų ir ne SS legionas, tačiau visam lietuvių ginkluotųjų pajėgų organizavimui turėtų vadovauti ne vokiečių kariuomenės, bet jų SS vadovybė. Lietuvoje turėtų būti ne Kariuomenės Vadas, bet tik generalinis inspektorius Latvijos pavyzdžiu. Vokiečių nurodymais Lietuvoje turėjo būti suformuota viena lietuvių divizija, ir tos divizijos vadas turėjo būti, net būtinai, ne lietuvis, bet vokietis, žinoma, su vokiečiais ryšių karininkais ne tik pulkuose, bet ir batalionuose, kuopose ir net mažesniuose daliniuose.

Visi šie pasitarimai ir išsiaiškinimai užtruko ilgesnį laiką. Tuo tarpu vokiečiams rūpėjo greičiau paimti lietuvius vyrus į savo kariuomenę, ir tie ėmimai įvairiomis formomis ir priemonėmis buvo daromi visą laiką. Pagaliau buvo panaudotas vienas įvykis visam šiam reikalui suaktualinti ir pagreitinti. Kaip tik tuo laiku Maskvoje buvo padaryti vieši pareiškimai, kad Lietuva, kaip ir kitos Baltijos respublikos, greitu laiku būsiančios raudonosios armijos išlaisvintos ir vėl laimingai gyvensiančios SSSR ribose. Į tai reaguodami, vokiečiai Vilniuje, Kaune ir kituose Lietuvos miestuose suorganizavo didelius mitingus, kuriuose turėjo būti ir buvo ypatingai pabrėžtas lietuvių ginkluotųjų jėgų reikalingumas ir jų organizavimo skubotumas. Buvo pareikšta net priekaištų už šio reikalo delsimą. Vokiečiai pradėjo ieškoti tinkamo kandidato būsimojo generalinio inspektoriaus vietai užimti. Pagaliau kandidatas buvo surastas. Tai buvo ats. gen. P. Plechavičius.

XV.

Vietinė rinktinė

Gen. Plechavičius, besitardamas su vokiečiais, pasiūlė jiems iš pradžių suformuoti vietinę rinktinę ir apskričių miestuose įsteigti lietuvių karo komendantūras. Su šiuo aparatu turėjo būti paruošta dirva ir sąlygos mobilizacijai įvykdyti ir būsimajai lietuvių ginkluotajai pajėgai, iš pradžių vienai divizijai, suformuoti. Taigi, vietinė rinktinė ir jos štabas buvo tik pirmoji stadija būsimajai didesnei karinei organizacijai ir būsimajam generalinio inspektoriaus štabui. Po gen. Plechavičiaus derybų su SS Obergruppenführeriu Jeckeln (SS und Polizeiführer für das Ostland) ir SS ir policijos vadu Lietuvai SS gen. majoru Harm 1944 m. vasario 13 d. buvo pasirašytas susitarimas maždaug tokio turinio:

Kovai su išsiplėtusiu ir vis dar besiplečiančiu banditizmu Lietuvoje steigiama lietuvių vietinė rinktinė (vokiečiai stengdavosi ją kitaip vadinti, būtent: Litauische Sonderverbände) ir apskrityse lietuvių komendantūros. Rinktinės dydis - pradžioje 20 batalionų. Vietinei rinktinei vadovauja jos vadas su savo štabu. Jis yra atsakingas atitinkamoms vokiečių įstaigoms. Rinktinės daliniams vadovauja lietuviai karininkai (atskirai buvo susitarta, kad rinktinės daliniuose bus vokiečiai ryšių karininkai). Rinktinės veikimo ribos — Lietuvos teritorija. Rinktinė formuojama savanoriškumo pagrindu. Vėliau dar papildomai buvo susitarta, kad, pradėjus rinktinę formuoti, vokiečiai sustabdys priverstinį vežimą lietuvių darbininkų į Vokietiją.

Po trijų dienų, t. y. vasario 16 dieną, gen. Plechavičius pasakė per radiją kalbą, kviesdamas lietuvius vyrus į jo formuojamą vietinę rinktinę. Tuo pačiu laiku lietuvių pogrindžio spauda pritarė šiam žygiui. Į lietuvių komendantūras pradėjo plaukti savanoriai, ir reikalingas vyrų skaičius tuoj buvo pririnktas. Toks pasisekimas nustebino vokiečius. Tačiau jų reikalavimai ne sumažėjo, bet pradėjo didėti. Jau po dviejų savaičių Jeckeln pareikalavo iš gen. Plechavičiaus, kad jis duotų 70 000—80 000 lietuvių pagalbinei tarnybai vokiečių kariuomenėje. Bet šis reikalavimas taip ir liko neįvykdytas. Praėjo dar dvi savaitės, ir vėl naujas vokiečių reikalavimas. Kovo 22 d. gen. Plechavičius buvo iššauktas pas vokiečių, šiaurės fronto vadą feldmaršalą Modelį. Į ten buvo nuvykęs ir Jeckeln. Gen. Plechavičiui buvo nurodyta: iki balandžio 15 d. surinkti 15 naujų batalionų, 9000 vyrų, ir juos atiduoti vokiečių kariuomenei. Šie batalionai, kaip pagalbinės kariuomenės daliniai, buvo numatyti aerodromų apsaugai ir kitai užnugario tarnybai, iš kur vokiečių kareiviai turėjo būti paimti į pirmąsias fronto linijas arba į rezervus. Be to, buvo pabrėžta, kad tie lietuvių batalionai būsią panaudoti tik vokiečių šiaurės fronto pietinėje dalyje, t. y. jie tiesiogiai esą, ginsią ir pačią Lietuvą. Gen. Plechavičius pažadėjo šį reikalą apsvarstyti. Po to Kaune prasidėjo pasitarimai šiuo reikalu. Vokiečiai reikalavo, kad naujųjų batalionų formavimas būtų greičiau atliktas. Vietinės rinktinės vadovybė delsė ir įrodinėjo, kad tokia mobilizacija nepasiseksią. Gen. Plechavičiaus buvo iškeltas klausimas sušaukti naują lietuvių konferenciją, buvo pradėti tuo reikalu pasitarimai ir su vokiečiais, bet, pasiteiravęs vieno kito lietuvių visuomenės atstovo nuomonės ir gavęs neigiamus atsakymus, jis nuo šio sumanymo atsisakė. Atsisakymas buvo padarytas balandžio 5 d., o jau balandžio 6 d. generalinis komisaras von Renteln pareikalavo 80 000 lietuvių darbininkų į Vokietiją. Reikalai komplikavosi ir aštrėjo. Pagaliau balandžio 15—16 d. von Renteln ultimatyviai pareikalavo, kad tuoj būtų paskelbta mobilizacija. Buvo pagrasinta, kad už šio reikalavimo neišpildymą vokiečiai skaitysią lietuvių tautą kariaujančią prieš Vokietiją, būsią griebtasi naujų represijų prieš lietuvius, Lietuvoje būsiąs įvestas toks pats režimas, koks yra okupuotoje Lenkijoje, į Lietuvą būsiančios atsiųstos viena ar net kelios vokiečių SS divizijos, kurios padarysiančios čia tvarką, ir lietuvių pasipriešinimui būsiąs padarytas galas. Tuo pačiu laiku Jeckeln'as dar pareikalavo sumobilizuoti 30 000 lietuvių į vokiečių karo aviaciją. Visas šis reikalas baigėsi tuo, kad balandžio 28 dieną gen. Plechavičius buvo priverstas pats gyvu žodžiu per radiją paskelbti vokiečių reikalaujamą mobilizaciją. Pogrindžio spauda labai griežtai pasisakė prieš tą mobilizaciją. Visos slaptos lietuvių politinės organizacijos taip pat pasipriešino. Lietuviai komendantai skelbė mobilizacijos vykdymo tvarką ir bausmes už jos nevykdymą, tačiau tų bausmių jie netaikė ir nevykdė. Ypač jaudino visus lietuvius Jeckelno reikalavimas siųsti lietuvius karius į vakarus vokiečių aerodromų saugoti. Šis reikalavimas buvo ne tik netikėtas, bet jis prieštaravo ir susitarimo pagrindams, kuriais buvo vietinė rinktinė suformuota, būtent, kad rinktinės kariai būsią naudojami tik pačioje Lietuvoje arba prieš pavojų, gresiantį Lietuvai iš rytų. Visa lietuvių tauta per visą vokiečių okupacijos laiką visai teisingai buvo įsitikinusi, kad iš vakarų Lietuvai negresia ir negali grėsti jokie pavojai. Juk ten, vakarų fronte, kariavo amerikiečiai ir anglai, kurie nebuvo Lietuvos priešai, bet jos draugai, į kuriuos lietuvių tauta buvo sudėjusi visas savo viltis ir iš kurių ji laukė sau paramos ir išsigelbėjimo. Dabar vokiečiai, tyčia norėdami lietuvius supiudyti su jų draugais, siuntė lietuvius kariauti prieš tuos, kurie nelaimingajai Lietuvai nešė išsigelbėjimą ir laisvę. Vokiečiai susilaukė vieningo visų lietuvių pasipriešinimo. Mobilizacija nepavyko. Nuotaikos abiejose pusėse — vokiečių ir lietuvių — dar labiau įkaito.

XVI.

Naujas vokiečių kerštas

Vokiečių SS ir policijos vadas Lietuvoje gen. mjr. Harm buvo atleitas, į jo vietą gegužės 5 d. buvo paskirtas SS Brigadeführer policijos gen. mjr. Hintze. Į Vilnių atvyko iš Rygos Jeckelno štabo viršininkas ir be vietinės rinktinės vadovybės žinios pats savarankiškai pradėjo keisti

Vilniaus krašte buvusių vietinės rinktinės batalionų dislokaciją. Tuo pačiu metu Kaune buvo gautos žinios apie rinktinės dalinių susidūrimus su lenkų partizanais ir apie nemažus lietuvių nuostolius. Gegužės 9 d. vietinės rinktinės štabe buvo gautas Hintzes raštas, kad Jeckelno įsakymu (įsakymas, esą, buvęs duotas balandžio 15 dieną) Vilniaus krašte esantieji vietinės rinktinės batalionai (jų ten buvo 7) pereiną betarpiškon paties Jeckelno valdžion; visi kiti batalionai, visos vietinės rinktinės komendantūros apskrityse ir kiti rinktinės daliniai pereiną vokiečių sričių komisarų (Gebietskommissare) valdžion. Visi lietuvių batalionai gausią vokiečių SS uniformas, turėsią sveikintis hitleriškai, t. y. pakeldami ranką. Nuo šiol jie esą pavadinti policijos pagalbiniais batalionais. Vietinės rinktinės vadavybė atsisakė šį įsakymą vykdyti, nes jis prieštaravo visiems ankstyvesniems susitarimams, ir juo buvo apgaunami visi lietuviai kariai, visai kitais tikslais stoję į vietinę rinktinę; dabar visi jie vienu vokiškosios plunksnos pabraukimu buvo staiga padaromi vokiškais policininkais ir esesininkais. Rinktinės vadovybė išsiuntinėjo batalionams savo įsakymus, nurodydama, kad jie turi klausyti tik savo lietuviškos vadovybės. Marijampolėje buvusios karo mokyklos viršininkui buvo įsakyta visus kariūnus tuoj paleisti į namus. Dviejų priešingų galių įsakymai susikryžiavo, ir didesnis konfliktas buvo dabar jau neišvengiamas.

Taip ir atsitiko. Gegužės 15 d. 15 val. gen. Plechavičius ir jo štabo viršininkas plk. O. Urbonas buvo iškviesti į Pažangos rūmus pasitarti su Jeckelnu ir Hintze. Ten jie buvo nuginkluoti ir suimti. Jeckelnas apkaltino gen. Plechavičių, kad jis trukdęs ir vilkinęs vietinės rinktinės formavimą, ruošęs net sukilimą, buvęs sumanes suorganizuoti net Lietuvos kariuomenę, trukdęs mobilizaciją, įsakęs savo batalionams deginti ūkius ir terorizuoti gyventojus Vilniaus krašte, davęs vokiečių priešams ginklų ir t. t. Tą pačią dieną po vidudienio gestapininkų ir esesininkų buvo nuginkluotas ir suimtas ir visas vietinės rinktinės štabas, buvęs Putvinskio gatvėje, buvusiuose Valstybės Kontrolės rūmuose. Ten pat buvo ir Kauno komendantūra, kurios tarnautojai, tuo metu buvę komendantūroje, buvo taip pat suimti. Suimti kareiviai raštininkai buvo atskirti nuo karininkų. Atvykęs pats Jeckelnas, labai įtūžęs, išplūdo karininkus taip, kaip gali plūsti ir keikti tik vokiečiai. Jo kalba buvo maždaug tokia:

„Lietuvai buvo duota paskutinė proga įsijungti į bendrą kovą prieš bolševizmą. Tačiau jos senieji generolai užsimanė turėti savo kariuomenę ir net bandė diktuoti savo valią, manydami, kad Vokietijos didysis reichas jau neturįs jėgų ir jau pralaimi karą.

Vietinė rinktinė paleidžiama, jos generolas suimtas. Visa vietinė rinktinė tai žmogžudžiai, padegėjai, banditai ir bailiai, kurie vengia kovos ir parduoda ginklus banditams. Jūs visi dar šiandien būsite sušaudyti. Tenemano jūsų senieji generolai, kad dabar jų valdžios ir galios gadynė. Lietuvos kariuomenės daugiau niekad nebus.

Kas iš jūsų bandys bėgti, mano įsakymu į tą bus be atodairos šaudoma."

Tą pačią dieną vakare visi karininkai dengtu sunkvežimiu buvo nugabenti į Gestapą, kuris buvo buvusiuose darbo rūmuose, Vytauto prospekto ir Kęstučio gatvių kampe, ir kur jau buvo laikomi gen. Plechavičius ir plk. Urbonas. Po trumpo tik kai kurių karininkų tardymo sekančią dieną, t. y. gegužės 16 d., visi karininkai autobusu buvo išvežti į Latviją. Suimtasis plk. S. pakeliui labai vykusiai iš autobuso pabėgo ir išsigelbėjo. Visi kiti karininkai buvo atvežti į vieną latvių SS legiono mokomąją stovyklą, kur buvo visai izoliuoti ir latvių SS legionininkų labai griežtai saugojami. Gegužės 23 d. visi lietuviai buvo nuvežti į Salaspilio koncentracijos stovyklą, 16 km į šiaurės rytus nuo Rygos. Tai buvo didžiausia koncentracijos stovykla Latvijoje. Joje tuo metu buvo 5000 kalinių, jų tarpe 900 moterų. Didžiausia dalis kalinių buvo suimta už bolševikinę veiklą. Stovyklos administracija ir sargybos buvo latvių. Tik stovyklos komendantas, Obersturmbannführer Krause, ir dar keli pareigūnai buvo vokiečiai. Vėliau į tą pačią stovyklą buvo atvežta dar keliasdešimt vietinės rinktinės karininkų, daugiausia iš vokiečių nuginkluotų batalionų, Vilniaus krašte. Tokiu būdu į šią stovyklą buvo uždaryta 50 su viršum lietuvių karininkų.

O tuo tarpu vokiečių frontas rytuose buvo visai išardytas ir labai greit ritosi į vakarus. Rusų kariuomenė jau buvo užėmusi Vilnių, net Kauną ir Vilkaviškį, ir artinosi prie Rygos. Gen. Plechavičius iš koncentracijos stovyklos buvo paleistas. Jo štabo trys pulkininkai, O. Urbonas, A. ir G., ir leitenantas P. buvo perkelti iš stovyklos į Rygos kalėjimą, vėliu jie atsidūrė Stutthofo koncentracijos stovykloje ir ten buvo laikomi tol, kol visus kalinius išlaisvino prie Stutthofo priartėję karo veiksmai ir Vokietijos kapituliacijos įvykiai. Kiti Salaspilio koncentracijos stovykloje likę karininkai, kada frontas jau visai priartėjo prie Rygos, pateko į vieno vokiečių policijos bataliono atskirą baudžiamąjį būrį ir buvo pasiųsti į pafrontę apkasų kasti ir kitų darbų atlikti. Jiems tekdavo dažnai dirbti ir niekieno žemėje, t. y. tarpfrontyje, tarp dviejų kariaujančių priešų. Jie dirbo prie Rygos, Kokneze, Bulduriuose, Šloko, Kaugursiems Tukirkoj, Kemeriuose ir kitur. Vėliau jie atsidūrė prie Liepojos, iš ten atvežė juos į Dancigą ir pagaliau į rusų stovyklą Gdynėje, iš kur jie ir išsilaisvino.

O kas gi darėsi tuo laiku Lietuvoje?

Gegužės 16 d. buvo paskelbtas toks Jeckelno įsakymas (kalba paliekama netaisyta):

1944 m. gegužės 15 d.

Der Höhere SS und Polizeiführer
für das Ostland.

Lietuvoje vadovauja karo teismas. Vokiečių Reichas pašaukė lietuvius kovoti prieš bolševizmą. Lietuviai į tą šaukimą neatkreipė dėmesį. Naujai pastatyti lietuvių policijos daliniai (Vietinės Rinktinės daliniai) nereiškė noro kariauti ir be kovojimo metė ginklus. Jų vadas gen. Plechavičius ruošė sąmokslą. Todėl tolimesnėms karo sąlygoms lietuvių policijos batalionai (V. Rinktinės daliniai) netinkami. Ir todėl nuo šios

dienos V. Rinktinės daliniai bus suimti ir nuginkluoti. Tuo tarpu vyrai bus pavesti į aviacijos kovojimo batalijonus.

Tuose batalijonuose lietuviai gaus aviacijos uniformas ir bus kaip vokiečiai kariai laikomi, maitinami ir atliks Vokietijos aerodromuose jiems skirtus uždavinius.

Kas dezertiruos, tas savo ir savo namiškių gyvybę stato pavojun. Kas nuo savo dalinių pasišalins, arba dezertyruos, bus 2 šeimos nariai suimti ir visas turtas konfiskuotas.

(pas.) Jeckeln.

Visi tie vietinės rinktinės daliniai, kurie nebuvo spėję išsiskirstyti ir išsislapstyti, vokiečių buvo nuginkluoti, o karininkai ir kareivai suimti. Tačau daugumas karių su ginklais išsibėgiojo. Nuginklavimas buvo pradėtas tą pačią dieną, kada buvo suimtas visas vietinės rinktinės štabas, t. y. gegužės 15 dieną. Gegužės 16 d. rytą vokiečiai su tanketėmis puolė lietuvių kareivines Marijampolėje, kur buvo surinkti vietinės rinktinės kariūnai. Jų buvo tik dalis likusi kareivinėse, nes visi kiti jau buvo paleisti į namus. Per susirėmimą buvo aukų abiejose pusėse.

Ypatingas vokiečių žiaurumas pasirodė nuginkluojant buvusius Vilniaus krašte vietinės rinktinės batalionus. Karininkai buvo atskirti nuo kareivių, atvežti į Vilnių ir uždaryti ligonių kasų rūmų seife. Apie 100 kareivių buvo sušaudyta. Viename batalione buvo sušaudyti šie kariai: jaunesnysis puskarininkis Ruseckas, grandiniai Jonas Sabaliauskas, Aleksas Stankevičius ir Antanas Vasiliauskas ir eiliniai Stasys Bakanauskas, Alfonsas Bareišis, Antanas Dirvelis, Vytautas Grybas, Antanas Juodis, Vytautas Kymantas, Juozas Kurelaitis, Pranas Norušis ir Jonas Šileika. Gegužės 17 dieną Paneriuose, toje pačioje vietoje, kur anksčiau vokiečiai buvo iššudė keliasdešimt tūkstančių Vilniaus žydų, buvo sušaudyta 306-ojo bataliono dar 17 karių: jaunesnieji puskarininkiai Kazys Bečys, Stasys Jasiūnas, Antanas Lukošius ir Petrauskas, grandiniai Ipolitas Aramavičius, Stepas Dujotas, Jonas Jonikas, Kazys Linauskas ir Stasys Venslauskas, eiliniai Vladas Alekna, Apolinaras Bugenis, Jonas Jankauskas, Jonas Kryževičius, Vincas Mačiukas, Petras Padvalskis, Jonas Tamulevičius ir Stasys Vasiliauskas. Į sušaudymo vietą buvo nuvežti iš bataliono kiti 10 karių, kurie turėjo ten dalyvauti, kaip liudininkai, ir vėliau apie viską papasakoti kitiems bataliono kariams. Gegužės 21 dieną Vilniaus kareivinių kieme vokiečiai, išrikiavę apie 800 nuginkluotų lietuvių karių, pasirinko iš jų 12, daugiausia tamsiaplaukių, ir juos Paneriuose taip pat sušaudė. Daboklėje sėdėjo 41 karys (jie buvo savo vadų nubausti už mažus drausmės nusižengimus), visi jie susilaukė tokio pat likimo — buvo sušaudyti. Suimtiesiems lietuviams kariams vokiečiai aiškino, kad sušaudytųjų savo draugų gyvybėmis lietuviai turį atpirkti savo kaltę prieš vokiečius.

Iš visos vietinės rinktinės pateko į vokiečių rankas tik apie 3500 vyrų. Visi kiti, su ginklais, išsislapstė. Visi suimtieji buvo sunkvežimiais atvežti į Kauną ir sugrūsti buvusioje rusų belaisvių stovykloje prie 6-to forto ir A. Panemunėje. Pakeliui į Kauną vienas lietuvis iššoko iš sunkvežimio ir pabėgo. Už tai buvo paimtas visai nekaltas jaunesnysis puskarininkis Ruseckas ir čia pat sušaudytas. Kada vokiečių kareiviai vengė šaudyti, tai atliko pats jų vadas, SS karininkas. Kaune kai kurie karininkai buvo paleisti į namus. Kiti karininkai ir kareiviai buvo suskirstyti kuopomis, aprengti vokiečių aviacijos (Luftwaffe) drabužiais ir, kaip „savanoriai“, su stipria sargyba, išvežti į Vokietiją įvairiems darbams aerodromuose ir fabrikuose. Kai kurie vyrai dar sugebėjo pakeliui pabėgti.

Taip pasibaigė vietinės rinktinės tragedija — koncentracijos stovyklomis, kalėjimais, apgaule ir išsiuntimais.

XVII.

Vokiečių „teisybė apie vietinę rinktinę“

Vietinės rinktinės likvidavimo metu buvo suėmimų ir už rinktinės ribų. Buvo suimti kai kurie slaptų politinių organizacijų dalyviai. Daug lietuvių karininkų, ypač iš Kauno ir Vilniaus, turėjo bėgti ir slapstytis. Visuomenė žinojo daug vietinės rinktinės žiauraus likvidavimo smulkmenų. Nepasitenkinimas buvo labai didelis. Vokiečiai pamėgino pasiteisinti ir sugalvojo paskelbti „teisybę apie vietinę rinktinę“. Šio komunikato nuorašas pateikiamas skaitytojams, be kalbos taisymo, toks, toks jis buvo išspausdintas vokiečių okupacijos metu Kaune leistame „Ateities“ laikraštyje (Nr. 145 [448], 1944. VI. 24 d.):

„Teisybė apie Vietinę Rinktinę.

Po to, kai Lietuvos spauda turėjo progą įsitikinti Vokietijoje, kad paskleisti gandai apie dabar karo aviacijai priklausančius Vietinės Rinktinės karius tėra tik piktos valios šmeižtas, SS ir Policijos vadas Lietuvai šiuo praneša visuomenės žiniai apie laišką apskričių komendantams, iš kurio matyti, kodėl Vietinė Rinktinė lietuvių tautos interesais turėjo būti paleista. Laiškas apskričių komendantams skamba šitaip:

Kaunas, 1944 m. gegužės 31 d.

Der SS und Polizeiführer
Litauen.

Apskričių komendantams.

Generolui leitenantui Plechavičiui buvo pavesta Lietuvoje iš savanorių dalinių suorganizuoti policijos batalijonus, kad kraštą, lietuviškąją tėvynę ir jos gyventojus, apsaugoti nuo banditų.

Pirmon eilėn turėjo būti suorganizuoti iš kariuomenės atitarnavusių batalijonai, kurie turėjo būti pasiųsti, kaip apsauga, Vilniaus sričiai ir jos atskiroms vietovėms.

Dėl to turiu pareikšti:

Generolo Plechavičiaus pavedimu jo štabo viršininkas raštiškai pasižadėjo batalijonus suorganizuoti iš kariuomenėje atitarnavusių kareivių iki 1944 kovo 16 d.

Kaip gi atrodė tikrumoje?

1944 m. kovo 16 d. iš sakytų kariuomenėje atitarnavusių septynių batalijonų, kurie turėjo išvykti į Vilniaus sritį, nebuvo nė vieno batalijono.

1944 m. kovo 16 d. Marijampolėje buvo apmundiruojami 583 vyrai ir Kalvarijoje 156 vyrai. Šie vyrai didžiumoje buvo naujokai, vietoj to, kad buvo numatyta kariuomenėje atitarnavusieji. Be to, tenka į tai atsižvelgti, kad 1944 m. kovo 3 d.

3879 kariuomanėje atitarnavusieji,
1522 puskarininkiai ir
553 karininkai

patys pareiškė norą ir buvo tuo metu generolo leitenanto Plechavičiaus žinioje.

Toliau, į Marijampolę buvo pasiųsta labai mažai gydytojų. Naujai pašauktų kareivių, kuriems buvo duodamos naujos uniformos ir baltiniai, negalėjo būti prieš juos aprengiant patikrinta sveikata ir jie užkrėtė niežais ir kitomis apkrėčiamomis ligomis kitus kareivius. Dėl to SS und Polizeiführer turėjo įspėti Plechavičiaus štabą ir pakviesti pas save generalinį gydytoją, kad tam būtų užkirstas kelias. Lietuvos sanitarijos viršininkas pirmon eilėn susirūpino dėl buvusios lietuvių ligoninės ir prašė ją paliuosuoti, kad ją galėtų turėti lietuvių ypatingosios paskirties daliniams, jam buvo paaiškinta, kad jie pirmon eilėn privalo susirūpinti gydytojais, kad turėtų Marijampolėje gydytojų, kurie galėtų patikrinti atvykstančių kareivių sveikatą, ir dar kartą prieš aprengiant patikrintų jų sveikatą ir tinkamumą karo tarnybai, ar jie neserga užkrėčiamomis ligomis, kad ligoninės Kaune perleidimo ypatingos paskirties daliniams klausimas nėra aktualus, nes priklausantieji ypatingiems daliniams kareiviai sanitariniu atžvilgiu yra aprūpinami ir visose ligoninėse gali būti talpinami lygiai, kaip vokiečių kariai ir gydomi, kaip wermachto kariai arba priklausantieji policijos daliniams.

Jau iš nesklandaus susilaikančio šaukimo galime spresti, kad tie septyni batalijonai, skirti Vilniaus sričiai, 1944 m. kovo 16 d., kaip gen. leit. Plechavičiaus ir jojo Štabo viršininko buvo pažadėta, negalėjo būti suformuoti.

Prie to prisidėjo dar, kad gydytojai, kurie atvykstančius kareivius būtų patikrinę, arba nebuvo paskirti arba neatvyko, arba atskirais atvejais pabėgo.

Policijos batalijonų (ypat. dalinių) kuopų dalys, kurios buvo paskirtos į Vilniaus sritį, kaip iš pranešimų paaiškėjo, terorizavo gyventojus, plėšė, grobė, o atskirais atvejais net grąsino vokiečiams ir vokiečių wermachtui priklausantiems asmenims.

Atskirais atvejais priešai tuos, kurie blogai elgėsi su gyventojais, kuriuos atskirais atvejais net nužudydavo, atitinkamas kuopas iki pusės sudėties sunaikindavo, paimtą į nelaisvę lietuvių karininką, pabrėžę jam jo atliktus darbus, nušovė, kareivius ypat. dalinių, kuriuos jie buvo paėmę į nelaisvę, nuginklavo, nurengė ir vienuose marškiniuose paleido ir taip liepė vykti į savo dalinius.

Laike šių veiksmų į priešų rankas pateko 10 000 šovinių, be to, šautuvų ir net kulkosvaidžių. Todėl reikia konstatuoti, kad ne vokiečiai ypatingų dalinių karius vienuose baltiniuose siuntė namo, bet tai atliko priešas. Tai yra aiškiai matoma ir iš paties generolo leitenanto Plechavičiaus pasirašytų pranešimų.

Kuopos, skirtos Vilniaus srities apsaugai, buvo pilnai aprūpintos šaudmenimis. Tatai patvirtina jau vien faktas, kad per ypat. dalinių susidūrimus daugumoje atvejų dideli kiekiai šaudmenų ir ginklų pateko į priešo rankas. Dėl kurios priežasties 305 batalijono kuopos Eišiškėse be įsakymo apleido savo stovėjimo vietą ir prieš iššygiavimą padegė 10 gyvenamųjų namų ir 9 klojimus, žiauriai pasielgė su dideliu skaičiumi asmenų ir apšaudė gyventojus, vykstančius gesinimo darbams.

Ar tai buvo kova prieš priešą?

308 batalijonas ir būtent trečia ir ketvirta kuopa buvo žygyje iš Ašmenos į Grižužiškius. Laike žygio per kaimus Sienkowarczyzna ir Adomowczyzna civiliai asmenys buvo kareivių, priklausančių 308 batalijonui, žudomi, šaudomi ir išniekinami: seni ar jauni, moterys ar seneliai — nevaidino jokio vaidmens. Be to, dar buvo deginami gyv. namai, žudomi moterys ir vaikai, ir kaimyniniuose kaimuose. Taip pat buvo nustatyta, kad moterys ir vyrai buvo lietuvių kareivių buožėmis mušami. Kad priešas atitinkamai į tai reagavo patyrė tos pačios kuopos, kurios nuo šių veiksmų pabėgo arba pasidavė priešui ir be marškinių bei kelnių banditų buvo pasiųstos į savo stovėjimo vietas.

Po šių įvykių atskiroms kuopoms buvo duotas įsakymas iš aukščiau vėl susirinkti batalijono masėn. Vietoje to, kad įvykdžius šį įsakymą, atskiros kuopos pradėjo savo gyvenamasias patalpas daužyti arba padeginėti ir skirstytis arba leistis į žygį be jokių įsakymų į savo gimtines.

Kad kuopos Vilniaus srities apsaugai būtu išskirstytos atskiromis vietovėmis, pasiūlė ypat. dalinių štabo viršininkas laike pasitarimų 1944 m. vasario 26 d. (Už Vilniaus srities ribų kuopos turėjo būti išskirstytos dargi atskirais būriais).

Antras uždavinys buvo organizuoti kitus batalijonus ir išskirstyti juos kitose Lietuvos teritorijos vietose. Jie, be kitų uždavinių turėjo padėti sritiniams komendantams laike mobilizacinio perijodo kovoti prieš banditizmą.

1915—1924 m. gimimo vyrai buvo pašaukti ir turėjo būti:

1.) pašaukti ir patikrinti visi buvusieji Lietuvos lakūnai, taip pat jiems priklausantis mašinų ir aerodromų aptarnaujantis personalas, kad vėl tarnautų senīems kareiviškiems tikslams vokiečių aviacijoje, kad po to būtų suformuotos tam tikros eskadrilės, be to, skraidymui palankus jaunimas ir buvusieji aeroklubo nariai.

2.) formuojant Lietuvos zenitinių baterijų pulką, lietuviškų miestų apsaugai turėjo būti pašaukti ir mobilizuoti visi buvusieji zenitinių dalių dalyviai.

3.) buvo numatyti suformuoti skrajojančius aviacijos būrius, kurie turėjo pavaduoti Reicho aerodromuose senus ir gerai apmokytus Vokietijos karius.

4.) visi 1—3 kunktuose išvardintieji liet. karininkai ir liet. kareiviai turėjo būti aprūpinami ir apmokami taip, kaip Vokietijos karininkai ir

kareiviai, taip pat turėjo gauti ir šeimos išlaikymą. Šitie oro pajėgų daliniai turėjo su savim turėti ryšių karininkus lietuvius, kurie rūpintųsi priežiūros ir aprūpinimo klausimais, kaip antai: ryšių palaikymu su tėvyne, atostogų klausimu ir t. t.

Visais šiais klausimais buvo su gen. leit. Plechavičium ir jo štabu susitarta. Visiems apskr. komendantams šie įsakymai buvo žinomi.

Kas galėtų dar tvirtinti, kad vokiečiai norėjo lietuvius panaudoti kaip maistą patrankoms?

Kodėl gen. leit. Plechavičius ir jo štabas apie šiuos susitarimus nepranešė lietuvių tautai?

Tuo tarpu visos priemonės lietuvių tautai išaiškinti jos uždavinius kovoje prieš boševizmą greta Vokietijos, štabui buvo prieinamos. Kodėl gen. leit. Plechavičius atsisakė nuo propagandos, kuri būtų nušvietųsi lietuvių tautai jos uždavinius kovoje su bolševizmu?

Nusakytų formacijų mobilizaciją pravedus ir sudarius dalinius, gen. leit. Plechavičius turėjo būti paskirtas liet. generaliniu Inspektoriumi, kaip tai yra Estijoje ir Latvijoje.

Kodėl štabo viršininkas išleido mobilizacijos ir šaukimo planą, kuriuo vadovaujantis paskutinieji kovotojai prieš bolševizmą būtų buvę sušaukti tik 1946 metais?

Gen. leit. Plechavičius skelbėsi esąs prisiekęs bolševizmo priešas ir toks pat Reicho draugas. Kodėl šitas Reicho draugas, gen. leit. Plechavičius, nepranešė apie viską savo karininkams, kareiviams ir savo tautai? Spauda ir visos viešojo gyvenimo priemonės buvo jo dispozicijoje. Kodėl jis atsisakė nuo visų priemonių savo tautai viską paaiškinti? Kas pašaukė 1600 aspirantų, studentų ir kt. į Marijampolę? Gen. leit. Plechavičiaus štabas.

Štabo viršininkas pavadino juos Lietuvos elitu, o gen. leit. Plechavičius — geriausiu ir tyriausiu Lietuvos krauju. Vokiečių vadovybė leido steigti aspirantams kursus, bet tik po to, kai jie būtų atsižymėję dalyse, kaip to reikalaujama iš Vokietijos aspirantų, kad jie atsižymėtų kovose fronte. Šitie aspirantai turėjo, kaip Lietuvos gera dvasia, būti paskirstyti tarp visų batalijonų, kad pakeltų formacijų moralę, drausmę ir nuotaiką, kadangi, štabo viršininko žodžiais, šitų Marijampolės aspirantų eilėse buvo geriausieji jauni Lietuvos patriotai.

Šiuo būdu būtų buvusi sudaryta galimybė šiuos batailjonus taip kontroliuoti, kad įtartinas elementas nebūtų turėjęs vietos šiuose daliniuose ir kad jie būtų parodę Lietuvos karišką dvasią ir laikyseną.

Ką gi daro suformuotų dalinių štabas?

Užuot paskirstęs šitą elitą tarp batalijonų, kurie daugumoje susideda iš ūkininkų, jis siunčia juos geriau namo, tuo tarpu kai kiti daliniai jau buvo gaujų srityje Vilniaus krašte.

Po to, kaip kai kurios batalijonų dalys Vilniaus krašte turėjo būti dėl pakrikimo nuginkluotos ir jų pasipriešinimas arba nusižengimai drausmei griežtai nubausti, panašūs reiškiniai pasirodė ir kituose batalijonuose. Kadangi pakrikimas gręsė persimesti ir į Marijampolę ir Kalvariją, tai ir čia viskas turėjo būti nuginkluota. Nors kitiems batalijonams buvo pranešta, kad jų daliniai pasiliks neišformuoti, jie su savo karininkais ir eiliniais, sukurstyti apgaulingų ir kurstančių žmonių, pabėgo ir todėl vokiečių vadovybė buvo priversta ir paskutinius batalijonų likučius nuginkluoti.

Batalijonų kariai bėgo namo sukurstyti, apakinti ir suvedžioti. Ar kas nors tiki, kad Vokietija penktais karo metais Lietuvos daliniams, kurie turėjo saugoti savo tėvynę nuo priešo, buvo davusi ginklus tik tam, kad juos vėl nuginkluotų? Kadangi padėtis Viniaus krašto batalijonuose vis dar aštrėjo, gen. leit. Plechavičiui buvo duotas įsakymas visiems septyniems Vilniaus krašto batalijonams asmeniškai vadovauti (paskirti du pulko vadus ir vokiečių vadovybė norėjo duoti sunk. pabūklų ir tankų). Be to, buvo aišku, kad šitie batalijonai turėjo virsti reguliariais policijos daliniais Lietuvos srityje. Užuot paskyrus tinkamus karininkus tų batalijonų vadovybei perimti, gen. leit. Plechavičius, kaip ir jo štabo viršininkas, 1944 m. gegužės 10 d., grąsino atsistatydinti ir paleisti savo dalinius. Jei gen. leit. Plechavičius iki šiol kovoje prieš bolševizmą ir daug yra nusipelnęs, šiuo atveju jisai tikrai parodė savo nesugebėjimą.

Šiuo aš visiems apskričių komendantams skelbiu, kas seka: išmušė valanda, kuomet tikrieji Lietuvos karininkai ir kareiviai turėtų įrodyti, kad jie yra tikri savo šalies patrijotai, o ne kavinių ir politinių salionų plepiai, kurie gvildena ateities klausimus ir, aiškiai suprasdami padėtį, ištikimai ir nuoširdžiai kovotų šalia Vokietijos prieš bolševizmą.

Tik vyrai ir karininkai, kurie suprasdami šio momento rimtumą, gali visiškai aukotis už savo tėvynę, ir lietuvių tautą, duotus įsakymus ne tik įvykdyti, bet ir bendradarbiauti, prasisekimui užtikrinti ir tuo garbę branginančiai karingai lietuvių tautai kitų greta Vokietijos kovojančių tautų tarpe suteikti jai priderančią vietą.

Todėl aš tikiuosi iš visų apskr. komendantų, karininkų, bendradarbių ir eilinių, kad tik grynos sąžinės, atsidavę ir atsakomybę suprantą vyrai bus apskr. komendantūrose, ir kad besąlyginis klusnumas, pasitikėjimas vokiečių vadovybe ir mano paskirtuoju pulkininku B., kaip ir jo pavaduotoju, bus jų pirmuoju uždaviniu.

Aš tikiu, kad tautos istoriją rašo ne didelis būrys bailių elementų, bet kad ir čia, Lietuvoje, sauja karių, tikrų šalies patrijotų daugiau atsieks, negu pikti plepiai.

Jeigu apskr. komendantai, jų karininkai ir kiti ištikimi vyrai bus artimuose ryšiuose su pulkininku B. (mobilizaciniu štabu) ir reikš norą, nežiūrint bet kokių aplinkybių, savo uždavinį vykdyti, tai jų darbas, jų pastangos ir jų uolumas, jų ištikimas pasiaukojimas savo šaliai atneš jų tėvynei Lietuvai pageidaujamų pasisekimų.

Hintze
SS Brigadeführer und
Generalmajor der Polizei.“

XVIII.

Pulkininko B. mobilizacinis štabas

Likvidavę vietinę rinktinę ir atkeršiję už ją, vokiečiai ir toliau neatsisakė nuo sumanymų imti lietuvius vyrus į savo kariuomenę.

Kaune jie suformavo vadinamąjį mobilizacinį, štabą. Jo viršininku buvo paskirtas atsargos pulkininkas B. Apskričių komendantūros buvo paliktos, nors daug komendantų buvo pakeisti kitais. Komendantai dabar priklausė sričių komisarų įgaliotiniams apskrityse — apskričių žemės ūkio vadovams. Vadinasi, kiekvienas komendantas buvo jau betarpiškoje vokiečio priežiūroje. Paskelbta vyrų mobilizacija buvo vykdoma toliau, tačiau be pasisekimo. Pirmasis generalinis tarėjas turėjo išleisti potvarkį su grasinimu, kad už karinės prievolės vengimą būsianti taikoma mirties bausmė. Mobilizacinio štabo viršininkas paskelbė įsakymą vyrams stoti į vokiečių kariuomenę. Pirmasis generalinis tarėjas išleido atsišaukimą, raginantį vykdyti mobilizacinio štabo šaukimus ir įrodinėjantį, kad lietuvių vyrų tarnyba Vokietijoje arba vakarų fronte esanti taip pat kova prieš bolševizmą. Mobilizacinio štabo viršininkas taip pat išleido atsišaukimą, raginantį iki birželio 15 dienos grąžinti paslėptus ir išnešiotus buvusios vietinės rinktinės ginklus ir kitą karinį turtą. Tai buvo jau antras terminas ginklams grąžinti, pirmasis buvo gegužės 31 d. Vėliau buvo paskelbtas ir tretysis terminas — grąžinti ginklus iki birželio 25 d. Tačiu nieks ginklų negrąžino. Viešoje vokiečių leistoje spaudoje pasipylė raginimai ir įtikinėjimai grąžinti ginklus gerouju. „Ateitis“ (Nr. 140 [443], 1944. VI. 17) staipsnyje — „Į pasitikėjimą pasitikėjimu‘, be kitko, rašė, kad vokiečiai, išduodami ginklus vietinės rinktinės kariams, pareiškė jiems didelį pasitikėjimą, todėl dabar esąs atėjęs laikas įrodyti, kad lietuviai esą verti to pasitikėjimo. Toliau taip buvo rašoma:

„... Negalima nebranginti ir tų užtikrinimų, kad nė vienas grąžinęs ginklus ar kitą karinį turtą, nebūsiąs baudžiamas ar kaip nors persekiojamas. SS ir policijos vado Lietuvoje SS Brigadeführerio ir policijos generalmajoro Hintze pareiškimas šiuo klausimu nepalieka mažiausios abejonės, nes kiekvienam yra iškilmingai užtikrinta, kad ginklus ir kitą turtą atiduodantieji nesuimami ir nebaudžiami ...

Negrąžinusieji užsitrauks išdaviko vardą, ir su juo bus pasielgta, kaip su išdaviku. Šiuo atveju būtina įsidėmėti mūsų tautai, kad vieno žmogaus nesąžiningumas gali užtraukti nelaimę visam kraštui ...

Tie, kam šie ginklai ir kitas karinis turtas teisėtai priklauso, turi pakankamai priemonių viską atsiimti jėga. Ir jei tai nedaroma, tai tik mūsų pačių gerovei. Todėl negalima patiems sau kasti duobės. Pas ką ir kur karinis turtas yra, valdžios organai jau turi tikslių žinių.

Šiuo atveju visi privalome vadovautis šūkiu: atiduodame ginklus, kad juos mes patys nukreiptume prieš savo priešus.“

Ir tokie straipsniai nieko nepadjo. Ginklai nebuvo grąžinti. Mobilizacinis štabas negalėjo savo uždavinio atlikti, nes lietuviai jo neklausė. Mobilizuojami vyrai liko namuose arba miškuose, o paimti ginklai liko jų rankose.

XIX.

Kiti lietuvių daliniai

Kaip lietuvių boikotas skaldė visus vokiečių didesnius sumanymus, matyti iš sekančio ilgo sąrašo įvairiausių karinių dalinių, kuriuos vokiečiai kūrė, ar bandė kurti Lietuvoje, ir kurių tarpe nebuvo nė vieno didesnio kautynių vieneto. Štai tie daliniai:

1. Savisaugos batalionai,
2. Transporto talkininkai,
3. Darbo tarnybos daliniai,
4. Policijos daliniai,
5. Statybos daliniai,
6. „3000“ žm. rinktinė (iš tikrųjų ji buvo žymiai mažesnė),
7. Apsaugos pulkas (nepilnas),
8. Apsaugos kuopos,
9. Atskiras batalionas, suformuotas Pomeranijoje,
10. Vietinė rinktinė,
11. Aerodromų kuopos,
12. Mobilizacinis štabas,
13. Aviacijos talkininkai moksleiviai,
14. Moterų priešlėktuvinės apsaugos daliniai (išbarstyti),
15. Savisaugos pulkas (laikinis),
16. 2-jų lietuvių pulkų užuomazga Žemaitijoje,
17. Pabėgėlių darbo komandos,
18. Prieššarvinė kuopa,
19. Atskiros darbo komandos,
20. Kelios mažos pavienės grupės vokiečių pulkuose,
21. Dalinėliai Todto organizacijoje ir kt.

Ne visi šie daliniai buvo tuo pačiu laiku. Ne visi jie buvo baigti formuoti. Kai kurių jų pavadinimai buvo kelis kartus keičiami. Iš tikrųjų tai būdavo vis tie patys daliniai, tik jau kitaip pavadinti. Jų tarpe buvo ir tokių, kurie jau formavimo metu buvo išformuoti, Ne visi jie buvo ginkluoti. Kai kurie buvo visai be ginklų. Jų įvairumas, kaip matome, buvo labai didelis. Visur vokiečiai turėjo savuosius ryšių karininkus, išskyrus tuos dalinius, kur patys vadai buvo vokiečiai. Dažniausiai vokiečių ryšių karininkai turėjo daugiau galios negu lietuviai vadai, kurie turėjo savų ryšių karininkų klausyti. Daug kur vokiečiai lietuvius kareivius mušdavo. Lietuviai būdavo pratinami gerti degtinę. Ji buvo skiriama, kaip nuolatinio maisto davinio dalis. Lietuvių pabėgimai iš tų dalinių būdavo labai dažni. Vokiečiai negalėjo lietuviais pasitikėti. Lietuvių tautos boikotas, vokiečių skelbtų mobilizacijų nepasisekimas Lietuvoje ir vokiečių nepasitikėjimas lietuviais kariais buvo svarbiausios priežastys, kad vokiečiams nepavyko suorganizuoti jokio didesnio lietuvių karinio vieneto ir kad vienu ar kitu būdu patekę į vokiečių rankas lietuviai vyrai buvo

blaškomi ir mėtomi po įvairius smulkius ir nereikšmingus dalinius ir dalinėlius. Štai kodėl nė viena vokiečių okupuota valstybė neturėjo tokio margo sąrašo įvairiausių pagelbinių karinių dalinėlių, kokį turėjo Lietuva. Vienur buvo tautiniai SS legionai, kitur įvairios SS divizijos ir brigados, dar kitur net ištisi tautiniai korpai ir armijos, o Lietuvoje tik smulkūs antraeiliai ir nereiksmingi daliniai bei dalinėliai, po didelių užsimojimų dar didesni nepasisekimai.

Karui baigiantis, lietuviai kariai pirmieji metė ginklus ir stengėsi patekti į sąjungininkų nelaisvę. Negalima pasakyti, kad jie buvo ten gerai priimti. Kai kur jiems teko iškentėti nelaisvėje labai daug įvairiausių vargų, o kai kurie jų dar iki šiol vargsta įvairių sąjungininkų belaisvių stovyklose. Iš pradžių lietuviams, kaip ir kitiems belaisviams, buvo daromi priekaištai, kad jie esą savo noru bendradarbiavę su vokiečiais ir padėję jiems kariauti. Lietuviams tremtiniams teko padėti labai daug pastangų, kol anglosaksai buvo įtikinti, kad lietuviai buvo ne nacių draugai, bet jų priešai. Po to lietuviai belaisviai vakaruose buvo paleisti. Bet jų liko dar rytuose. Visi šie kariai yra labai daug iškentėję morališkai ir fiziškai. Jie ir dabar kenčia, nes iš rytų vis dar girdimi grasinimai jiems atkeršyti. Už ką? Ar už tai, kad jie, kartu su visa lietuvių tauta, visą laiką priešinosi vokiečiams? Ar už tai, kad vieniems pavyko prievartos išvengti, o kitiems ne, ir jie buvo priversti tai prievartai pasiduoti? Argi tai teisinga? Tai yra baisus moralinis šitų vyrų persekiojimas ir kankinimas. Juk ne dėl ko kito apie porą šimtų tų vyrų yra įstoję į prancūzų svetimšalių legioną, ir apie šimtas jų yra atsidūrę net tolimoje Indokinijoje.

Lietuvis karys visais laikais, žiloje senovėje, didžiųjų kunigaikščių gadynėje, sujungtoje Lietuvos-Lenkijos valstybėje, Rusijos carų viešpatavimo Lietuvoje laikais, nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje, pirmojo ir antrojo pasaulinių karų metais ir šiaip visada ir visur yra pasižymėjęs kaip ištvermingas, drąsus, sumanus, kietas ir visais atžvilgiais geras kovotojas. Tai liudija mūsų istorija, tai žinome mes patys, taip atsiliepia apie mus ir svetimieji, ne tik mūsų draugai, bet ir mūsų priešai. Lietuvis karys yra labai geras, brangus ir ištikimas įrankis gero savo vado rankose. Todėl Lietuvos okupantai taip labai ir domėjosi mūsų kariais. Nemanykime, kad įvairios okupacijos, kalėjimai, koncentracijos ir darbo stovyklos, ištrėmimai, priverstinis tarnavimas svetimose kariuomenėse ir visos kitos bėdos ir nelaimės yra palaužusios lietuvį karį. Atvirkščiai, jis liko dar labiau užgrūdintas ir kietas. O jei ir atsirado vienas kitas, kuris fiziškai bei dvasiškai, netekęs jėgų, suklupo po nepakeliama našta ir turėjo rikiuotės gretas apleisti, tai, tokių per daug nesmerkdami, galime tvirtinti, kad likusi rikiuotė nuo to dar labiau susicementuos ir sustiprės.

XX.

Tretysis bandymas formuoti lietuvių SS junginį

1944 metais priversti beveik visai pasitraukti iš Lietuvos, bet dar užsikabinę Liepojos prietiltyje ir nedideliame Žemaičių plote, vokiečiai vis dar neatsisakė minties-nors dabar suformuoti kokį nors lietuvių SS junginį, kuris būtų buvęs sudarytas iš Žemaičiuose likusių lietuvių ir iš lietuvių pabėgėlių Vokietijoje.

1944 m. rugsėjo 20 ir 21 d. Berlyne, vokiečių rytų ministerijos lietuvių reikalamaį įstaigoje (Litauische Hilfsstelle), tos įstaigos viršininkui Dr. Paukščiui pirmininkaujant, posėdžiavo lietuviai generaliniai tarėjai, generaliniai direktoriai, kai kurie tarybos nariai ir vyresnieji tos įstaigos lietuviai pareigūnai. Į šiuos pasitarimus per vokiečius buvo išreikalautas ir gen. Raštikis, kuris tuo metu gyveno Regensburgo ir dirbo paprastu darbininku vokiečių fabrike, pakraudamas ir iškraudamas iš vagonų rąstus ir malkas. Iš pasitarimų paaiškėjo, kad vokiečiai vėl nori sumobilizuoti lietuvius ir suformuoti naują didesnį lietuvių karinį junginį. Bet ir šį kartą tas reikalas buvo keliamas SS ir rytų ministerijos pareigūnų, vadinasi, vėl sena istorija, t. y. vėl formavimas ir priklausomybė liktų SS vadovybės rankose, o tuo pačiu ir pats projektuojamas lietuvių junginys būtų ne kas kita, vokiečių SS kariuomenės dalis. Tarėjai, generaliniai direktoriai ir tarybos nariai pasisakė už tokį junginį, bet prieš SS legioną ir pasiūlė gen. Raštikiui imtis vykdyti lietuvių tremtinių mobilizaciją, pradėti formuoti lietuvių dalinius ir jiems vadovauti. Gen. Raštikis nuo tokio pasiūlymo ir šį kartą griežtai atsisakė. Už tai jis susilaukė ne tik nemalonumų, bet įspėjimų ir grasinimų. Tačiu, jam atsisakius ir grįžus vėl į fabriką dirbti, visas reikalas susikomplikavo, ir šis priešpaskutinis vokiečių sumanymas neįvyko.

XXI.

Paskutinis vokiečių bandymas

1945 metų pradžioje vokiečiai sudarė iš latvių ir estų pabėgėlių Vokietijoje latvių ir estų tautinius komitetus. Jie turėjo suvaidinti latvių ir estų tautinių atstovybių, o kartu ir neoficialinių bei provizorinių vyriausybių rolę. Tačiau svarbiausias vokiečių tikslas buvo turėti paklusnius įrankius savo politiniam žaidimui ir propagandai ir įlieti į irstančią vokiečių kariuomenę naujų jėgų iš Vokietijoje gyvenančių latvių ir estų pabėgėlių. Latvių svarbiausias šio reikalo organizatorius buvo latvių SS legiono generalinis inspektorius SS Obergruppenführeris ir SS ginklo gen. leit. Bangerskis. Estų — jų pirmasis krašto direktorius Dr. Mäe. Beveik tuo pačiu laiku buvo paskelbta mobilizacija latvių ir estų vyrų, gyvenusių Vokietijoje, į latvių ir estų SS legionus. Panašius tautinius komitetus vokiečiai buvo sukūrę iš prancūzų, rusų (Vlasovo) ir baltgudžių.

Jie rengėsi padaryti tą patį ir su lietuviais. Tačiau ir šį paskutinį kartą vokiečiams nepasisekė. Jie reikalavo per lietuvius generalinius tarėjus sušaukti žymesniuosius Vokietijoje gyvenusius lietuvius ir iš jų sudaryti, kitų tautų pavyzdžiu, lietuvių tautinį komitetą. Vieta tokiam suvažiavimui išpradžių norėta parinkti Bavarijoje. Tačiau, kai kuriems generaliniams tarėjams pasiūlius šiaurės vakarinę Vokietijos sritį, buvo pasirinktas Bad Salzungen, netoli Fuldos. Vokie-

čiai žinojo, kad jei ir ne visi, tai bent kai kurie pakviesti lietuviai į tokį suvažiavimą tikrai neatvyks. Todėl abejotiniems buvo išsiuntinėti ne kvietimai, bet jų gyvenamųjų vietų vokiečių policija buvo gavusi SS vadovybės įsakymą „pristatyti" nurodytus lietuvius į Bad Salzungen. Vokiečiai nebuvo apsirikę: tie lietuviai, gavę įspėjimus net per vokiečių policiją, nežiūrėdami gresusio jiems pavojaus, darė viską, kad tik nepatektų paskirtu laiku į Bad Salzungen. Taip, pvz., buvo Regensburge su Vyskupu Brizgiu ir gen. Raštikiu. Laimingu sutapimu lietuviams į pagalbą atėjo Amerikos kariuomenė, pralaužusi vokiečių frontą. prasiveržusi Fuldos link ir užėmusi Bad Salzungen anksčiau negu vokiečiai spėjo suvaidinti ten jų jau paruoštą naują politinę komediją. Taip vokiečių sugalvotas „lietuvių tautinis komitetas", o kartu su juo ir paskutinis vokiečių mėginimas dar kartą pabandyti sumobilizuoti lietuvius vyrus, šį kartą jau vien tik pabėgėlius, nepavyko. Greit po to subyrėjo visa vokiečių nacionalsocialistinė galybė ir didybė.

XXII.

Lietuvių karo nuostoliai

Kiek lietuvių žuvo per visą vokiečių okupaciją, sunku pasakyti, nes šiandien dar trūksta tikslių duomenų. Kai kurie duomenys atsiranda ir iškyla tik dabar ir visai netikėtai. Pvz., neseniai buvo paskelbta, kad buvusios vokiečių koncentracijos stovyklos Flossenburge buvę tarnautojai patraukti amerikiočių karinio teismo atsakomybėn. 1946 m. rugsėjo 1 d. Flossenburgo, Šiaurinėje Bavarijoje, Regensburgo apygardoje, netoli Weideno, buvo pašventintas kartinis akmuo statomam paminklui - koplyčiai ten nukankintoms aukoms atminti. Koplyčia bus pastatyta netoli viešų kartuvių stulpo, kuris dar iki šiol yra likęs. Pasirodo, kad šioje koncentracijos stovykloje nacionalsocialistai yra nukankinę net 55 000 suimtųjų:

rusų	26 430
lenkų	7 546
vokiečių	5 964
prancūzų	4 371
žydų	3 132
lietuvių	**2 480**
pietų slavų	2 140
belgų	1 693
olandų	1 162
danų	20
norvegų	14
ispanų	14
italų	13
anglų	9
amerikiečių	2
Iš viso	54 990

Tai yra oficialūs duomenys, surinkti iš sąrašų, esančių buvusioje Buchenwaldo koncentracijos stovykloje. Dabar yra rasti nauji dokumentai, ir aukų skaičius bus dar dvigubai didesnis. Maža lietuvių tautą, proporcingai lyginant su kitų tautų dydžiais, čia yra sudėjusi didžiausią aukų skaičių. O juk Flossenburge buvo tik šalutinė koncentracijos stovykla. Flossenburge iš buvusio krematoriumo dūmtraukio dabar padarytas labai jaudinantis paminklas: ant dūmtraukio sienos stambiomis, ryškiomis raidėmis anglų ir lenkų kalba užrašyta: „Krematoriumas. Flossenburgo koncentracijos stovykla. Čia 1938—1945 m nukankinta ir sudeginta 54 990 kankinių (toliau nurodyti aukščiau pažymėti skaičiai tautybėmis)". Tai buvo paskutinė kalinių kelionė į laisvę... pro krematoriumo dumtraukį. Vienas kitatautis, buvęs tos koncentracijos stovyklos kalinys, yra pasakęs: „Aš pažinojau tuos lietuvius. Jie buvo tylūs ir geri žmonės." Tai nelaimingųjų lietuvių aukų žiauriausi pėdsakai tik vienoje koncentracijos stovykloje. O juk lietuvių buvo ir kitose panašiose stovyklose.

Taip pat yra žinoma, kad 1944 m. liepos pirmomis dienomis, ypač liepos 6 dieną vokiečiai sušaudė Kaune apie tūkstantį politinių kalinių, ir tik 400—500 likusių kalinių buvo suvaryti į vieną baidoką ir iš žiemos uosto apie liepos 11 dieną buvo išvežti Vokietijos link. Taip pat buvo pasielgta su lietuviais kaliniais Pravieniškių koncentracijos stovykloje ir kituose Lietuvos kalėjimuose.

1944 m. liepos pradžioje SS ir policijos vadas Hintze buvo išleidęs labai griežtą potvarkį prieš lietuvius partizanus. Potvarkyje buvo reikalaujama kiekvieną sutiktą ginkluotą lietuvį šaudyti vietoje. Tada gen. Raštikis kreipėsi į vokiečių karo komendantą gen. mjr. Justą, prašydamas paveikti, kad tos lietuviams partizanams numatytos represijos būtų atšauktos. Gen. Just, matyti, kalbėjosi tuo reikalu su Hintze, nes greit po to gen. Raštikis buvo iškviestas pas Hintzę, kur jam teko išklausyti įtūžusio Hintzės labai griežtų priekaištų ir kaltinimų lietuvių tautai, lietuviams inteligentams ir jam pačiam ir grasinimus jam už kišimąsi į jo, Hintzės, vedamus reikalus. Po tokio pasikalbėjimo ir grasinimų gen. Raštikis buvo priverstas tuoj Kauną apleisti ir išvykti į provinciją. Hintzės įsakytos represijos prieš lietuvius partizanus nebuvo atšauktos. Kiek jų tada žuvo, žinių nėra.

Dabartinės LTSR vyriausybės galva Gedvila vokiečių kalba išspausdintame straipsnyje — „Die Sowjetunion, wie sie wirklich ist" rašo, kad vokiečiai esą iššudę Lietuvoje apie 425 000 žmonių. Tremtyje esą lietuviai specialistai yra apskaičiavę, kad per vokiečių okupaciją nuo karo veiksmų ir kalėjimuose bei koncentracijos stovyklose lietuvių aukų buvo apie 10 000 žm. Be to, vokiečiai iššudė 298 000 Lietuvos piliečių žydų, apie 10 000 lietuvių buvo išvežti darbams į Vokietiją, o tremtinių, priskaitant ir Mažosios Lietuvos gyventojus, bus apie 200 000 žm. Medžiaginių nuostolių buvo padaryta apie 6 milijardus (5 575 000 000) litų. Rusai buvo įteikę Nürnbergo teismui ir kitur paskelbę savo apskaičiavimus, kad vokiečių padaryti nuostoliai Lietuvai siekią net 17 milijardų rublių. Kaip tie apskaičiavimai yra padaryti, mes nežinome, tačiau pati suma gali būti apytikrė, atsimenant, kad kitų kraštų patiekiamos sąskaitos yra žymiai didesnės: Olandijos — 114 milijardų RM., Graikijos — 30 milijardų RM., mažo Luksemburgo — 6,4 milijardų RM., Jugoslavijos są-

skaita tik Italijai, neskaitant Vokietijos, siekia 10 milijardų dolerių, Ukrainos sąskaita — 285 milijardai rublių, Tarybų Sąjunga savo nuostolius vertina net 860 milijardų rublių. Ar įsivaizduojame, ką tai reiškia — 6 milijardai litų, arba 17 milijardų rubių? Tai yra astronomiški ir sunkiai įsivaizduojami skaičiai! O tuo tarpu juk tai yra tik medžiaginiai nuostoliai. O kur dar kiti nuostoliai? Kas gali apskaičiuoti lietuvių moralines kančias, jų vargus, paniekinimus, ašaras ir tūkstančius gyvybių? Juk tie nuostoliai negali būti apskaičiuoti jokiu medžiaginiu mastu ir jokiais apčiuopiamais palyginimais. Pagaliau, juk tai yra nuostoliai tik per vieną okupaciją. Tai yra didelio lietuvių tautos įnašo į šį karą tik viena dalis. Tokios sąskaitos šaukiasi atlyginimo, teisingumo, paniekintų teisių grąžinimo ir padarytų skriaudų atitaisymo, ypač atsiminus, kad viskas tai buvo padaryta taikiai, ramiai ir niekuo nenusikaltusiai lietuvių tautai.

Garsusis prancūzų rašytojas Emil Zola savo laiku buvo labai sujaudintas vieno Prancūzijos teismo sprendimu, kuriuo buvo nekaltai nuteistas tik vienas žmogus. Siekdamas teisybės ir teisingumo, Zola tada parašė visame pasaulyje pragarsėjusį veikalą — „Aš kaltinu!“ Ar dabar neatsiras pasaulyje naujasis Zola, kuris, sužinojęs, kiek yra iškentėjusi lietuvių tauta tik per vieną vokiečių okupaciją, nakalbant apie kitas Lietuvos okupacijas, parašytų pasauliui naują veikalą — „Aš kaltinu!“? Nejaugi pasaulio teisingumas jau būtų žuvęs ir palaidotas pereito karo griūvėsiuose, kartu su pasmerktu ir žuvusiu nacionalsocializmu? Ne! Lietuvių tauta taip negalvoja. Ji, dar ir dabar kentėdama, tiki, kad teisybė ir teisingumas dar turės triumfuoti. Tą tikėjimą ir viltį gražiai išreiškia kenčiančios tautos dainius (J. Aistis) šiais žodžiais:

„Bet Tu niekad džiaugsme, ir nelaimėj, ir baimėj
Nebuvai išdidi ir graži, kaip nūnai...
Ir tikra ateitim, nes Tu viena žinai —
Seka audrą giedra, kaip nelaimę kad laimė.“

XXIII.

Lietuviai laimėjo

Taip kovojo lietuviai su vokiečių mėginimais įtraukti visą mūsų tautą į kovą už mums visai svetimus reikalus ir priversti mūsų jaunimą demoralizuotis pragaištingais SS principais. Kovojo visi. Kovojo Lietuvos Katalikų Bažnyčia, jos vadovybė ir kunigija. Kovojo lietuvių politinės grupės, suvarytos į pogrindį ir sudariusios visų politinių grupių bendrą vadovybę. Kovojo lietuvių spauda, žinoma, ne viešoji, vokiečių leidžiama, bet pogrindžio spauda. Kovojo lietuviai inteligentai, mokslininkai, studentai, moksleiviai, ūkininkai ir darbininkai. Kovojo ir patys kariai patriotai, apgaule, prievarta ar kitokiais būdais vokiečių paimti į jų tarnybą. Ir jie priešinosi vokiečiams, kaip galėjo ir kur galėjo. Kiek būdavo įvairiausių incidentų, pvz., priesaikos metu! Buvo ne tik pavienių karių, jų grupių, bet net ir dalinių, organizuotai atsisakiusių prisiekti vokiečiams. Kiti per priesaiką tylėjo, nekėlė rankų, demonstravo. O kiek buvo pabėgimų iš kariuomenės! Kiek ryžtingų jaunuolių patriotų sėdėjo miškuose arba tautinių patriotinių partizanų eilėse. Vokiečiai reagavo ir keršijo. Daug inteligentų bei karių kentėjo vokiečių žiaurumus jų kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose. Daug jų ir žuvo ten arba frontuose. Aukų buvo daug. Jų būtų buvę dar daugiau, jei ta kova būtų buvusi be atodairos. Tačiau šaltas lietuvio būdas, verčiąs jį vadovautis ne vien tik jausmais, bet ir protu, padėdavo lietuviams net kai kuriais kritiškais kovos momentais surasti lankstesnę išeitį, išvengti didesnių komplikacijų ir sumažinti nereikalingų aukų skaičių, žinoma, neišsižadant ir neužmirštant kovos pagrindinio tikslo.

Ši kova prieš vokiečių okupantus pasibaigė lietuvių laimėjimu: visos vokiečių skelbtos mobilizacijos Lietuvoje jiems nepavyko. Buvo paversti niekais ir visi vokiečių bandymai organizuoti lietuvių SS legioną ar bet kuri kitokį SS junginį.

Per šią kovą lietuvių tauta dar kartą parodė pasauliui, kaip aukštai ji yra pakilusi tautinio susipratimo, tikros europinės kultūros ir politinio subrendimo srityse. Lietuvių tauta dar kartą pademonstravo pasauliui, kad jos negalima apgauti tuščiais pažadais ir pigiais viliojimais, nors juose būtų linksniuojami brangiausieji visai tautai idealai bei siekiai.

Šiandien, kada buvusios nacionalsocialistinės Vokietijos likučiai ir jos buvę draugai viso pasaulio yra pasmerkti ir turi atgailauti už savo buvusius darbus, lietuvių tauta gali ramia sąžine viešai pareikšti, kad ji nieko nenuskriaudė, nieko neužgavo, su nacionalsocializmu ilgiau, griežčiau ir drąsiau kovojo, negu kai kurios kitos net didžiosios tautos, ir kad pačiu nacionalsocializmu ji nebuvo ir neliko nė kiek susitepusi. O jei vis dėlto ji viena pirmųjų šiame kare liko imperializmo auka, jei ji, taip žiauriai nuskriausta, turi dar kentėti ir tebekenčia, tai, tur būt, Aukščiausiasis Teisingumas ir Apvaizda nori, kad iš tos kančios pasėtos sėklos anksčiau ar vėliau išaugtų dar gražesnė ir didingesnė Laisvos ir Nepriklausomos Lietuvos Ateitis.

PETRAS BIGAS

SOCIALIZMO PROBLEMA

Pokarinis socializmas pasireiškė nevienodai — jis atrodo lyg suskilęs. Vienos jojo srovės krypsta nuo dvasinio pasaulio supratimo tolinančia kryptimi[1], kitos gi priešingai — į dvasinį pasaulio supratimą artėjančia linkme. Ištisa socializmo dalis tampa žmoniškesnė, ir atsidaro jame perspektyva naujoms sąvokoms, naujiems supratimams. Žymiausias šios krypties vadas, Leonas Bliumas, reikalauja, kad „kolektyvinėje ūkinio gyvenimo organizacijoje asmens teisės būtų išsaugotos, gerbiamos ir plečiamos“[2]. Išeinant iš tos asmenybės pabrėžimo vidinės logikos, galop kyla klausimas, ar socializmas nelinksta apjungti savyje ir tas sroves, kurios plaukia iš kitų krypčių ir kurios vis labiau įgauna socialinį pobūdį.

Tradiciniai darbo teisių prieš kapitalo teises gynėjai pradeda įsisąmoninti į nesąmoningai jų veiklos pagrinde glūdėjusius dvasinius principus ir pripažinti asmens laisvės sąvoką, kad tuo būdu išlaikytų savo socializmo koncepcijos pusiausvyrą. Tie gi, kurių mokslas remiamas pagrindine asmens vertingumo idėja, pripažįsta socialinių reformų reikalingumą ir taip pat pradeda suprasti, kad socialiniai pertvarkymai ne būtinai dar reiškia pagrindinių asmens laisvių panaikinimą. Ir atrodo, kad šitų dviejų praeity viena kitą tokiu tragišku būdu ignoravusių ir net tarpusavy kovojusių krypčių pasireiškiąs suartėjimas didžiųjų teisingumo ir laisvės idėjų suderinimo keliu gali sudaryti palankias sąlygas Prancūzijai atsinaujinti. Nereikia, žinoma, pamiršti, kad ta kryptimi nueisimas kelias yra dar ilgas.

Šitų faktų akivaizdoje nėra krikščionio, kuris savo sieloje ir sąžinėje šiais dalykais nesidomėtų. Teisingumo ir laisvės idėjos jam yra savos. Jis turi į jas ypatingų pretenzijų, ir jos randa jame tokį atgarsį, kurio kituose rasti negali. Bet kas toliau? Ar jo laikysena socializmo atžvilgiu liks nepasikeitusi ir tada, kada socializmas pamažu keičiasi savo pagrindinėmis tezėmis?

Ar rodąs tendenciją su asmens laisvės sąvoka susigyventi ir jąja galutinai persiimti socializmas yra suderinamas su tąja socialine doktrina, kuriai toji asmens laisvės sąvoka yra pagrindinis reikalavimas? Ar socializmas vis dar smerktinas tuo pačiu kietumu, kuriuo iki šiol jis buvo smerkiamas dėl savo pozityvistinio ir materialistinio pobūdžio? Jei ne, jei socializmas iš tikrųjų keičia savo dvasinį charakterį, tai ar jis neprieštarauja pats sau, ar jis tebepasilieka socializmas?

Šie klausimai prašosi rimto atsakymo.

Bažnyčios balsas

Tokį svarbų ir sunkų klausimą nagrinėdamas, krikščionis visų pirma susirūpina savąją pažiūrą suderinti su Katalikų Bažnyčios mokslu, nes jam Bažnyčia yra tas šaltinis, iš kurio jis gali pasisemti šviesos ir tiesos. Spręsti visas iškilusias problemas. Bažnyčia jam padeda savo plačiu žinojimu ir patyrimu, kurį ji susidarė šimtmečius bendradarbiaudama su žmonėmis ir nagrinėdama jų dvasios pasireiškimus. Per ankstyvas pritarimas pažiūrai, nesutinkančiai su Bažnyčios direktyvomis, būtų klaida ir susiartinimui neturėtų jokios reikšmės. Katalikų santykius su socializmu išgvildeno ir išsprendė Pijus XI 1931. m. išleistoje enciklikoje Quadragesimo anno. Ten randame tuos pačius klausimus, kurie iškyla krikščionio sąžinėje ir dabartiniu metu.

Pijus XI, konstatuodamas, kad viena socializmo šaka, „neatsisakydama nei klasių kovos, nei privatinės nuosavybės paneigimo“, ieško susiartinimo, kai kur savo mokslą sušvelnindama, klausia: „Jeigu klasių kovos ir privatinės nuosavybės klausimais socializmas ir būtų pasidaręs nuolaidesnis ir būtų tiek pataisytas, kad jam šiuo atžvilgiu jau nieko nebebūtų galima prikišti, tai ar jis jau yra visiškai atsipalaidavęs nuo savo antikrikščioniškos prigimties?“ Su tam tikru iškilmingumu popiežius atsako tekstu, kurio žodžiai, atrodo, ypatingai atsverti: „Atsakydami katalikams su tikru meilės ir tėviškų rūpestingumu, mes štai ką pareiškiame: socializmas ir kaip teorija, ir kaip istorinis reiškinys, ir kaip praktiškasai veikimas, jei yra tikras socializmas, yra nesuderinamas su Katalikų Bažnyčios dogmomis net ir tuo atveju, jei jis darytų bet kurių nuolaidų teisybės ir teisingumo naudai, nes jo pažiūra į visuomenę yra iš pagrindų priešinga krikščioniškajai pažiūrai“.

Enciklika nurodo čia pat ir tokio teigimo priežastis. „Socializmas visiškai nieko nežino apie aukštą žmogaus ir visuomenės tikslą, t. y. apie Dievo garbę ir laikinę bei amžiną individo laimę; jis nepripažįsta ir nepramato, kad žmonių bendruomenė yra sukurta tai laimei pasiekti“. Tokiam nusistatymui esant, „aukščiausios žmogaus vertybės, neišskiriant nė laisvės, pajungiamos ir net paaukojamos gamybos racionalumo reikalavimams“. Nevengiama net „aiškiai perdėtos prievartos“ panaudojimo, kas Popiežiaus nuomone, „socialistinėje gamybos organizacijoje kerta smūgį žmogaus vertingumui“. Todėl enciklika daro išvadą, kad socializmas nesuderinamas su tikrąja krikščionybe, kad „religinis socializmas, krikščioniškasis socializmas yra prieštaraujančios viena kitai sąvokos“ ir kad „niekas negali būti kartu ir geras katalikas, ir tikras socialistas“.

Ar tas garsusis tekstas apsprendė dabartinę katalikų laikyseną šių dienų socializmo formų atžvilgiu? Atrodo, kad ne. Socialistinės doktrinos keičiasi, tai pripažįsta ir pati enciklika. Enciklikoje aiškiai tėra išspręstas klausimas, kad krikščioniui nėra jokio kompromiso su tąja doktrina tol, kol ji pasilieka tikrai socialistinė, t. y. tol, kol ji nepripažįsta dvasinio žmogaus tikslo ir kol ji veda prie kolektyvistinės visuomenės organizacijos, kurioje nėra jokios vietos žmogaus pagrindinėms laisvėms. Tuo atveju tačiau, jeigu socializ-

mas atsisakytų savo nusistatymo šiais dviem punktais, iš Pijaus XI sprendimo ir iš tų principų, kuriais jis pasirėmęs tą sprendimą padarė, seka, kad socializmas nebebūtų tas „tikrasis socializmas“, kuris enciklikoje yra išdėstytas ir pasmerktas[3].

Dabar reikalinga nustatyti, ar dvasinių principų ir socialinės organizacijos klausimais nūdienio socializmo tikrovė jau yra tiek pasikeitusi, kad jam jau nebetiktų tie priekaištai, kurie jam buvo padaryti 1931 m. enciklikoje.

Socialistinė filosofija

Savo visuma socialistinė srovė, kuri remiasi Karolio Markso filosofija, yra neginčijamai nutraukusi visus ryšius su dvasiniais principais. Tiek, kiek ši srovė yra ištikima Feuerbacho postulatams, ji save laikė ir tebelaiko pozityvistine ir ateistine filosofija. Ji pasireiškė kaip negatyvi filosofija. Dvi jos skelbiamos dogmos, materializmas ir klasių kova, nesugrąžinamai atskyrė ją nuo krikščioniškosios pasaulėžiūros. Štai du klausimai. Vienas jų liečia žmogų ir taip formuluotinas: ar žmogus tėra vien žemiška būtybė, kurios paskirtis apspręsta ribotu laiku? Antras klausimas liečia žmoių bendruomenę ir yra šis: ar žmonių brolybė yra griežtai apribota klasių ribomis? Ar proletariatui nepriklausąs asmuo nebeturi jokių teisių ir visos priemonės prieš jį yra geros? Dėl šių pagrindinių klausimų krikščionims socializmo klausimas negali būti abejingas. Tų klausimų atžvilgu nėra abejingi ir patys socialistai.

Ar jie turi teisę būti abejingi? Ar materialistinė filosofija, kurios įtakoje jie kūre savo socialistines teorijas, buvo tų teorijų neatskiriama sudėtinė dalis? Jeigu taip, jeigu dvasinio prado ir universalaus broliškumo neigimas sudaro tikrąją socializmo esmę, tai nėra ko ieškoti kompromiso tarp šitų pradų ir socializmo. Jeigu ne, jeigu socialistinė idėja nuo šitų pagrindinių principų (neigimo dvasios prado ir universalaus broliškumo) atsiriboja, tada kelias susitarti krikščionybei su socializmu lieka atviras.

Vien tik faktai įgalina šitą klausimą išrišti. Būtų bergždžia susidaryti krikščioniui priimtiną socializmo esmę, jeigu autentiškų socialistų faktinis galvojimas tokio aiškinimo nepateisintų.

Kai kurių socializmo atstovų samprotavimu, šių dienų socializmas linkstąs tapti didele žmonijos doktrina ir pajėgiu techniškų metodu. Jie teoriškai nepasisakydami dėl žmogaus prigimties ir įsakmiai nesusirišdami su jokia dvasine pasaulėžiūra[4], sakosi norį tik pakeisti socialinės organizacijos teisines normas bei institucijas ir įgyvendinti tam tikrą teisingumo idealą.

Tokio evoliucionuojančio socializmo atstovų tarpe yra tokių, kurie linksta socializmą padaryti mistine ir politine visuma, jį vaizduoti atbaigta ir viską apimančia sistema, lyg kokia žmonijos religija arba nauja bažnyčia[5]. Jei taip atsitiktų, tai atsidurtų pavojuje vienas neginčytiniausių civilizuoto pasaulio laimėjimų, būtent, dviejų galybių — politinės ir dvasinės — ir dviejų bendruomenių — politinės ir dvasinės — išskyrimas; be šio išskyrimo visuomenei grėstų viena iš blogiausių diktatūrų.

Ryškėjimo procesas šiuo klausimu dar nėra pasibaigęs. Jis nėra nė universalus. Tačiau užtenka, kad jis yra prasidėjęs ir turi kryptį. Tai leidžia atvirai statyti klausimą. Jeigu socializmas, beevoliucionuodamas jau pasinešta kryptimi, pasiliktų tik socialine doktrina ir socialiniu metodu, nepamesdamas kartu ir savo mistinio bei naujybių ieškančio charakterio, tai ar jis būtų tikras socializmas ir ar ateity būtų suderinamas su tikrąja krikščionybe?

Atrodo, kad jis dar būtų socializmas, nes tokiu jį laiko asmens, kurių ortodoksiškumas yra be priekaištų. Ar iš tikrųjų taip? Juk žmogiškoji mistika nenustoja savo jėgos ir savo tiesos net ir tada, kada ji kapituliuoja teologinėje srityje, kurioje ji prisipažįsta esanti nekompetentinga. Šiuo atveju ji tik susiranda savo tikrąsias inspiracijas ir susiriša su dvasine pažiūra, kurioje ją palaikąs teisingumo idealas įgauna visą savo vertę.

Ar socializmas būtų tada suderinamas su tikrąja krikščionybe? Klausimas neišspręstas.

Be abejo, krikščionio laikysena ekonominės ir socialinės organizacijos technikos (metodo) atžvilgiu būtų visai kitokia, negu ji yra priversta būti jo tikėjimo tezėms priešingos filosofijos atžvilgiu. Šiuo atveju būtų žengtas didelis žingsnis pirmyn.

Būtų nustatytos, nors tam tikra prasme ir negatyvios susiartinimo sąlygos.

Tačiau ir socializmas, kaip socialinis metodas (technika), nors ir tapęs tolerantiškas ir net jautrus dvasinėms idėjoms ir pagaliau atsisakęs ir materializmo bei klasių kovos dogmos, dar galėtų, logikos pritrūkęs, sukurti tokią žmonių santykių organizaciją, kuri kliudytų įgyvendinti dvasinius nuostatus. Norint patirti, kokia šiuo klausimu yra socializmo pažiūra, reikia išnagrinėti socializmo socialinės organizacijos sistemą.

Socialistinė technika

Taip pastatytas klausimas reikalauja pačios socializmo analizės. Kas gi yra socializmas? Dalykai geriau suprantami tuo atveju, kai jie sustatomi vieni prieš kitus. Atrodo sunku suprasti socializmą, ypač prancūziškąjį, neatkreipus dėmesio į jo santykius su 1789 m. revoliucine ideologija.

Jei respublikoniška ir demokratiška idėja domėsimės ne kaip neapibrėžtu laisvės siekimu, bet kaip nauja teisine technika, tai ji visa sukasi tik apie tautos suverenumo principą[6]. Kai ceremonmeisteris norėjo įsakyti trečiajam luomui apleisti bendrąją susirinkimų salę ir eiti į savąją, pirmininkas Bailly atsakė: „Aš tikiu, kad susirinkusi tauta negali priimti jokių įsakymų“. Tą dieną, nors ir dėl menkos priežasties, senasis režimas buvo parblokštas ir prasidėjo nauja visuomenė[7].

Revoliucija perdavė suverenei tautai visą politinę valdžią, kuri dar nebuvo atsipalaidavusi nuo savo pirmykščio charakterio ir didelėje daugumoje atsitikimų pasiliko privačių asmenų rankose. Ji „nacionalizavo teismus, finansus, kariuomenę, administraciją ir tuo būdu įsijungė į didžiąją

monarchistinę tradiciją, kad galutinai atsisuktų prieš ją pačią tuo metu, kada jau nacionalizavo ir aukščiausią valdžią."

Tačiau 1789 m. pilietis greitai pamatė to nacionalizacijos įkarščio pavojų. Kad jį sulaikytų deramose ribose ir apsaugotų savo interesus, jis pravedė griežtą šių pastarųjų atribojimą. Visa politinė valdžia priklausė tautai. Ekonominėje gi srityje jis panorėjo pasilikti nuosavybės teisę, laisvę sudarinėti sutartis ir laisvę nuo atsakomybės už savo vadinamąją neaprėžtą veiklą.

Tiesą pasakius, revoliucijos pilietis šitą atskyrimą galėjo padaryti tik su fundamentalinio logiško prieštaravimo pagalba. Komunistas Babeuf buvo teisus, kai jis ūkinėje srityje proklamavo tą pačią lygybę, kuri buvo pravesta politinėje srityje; tai tas pats Babeuf, apie kurį Faguet pasakė, jog „revoliucija jį nužudžiusi už tai, kad jis per anksti išdavęs jos paslaptį". Ar nebūtų jam pritaręs ir Rousseau, kuris skelbė, kad tas žmogus, kuris pirmas apsitvėrė savo žemę tvora, yra padaręs nusikalstamąjį darbą visos žmonijos atžvilgiu[8].

Šita logika socializmas vėl atsikūrė. Jis griauna sauvališkai pastatytas užtvaras ir skelbia ne vien politinį, bet ir ūkinį tautos suverenumą. Jis perleidžia jai valdžią į didžiąsias gamybos priemones ir į didžiuosius krašto turtus. Jis reikalauja „grįžti prie tautos". Tai darydamas, jis stumia revoliucinę idėją iki kraštutinumo ir tuo pat metu užima priešingą, negu ji, nusistatymą. Tuo būdu socializmas pasireiškia istorijoje kaip sistema, kuri paskiro asmens ekonominę galią, jo turimą laisvę daryti savo nuosavybės reikalu sutartis su kitais asmenimis ir kitas šioj srity jam priklausomas teises sumažina, o socialinio organizmo tą pat galią padidina[9].

Išsilaisvinimo galimybė

Ar sistema, kuri ūkinę individo galią perleidžia kolektyvui, derinasi ar prieštarauja dvasiniam žmonijos paskyrimui? Krikščioniui tai yra aktualiausias ir vienintėlis klausimas, nuo kurio priklauso jo sprendimas.

Kiekvienas atsargus žmogus, pripažįstąs dvasinį pradą ir neturįs apriorinio nusistatymo, pripažins, kad jam sunku šiuo klausimų apsispręsti ir kad tas neapsisprendimas turi gilių priežasčių. Iš tikrųjų, jis turėtų tiek išsilaisvinimo, tiek ir vergijos galimybę.

Krikščionys patys yra tam tikrose ribose socializacijos-nusavinimų šalininkai. Jų mokslu, ji labai reikalinga socialiniam teisingumui pravesti ir kai kurioms problemoms išspręsti. Prisimintina krikščionių pravesta žemės reforma Lietuvoje. Socializacijos reikalu davė labai vertingų nurodymų Pijus XII. (Civilta Catholica. 1946 m. rugs. m. 7 d.).

Prancūzijoj kilo sunkiai išsprendžiamas butų klausimas. Jam išspręsti imtasi socializacijos priemonių[10]. Ir Lietuvos, ir Prancūzijos pavyzdžiai nuosavybės principe padarė plyšį. Tačiau reikalas tai padaryti šiomis aplinkybėmis buvo aiškus. Panašiais motyvais bus galima pateisinti daug tokių revoliucinių valstybės įsikišimų. Yra nemaža tokių atvejų, kur be valstybės intervencijos nėra galima patenkinti elementariausius visuomenės reikalavimus. Tokiais atvejais valstybės intervencijos reikia laikyti būtina sąlyga žmogui išlaisvinti, jam geresnę būklę sukurti.

Tiriant klausimus iš pagrindų, negalima pasitenkinti tik nuotrupiniais įsitikinimais. Šitie vienas kitą paremią būtnuma turi būti pateisinti kokia nors pagrindine būtinybe.

Įsižiūrėję pamatysime, kad žmonių bendruomenėse augančios kolektyvizacijos priežastys glūdi materialiniame fakte — didžiųjų pramonės ir prekybos įmonių kolektyvinės gamybos ir mainų iškilime.

Primityvus, prieškapitalistinis ūkis buvo charakteringas mažomis bendruomenėmis. Jo gamyba (amatininko dirbtuvė) ir mainai (vietos turgus) rėmėsi ūkininku ir amatininku. Pagamintas gaminys visas buvo paskiro individo proto ir rankų darbas. Jis buvo pažymėtas, jei taip galima pasakyti, gamintojo antspaudu. Suprantama, kad tokioje santvarkoje ryšys tarp daikto ir asmens buvo labai glaudus.

Kapitalistiniame gi ūky yra priešingai. Čia gamyba yra neriboto vienas kito nepažįstančių žmonių skaičiaus bendradarbiavimo vaisius. Iš tikrųjų, visa žmonija dirba bendroje gamyboje. Jeigu reikėtų bet kurio nūdienio gaminio kilmė išreiksti medžio diagrama, tai pasirodytų, kad savo šakomis tas medis apimtų visą pasaulį. Dėlto gaminys yra kolektyvinis ir anoniminis. Dėlto suprantama, kad tokių sąlygų įtakoje ryšys tarp gaminio ir asmens vis labiau atsipalaiduoja ir kad žmonės, pasijutę solidarūs gamyboje, vis labiau ir labiau to solidarumo reikalingumą pradeda jausti ir socialinių gėrybių naudojime. Suprantama taip pat, kad nuosavybės principas darosi lankstus ir kad iš revoliucijos kilusi individualistinė teisė gyvena pasikeitimo procesą. Dabar pagrindas, t. y. gamybos būdas, yra socialisnis, o visas pastatas, t. y. įstatymų ir institucijų rėmai, tebėra individualistiniai. Tai yra liberaliniam kapitalizmui charakteringa prievartinė padėtis, nes pats liberalizmas pagaliau yra ne kas kita, kaip kooperacinės gamybos rūšis, vykdoma pavienių ūkinių vienetų struktūroje.

Toks režimas, be abejo, yra nesaugus, nes jis atsisako vadovautis socialinio teisingumo principais socialinių turtų dalinime. Kadangi į visus ūkinius santykius jis žiūri kaip į jėgos santykius tarp pavienių asmenų, tai jis pripažįsta perdėtas teises tiems, kurie turi pinigų ir stato į blogesnę padėtį tuos, kurie jų neturi. Iš čia kyla neišvengiami lupikavimo ir turtų telkimo atskirų žmonių rankose reiškiniai, kurie suproletarintų masių būklę daro dar labiau nepakenčiamą.

Vienintelis kelias išeiti iš tokios socialinės sistemos, kurioje pinigas užima tokią svarbią vietą, yra suteikti kolektyviniam autoritetui priemones, kuriomis jis galėtų apsaugoti socialinį teisingumą ir bendrąją gerovę. Ant to kelio atsistojo Katalikų Bažnyčia. Bet ir socializmas čia reiškia savo pretenzijų. Aišku, kad pati moralinė būtinybė verčia moderniškas valstybes ta kryptimi reformuoti savo institucijas. Tame kelyje Bažnyčia nestovi abejinga, bet visas ta kryptimi

daromas pastangas žmogui išlaisvinti ir jo gerovei pakelti remia ir laimina. Juk čia sprendžiami labai svarbūs klausimai: pirma, kad turto turėjimas nebebūtų sąlyga įsigyti reikalingiausių reikmenų ir, jei tai reikalinga, tų reikmenų įsigijimą užtikrinti kolektyvinio saugumo sistemos keliu; antra, kad kapitalas nediktuotų darbui ir kad profesijos bei verslai būtų suorganizuoti profesiniais ir bendruomeniniais pagrindais; trečia, kad ne vien tik pinigo turėjimas atidarytų kelią į socialines funkcijas ir naudojimąsi kultūrinėmis gėrybėmis; ketvirta, kad pelnas nebūtų vienintelis ūkinio gyvenimo reguliatorius ir kad būtų padarytas galas ūkinei anarchijai, ribojančiai ūkinę valstybės galią ir trukdančiai pilną jos gamybos priemonių išnaudojimą; penkta, kad pinigas daugiau nebevairuotų valstybės ir netrukdytų jos tautinės politikos. Kas su tokia programa nesutiktų? Ir kas, reikalui esant, neparemtų asmens ūkinės autonomijos aprėžimo ir kolektyvinimo teisės praplėtimo?

Grasinanti vergija

Tačiau būtų aklas tas, kuris šitame individo silpninime ir kolektyvo stiprinime neįžiūrėtų grėsmės pagrindinėms asmens laisvėms tuo atveju, jeigu tarp šitų dviejų veiksnių nebūtų išlaikyta reikalinga pusiausvyra.

Kad taip iš tikrųjų yra, pakanka pastudijuoti socializacijos technikos įstatymleidybos raidą tuose kraštuose, kur iš tos pusiausvyros išsimušta. Reikia tik pasižiūrėti į tą lėtą kitimą, kurį patiria tų kraštų laisvių apsaugos institucijos. Mes esame liudininkai vyksmo, kuriuo tų kraštų individas vis labiau palenkiamas viešajai galiai, kas gali turėti nepageidaujamų pasekmių dvasinėje srityje.

Pramonės ar žemės ūkio įmonė, apsupta tankiu tinklu nuostatų, reguliuojančių jų atlyginimus ir kainas, jų pirkimą ir pardavimus, vystosi pagal viešosios teisės duodamą kryptį. Profesiniai verslai eina tuo pačiu keliu. Paimkim, pavyzdžiui, kad ir Prancūzijos pramonės gamybos ministerio 1945 m. sausio 19 d. aplinkraštį. Jo nustatytas tarp ministerio ir profesinių institucijų ryšys reiškiasi jau ne vien tų institucijų priežiūra, bet ir toli nuėjusia priklausomybe.

Samdomas gamintojas galėtų manyti, kad jis yra saugus nuo to proceso, kuris pirmu žvilgsniu atrodo teliečiąs tik nepriklausomą arba tokiu laikomą gamintoją. Bet taip nėra. Socialistinėje santvarkoje darbininkas tampa amatininku šių trijų įtakoje: profesinio orientavimo, privalomo mokymosi laiko ir sugebėjimo. Jo teisės linksta į tokią formą, kuri jį pamažu subiurokratina, jam to visai neįtariant. Valstybė tampa viršdarbdaviu, į kurį jis kartais daug dažniau turi kreiptis su skundais, negu į tiesioginį savo duonos davėją. Be abejo, ši raida yra palaiminga, nes ji suteikia darbininkui saugumo garantijų. Tačiau ji atsigręžia ir prieš jį tuo atveju, kai ji savališkai apipina jo teises siaurinančių reikalavimų tinklu. Ji pasidaro dar pavojingesnė tada, kada ima silpnėti naturali profesinės organizacijos apsauga. Iš tikrųjų, profesinės organizacijos funkcijų deformacija vis didėja. Tai vyksta dėl šio organizmo socializacijos; tuo tarpu, normaliai imant, šiam organizmui priklauso samdinių laisvių gynimas. Pilnai sukolektyvintoje sistemoje profesinės organizacijos pasilieka, tačiau jos nebetenka savo pirmykščios funkcijos. Jos atlieka tik kadrų organo ir gamybos skatintojo vaidmenį. Prieš ką gi reikėtų ginti darbininką tokiame režime, kuris skelbia proletariato diktatūrą? Negi ginamas kas nors nuo paties savęs? Teoriškai imant, išvada gaunama be priekaištų. Galima net būtų paklausti, ar net Sovietų Rusijoje darbininko savigina neturi savo prasmės?

Panaši raida, nors ir ne taip ryškiai, pastebima ir kai kuriose kapitalistinio ūkio srityse. Ten, kur įmonei vadovauja profesinė organizacija, kaip tai yra kai kuriuose Prancūzijos fabrikuose nuo išlaisvinimo laikų daugiau rūpinamasi bandymo pasisekimais negu darbo interesais. Panašus reiškinys pastebimas ir nacionalizuotose įmonėse. Sąmoninguose darbininkuose tai pradeda kelti susirūpinimą. Pasirodo, kad profesinė organizacija, pasiėmusi per didelę atsakomybę gamybos organizavime, nebetenka pakankamai laisvės savo tiesioginiam uždaviniui — darbo teisių apsaugai — atlikti.

Paskiras žmogus, matydamas siaurėjančias savo teises ir apsaugos priemones, kuriomis jis džiaugėsi savo kūrybinėje veikloje, pasijunta taip pat mažiau laisvės turįs ir savo uždarbį sunaudodamas. Juk grynai socialistinėje sistemoje gamybą reguliuoja ne visuomenės paklausa, bet ūkinės vadovybės patvarkymai. Kadangi valstybė susidaro sau privilegijuotą padėtį ar žaliavas dalindama ar kai kuriuos gaminius gaminti uždrausdama, tai ji tuo pačiu vis labiau ir labiau atstoja vartotoją ir gaminius pasirenkant, ką seniau vartotojas pats laisvai padarydavo.

Iš antros gi pusės, karo meto ūkis parodė, kokių suvaržymų[11] uždėjo pirkėjui socialistinės sistemos kortelių ir leidimų tvarka, kuri pakeitė pinigais paremtą klasinę paskirstymo tvarką. Iš esmės pinigai nenustoja savo pirmenybių, tačiau negalima jomis pasinaudoti. Tai organizacija (ji primena karinę valdžią ir jos negeroves) režimo, kuris bendruomenei paveda rūpintis pagrindiniais masių reikalais. Tokioje sistemoje atsidūrusi šeima, kurios maistas, laisvalaikis, kultūriniai reikalai ir įvairios paramos formos tvarkomi be jos atsiklausimo, pasijunta nebetenkanti to „erdvės“ ir iniciatyvos minimumo, be kurio neįmanomas gyvenimas pilna šio žodžio prasme.

Vartojimo kapitalas, kuriuo kiekvienas disponuoja, taip pat susilaukia susiaurinimų, kurie žymiai sumažina jo vertę. Reikėtų čia paanalizuoti ir tuos žalingus pasikeitimus, kurie yra palietę tokius klasiškus veiksnius, kaip mokesčius ir paskolas. Mokesčiai ir paskolos yra tokie įrankiai, kurie gali pasidaryti baisūs. Su mokesčiais taip gali atsitikti tuo atveju, kada jie nebėra vien tik valstybės išlaidų padengimo priemonė, bet tampa „pilno mokesčių išlyginimo“ arba tautos pajamų padalinimo įrankiu. Su paskolomis taip atsitinka tada, kai jos yra „išprievartaujamos“. Taip dažnai padaroma su tarnautojų santaupomis; taip atsitinka ypač ir tada, kai, esant griežtam rinkų racionavimui ir kontrolei, privatūs asmens praktiškai yra priversti in-

vestuoti turimus pinigus ten, kur to reikalauja valstybė.

Taigi, socializmas neišvengiamai pažeidžia ūkines individo laisves. Nelieka nepaliestos nė jo politinės laisvės.

Reikėtų čia atžymėti tuos neišvengiamus smūgius, kuriuos socializmas suduoda parlamentinėms institucijoms ir kokius pakeitimus jis norėtų jose padaryti. Iš čia išplaukia visos konstitucinės problemos, kurios šiandien iškyla Prancūzijoje ir kitur. Tai yra problemos, kurios kyla iš kolektyvizmo pavojaus demokratijai.

Nepaprastai išpūsdamas valstybės kompetenciją, socializmas reikalingas patikimos ir pilnos iniciatyvos vyriausybės, gi parlamentinis visagalinčių susirinkimų režimas gimdo tik nepatvarias ir neryžtingas vyriausybes. Juo toliau brendama kolektyvizmo keliu, juo labiau turės būti pertirpdytas parlamentinis režimas. Yra pavojaus, kad bus paliestas pats demokratinis režimas. Taip ūkio nacionalizacija atsiliepia ir į politines laisves. Tylomis pro ši reiškinį praeiti negalima.

Iš šitų trumpų apžvalgos bruožų galima suprasti, kaip atsargiai reikalinga laikytis socializmo atžvilgiu. Jis gali kai kuriose srityse žmogų išlaisvinti, jam padėti, bet jis gali jį ir visiškai visose srityse pavergti. Dėl to laisvė turi būti ginama dviem frontais. Juk laisvę, tą žmonėms brangiausią gėrį, šalia katalikų, gina ir socializmas nuo klaidingo liberalizmo, kuris, didžiajai pramonei ir moderniajai prekybai vis labiau kolektyvėjant, palaiko seną nuosavybės ir siaurai individualistiškai suprastos sutarties supratimą ir kuris, neigdamas bet kokią kolektyvinę drausmę, tautų ir žmogaus gyvenime pinigams suteikia per didelę valdžią.

Bet reikia laisvę ginti ir nuo totalitarinio kolektyvizmo, kuris, iki piktnaudojimo atimdamas iš individo ūkinę galią ir ją pervesdamas kolektyvui, prieina prie to, kad išplėšia iš žmogaus tą gyvybinę erdvę, kuri jam reikalinga savo žmogiškai paskirčiai pilnai įvykdyti. Kol socializmas neatskleidžia tos antrosios povandeninės uolos, kol jis nepripažįsta, kad šalia pinigo vergijos yra ir kita asmens pavergimo forma, kuri, besireikšdama per visagalinčią valstybės diktatūrą, yra dar pavojingesnė, tol socializmas, net ir materializmo atsisakęs, nebus suderinamas su dvasine pažiūra į visatą.

Bet jei tai tiesa, kaip sako Bliumas, kad „socializmo tikslas yra apsaugoti ir išplėsti individo teises bendruomenėje, kuri yra suorganizuota bendrajai gerovei tarnauti“ [12], jei tai bus toks socializmas, kuris, gyvybingumą rodydamas, vis labiau ir labiau plėtos savo turinį ir atsipalaiduos nuo materialistinių filosofinių postulatų, kurie jam nėra esmingi, tai krikščioniui nebus sunku tokiems principams pritarti ir su jais sutikti.

Dvasiniai reikalavimai

Nenorint tenkintis vien teoriniu samprotavimu, reikia asmens teises tiksliai nusakyti ir sutvarkyti. Tad socializmas, norėdamas tas teises iš tikrųjų pagerbti, turėtų atitikti šiuos tris pagrindinius reikalavimus ir įgauti šį trejopą pobūdį: jis turėtų būti personalistinis, organiškas ir pliuralistinis. Jis turėtų būti personalistinis šeimos atžvilgiu. Kadangi šeima yra ankstyvesnė negu kolektyvas, tai socializmas turėtų tik pasirūpinti suteikti jai tokį ūkio statutą, kuris ją apsaugotų nuo savavališko viešosios galios kišimosi. Jis turėtų palikti jai tam tikrą nuosavybės laisvę, kurios ribose ji būtų laisva nuo bet tokio kitų spaudimo ir įsikišimo. Kaip revoliucija išvedė valstybės kišimosi ribas, nustatydama privatinės teisės zoną, kurioje individas lieka valdovas ir viešpats, taip ir socializmas turėtų sudaryti aplink kiekvieną šeimą nuosavybės branduolį, kuris būtų laisvas nuo nacionalizacijos.

Jis turėtų išskirti dvi aiškias nuosavybės formas: viena, kaip tiesioginė asmens ir šeimos tąsa ir apsauga, antra, kuri jos savininkams patikėtų tam tikrą rūšį galios kitiems žmonėms. Pirmoji sudarytų, taip sakant, paskutinį pagrindinių žmogaus laisvių lauką. Ją reikia apsaugoti ne tik tiems, kurie ją turi, bet ją padaryti prieinamą ir tiems, kurie jos neturi. Šitaip suprasta nuosavybė yra jau nebe konservatizmo, bet atnaujinimo veiksnys. Antroji gi nuosavybės forma, tiek, kiek ji yra galios šaltinis, savo prigimtimi priklauso viešosios galios ir gali būti palenkta jos normoms [13]. Šitoji nuosavybės forma sudaro tikrąją socializacijos zoną.

Tačiau ir taip suprastas socializmas būtų dar nepakeliamas, jeigu jis nepasireikštų organiška forma, t. y. jeigu jis nepripažintų pakankamos autonomijos tarp valstybės ir individo tarpininkaujantiems ūkiniams organizmams ir bendruomenėms. Tą autonomiją naikinanti nacionalizacija griežta prasme atskirais atsitikimais bus būtina, tačiau šios rūšies nacionalizacija turės būti išimtis. Bendroje ūkio struktūroje įmonė turi turėti tam tikrą nepriklausomybę. Jos vadovavimas, pelnas ir nuosavybė priklauso tai žmonių bendruomenei, kuri duoda jai gyvybę ir prie kurios jie teisėtai priklauso. Pati profesija turi turėti savo galią, o ne būti laikoma paprastu valstybės administracijos ratuku. Kolektyvo gi teisės, kurias teisėtai pasišauna ginti socializmas, apsaugojamos tuo būdu, kad ūkinė vadovybė bus aprūpinta pakankamais įgaliojimais priversti profesijas ir įmones vykdyti tuos patvarkymus, kurie saugoja bendrąją tautos gerovę.

Galop, jeigu socializmui tikrai rūpi laisvė, jis turės pripažinti ir tam tikrą pliuralizmą. Kolektyvinė organizacija yra tironiška, jeigu ji realizuojamoje visumoje neatsižvelgia į neišvengiamus ir naudingus individų skirtumus. Kiekvienas žmonių susigrupavimas viršūnėje yra suvienodintas, apačioje gi įvairiaformis. Jei tie skirtingumai nėra atstovaujami, tai tokia organizacija pavirsta diktatūrinės formos rėmų sudarymo organu. Tai tikras totalitarizmas. Siekdamas sukurti visumą (bendrumą), į kurią socializmas linksta dėl savo prigimties, jis turės leisti politinėje, kultūrinėje ir profesinėje srityse laisvai pasireikšti ir būti atstovaujamoms daugiariopoms pasireiškimo galimybėms, kurios sudaro tautos turtą. Žinoma, socializmui nėra lengva prisiimti personalinės nuosavybės, organiškos organizacijos

ir pliuralistinio vieningumo idėjas, nes dėl pačio savo tikslo, kuris yra kolektyviškumo padidinimas, socializmas atsistoja visai priešingoje padėtyje. Tuo pat metu, Jaureso teigimu, jis lieka ištikimas „individualistinėms tradicijoms“, kurių jis nuolat šaukiasi[14]. Jis sunkiai teįsivaizduoja, kad tarp valstybės ir individo dar galėtų būti ryšininkas. Kaip ir Rousseau, jis linksta visiškai paaukoti individą kolektyvui, kad surastų valdžios galios problemos išrišimą.

Tas kolektyvistinis nenuolaidumas priešintųsi dvasinei socializmo orientacijai. Bet reikia pripažinti, kad socialistų dalis linksta šios kraštutinės laikysenos atsisakyti. Nors dar ir bijomasi favorizutoti tam tikrą asmeninės ir šeimos nuosavybės formą, tačiau linkstama apsaugoti individui likutį asmeninių teisių ir laisvių ir orientuojamasi į tam tikrą šeimos politiką[15]. Jeigu delsiama pripažinti kai kurią autonomiją įmonei ir profesijai, tai tautos ūky skiriami laisvasis ir kontroliuojamasis sektoriai, kur tokia autonomija iš dalies gerbiama. O socialistų rašytojų tarpe randame ir tokių, kurie pasisako už pliuralizmą[16].

Kiek socializmas nesitenkins žmogiškųjų asmens laisvių tik mandagiu, bet bereikšmiu pasveikinimu ir kiek jis rūpinsis jas apsaugoti ekonominėmis garantijomis — tai jis, atrodo, yra linkęs daryti — tiek jis įrodys, pats savęs nepaneigdamas, savo prisiderinimą prie dvasinės žmogaus prigimties.

Išvados

Socializmo dvasinės reikšmės tyrinėjimas baigiasi pozityvia išvada. Atsižadėdamas ateizmo ir materializmo ir pripažindamas organišką ir pliuralistinį socialinio organizmo supratimą, kuris apsaugoja asmens ir jo natūralių bendruomenių laisves, socializmas savo idėjos neišduoda, jis pasilieka jai ištikimas. Toks gi socializmas, kuris personalistiškai sprendžia turto bendrumo klausimą, nebūtų nesuderinamas su krikščioniško tikėjimo išpažinimu.

Ar šiame savo raidos vingy dabar esąs socializmas patenkina tas pozityvias ir negatyvias sąlygas? Ar jau galima pastebėti tarp jo ir Bažnyčios „krypties paralelizmą, galimą pastangų sutapimą ar, mažiausia, šiokį tokį susiderinimą“[17]? Teisybė, daug socialistų tą teigimą neigia, bet ne mažiau tikra, kad daug ta kryptimi dirba ir tą teigimą lyg pateisina[18]. Nors šitas suartėjimas d a r n e l e i d ž i a susilieti į vieningus politinius ir profesinius susigrupavimus su tos rūšies socialistine tendencija ir krikščionišku įkvėpimu, nors tokio socializmo raida dar nėra išryškėjusi ir pasikeitimas nėra visuotinis, nors su to socializmo vardu dar surišta per daug klaidų ir jis dar perdaug dviprasmiškas, kad katalikas jau dabar galėtų jį palaikyti krikščionišku ir su juo susidėti, tačiau jo yra jau tiek toli pažengta, kad yra vilčių, jog bendradarbiavimas bus ne tik galimas, bet ir pageidautinas, suprantama, jei jis ta pačia linkme evoliucijonuos ir toliau.

Jei tos išvados teisingos, jei tos idėjos artėja, tai kodėl tarpusavy dar kovojama? Ištiso istorijos šimtmečio negalima išbraukti vienu plunksnos brūkštelėjimu. „Didelių žmonijos doktrinų, kaip ir religijų, eiga“, rašo Bliumas, „priklauso ne tik nuo sutinkamų pasipriešinimų, bet ir, gal net daugiau, nuo pačioje pradžioje gaunamų akstinų“[19]. Moderniškosios visuomenės dramą kaip tik ir sudaro tas faktas, kad tuo metu, kada ji įėjo į naują jos ūkinę struktūrą, pakeitusią gamybos režimą, tie žmonės, kurie suprato institucijų pakeitimo reikalą, suėjo į konfliktą kaip tik su tomis jų, kurios rėmėsi dvasiniais principais. Ir šis tragiškas nesusipratimas dar nepasibaigė.

Šiandien jau žmonės vienas prie kito artėja, pradeda kalbėtis, ima pastebėti, kad jųjų tiesos jau bent nebėra tiek priešiškos. Tokiu būdu polemika darosi nenaudinga, ir kovos priežastys nyksta[20].

Pakaktų, kad socializmas, kaip didelė žmoniška doktrina, sutiktų su dvasiniu žmogaus supratimu ir personalistinės idėjos reikalavimais, o krikščionys iš savo pusės (jie tai padarys tik sekdami Popiežiaus direktyvas) sutiktų nejungti savo tikėjimo su neteisingomis ir neaiškiomis socialinėmis formomis. Tai būtų ne kas kita, kaip abiejų grįžimas prie „pirmykščio įkvėpimo grynumo“[21].

Niekas negali apskaičiuoti pasekmių, kurių turėtų pasaulio likimui susijungimas tų sąjūdžių, kurie efektyviausiai gina žmoniškumą, tik vienas pasirėmęs materializmo, kitas dvasiniais pradais[22]. Šitas susitikimas yra galimas pašalinus visokį dviprasmiškumą. Krikščionys ir socialistai gali sudaryti sąjungą neatsižadėdami ne vieno savo pagrindinių principų, žinoma, su sąlyga, kad ir vieni, ir kiti atsisakytų to, kas tiems principams svetima. Ar toji salyga kada nors atsiras? Į šitą svarbų klausimą turi atsakyti socialistai ir krikščionys.

Redakcijos pastabos

Socializmas suskilo į dvi pagrindines šakas: radikalųjį — komunizmą ir mitiguotąjį, kuris pasiliko socializmo vardą. Socializmas nėra vienlytė sistema. Jis taip pat yra susiskaldęs į įvairias šakas šakeles. Kiekviena jų turi savo atspalvius, programas ir tikslus. Yra socializmų, kaip, pavyzdžiui, Anglų darbo partijos nariai, kuriems daugiau tiktų krikščionių demokratų vardas, nes nieko socializmui būdingo jis neturi. Anglų socializmas yra krikščioniškas savo pagrindais. Attlee žodžiais, jis yra kilęs iš Biblijos ir Biblijos nuostatais yra grindžiamas. Jam priklausė todėl ir apie 80% Anglijos sąmoningų katalikų. Bažnyčia jiems nekliudo stoti į jo eiles, nes jis ne tik nekovoja su krikščionybe, bet net ją gina. Anglų socializmas yra teistinis. Dėl bendradarbiavimo katalikui su juo nekyla jokių klausimų. Tad ne apie šios rūšies socializmą, čia kalba autorius. Autorius turi galvoje marksistinį, arba materialistinį, socializmą, kuris savo ideologija yra griežtai priešingas katalikiškajam mokslui. Ir bedieviškasis komunizmas, ir materialistinis socializmas Bažnyčios yra pasmerktas. Todėl sąmoningi katalikai į jų eiles stoti negali. Negali būti ir jokio bendradarbiavimo ideologijos srity. Socializmas ir krikščionybė šioj srity yra kovos būklėj. Bendradarbiavimas galimas tik fakto srity, pvz., bendroj koalicinėj

vyriausybėj, ir tose srityse, kurios yra bandros socializmui ir krikščionybei. O tokių sričių yra. „Negalima paneigti — sako Pijus XI savo enciklikoje Quadragesimo Anno — kad socializmo postulatai dažnai yra panašūs į krikščionių socialinių reformatorių teisingūosius postulatus."

Apie šį mitiguotąjį socializmą minėtoj enciklikoje Qnadragesimo Anno Pijus XI taip rašo: „Mažiau radikalus, be abejo, yra tas antrasis socializmo frontas. Jis ne tik atsisako nuo prievartos, bet ir įveda tam tikrų sušvelninimų ir aprėžimų į klasių kovą ir į siekimą panaikinti privatinę nuosavybę, jei jų bendrai neatmeta. Galima būtų pasakyti, kad socializmas, išsigandęs savo principų ir komunizmo jais pasinaudojimo savo teorijai ir praktikai, palinko ir artinasi prie tiesų, kurias mums paliko krikščioniškoji tradicija.

„Klasių kova — tęsia toliau Pijus XI — jei iš jos būtų išjungta prievarta ir priešingos stovyklos žmonių neapykanta, virstų kilniu rungtyniavimu, paremtu teisingumu. Tai dar nėra toji trokštamoji visuomeninė taika, bet gali ir privalo tapti tuo išeities punktu į „profesinių luomų" bendradarbiavimą. Lygiai taip pat ir paskelbtoji privatinei nuosavybei kova kalbamojoje socializmo stovykloje švelnėja ir jos ribos siaurėja. Socializmas jau kovoja ne kaip su gamybos priemonių turėjimu, bet kaip su išimtinąja pozicija, kurią nuosavybė įsigijo, prieštaraujant bet kuriai teisei. Ta pozicija privalo priklausyti ne savininkų sluoksniams, bet viešajai valdžiai. Jei tai įvyktų, tai ta raida galėtų iš lengvo privesti prie to, kad mitiguotojo socializmo siekimai nesiskirtų nuo siekimų ir reikalavimų, kuriuos stato krikščioniškieji visuomeniniai reformatoriai. Yra visai teisinga reikalauti pavesti kai kurias nuosavybės rūšis valstybei, nes tos rūšies nuosavybė teikia tokios galybės, kad, atsižvelgiant į valstybės saugumo reikalą, jos negalima palikti privatiniams asmenims.

„Tos rūšies teisingi reikalavimai ir siekimai neturi savyje nieko, kas būtų priešinga krikščioniškajai tiesai. Bet tie reikalavimai ir siekimai nėra socializmo nuosavybė. Kas tad su tais reikalavimais ir siekimais sutinka, neprivalo priklausyti socializmo stovyklai."

Socializmas nei savo teorija, nei praktika nėra sustingęs ir suakmėnėjęs. Jau senokai drumsčia jį įvairios revizionistinės tendencijos, skaldo jį ir socializmo garbintojams kelia rimtos baimės ir nerimo. Ypač tos tendencijos sustiprėjo po šio karo. Italijos ir Vokietijos socializmas jau suskilo. Yra žmonių, kurie mano, kad tame kely yra ir Prancūzijos socializmas. Nemaža prancūziškojo socializmo gyvenimo reiškinių tą nuomonę tvirtai paremia. Šis klausimas išėjo iš socialistų partijos vidaus gyvenimo sienų. Apie jį plačiai rašoma ir diskutuojama spaudoj. Priminsiu čia tik Jono Lacroix studiją — Socialisme (Edition du Livre Français, Paris). Jis, išanalizavęs prancūziškojo socializmo gyvenimo faktus, prieina išvados, kad Prancūzijoj egzistuos ir net kirsis du socializmai: vienas revoliucinis, autoritetinis ir iš esmės darbininkinis, siekiąs proletariato diktatūros, antrasis reformistinis, liberališkas ir besiremiąs dirbančiųjų klasių visuma, siekiąs sukurti socialinę demokratiją, iš kurios niekas nebūtų išskirtas. Tokiu atveju skiriamoji linija, kalba autorius, eitų per vidurį dabartinės prancūzų socialistų partijos (SFIO), kuri tą naują skilimą vargiai ar pergyventų. Prancūzų socialistų partijos senasis vadas Leonas Bliumas, socialistas ligi kaulų smegenų, bet idealistas, žmogus šviesus, giliai žvelgiąs į gyvenimo reiškinius bei reikalavimus, budriai saugojąs savo partijos reikalus ir gyvai susirūpinęs jos ateitimi, parašė ir išleido rimto dėmesio vertą, plačiai čia autoriaus cituojamą knygą — A L'echelle humaine. Joje Bliumas iškėlė socializmo reikalu daug naujų minčių ir idėjų, kurios turėtų turėti nemaža įtakos į socializmo evoliucionavimą kalbama čia kryptimi, į socializmo suartinimą su krikščioniškąja socialine doktrina ir praktika. Straipsnio autorius Bigas, daugiausia šia knyga pasirėmęs, daro savo išvadas dėl socializmo artėjimo prie krikščionybės idealų. Tik mūsų lietuviškasis socializmas dar, deja, nejuda iš vietos. Jokių refleksijų ir jokių išvadų. Jis, tarsi išsigandęs, plačiomis akimis žvalgosi po naujas sroves jo socialistinės minties dirvose ir laukia, kas toliau bus. Tas klausimas rūpi kiekvienam, ir ne socialistui. Ar ta besireiškianti socializmo reforma yra tik konjunktūrinis reiškinys, ar kažkas rimtesnio, su pastovesniais rezultatais? Ar ji apims visą socializmą, ar tik jo skeveldras? Tas klausimas rūpi ir katalikui. Socializmui persireformavus kalbama linkme, atkristų tuščios ir beprasmės kovos, o antra, katalikai susirastų taip persitvarkiusiam socializme gerą bendradarbį pasauliui atgimdyti ir milžiniško masto užsimotoms reformoms pravesti. Naudet, žinomas prancūzų visuomeninis darbuotojas ir rašytojas, vienam savo rašte socializmą pavadino prarūgusia Evangelija. Pavadinimas labai tikslus ir teisingas. Socializmas turi savyje daug Evangelijos tiesų. Bet tas tiesas, parėmę marksistiniu materializmu, iškreipė ir praraugino, kaip praraugināma ir padaroma netikęs vartoti geras patiekalas, įmerktas į netikusį, prarūgusį padažą. „Nors socializmas — rašo Pijus XI minėtoj enciklikoj — kaip ir visos klaidos, turi savyje ir tiesos dalį (to popiežiai niekad neneigė), tačiau pasiremia tokiais savotiškais mokslo apie visuomenę pagrindais, kurie su krikščionybe nesiderina. Dėl to tokie aptarimai, kaip — religinis socializmas, krikščioniškasis socializmas, yra priešingos, viena kitą išskiriančios sąvokos. Negalima būti tuo pat metu ir geru kataliku, ir tikru socialistu." Tačiau socialistams išfiltravus tą raugą iš savo doktrinos ir praktikos, išskyrus klaidas nuo tiesos, pakeitus savo marksistinius pagrindus, krikščionys susilauktų jo asmeny gero talkininko žmonijos bendruomenės perreformavimo darbe. Nėra pagrindo slėpti, kad socializmo socialinės tiesos ir siekimai yra krikščionims žymiai artimesni ir savesni, negu įvairių rūšių ir atspalvių liberalų. Todėl socializmo persireformavimas kalbama linkme mums, krikščionims, būtų lauktinas ir sveikintinas reiškinys.

Turint prieš akis vykstančius socializmo šeimoj pasikeitimus, mums, krikščionims, kyla

klausimas, kokią poziciją užimti to fakto akivaizdoje ir kokios laikytis taktikos? Į šiuos klausimus duoda atsakymą tas pats Pijus XI savo enciklikoje Quadragesimo Anno. „Nereikia manyti — rašo ten Šventasis Tėvas — kad visi be išimties nekomunistiniai socialistų susigrupavimai ir partijos yra pasidavę tai pasikeitimo raidai savo teorijos ir praktikos srityje. Ypatingai jie nenutraukia ryšio su klasių kova ir nuosavybės panaikinimu. Šiuos klausimus jie tik kiek sušvelnino.

„Šito sušvelninimo ar tam tikro klaidingų principų atbukinimo akivaizdoje kyla ar, teisingiau pasakius, tam tikrose sferose nepagrįstai keliamas klausimas, ar negalima būtų šio to atsižadėti ir iš krikščioniškų tiesų srities, ar kiek jas sušvelninti ir atbukinti ir eiti atnaujinamo socializmo susitikti pusiaukelėj. Yra žmonių, kurie mano, kad tuo būdu pavyktų lengviau socialistus pritraukti prie krikščionių. Tai yra bergždžios viltys. Kas nori apaštalauti socialistų tarpe, privalo skelbti visą krikščionių tiesą nuoširdžiai ir atvirai ir be jokių nuolaidų klaidos naudai. O ypatingai, jei nori būti tikrais Evangelijos skelbėjais, tegu socialistams įrodinėja, kad jų siekimai ir reikalavimai ras daug stipresnio pagrindimo krikščioniško tikėjimo dėsniuose ir nepalyginti sėkmingiau juos realizuos parėmę krikščioniškąja meile.

„Kas daryti, kai socializmas taip sušvelnins ir pataisys savo nusistatymus klasių kovos ir nuosavybės klausimais, kad jam nebebus ko čia prikišti? Ar tuo patim jis jau nusikratys priešiškumu krikščioniškojo charakterio atžvilgiu? Štai klausimai, kurie atkreipia daug žmonių dėmesį. Daugelis gerų katalikų labai gerai žino, kad iš krikščioniškųjų tiesų nieko negalima išmesti nei užtrinti. Jie, tai žinodami, dažnai kreipiasi į Apaštalų Sostą, klausdami, ar toks socializmas yra tiek toli nuėjęs nuo savo klaidų, kad jau galima būtų be nuostolio bet kuriai krikščioniškajai tiesai jis priimti ir lyg ir pakrikštyti? Tenkindami jų norą, visu savo tėvišku rūpestingumu atsakome: socializmo, ir kaip teorijos, ir kaipo istorinio reiškinio, ir kaipo praktiškojo „veiksmo", jei jis yra tikras socializmas, negalima suderinti su Katalikų Bažnyčios dogmomis net tuomet, kai tais klausimais, apie kuriuos esame kalbėję, padarytų nuolaidų tiesos ir teisingumo naudai, nes jo pažiūra į visuomenę pagrindinai skiriasi nuo krikščioniškųjų pažiūrų."

Direktyvos tad aiškios ir nedviprasmiškos. P. Bigas savo straipsnyje nurodo visai teisingą ir saugią taisyklę, kaip elgtis tuo klausimu, būtent — laukti Popiežiaus direktyvų ir jomis sekti.

Pijus XI toj pačioj enciklikoj kreipia dėmesį dar į vieną aktualų klausimą. „Savo sprendimu apimamame ir naują, lig šiol mažiau žinomą, bet vis dažniau ir plačiau pasireiškiantį įvairiuose socializmo atspalviuose reiškinį, būtent — socializmą, kaip sąjūdį švietimo ir auklėjimo srity. Įvairiais būdais jis vilioja į save ir traukia ypač jaunimą, net ir vaikus, norėdamas apvaldyti visą visuomenę ir tuo būdu išauklėti „socialistinį žmogų", kuris turės pakeisti visuomenę socialistinėj dvasioj.

„Savo enciklikoj Divini Illius Magistri (1929. XII. 31) plačiai išdėstėme krikščioniškojo auklėjimo dėsnius ir tikslus. Paprotinio ir švietiminio socializmo priešiškumas tiems dėsniams tiek yra aiškus, kad tai mus atpalaiduoja nuo naujų aiškinimų. Bet atrodo, kad dar ne visi pakankamai gerai žino ir įvertina jo milžinišką pavojų, ir dėl to dažnai pasigendama tinkamo ir ryžtingo pasipriešinimo. Mūsų ganytojiška pareiga perspėti ir apsaugoti nuo to rimto pavojaus. Visiems privalu žinoti, kad to paprotinio ir švietiminio socializmo tėvas buvo liberalizmas, o paveldėtojas bus bolševizmas."

Šis paskutinis Šventojo Tėvo paliestasis klausimas mums, lietuviams, taip pat yra aktualus. Lietuviškasai socializmas pastaraisiais laikais čia, tremtyje, taip pat griebėsi tos švietimo akcijos. Jis įsteigė vadinamąją Šviesos draugiją, tuo vardu leidžia laikraštį ir, prisidengęs neutralumo skraiste, nori sutelkti kiek galėdamas daugiau mūsų lietuviškojo akademinio jaunimo, kad, juos atitinkamai išauklėjęs, galėtų lengviau susocialistinti lietuviškąją visuomenę. Žinodami Šventojo Tėvo perspėjimą, turime iš to pasidaryti visas reikiamas šiuo reikalu išvadas.

---

1 1945. I. 21 Maurice Thorez kalba, kuroje jis pareiškė komunistų partijos ištikimybę marksimo — leninizmo principams.

2 Leono Bliumo 1945. V. 20 d. pasakyta kalba. Taip pat skaitome jo knygoje — „A l'échelle humaine" (Gallimard, 1945) toki pasisakymą: „Reikalinga siekti, kad žmogus ir bendruomenė kits kitą tobulintų, kad žmoguje būtų sužadintos ir ugdomos jame virtualiai glūdinčios gerosios jėgos, kad tuo būdu jis savo asmeniniu įnašu sudarytų geriausią klausimams spręsti elementą" (178 psl.).

3 Ar jis begalėtų vadintis „sogializmu"? Aš manau, kad taip. Be abejo, 1931 m. enciklikos žodis „socializmas" priminė dar labai tamprų ryšį su tradicinėmis materialistinėmis ir totalitarinėmis pozicijomis, ir todėl sunkiai butų suprantama, kad šių pozicijų atsisakius dar būtų galima vadinti „tikru socializmu". Tačiau reikia pažymėti, kad žodis „socializmas" paskutiniais metais nustojo savo radikalumo ir tapo tęstine sąvoka (dažnai dabar kalbama apie „humanistinį socializmą"; žiūr. „Esprit" anketą 1945 m. kovo, balandžio ir gegužės mėn.). Kitoj vietoj įrodysiu, kad nuo abiejų enciklikos jam padarytų priekaištų laisvas socializmas gali likti ištikimas tikrajai socialistinei idėjai, kurios pagrindinė mintis yra ne kas kita, kaip ekonominės socialinio organizmo galios padidinimas sumažinant ekonominę individo galią.

4 Šitos perspektyvos akivaizdoje L. Bliumas, pvz., pageidauja, kad Sv. Sostas dalyvautų tarptautinėje organizacijoje. „Tas dalyvavimas", rašo jis, „būtų vienas akivaizdžiausių ženklų, kad ateities pasaulio įvykiuose reikšmės turės ir kitos, ne tik laikinės, jėgos. Šitas vaidmuo iš tikrųjų pritiktų Bažnyčiai, kuri iš esmės yra taiką mylinti, nes ji įkūnija taikos religiją ir, jei taip galima išsireikšti, tokia yra savo funkcija, nes pati jos konstitucija yra tarpautinio pobūdžio. Popiežius visada veikė ir dabar veikia už organišką teisingumu, tautų ir žmonių lygybe ir sutarčių šventumu pagrįstą taiką. Taika yra Bažnyčiai reikalinga, tačiau nemažiau yra tikra, kad Bažnyčios pagalba taikos orgnizavime būtų be galo naudinga." Autorius vis dėlto klausia, ar Bažnyčia galėtų panaudoti savo autoritetą grynai politinius ginčus sprendžiant: „Ar galėtų palaikyti vieną valstybę prieš kitą, vadinasi, palaikyti vienus savo pasekėjus prieš kitus, būdama abiejų bendra motina." Autorius linksta manyti, kad šito Bažnyčia nedarys taikos metu, kaip ir ji to nedarė nei I, nei II karo metu. Toliau autorius rašo: „Analizuodamas Sovietų poziciją, aš priėjau prie išvados, kad laikinieji Rusijos valstybės interesai apsprendžia komunistų doktrinos vykdymą ar nuo jos nutolimą; to negalima pasakyti apie popiežiją, nes ji neatstovauja jokio laikinio intereso. 16-to šimt. Popiežius, kuris turėjo kariuomenę, ėjo į sąjungas, vedė karus, galėjo susvyruoti tarp kokio nors Popiežiaus valstybei svarbaus reikalo ir dogmos griežtumo. (Tokio atsitikimo nebuvo. Red.) Šių dienų popiežija yra laisva nuo tokių svyravimų, jai nebėra reikalo domėtis šios rūšies transakcijomis Ji yra grynai dvasinė galy-

bė'' Ir autorius daro išvadą: ,,Štai kodėl Bažnyčios dalyvavimas Tarptautinėje Bendruomenėje man atrodo labai reikalingas ir štai dėl ko to tikėtis yra chimeriška'' (A l'echelle humaine, psl. 193—196).

5 Štai ką skaitome tame pačiame L. Bliumo veikale: ,,Socializmas niekada neneigė ,,moralinių vertybių'' ar ,,dvasinių vertybių''; jis niekada neniekino dorybės ar garbės jausmo; jis toms sąvokoms davė tik kitą prasmę, kaip krikščionybė tai padarė prieš socializmą . . . Socializmo doktrina suponuoja taip pat ir plačiausius žmonijos idealus: žmonių taikos ir brolybės universalumą. Pvz., pagal Jaurės koncepciją žmonijos idėja yra visos civilizacijos pažangos principas. Šitoji idėja gali suteikti naujus pagrindus beveik nekintamiems moraliniams dėsniams, nuolat besikeičiantiems papročiams ir įstatymams ir naujo maisto menui bei minčiai. Ji gali persunkti visą asmeninį gyvenimą ir visas kolektyvinės organizacijos formas, kaip tai padarė viduriniais amžiais Dievo idėja. ,,Integralinis socializmas'' nėra jokia religija, nes jis neturi nei dogmų, nei apeigų, nei kunigų, bet jis atliepia ir gali patenkinti religinį polėkį, nes jis moko išminties ir dorybės, lavina sąžinės jautrumą, asmeninės veiklos motyvų ir atpildo, moko ieškoti aukštesnio negu individas idealo, nes jis pripažįsta pasiaukojimą ir yra panašus į tikėjimą.''

Ar yra reikalo daryti didelių pastangų, kad iš tų išsireiškimų galėtume padaryti išvadą, jog šitoks socializmas negalės pakęsti šalia savęs jokios tikrąja prasme suprantamos religijos ir Bažnyčios?

Kitos tos pačios knygos vietos atrodo lyg prieštaraujančios šiai pastarajai.

6 ,,Kai respublikoje tauta išsikovoja suvereninę valdžią, tai vadinasi demokratija'' (Montesquieu, Espirt des lois, L. I, ch. 2).

7 Lavisse. ,,Histoire de la France'', t. I, p. 33.

8 ,,Discours sur l'origine et les fondements de l'égalité parmi les hommes.''

9 Savo knygoje — ,,Le régime démocratique et le droit civil moderne'' Riperrt aprašo nuosavybės, sutarčių ir atsakingumo raidą. Ar šitoji raida nėra revoliucinės teisės iškraipymas socialistinės idėjos veikimo įtakoje?

10 1945 m. birželio 28 d. potvarkiu yra įkurta speciali kasa, kurios pajamos sudaromos iš namų savininkų, aukštas nuomas imančių, priverstinių įnasų (J. O. birželio 29 d.).

11 Nepaprastomis aplinkybėmis šitoks suvaržymas neginčytinas.

12 1940 m. gegužės 20 d. kalba.

13 ,,Protingai imant, negalima būtų skirti politinės galios nuo ekonominės'', teisingai rašo L. Bliumas (A l'échelle humaine, p. 130). Q a d r a g e s i m o A n n o rašo: jeigu susiduriame ,,su tam tikra socialine persvara, kurią neteisėtai sukaupė ir uzurpavo nuosavybė (gamybos priemonės)'', tai reikia pasakyti, kad ,,iš to kylanti jėga priklauso ne tam, kas ją turi, bet viešajam autoritetui''.

14 Jaurės rašo, kad ,,socializmas yra logiškas ir pilnas individualizmas; jį plėsdamas, socializmas tęsia revoliucinį individualizmą'' (,,Revue de Paris'', 1. 12. 1898).

15 ,,Šeimos ryšių atsipalaidavime ir šeimos židinio garbės niekinime'' L. Bliumas mato vieną iš moralinio smukimo priežasčių (A l'échelle humain 36 psl.) Jis laukia tos dienos, ,,kada visas savo laisvas valandas motina galėtų pašvęsti namų židiniui; jis taip pat pasisako už šeiminį atlyginimą, kurio užtektų ne tik ,,fiziniam žmogaus gyvulo išsilaikymui, bet gyvenimui laisvo piliečio ir, pasakyčiau, visai šeimai, nes aš pasisakau už tai, kad dirbančio vyro uždarbio turi užtekti savo ir savųjų išlaikymu, ir niekaip negaliu sutikti, kad šeimos gyvenimui palaikyti būtų dar reikalingas žmonos ir vaikų uždarbis, kuris šiais laikais tikrai yra būtinas.''

Šias mintis paskelbė Bliumas 1945 m. Jos nuostabiai sutampa su Bažnyčios Galvų paskelbtomis tolygiomis tuo pat reikalu mintimis. 1891 m. Leonas XIII savo enciklikoje R e r u m N o v a r u m, rašydamas apie moterų darbą, pažymi, kad ,,pati prigimtis yra paskyrusi moterį šeimos gyvenimui. Šeimos gi gyvenimo pareigos nuostabiu būdu apsaugoja moters garbę, be to, sudaro sąlygas atlikti vaikų auklėjimo pareigą ir atsidėjus rūpintis šeimos gerove.''

1931 m. Pijus XI savo enciklikoje Q u a d r a g e s i m o A n n o, tas mintis žymiai praplėtęs, taip rašo: ,,Darbininkas turi teisę gauti tokį darbo atlyginimą, kurio pakaktų jam ir jo šeimai pragyventi . . . Yra nedora piktanaudoti vaiko ir moters silpnybę. Motinai šeimos namai ir jos gyvenimas yra svarbiausia darbo ir rūpesčių dirva. Yra baisus piktanaudojimas, su kuriuo visomis priemonėmis reikalinga kovoti, kai dėl per mažo savo vyro uždarbio ji privalo ieškoti uždarbio už savo šeimos ribų, apleisdama savo tiesiogines pareigas ir darbus, pirmoj eilėj vaikų auklėjimą. Dėl to visomis jegomis reikia siekti to, kad šeimų tėvai gautų tokį darbo atlyginimą, kurio pakaktų padoriai išlaikyti šeimą. Jei šiandien tokis darbo atlyginimas nevisur yra įmanomas, tai visuomeninis teisingumas reikalauja nedelsiant imtis tokių reformų, kurios kiekvienam suaugusiam darbininkui tokį darbo atlyginimą garantuotų. Šia proga reikalinga pagirti tas išmintingas ir labai naudingas pastangas, kuriomis siekiama uždarbio dydį pritaikyti prie šeimos reikalų tuo būdu, kad, augant šeimos reikalams, augtų atitinkamai ir uždarbio dydis ir net, reikalui atsiradus, kad jo užtektų nepaprastiems reikalams.''

16 L. Bliumas (A l'échelle humaine'', psl. 95): ,,Joms (liaudies partijoms), gal būt, darytinas priekaištas, kad jos įpuole į kitą kraštutinumą, t. y. per daug paisė vidinės vienybės ir vieningumo įstatymo; ir aš manau, kad tas priekaištas dalimi teisingas. Partijos drausmė yra normalus dalykas, ir jos vienybė turi būti griežtai saugojama nuo egoistinių atskalų, kurios kyla dėl išskaičiavimų, ambicijų ir kitų rūšių pagundų. Iš kitos gi pusės, partijos ryšių atsipalaidavimas ar net nutraukimas turi būti svarstomas vyriškai kiekvieną kartą, kada nepaprastos krizės viešojo gyvenimo iškeltoms problemoms suteikia individualinių sąžinės kazusų vertę. Kaip daugely žmogaus gyvenimo atsitikimų, taip ir partijų gyvenime tikrasis padorumo kriterijus yra nesavanaudiškumas. Partijos ryšių sutraukymas yra nemoralus ir pasišlykštėtinas, kai jis vienokiu ar kitokiu būdu susijęs su tuo, ką aš plačiausia prasme paėmus pavadinčiau parsidavimu. Partijos ryšių sutraukymas yra gerbtinas ir net girtinas, kai jis padaromas svarbiu klausimu sąžinės imperatyvui pasiduodant.''

17 Leonas Bliumas, ,,A l'échelle humaine'', psl. 177.

18 L. Bliumas rašo: ,,Didžioji viešosios opinijos dalis niekada nedarė griežto skirtumo tarp socializmo ir komunizmo, nors tai yra dvi visai skirtingos darbininkijos doktrinos ir veikimo formos'' (,,A l'échelle humaine'', p. 107).

19 L. Bliumas, ,,A l'échelle humaine'', psl. 176.

20 L. Bliumas ,,A l'échelle humaine'', psl. 177.

21 Ten pat, psl. 17. Socializmas ,,turi sugrįžti prie pirmykščio įkvėpimo grynumo lygiai taip, kaip darydavo Bažnyčia krizių laikais, kada laikinieji interesai užtemdydavo jos misijos objektą''.

22 Ar abi jėgos viena kitos nepapildo ir ar abi nėra viena kitos reikalingos? Jeigu L. Bliumas tvirtina, kad prancūzų darbininkija tautinės katastrofos metu (vokiečiams užėmus Prancūziją) nesukėlė tautoje entuziazmo dėl to, kad jai trūko kilnumo, didžiaširdiškumo, idealaus nusiteikimo, akivaizdaus nesavanaudiškumo ir atsidavimo bendrąjam interesui, t. y. trūko viso to, ką Nietsche kažkur pavadino ,,didžiuoju stiliumi moralėje'', trūko viso to, kas ,,moralę priartina prie religijos, o propagandą prie apaštalavimo'', tai ar tas nesako, kad papildymas yra galimas ir lauktinas?

R. P. VILLAIN

KOMUNIZMAS IR JO ĮTAKA CIVILIZACIJU SANTYKIAMS

„Šmėkla vaidinasi Europoje — komunizmo šmėkla“. Šis posakis gali atrodyti šiandieninis, o buvo parašytas prieš šimtą metų Markso ir Engelso manifesto pradžioje, kurį jie paleido per pasaulį ir kuris, jei patikėsime mūsų moderniesiems komunistams, „sudaro tam tikra prasme pagrindinę komunizmo chartą“, būdamas kelrodis dešimtims milijonų darbininkų jų revoliucinėje kovoje“[1].

„Šmėkla vaidinasi Europoje“ — žodžiai, ištarti mums užtikrinti, primenant, kad marksizmas ne nuo vakar skelbia savo pergalę. Tai žodžiai mums įbauginti. Dabartinė padėtis nėra vien tiktai staigmens praeinančio nepasitenkinimo ar įgudusiai vedamos rinkimų kampanijos išdava. Ji yra šimtametinės, be perstojo vedamos darbininkų sluoksniuose propagandos vaisius. Ji po truputį paruošė protus komunistinei minčiai, jei ne komunistinei dogmai, priimti. Ši masinanti propaganda iš lėto užminavo socialinį pastatą. Jau didelis sugriuvimas įvyko Rytų Europoje maždaug prieš t r i s d e š i m t m e t ų.

Komunizmas iš tikrųjų yra pasaulio koncepcija. Ir ten, kur jis įsikuria, stengiasi daugiau ar mažiau brutaliu būdu įvesti naują socialinio gyvenimo tvarką. Dar daugiau: veikli propaganda, remiama komunizmo jau užkariautų kraštų, sėja visame pasaulyje revoliucijos daigus ir įstumia į pavojų viešpataujančias civilizacijas. Kas nemato, jog iš to kyla didelių trukdymų civilizacijų santykių visumai?

Norint suprasti šių trukdymų prigimtį ir atrasti jiems gydyti tinkamą vaistą, mums atrodo būtina gerai įžvelgti komunizmo dvasią. To siekdami, paskirstysime šį rašinį trimis dalimis: pirmiausia iš nagrinėsime komunizmo pagrindinius principus; vėliau išaiškinsime jo mistinį, ir religinį pobūdį, pagaliau matysime, kokiais visuotinės vertės metodais komunizmas stengiasi išsiplėsti pasaulyje, sukeldamas naujus civilizacijos konfliktus.

I. Komunizmo principai

Pačioje pradžioje iškyla pirmasis sunkumas. Norėdami priminti esminius komunizmo principus, turime apsispręsti, kokį komunizmą imsime nagrinėti. Žinome, kad moderniojo komunizmo tėvai yra Marksas ir Engelsas. Ar tad tik į juos ir tik vien į juos reikia kreiptis? Betgi po šių protėvių komunizmas, kaip ir kiekviena žmoniška doktrina, gyveno, keitėsi, vystėsi, ypačiai suskilo į daugiau ar mažiau skirtingas sistemas, kurios visos tikisi skleidžiančios steigėjų tikrąją mintį. Tie, kurie skaitė Lenino gyvenimą ir rusų revoliucijos atpasakojimą, pažįsta žiaurias kovas, kurios vien tik Rusijoje išsiplėtė tarp įvairių revoliucinių grupių, ar jas pavadinsi socialdemokratais, menševikais ar bolševikais. Netgi pastarųjų tarpe kiek heretikų pateko per trisdešimt metų į indeksą.

Tarp šių daugelio variantų privalome, aišku, sustoti prie vadinamojo oficialiojo komunizmo — leninizmo, taip sakant, Markso doktrinos, kaip ji buvo Lenino suprasta, praktikuojama ir papildyta. Tai, aišku, nėra geriausias marksizmo doktrinų aiškinimo būdas, bet revoliucinio veikimo požiūriu šios doktrinos įtaka buvo giliausia. Todėl mes ir aiškinsime, kaip vokišką Karolio Markso doktriną, perkeltą į rusiškąjį galvojimą.

Ši doktrina kilusi iš dviejų šaltinių: 1) filosofinio ir 2) eksperimentinio. Abu šie šaltiniai savo turinį komunizme yra sujungę.

1. F i l o s o f i n i s š a l t i n i s

Jis neginčijamai yra materializmas. Engelsas, o po jo Leninas, visus filosofus trumpai skirsto į dvi kategorijas: idealistus ir materialistus. „Didžiausias kiekvienos filosofijos pagrindinis klausimas, rašė Engelsas, ir specialiai modernisios filosofijos, yra santykis tarp būties ir minties. Koks elementas yra pirmesnis: dvasia ar gamta? Pagal tai, kaip filosofai atsakė į šį klausimą, vienu ar kitu būdu, jie skirstėsi į dvi dideles stovyklas. Tie, kurie teigė dvasios pirmavimą gamtos atžvilgiu ir kurie tuo pačiu pripažino galiausiai pasaulio sukūrimą, vis tiek, koks jis bedūtų, — sudarė idealistų stovyklą. Kiti, kurie gamtą laikė pirminiu elementu, priklausė įvairioms materializmo mokykloms“[2].

Marksas pridūrė materialistams: „Mintis yra tik materialusis pasaulis, perkeltas ir pakeistas žmogaus smegenyse“[3].

Taigi vidurio nėra. Reikia pasirinkti būti idealistu arba materialistu. Ir Marksas, aiškiai apsisprendęs, prisideda prie materialistų, kaip vėliau ir visi jo mokiniai, ypač Leninas, kuris laikė reikalinga paskelbti būtiną priklausomybę tarp komunizmo ir materializmo. Todėl jis netgi sakys, kad idealizmas yra buržuazinio pasaulio koncepcija, koncepcija socialinių sąlygų, primesta buržuazinei sąmonei, o tikrasis proletaras, priešingai, būtinai yra materialistas.

Šiuo keliu Marksas, Engelsas ir po jų Leninas yra labai toli nuėję. Leninas su Feuerbachu teigia, kad „mūsų sąmonė ir mūsų mintis yra vieno materialaus organo — smegenų — padarinys. Medžiaga nėra, priduria, dvasios padarinys, bet dvasia yra aukščiausias materijos produktas“.

Tuo būdu jokios būties nėra nei anksčiau, nei aukščiau medžiagos.

Pralenkdamas 18-jo šimtmečio materialistus filosofus, Engelsas materijai suteikia brangią savybę, priskirdamas jai judesį. Judėjimas yra egzistencijos būdas, tai medžiagos esimo būdas. Niekuomet ir niekur nebuvo ir negali būti medžiagos

be judėjimo... Medžiaga be judėjimo yra lygiai nesuprantama, kaip ir judėjimas be medžiagos“[4].

Tad kokie bus šio medžiagos judėjimo dėsniai? Nuostabus dalykas, juos atskleisdamas, Marksas kreipsis į idealistą: jis pasitenkina taikydamas medžiagai Hegelio dialektiką, iš kurios pastarasis buvo sukūręs idėjų gyvenimo dėsnį. Hegeliui kiekviena idėja pereina tris fazes: pirmiausia — ji kyla; tai yra tezė; paskui ji priešinasi pati sau; tai antitezė; pagaliau tezė ir antitezė susiderina sintezėje. Gi Marksui ši evoliucionistinė Hegelio doktrina duoda lygiai ir bendrus išviršinio pasaulio judėjimo dėsnius, kaip ir žmogiškosios minties. Viskas evoliucionuoja, aišku, tad ir žmogaus prigimtis. Ir jau matome, kad nebebus galima kalbėti apie prigimtinę teisę — viskas evoliucionuoja: išviršinis pasaulis, mintis, sąmonė, „dalykai iš paviršiaus pastovūs, rašo Engelsas, ... eina per nepertraukiamą tapsnio ir nykimo pasikeitimą, kur pagaliau, nežiūrint visų paviršutinių netikėtumų ir visų staigių grįžimų atgal, gimsta pažangus vystymasis“...[5]

Viskas evoliucionuoja, bet ne tiesia linija ir ne be susidūrimų. Priešingai — pačioje medžiagoje, jos judėjime yra prieštaravimo principas. Todėl evoliucija eis „spirale“ per „kiekybės pakeitimą į kokybę“. Tai reiškia paprastai, kad kiekybiniai pasikeitimai gali tam tikrais atvejais pakeisti dalykų prigimtį. Visur eina, pagal Hegelio koncepciją, kovos ir perversmai: tezė, antitezė, sintezė[6].

Šitą filosofinę doktriną istorinis materializmas pratęsė visai natūraliai socialinėje plotmėje. Pratęsimas yra logiškas, sako mums Leninas, nes „jei apskritai materializmas sąmonę aiškina būtimi ir ne atvirkščiai, tai, pritaikius jį žmonijos socialiniam gyvenimui, jis reikalauja socialinę sąmonę aiškint socialine būtimi“[7].

Pagal Marksą, socialinio gyvenimo visumą griežtai apspręs (suprantant plačiausia prasme politinį, religinį ir teisinį gyvenimą...) materialinio gyvenimo sąlygos. Jis tatai vadina ekonomine visuomenės struktūra, kuri būtinai pati priklauso nuo gamybos technikos. Taigi tad paskutiniu aiškinimu materialinių gamybos jėgų esamoji padėtis apsprendžia socialinio gyvenimo rėmus, o ekonominės evoliucijos totalinė pasekmė bus socialinių rėmų evoliucija. Marksas šią doktriną sutraukia masinančiai: „keisdami savo gamybos būdą, sako jis, žmonės keičia visus savo socialinius santykius. Rankinis malūnas jiems duos visuomenę su suverenu; garo malūnas — visuomenę su gamybiniu kapitalistu.“

Šiomis sąlygomis filosofų dėmesys turi koncentruotis ekonominėje evoliucijoje, nes viskas nuo jos priklauso. Čia Marksas yra formalus: ši ekonominė evoliucija, kaip ir kiekvienas medžiagos judėjimas, reiškiasi pagal skausmingus Hegelio dialektikos dėsnius: kiekvienas periodas, kiekviena ekonominė organizacija savyje turi prieštaravimus, kurie yra evoliucijos skatintojai.

Pagrindinis šių prieštaravimų, atrodo, kyla iš to, kad gaminančiųjų jėgų ir jų išnaudojimo būdu evoliucija realizuojasi ne visuomet visiškai lygiagrečiai. Gamybos jėgų sprendžiančioji įtaka socialiniame gyvenime reiškiasi tik su tam tikru pavėlavimu. Iš to išeina, kad pasenę eksploatavimo būdai gali tapti natūralaus gamybinių jėgų vystymosi kliūtimi, o tada, sako Marksas, „pasirodo socialinės revoliucijos epocha“.

Taigi toks yra didysis marksizmo principas: visuomenės evoliucija yra apspręsta ekonominių sąlygų evoliucijos, kuri pati vyksta pagal Hegelio dialektiką. Mums belieka šiuos principus pritaikyti dabartinėms sąlygoms.

2. Eksperimentinis principas — klasių kova

Marksui bet kokios iki šių dienų buvusios visuomenės istorija „buvo tik klasių kovų istorija“. Mūsų laikais ši kova įgauna ypatingą pobūdį dėl to, kad antagonistinės klasės praktiškai suvedamos į dvi: buržuaziją ir proletariatą ir kad proletariatas yra buržuazijos palenktas sistemingam išnaudojimui. Sistemingam, kadangi šis išnaudojimas būtinai išplaukia iš moderniosios ekonominės santvarkos — kapitalizmo.

Nenaudinga, manau, čia smulkiai išdėstyti Markso ekonomines doktrinas, kurios sudaro jo sistemos skliauto raktą. Prisiminkime paprastai, kad, pagal marksistų vertės ir viršvertės teorijas, yra fatališka, kad kapitalistinėje visuomenėje darbdavys darbininkui duoda atlyginimą tik vos pakankamą jam pragyventi, kai tačiau darbininkas atliko darbą daug aukštesnės vertės. Skirtumas tarp šios vertės ir užmokėto atlyginimo sudaro viršvertą, kurią ir pasisavina darbdavys. Tokiu būdu kapitalistinė sistema prieš viena kitą sustato dvi klases, kurių viena praleidžia laiką engdama kitą, pasmerktą vegetuoti skurde.

Šią kapitalistinę visuomenę, neteisingą pačiuose savo principuose, reikia sunaikinti. Proletarui gi, kuris save klausia, ar tai bus įmanoma, pranašas, nupiešdamas ant mūro sienos naują „Mane Tekefares“, atsako: „Ši kapitalistinė visuomenė nešioja savyje išvidinius prieštaravimus, kurie pagal istorinio materializmo įstatymus, privalo ankščiau ar vėliau ją sugriauti.“

Pagrindinis prieštaravimas yra, kad epochoje, kai gamybos technika reikalauja kolektyvinio darbo arba kai ji reikalauja daugybės žmonių susirinkti bendro darbo į didžiules darbovietes, į erdvias statyklas, būtų neįmanoma suprasti, kad tokiai kolektyviai gamybai neprilygtų ir kolektyvi gamybos priemonių nuosavybė. Technikos evoliucija, tvirtina mums istorinis materializmas, privalo anksčiau ar vėliau privesti prie gamybos priemonių kolektyvizacijos. Priešais kas kartą vis nelaimingesnį ir garsesnį proletariatą stojasi buržuazinė klasė (marksistine prasme), kurios eilės mažėja, proporcingai vykstant turtų sutelkimui, kuris yra būtina kapitalistinės santvarkos ir nepažabotos konkurencijos, kurią ji pagimdo, iš dava. Po truputį ekenominė diktatūra pakeičia konkurenciją.

Tuo pat laiku, kas dešimtis metų, baisios krizės, kas kartas vis žiauresniu būdu sukrečia kapitalistinę santvarką, liudydamos pakrikimą, kuris yra tarp gamybos ir proletariato masių pirkimo pajėgumo. Ateina diena, kada proletariatas, susispietęs apie ugningus vadus, be vargo atims iš

keletos kapitalistų sutelktus jų rankose pasaulio turtus ir perleis gamybos priemonių nuosavybę kolektyvui.

Po suskaldytos visuomenės tada seks lėčiau ar greičiau beklasė visuomenė, kuri suteiks žmonėms tobulą laimę. Kaip rašo Berdiajevas: „Marksas į praeitį pesimistiškai žiūri ir ją piešia tamsiomis spalvomis, o į ateitį — optimistiškai. Ji atrodo jam šviesiai žėrinti... Praeityje būtinybė, ekonominis determinizmas. Ateityje, priešingai, laisvė, proto pergalė prieš irracionalumą, prieš elementarias gamtos ir visuomenės jėgas“ [8].

Kam ši radikali transformacija? Kodėl ateities istorija neis pagal Hegelio dialektikos sunkųjį procesą? Paprastai: proletariatas bus atlikęs žmonijos išganymo darbą. Visos klasės, kurios iki šiol visuomenėje dominavo, daugiau ar mažiau nusikalto, išnaudodamos kitas klases ir tuo būdu siekė dar padidinti pasaulio prieštaravimus. Priešingai, laisvas nuo šios nuodėmės proletariatas, kuris buvo visuomet išnaudojams, pasitenkins atstatydamas teisingumą ir išlaisvindamas žmoniją.

Tokiu būdu jau iš šios pirmos dalies mums paaiški, kad komunizmas atsineša pasaulio ir gyvenimo koncepciją, koncepciją, kuri vystosi pradedant nuo dialektinio materializmo, nustato žmonijai jos aukščiausią tikslą, ir tai, būtent, kolektyvo — proletariato sukūrimą, ir nurodo, kad proletariatas jau sugebės žmoniją padaryti laimingą. Gi žmogus, kuris tikrai norės gyventi savo žmonišką gyvenimą, privalės jį derinti su daugiau ar mažiau kategoriškais nuostatais, kurie išplaukia iš šios koncepcijos.

II. Religinis komunizmo pobūdis

Pirmu žvilgsniu atrodo tikrai keista pavadinti religine iš esmės ateistinę sistemą. Iš tikrųjų visai neabejotina, kad komunizmas radikaliai neigia Dievo esimą. Ir kitaip negalėtų būti, kadangi šis neigimas yra būtina jo materialistinės filosofijos išdava. Jokia dvasinė galybė, tikrąja to žodžio prasme, negalinti egzistuoti; medžiaga yra visa ko pradžioje ir dėl to netgi paties Dievo idėjos žmogus kuria Dievą.

Ir vis dėlto komunizmas, be jokios abejonės, yra religija, bet religija be Dievo, ateisitinė religija. Iš tikrųjų žmogus negali apsieiti be dievybės. Jei nuo jo bus slepiamas arba iš jo atimamas tikrasis Dievas, jis tuojau jį pakeis kokiuo nors stabu pagal save.

Taip yra ir komunizme. Naujoji dievybė, prieš kurią puola masės, nėra kas kita, kaip proletariatas, arba, jei jums labiau patinka, socialistinė visuomenė. Todėl lygiai, kaip krikščionis, kuris žinosi esąs sutvertas Dievo ir Dievui, Dievą padaro savo gyvenimo centru, lygiai įsitikinęs komunistas gyvena tik proletariatui. Nė vienas jo veiksmas, nė viena mintis, joks momentas neapsilenks su šventuoju reikalu, kuriam jis atsidėjo; jo komunizmas apims visą jo gyvenimą, vadovaus jo žygiams, bus jo veiksmų dorovingumo norma.

Komunizmas turi du esminius kiekvienai religijai bruožus: dogmą ir moralę.

Dogmą, nes jis reikalauja iš savo tikinčiųjų autoriteto gerbimo. Ši dogma apima visas doktrinas, kurias išaiškinome, su jų ekonominėmis ir techninėmis išdavomis. Šių doktrinų atžvilgiu iš komunisto reikalaujama tikėjimo akto, tikėjimo akto, sakysime, tikrai dūžtančiam išpažinimui, kuriam laisvas tyrinėjimas būtų labai fatališkas.

Ši dogma pradžioje komunistų masėms buvo perduota pranašo, mesijo, kuris bolševikų istorijoje vaidina analogišką vaidmenį, kaip Kristus krikščioniškame apreiškime. Tas mesijas — tai Leninas, susietas kaip Kristus su pagarba, kokią privalu teikti tik dievybei. Pats Leninas yra tiesiog sudievinamas [9].

Šiam pranašui išnykus, tikinčiajam komunistui lieka šventosios knygos, kuriose yra privalomos jam tikėti tiesos. Tai yra Markso, Engelso ir paties Lenino veikalai. Išaiškinti jam šią doktriną ir užtikrinti jos ištikimą perdavimą būsimajai žmonijai Kremliuje yra didysis kunigas, generalinis komunistų partijos sekretorius, įpareigotas interpretuoti ir pratęsti leninizmą. Jam priklauso garbė nustatyti partijos generalinę liniją, tam tikrą gyvosios tradicijos rūšį, nuo kurios nukrypti neleistina be pavojaus patekti į indeksą ir būti paskelbtam eretiku.

Šalia dogmos yra moralė. Ji yra labai paprasta. Bent jos formalieji principai. Kadangi aukščiausias bendrasis gėris yra socialistinė visuomenė, veiksmas yra darytinas atsižvelgiant į tai, ar jis yra naudingas šitai visuomenei kurti ir ugdyti. Taigi moralu yra tai, kas derinasi su proletariato interesais. Dabartinėje padėtyje, pakartojant Jaroslavskio posakį: „Visa tai, kas tarnauja revoliucinio proletariato klasių kovai, yra gera“ [10].

Tobulybė glūdės tad komunistui savo visos būtybės paaukojime komunistų idealui ir akcijai. Jo religija gali iš jo pareikalauti visiško išsižadėjimo. Jis privalo būti pasiruošęs jai viską paaukoti: „Jei kas nori sekti manimi, teatsižada savęs, teima savo kryžių ir teseka mane.“ Joks prisirišimas neprivalo atsverti jo širdyje aistros, kuria jis dega proletariškajai idėjai: „Jei kas myli savo tėvą, savo motiną, savo brolius ar seseris labiau negu mane, jis nėra manęs vertas.“ Joks kitas autoritetas neprivalo varžyti šios sielos: „Niekas negali tarnauti dviems ponams.“

Matote, komunizmas renka savo kariuomenę ir formuoja jos vadus, kreipdamasis į religinės dvasios rezervus, kurie snaudžia kiekvieno žmogaus sąmonės pagrinde. Ir jeigu jam kada pavyktų šią energiją sunaikinti, jis nebeprigytų sielose. Instinktyvi šio galimumo baimė, be abejo, vadovaujančius stumia plėtoti tikrą mistiką, kuri teikia komunistiniam tikėjimui ir veikimui nesulaikomą įsibėgėjimą; mistiką, kuri dvasiose gimdo analogišką entuziamą į tą, kuris sukėlė mases sprendžiamą istorinę valandą: reikalas toks gražus, vadai tokie imponuoją, pasisekimas toks tikras.

Ši naujoji religija, aišku, priešinsis visoms kitoms religijoms, kurias ji ankščiau ar vėliau sutiks savo kelyje. Ir juo daugiau numatys galingų kliūčių šiose religijose komunistinės visuomenės sukūrimui, juo aršiau joms priešinsis.

Pirmu žvilgsniu reikia pasakyti, kad šis aktyvus priešiškas laikymasis vis dėlto sukelia tam tikro nustebimo. Iš tikrųjų marksistas religijos šaltinių tam tikru momentu turi ieškoti medžiagoje — materialinėje ir ekonominėje visuomenės būklėje, nes religinis įsitikinimas yra tik būtinas, tarsi mechaninis ekonominės struktūros atspindys. Todėl „šiuo metu, sako Leninas, kapitalistiniuose kraštuose religijos šaknys yra ypačiai socialios. Darbininkų sugniuždymas visuomenėje, aiškus jų silpnumas prieš aklas kapitalizmo jėgas, kurios kas dieną, kas valandą yra darbininkų masei kentėjimų ir kankinimų, tūkstančiais kartų baisesnių už blogiausias katastrofas, priežastimi — štai gilausios mūsų epochos religijos šaknys.“ „Baimė sukūrė dievus“. Baimė prieš aklą kapitalo jėgą . . .: štai šių dienų religijos šaknys“ [11].

Tad atrodytų, kad marksizmas, atidėjęs į šalį savo antireliginį materializmą, privalėtų indiferentiškai vertinti visas religijas, jei yra tikra, kad religijos gyvens tol, kol tautos bus, kaip sako Leninas, „kapitalizmo priverčiamųjų darbų stovyklos sugniuždintos“. Be to, argi istorinis materializmas neužtikrina, kad evoliucija anksčiau ar vėliau į bedugnę įtrauks dabartinę ekonominę santvarką ir tuo pačiu sugriaus religijas, kurios yra tik aukštesnis šios santvarkos pastatas? Tada kam vesti kovą prieš tikėjimą, kurio išnykimas yra matematiškai tikras? Taip, bet marksizmui kyla sunkumų is to, kad pačios religijos sudero kliūtį socialistinės valstybės kūrimui; proletarai tol negalės tapti tikrais revoliucionieriais, kol jie širdyje turės religinį tikėjimą. Sakoma, kad religija juos išmoko rezignacijos, autoritetui klusnumo, artimo, netgi buržujo meilės. Dar daugiau — ji reikalauja iš darbininko atleisti savo išnaudotojui. Viską pasakius, religija reikalauja visų socialinių klasių žmonių lojalaus bendradarbiavimo tuo laiku, kada proletariato interesai, priešingai, reikalauja klasių kovos padidinimo. Šia prasme Marksas ir paskelbė, kad religija yra „tautos opijus“, tikrasis narkotikas, kapitalistų išnaudotojų dalinamas proletarų klasės kovingumui nusilpninti. Ši Markso formulė, rašo Leninas, sudaro kertinį akmenį visos marksizmo filosofijos religijos klausimų. Marksizmas laiko visas religijas ir visas šių laikų bažnyčias, visų rūšių religines organizacijas buržuazinės reakcijos instrumentais, skirtais darbo klasei mulkinti ir amžinai jai išnaudoti“ [12].

Iš čia kyla naudingumas paspartinti visomis priemonėmis religijų mirtį, kad būtinoji klasių kova būtų lengvesnė. Kaip Leninas sako, reikia išmokyti tautas nugalėti „visų kapitalo formų dominavimą“ [13].

Taigi supintos ir sunarpliotos dvi kovos: viena prieš kapitalistinę visuomenę, kita — prieš religiją. Antroji yra vedama, komunistų nuomone, tik kaip būtina pirmosios greitam pasisekimui. Taip tat antireliginė kova yra pajungta klasių kovai. Marksistas, sako Leninas, kadangi jis yra dialektinio materializmo atstovas, „neves antireliginės kovos abstrakčiai grynos ir nekeičiamos teorijos rėmuose, bet pilnai klasių kovos lauke, kuri yra realybė“ [14].

Šie samprotavimai išaiškina, kaip praktiškas nusistatymas religijos atžvilgiu galės keistis pagal laiko ir krašto aplinkybes: šiandien ištiesta ranka, nes religinė kova kompromituotų klasių kovą arba būtų kenksminga marksizmo idėjų įliejimui. Rytoj užmaskuota kova; kiek vėliau — kruvinas persekiojimas, kai tą pačią valandą, gal būt, dėl tų pačių opurtunistinių tikslų, bus tiesiama ranka kituose žemės rutulio taškuose pačios religijos atstovams.

Taigi neapsigaukime, jei tam tikru laiku komunizmas mėgina patraukti į save krikščionis darbininkus. Tai ne dėl tolerancijos dvasios ar plataus ir lojalaus bendradarbiavimo, bet, sako Leninas, nė nemirkčiodamas: „Juos mokyti mūsų programos dvasia.“

Iš šio dvigubo marksizmui būdingo religinio ir antireliginio charakterio išplaukia svarbios išdavos. Greitomis panagrinėkime, baigdami šią antrą dalį, tas, kurios daugiau liečia civilizacijų evoliuciją.

Kaip ir kiekviena religija, komunizmas nori įspausti, savo dvasią, palenkti savo tvarkai žmonių gyvenimo visumą, individualinį ir visuomeninį gyvenimą. Ypačiai laimėjęs proletariatas stengsis performuoti institucijų visumą, jas pakeisdamas kadrais, kurie tam tikru laipsniu spindi komunistų ideologija. Sąmonės neišvengiamai paklus šių naujų institucijų įtakai, tuo būdu šios naujos institucijos paskubins atsiradimą ir išsivystymą beklasės visuomenės Po truputį papročiams ir institucijoms veikiant vieniems kitus, kursis nauja laikinio gyvenimo tvarka, gims nauja civilizacija.

Ir nebus jokios galybės, kuri galėtų komunistų pastangas pažaboti ir juos sutrukdyti leistis į žiaurumus. Jų nesutrukdys jokia politinė galybė, kadangi, pagal hipotezę, valdžia jiems priklauso — Dievas ir Cezaris tesudaro vieną, jokia moralinė tvarka, nes, matėme, paskutinis tikslas, proletariato pergalė, legalizuos visus veiksmus. Tokiu būdu laimėtojas proletariatas nebijos iš pagrindų visiškai sugriauti šeimyniška visuomenę ir negti liesti esmines individo teises.

Prieš 150 metų per pasaulį praėjo audringas vėjas, ir visur po truputį ieškota nusakyti žmogaus teises. Buvo manoma, kad, nepaisant laiko ir vietos įvairumų, egzistuojanti tam tikros vertės ir didybės iš esmės nekintanti žmogaus prigimtis ir dėl to apdovanota nepažeidžiamomis teisėmis.

Juokai! Protestuoja komunistai: žmogus, kaip ir visa gamta, yra palenktas evoliucijos įstatymams. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjai, kurie jį sukausto, neprivalo skaitytis su įsivizduotomis natūralinėmis teisėmis. Priešingai, jie patys privalo evoliucionuoti iki pat esmingiausių nusiteikimų tiek, kiek reikalauja ne individo interesai, bet bendrasis komunistinės valstybės gėris. Todėl ar tai nėra pirminė tiesa, kad galingas ir harmoningas kolektyvas laime pripildys visą žmoniją, taigi individų visumą? Ir jei atsitiktų, kad keletas piliečių būtų sumalti riedančios mašinos, jei net jie pasijustų esą plėšomi savo būties giluмoje, toje šventoje srityje, kur mums atrodo, kad niekas neturi teisės skverbtis, ar netgi tada

šie nelaimingieji negalės pajusti giliojo džiaugsmo, galvodami, kad tai jų dievui, proletariatui, jie kenčia ir aukojasi?

Taigi šitoje komunistinėje valstybėje individas tebus kolektyvo įrankis.

Ir nemanykime, kad šiame taške viešasis komunizmas paskutiniais laikais smerkia realiąją evoluciją. Aš žinau, dabar nesiliaunama kartoti garsųjį sakinį, kurį Stalinas ištarė prieš metus Maskvoje: „Iš visų brangiųjų kapitalų esančių pasaulyje, skelbė komunistų šefas, brangiausias ir lemiamiausias yra žmonės... 15) Tai tiesa. Bet paskaitykime gerai ištisą kalbą, kurioje šis perlas yra įrėminamas, ir pamatysime, kad jei Stalinas žmogui pripažįsta tokią vertę, tai visiškai ne dėl jo natūralinės didybės, bet todėl, kad žmogus yra būtinai reikalingas geram mašinų eismui ir kad galų gale jo, ir tik jo vieno dėka komunistinės bendruomenės ratai gali tinkamai suktis. Keistas dalykas — revoliucijos troško gailėdamiesi kenčiančio proletaro. Po truputį, marksizmo įtakoje, proletaro vaizdas nyksta. Jį pakeičia proletaristo mitas, o užmirštas individas privalo išnykti prieš kolektyvą.

Nė šeimai negalima pavydėti. Komunizmui vadinamoji „buržuazinė“ šeima privalo pranykti. Jau savo manifeste Marksas ir Engelsas buvo ją žiauriai pasmerkę. Pagal juos nuo pasaulio pradžios sekė įvairiausios šeimos formos, pagal ekonominius tarpsnius. Monogaminė moterystė yra natūrali dabartinės ekonominės organizacijos, specialiai privačios nuosavybės ir paveldėjimo teisės, išdava.

Koks organizmas komunistinėje visuomenėje pakeis krikščioniško tipo šeimą? Apie tai nieko nežinome. Galimas daiktas, mums sakoma, kad po neišvengiamų svyravimų periodo žmonija sugrįšianti prie klasinės šeimos tipo: vienas vyras vienai moteriai, bet su absoliučia laisvės ir lygybės pagarba susituokėliams. Vienintelis kolektyvas privalo absorbuoti individą, totalinis kolektyras, komunistinė visuomenė. Jokia kita neprivalo sulaikyti nė dalelytei aukos, skirtos naujajai dievybei.

Ruošiant įstatymus, kurie privalės tvarkyti šeimos institucijų rėmus, nebus skaitomasi su jokia vadinamąja naturaline vyro bei žmonos nei vaikų teise. Vienintelis komunistinės statybos interesas diriguos įstatymų paruošimą. Bet tam tikrą valandą prasiverš gamtos žiauri reakcija, ir įstatymų leidėjas apsižiūrės esąs priverstas grįžti atgal ir skaitytis su amžinosiomis realybėmis, kurių niekinti ilgesnį laiką tauta negalėtų, nežlugdama pati.

Kad ir labai bendri šie samprotavimai būtų, ar neatrodo, kad šis gilus institucijų perdirbimas, ypačiai tokiame krašte, kaip mūsiškis, būtų greitai ir ištisai pakeitęs mūsų civilizaciją, suteikdamas kasdieniniam gyvenimui naujo charakterio rėmus ir mūsų dvasiai primesdamas iš lėto visai kitą pasaulio ir gyvenimo supratimą.

III. Komunizmo skleidimo metodai

Yra religijų be dinamizmo, be ekspansinės jėgos, be spinduliavimo, o jų išpažinėjų kovingumo dvasios stoka pakankamai parodo jų klaidingumą ir menką pasisekimą sielose. Yra ir kitokių, kurios, priešingai, nesiliauna kėlusios legijonus apaštalų, kurie stengiasi sujungti visus žmones į vieną tą patį tikėjimą ir vieno to paties Dievo garbinimą. Tarp pastarųjų, aiškų, krikščionybė šviti pirmoje eilėje. Ji nustotų buvusi tuo, kuo ji yra, nuo tos dienos, kai būtų praradusi garbę vesti prie kryžiaus kojų tuos, už kuriuos mirė Kristus.

Komunizmas taip pat priklauso, ir be jokios abejonės, šiai antrajai kategorijai. Galima netgi sakyti, kad jis turi spinduliavimo galią, kuri kartais primena krikščionybės pradžią. Jau pirmieji marksistai, Engelsas ir Marksas, mielai dėjosi pranašais ir kryžiaus karų pamokslininkais. Apskritai, tačiau iki 1914 metų marksizmas buvo sukėlęs tik politines partijas arba darbininkų judėjimus, kurie buvo nepajėgūs masėms perduoti ilgai trunkančio entuziazmo. Nuo tos dienos, kai jis įsitaisė Rusijoje, buvo visai kas kita. Proletarijato mistika buvo sutikusi rusų tautos mesijanizmą. Visais laikais Rusija jautėsi esanti pašaukta aukštiems uždaviniams, skirta pasauliui skelbti religinę tiesą. Ši mesijiška neramybė niekąda nebuvo radusi savo objekto, ir štai staiga 1917 metais pateikiama jai doktrina, galinti atnaujinti pasaulį, jame leisdama viešpatauti teisingumui ir meilei. Šią doktriną Rusija pasisavino ir nuo tada prisiėmė pareigą ją skleisti visame pasaulyje.

Bet iš tikrųjų kaip būtų galima pasauliui nešti šią naująją „evangeliją“? Kokiais metodais paremti pasaulio visumos performavimą į socialistinę visuomenę ir specialiai didžiuosius kapitalistinius kraštus? Marksas šių metodų nepramatė. Jo laikais atrodė kad kapitalistinė visuomenė turės dar ilgus metus trukti. Todėl Marksas galėjo pasitenkinti nurodydamas jos evoliucijos kryptį ir ieškodamas priemonių pagreitinti proletarijato pergalei. Leninas pasijuto visai skirtingose sąlygose: valanda buvo bemušanti, Rusijoje netgi buvo atėjęs laikas, kad buvo galima mėginti su pasisekimu sunaikinti kapitalistinę visuomenę. Leninui tad ir teko pareiga ir garbė užfiksuoti komunistinės veiklos metodus. Jis tatai atliko tiksliai ir tuo jis yra ypatingai Markso tęsėjas: „Būtų neteisinga tikėti, kad Lenino metodas yra paprastas atnaujinimas to, ką Marksas davė. Iš tikrųjų Lenino metodas nėra vien tik atnaujinimas, bet dar sukonkretinimas ir toliau siekiąs išryškinimas Markso kritiško ir revoliucionieriško metodo, jo materialistinės dialektikos“ [16], — sako Stalinas.

Antrojo internacionalo kūrėjams, aiškina Leninas, nereikia pasitenkinti vien likiminio istorijos vystymosi sekimu ir jame tikrinti marksistinių tezių pagrindų teisingumą ir kantriai laukti, iki pasidarys tinkamos aplinkybės kapitalizmui išstumti iš vėžių. Materializmo teorija, pagal paties Markso žodžius, neprivalo apsiriboti pasaulio aiškinimu. Ji privalo jį performuoti. Tai reiškia, jog žmonių galioje yra pagreitinti likimo ratą, kuris turi baigtis socialistine visuomene. Šitas požiūris atrodo labai logiškas ir tobulai sutampa su istoriniu materializmu: gamta yra įsipareigo-

jusi nokinti vaisius, auginti gyvulius. Bet tatai netrukdo sodininkui pavartoti dirbtinius veiksmus paskubinti nokimą, nė gyvulių augintojui — penėti savo gyvulius, sumaningai vartojant tas pačias jėgas, kurias gamta jiems duoda. Taip pat ir proletarai labai klystų nepaleisdami į darbą, savo klasės išlaisvinimui pastūmėti pirmyn visų jėgų, kurios gali prie to prisidėti. Apsiribojant šiuo pavyzdžiu, tektų klausti, ar jų kuriamieji revoliucijos planai galutine išdava nekyla iš materijos? Jie yra kaip ekstraktas, susidaręs istorinio materializmo proceso metu. Palikti neišnaudotus gamtos skirtus fermentus paruošti ir realizuoti proletarų revoliucijai reikštų-pasirodyti neištikimam pačiam marksizmui.

Gi Lenino gyvenimo metu šiai revoliucijai aplinkybės pasidariusios palankios, nes kapitalizmas įžengęs į paskutinę savo fazę, kurią Leninas pavadina „mirštančiu" kapitalizmu, arba dar imperializmu; fazė, kurios laiku kapitalizmo prieštaravimai gali tik pasunkėti.

Ši kapitalizmo fazė iš tikrųjų būdinga absoliučiu trestų ir finansinių oligarchijų viešpatavimu. Įvairiuose kapitalistiniuose kraštuose pastebima aštrėjanti opozicija tarp kaskart vis negausesnės valdančios „buržuazijos" ir kaskart vis labiau beginklio ir vargšo proletariato. Tuo pat laiku įvairių imperialistinių galybių finansinės grupės eina prie opozicijos ir tuoj tarp jų prasideda mirtinė kova, kurioje kapitalizmo jėgos naikinasi. Pagaliau galybės, kurios įstengė užkariauti kolonijas, mėgina jas išnaudoti. Su didelių kapitalų investacijų pagalba jos ten sukuria klestinčią pramonę. Bet tuo būdu jos sukuria šiuose naujuose kraštuose vietinį proletariatą, kuris, priverstas palinkti kietai priespaudai, padidina naujame plane revoliucinį judėjimą.

Be to, šis imperializmas įgyja pasaulinį pobūdį, kadangi, nepaisant visa ko, tarp įvairių tautinių ekonomijų yra didelis bendrumas: visi kraštai „yra tapę grandimis vienos vienintelės grandinės, vadinamos pasauliniu imperializmo frontu"[17], o dėl to siauresniame teatre įvykstanti revoliucija įgaus visuotinį pobūdį, o jos rezultatas sutraukys imperializmo grandinę.

Klausiamas, kuriame gi žemės ratulio taške ir kokiame krašte tiktų šią grandinę nutraukti, Leninas atsako, kad reikia pasirinkti mažiausio atsparumo kraštas, kuris nebūtinai turi būti ypatingos pramonės kraštas, bet toks, kuriame kai kurios aplinkybės, pavyzdžiui, galimas susijungimas proletariato su kitomis nepatenkintomis klasėmis, kaip kaimiečių klasė, palengvins proletariato revoliucijos pasisekimą. Taip atsitiko Rusijoje. Dar kita sąlyga yra lygiai būtina. „Tiktai tada, kada, sako Stalinas, „varguomenė" nebenori ir kai „aukštuomenė" nebegali gyventi senuoju būdu, tiktai tada revoliucija gali triumfuoti"[18]. Taigi proletariškoji revoliucja bus mėginama ypačiai didelių ekonominių arba politinių krizių metu. O įvairių kraštų proletarų klasės privalo būti nuolatos laikomos įkaitintos, kad būtų pasiruošusios revoliucijai, kai tik bus palankios aplinkybės. Kai šis masių paruošimas bus pakankamas, reikės mokėti aiškiai ir griežtai išnaudoti pasitaikančias progas: yra pasaulio istorijoje valandų, kurios išmuša tik vieną kartą; taip pat kaip yra dienų, kurios prilygsta metams[19].

Viename krašte įvykdyta revoliucija galės paskui tęstis kituose... ir taip toliau. Pats Leninas skelbia, kad viename krašte laimėtos revoliucijos uždavinys yra atlikti maksimum to, kas įmanoma realizuoti... revoliucijai išjudinti, plėtoti bei paremti visuose kraštuose[20]. Taigi mes esame nuoširdžiai įspėpami: kiekviena valstybė, kurioje valdo proletariatas, privalo kelti revoliuciją netgi (ir gal būt ypačiai) tuose kraštuose, su kuriais ji iš pažiūros palaiko draugiškiausius santykius.

Bet svarbiausia pastebėti, kad socialistinei visuomenei sudaryti vienos tik revoliucijos nepakanka. Ji yra pirmasis veiksmas dramos, kurį žmoniją prives prie laimingos atomazgos tik per patetiškiausias scenas. Tarp kapitalistinės valdžios kritimo ir komunistinės valstybės sudarymo prabėgs tam tikras laikas, gal būt, dešimtmečiai. Tuo laiku proletariato diktatūra privalės išsipraktikuoti sulaužyti kapitalistų ir netekusių turto žemės savininkų atsparumą, suorganizuoti darbininkus, juos išmokyti ir paruošti klasių išnykimui, pagaliau, apginkluoti revoliuciją ir pasipriešinti išorės priešo, tebelikusių didžiųjų kapitalistinių valstybių, puolimams. Šis periodas bus pilnas kartais labai kietų kovų, įvairiausių rūšių staigių šuolių, bet po šios sunkios skaistyklos staiga stosis socialistinė bendruomenė, tikras pertekliaus ir laimės rojus.

Toks procesas yra Lenino aprašytas ir jo pasekėjų priimtas komunizmo beklasei bendruomenei įgyvendinti visame pasaulyje. Jo taikymas per trisdešimt metų neapsėjo nesukėlęs gilių sukrėtimų įvairiose civilizacijose ir jų abišaliuose santykiuose. Tačiau dar neatėjo laikas galutinai aprašyti istoriją, kuri tebesitęsia ir kuri tebėra daugelyje vietų tamsi, nes tuose pačiuose įvykiuose randama įvairių įtakų žymių, kartais priešingų, kurių svarbą sunku atriboti. Todėl šio rašinio tikslas buvo nušviesti komunizme glūdintį baisų pavojų, pranešti apie fermentą, galintį apimti visą pasaulį ir performuoti jo institucijas — taigi civilizacijas — visai priešinga kryptimi, negu iki šiol jos Vakaruose veikia nuo 2000 metų.

*

Sutraukiant mums lieka atsakyti į šį gąsdinantį klausimą: kaip mes, katalikai, laikysimės prieš komunizmą, prieš tą galingo dinamizmo komunizmą, kurio vadai turi dvasininkų balsą?

Visi, atrodo, sutinka su ta neginčijama tiesa, kad, norint sustabdyti komunizmo pažangą ir išgelbėti krikščioniškąją civilizaciją, neužtenka laikytis tik neigiamosios opozicijos jo atžvilgiu. Komunizmas patraukia mases ne savo plačiajai visuomenei nežinomomis filosofinėmis ir ekonominėmis doktrinomis, bet kova, kurią jis veda prieš tam tikras socialines neteisybes, o ypač noru, kurį jis perdėtai rodo visuomenėms, parūpinti gerovę, atitinkamą milžiniškoms gamybos priemonėms ir pasaulio turtų išsiplėtimui. Ko komunizmas nori, tai Prancūzijos komunistų vadas Thorez pasakė savo rinkiminėje per radiją

transliuotoje kalboje: „Visai žmonijai paskleisti kolektyvines gamtos ir pažangos gėrybes“[21]. Taip, jei komunistai Prancūzijoje ir kitur, atrodo, turį pasisekimo, tai todėl, kad jie mokėjo apie save sukurti laimės mistiką. Ir šiandien visur randama žmonių, kurie yra tvirtai įsitikinę, kad jiems laimę vienas komunizmas tegali atnešti, bet kodėl tik komunizmas, jie paaiškinti neįstengia. Todėl dabartinėje dvasinėje padėtyje komunizmas gali būti nugalėtas, ir jis tai žino, tik galybės, kuri mases dar labiau viliotų, negu jo mistiką, ir kuri tuo pačiu metu stengtųsi patenkinti jų pagrįstus laimės ir teisingumo troškimus. Ši galybė gali būti tik krikščionybė. Tuo budu dabartinė pasaulio istorija sutraukiama į didžiulę dvikovę tarp komunizmo ir krikščionybės. Pasaulis, kaip kadaise dykumoje Kristus, stovi prieš galutinį pasirinkimą. Ar jis pasirinks platų materialinės laimės kelią, nužymėtą ateistinio komunizmo, spręsdamas, kad vienintelė žmogaus esimo prasmė yra kurti turtus ir jais džiaugtis be jokio aukštesnio užsimojimo, ar, priešingai, Išganytojo pavyzdžiu, atstums gundytoją, suprasdamas, kad, be materialinių gėrybių, yra ir kitokių turtų — dvasinių realybių, kurios vienintelės pajėgia pakankamai nuraminti Dievo paveikslu sukurtos būtybės troškimus.

Mes esame įsitikinę, kad mūsų mistika yra aukštesnė už komunizmo. Bet ar mes mokame ją perteikti masėms? Daugelis mūsų esame matę mažų iliustruotų lapelių, kuriuos komunistai gausiai skleidžia įvairiuose kraštuose rinkimų metu; dar daugiau mūsų esame girdėję iškilmingų ir pagaunančių komunistų vadų įvairiomis progomis sakomų kalbų. Ar mes, katalikai, sugebame parodyti panašių išpažinimo pastangų savo doktrinai masėse paskleisti?

Be to, skleisti doktriną, kaip ji bebūtų graži, neužtenka. Visuomenė mus seks ir bus laimėta Kristui tik tada, kai mes jai parodysime krikščionybę tokioje aukštumoje, kokią ją skelbia pati doktrina. Gaila, mes esame toli nuo to, ypačiai socialiniais klausimais. Tikintieji dažnai užmiršta krikščionybės mokslą. Šis mokslas tačiau taip aiškiai išdėstytas paskutinių popiežių enciklikose, kurios tebėra per daug nežinomos. O praktikoje kiek kartų iš paviršiaus žiūrint puikiausi katalikai ir žinomi, kaip tokie, visiškai atsisako dometis teisingiausiais darbininkų reikalavimais ir netgi panagrinėti problemas, į kurias Bažnyčia mėgina atkreipti jų dėmesį. Kiekvienas katalikas privalo giliai įsisąmoninti Berdiajevo pasakymą, kad nuoširdžiam krikščioniui komunizmas „yra neatliktos pareigos, neatliktų krikščionybės uždavinių liudijimas“[22].

Šiose sąlygose mums kelias yra nužymėtas: reikia pirmiausia mums patiems reformuotis, tampant autentiškais nuoširdesniais savo tikėjimo liudytojais. Reikia lojaliai bendradarbiauti ir bendradarbiauti aktyviai, kiek tik įmanoma, socialinio gyvenimo pagrindiniame atnaujinime ir praktiškai duoti masėms suprasti, kad Bažnyčia nori jų laimės, kad ji jos siekia ne brolžudiškos klasių kovos kaina, bet glaudaus visų bendradarbiavimo keliu. Praktiškai Evangelijos dvasiai veikiant, visuomenė po truputį persireformuos. Tad prisidėkime prie šio uždavinio drąsiai, dėkodami Dievui, kad mums leidžia gyventi epochoje, kada yra tiek daug darbo jo garbei ir žmonių naudai, o ateis diena, kada laimėtos žmonių masės supras, kad vienas tik Nazareto Amatininkas gali jiems nešti „gerovę, laisvę ir taiką stiprioje, laisvoje ir laimingoje tėvynėje“.

Vertė AnB.

---

1 Pour l'étude du marxisme. Guide de Lectures, p. 111.

2 F. Engels: Ludwig Feuerbach et la fin de la philosophie classique allemande, p. 19—20.

3 K. Marx: Le Capital, t. I, p. XCV (Editions Costes, Paris, 1924).

4 F. Engels: M. E. Dühring bouleverse la science, t. I, p. 74 et 75 (Editions Costes, Paris, 1931).

5 F. Engels: Ludwig Feuerbach . . ., p. 46.

6 Lénine: Karl Marx et sa doctrine, p. 19.

7 Ibid., p. 20.

8 Berdiaeff: Problème du communisme, p. 20—21.

9 Žinomas yra kultas, kurio objektas yra Lenino palaikai jau dvyliką metų; rytojaus diena po jo mirties, būtent — 1924 m. sausio 22, partijos vadai metė komunistiniam pasauliui sekantį sūkį: „. . . Leninas mirė, bet jis gyvena kiekvieno partijos nario sieloje. Kiekvienas partijos narys yra Lenino dalelė. Visa mūsų komunistinė šeima yra kolektyvinis Lenino įsikūnijimas“ (Vie de Lénine, par Charles, p. 229).

10 Cité dans Gurian, Le bolchevisme, p. 218.

11 Pages chosies de Lénine, p. 312—313.

12 Ibid. p. 307.

13 Ibid. p. 313.

14 Ibid. p. 315.

15 Stalino pasakytoji Kremliaus rūmuose kalba mokinių į raudonosios armijos akademiją priėmimo proga 1935 m., gegužės 4 d., p. 12.

16 Staline, Des principes du Léninisme, p. 23.

17 Ibid. p. 31.

18 Ibid. p. 41.

19 1917 metų spalio mėn. 24 dieną, keletą valandų prieš revoliucijos pradžią, kurią jis buvo paruošęs su tieka rūpestingumo, Leninas rašė „Yra aišku, kad dabar kiekvienas sukilimo pavėlinimas prilygtų mirčiai. Istorija neatleis revoliucionieriams nė vieno pavėlavimo, kurie gali nugalėti (ir tikrai nugalės) šiandien, bet kuriems yra pavojaus viską prarasti, jeigu jie lauktų iki ryt“, cituota L. Barde: La ménace du communisme, Spes, p. 35.

20 Lénine. La révolution prolétarienne, p. 89; ir Stalinas iš savo pusės, komentuodamas šį tekstą, rašo: „Todėl pavykusios revoliucijos pagrindinis uždavinys yra plėtoti ir remti kitų kraštų revoliuciją. Todėl laimėjęs revoliuciją kraštas neprivalo save laikyti sau pačiam pakankamu dydžiu, bet pagalbininku, priemone paskubinti proletariato pergalę kituose kraštuose“ (Des principes du Léninisme, p. 42).

21 Ištisas šios kalbos tekstas buvo paskelbtas les Dossiers de l'Action Populaire, le 10 juin 1936, p. 1335 et suiv.

22 Berdiaeff: Problème du communisme, p. 10.

J. V.

SOCIALINIAI IR EKONOMINIAI KLAUSIMAI ITALIJOS KONSTITUCIJOJE

Naujoji Italijos konstitucija, kuri įsigaliojo 1948 m. sausio 1 d. ypatingai išsiskiria savo skyriumi, pavadintu „Ekonominiai Straipsniai". Yra žinoma, kad naujoji konstitucija atsistoja visų, iki šiol vakarinių demokratijų turėtų konstitucijų priešaky. Jos ryškiausias bruožas - piliečio ekonominio pobūdžio teisių ir pareigų nagrinėjimas. Ištikrųjų tie dvylika „ekonominių" straipsnių sudaro originaliausią ir revoliucionieriškiausią konstitucijos skyrių. Del to, jie buvo labiausiai diskutuojami ir puolami. Pirmojo respublikos parlamento esminės pastangos bus konstitucijos raidę ir dvasią pritaikyti įstatymuose, todėl pravers panagrinėti kuo prisidėjo krikščioniškoji demokratija prie ekonominių straipsnių parengimo.

Krikščionys demokratai, kurie vėl liko didžiausiojoji vyriausybinė partija, konstitucijos tekstų parengimo ėmėsi su aiškia programa, kurios žymiausias mintis yra verta paminėti. „Konstitucija, buvo ten pasakyta, „turės nustatyti direktyvas įstatymų leidėjams panaikinti galutinai socialines neteisybes, kurių yra prisisunkusi visa dabartinė ekonominė sistema. Įstatymų leidėjų, kovojančių su turtuolių egoizmu, uždavinys turi būti ištraukti iš vargo žemiausias ir vidutines klases. Nuo juridinių teisių lygybės mes turime eiti į gyvenimo sąlygų lygybę. Nepakanka vien skelbti teisę, kad kiekvienas savo namuose yra viešpats; dar reikia darbininkui, neturinčiam namų židinio, sudaryti galimybes jį įsigyti. Mūsų draugai ir mūsų priešai ir visi, kurie turi iliuzijų išsaugoti savo privilegijuotą padėtį, privalo žinoti, kad ši krikščioniškosios demokratijos konstitucinė programa savo tokiu radikaliu socialiniu pobūdžiu mus grieščiausiai įpareigoja. Nagrinėjimas naujosios konstitucinės chartos pagrindinių „Ekonominių Straipsnių" išaiškina, kokio laipsnio krikščionys demokratai yra pasiekę, įvesdami savo programos vedamuosius principus.

34. straipsnis, kuris konstitucijos projekte figūravo „Ekonominių Straipsnių" pradžioje, nusako, kad „Respublika visiems piliečiams pripažįsta darbo teisę ir sukuria reikalingas sąlygas, kad ši teisė būtų efektyvi". Jis priduria, kad „kiekvienas pilietis įpareigojamas atlikti savo pareigą pagal savo išgalę ir pasirinkimą dirbti dvasiniam ir materialiniam bendruomenės išsivystymui". Šis straipsnis visai sutinka su šiuo krikščionių demokratų programos punktu: Konstitucija turi pripažinti darbo teisę kiekvienam žmogui; kadangi darbo teisė yra prigimtinė teisė, tad demokratinė valstybė, skirdamosi nuo liberalinės valstybės, kuri apsiriboja nedaryti kliūčių privačiai iniciatyvai, privalo pastūmėti ir padėti privačiai iniciatyvai dalyvauti darbo galimybių kūryboje, kurių valstybė nepajėgia viena pati užtikrinti. Nėra teisės mirti badu. Ir krikščionybės vardu, kuri yra vargšų religija, mes tvirtiname, kad kolektyvo pareiga yra viską padaryti ir pašalinti baisų karo iššauktą vargą, kuris graso kerštu visiems, kurie turi pasidalintiną duonos kąsnį, bet juo nesidalina.

Buvo primetama šiam skyriui, kad iš valstybės reikalaujamas principas, kurio taikymas esąs neįmanomas, ypačiai tokiame vargingame ir žmonėmis pertekusiame krašte kaip Italija. Krikščionių demokratų organas Popolo į šį priekaištą atsakė, kad kaip bedūtų valstybė ar kitos kurios institucijos įpareigojamos sudaryti tam tikrus fondus, iš kurių būtų mokama bedarbiams „nedarbo alga". Reikia tad vykdyti planus, skirtus parūpinti darbo tiems, kurie jo neturi. O tiems, kurie būkštauja, matydami valstybę griebiantis planavimo programų, Popolo atsako, kad joks kraštas dabar negali apsieiti be tokių planų, bet, kad tai nereiškia atnaujinimą „dirigavimo" ar pilnutinio ir sistemingo planavimo. Krikščionys demokratai, tęsia toliau Popolo, yra vienam ir kitam priešingi, bet yra palankūs organizuotai ir, be to, būtinai ekonomijai. Todėl, priduria jis, ypačiai reikia įpareigoti Respubliką padaryti visa, kas galima, užtikrinti kiekvienam piliečiui darbo galimybę.

36 straipsnis kalba, kad „darbininkas turi teisę į atlyginimą, proporcingą jo darbo kiekybei ir kokybei, ir kiekvienu atveju, pakankamą užtikrinti jo ir jo šeimos laisvai ir garbingai egzistencijai. Darbininkas turi savaitinio poilsio ir kasmetinių atostogų teisę, kurių jis negali atsisakyti". Pakanka pažinti, ką sako socialinės enciklikos apie „šeimos atlyginimą", ir bus suprantama krikšč. dem. užimtoji pozicija, redaguojant šį straipsnį. Sekmadienio poilsis jų iniciatyva buvo įrašytas todėl, kad šiuo metu Italijoje į šį principą labai neaiškiai žiūrima. Netgi pačioje Romoje, be valstybės ir įstaigų tarnautojų, galima sakyti, visi sekmadieniais dirba.

37 straipsnis dirbančiai moteriai pripažįsta tas pačias teises, esant lygiaverčiam darbui, ir tą patį atlyginimą kaip ir vyrui ir pabrėžia, kad „darbo sąlygos privalo jai leisti atlikti savo šeimynines pareigas, kurios jai yra esminės". Konstitucija turi ir daugiau detalizuotų straipsnių, ginančių šeimą ir vaikus.

38 straipsnis pripažįsta kiekvienam piliečiui, negalinčiam dirbti ir neturinčiam būtinų egzistencijai priemonių, socialinio išlaikymo ir globos teisę. Pabrėžiama, kad darbininkai turi teisę, kad jiems būtų užtikrinta egzistencijos priemonės, atitinkančios jų ypatingas sąlygas, nelaimės, ligos, invalidumo, senatvės ir nedarbo atvejais. Šie abudu straipsniai pilnai derinasi su kr. dem. pricipais.

39 straipsnis tarp kitko nusako, jog „profesinės sąjungos yra laisvos". Tuo būdu kr. dem. užti-

krino juridinio asmens teisės ir katalikų prof. sąjungoms.

40 straipsnis pripažįsta streikų teisę bet „įstatymų rėmuose, kurie užtikrina jų drausmę". Ši svarbi pastaba buvo įvesta kr. dem. atstovų iniciatyva. Ji turi tikslą sutrukdyti politinius streikus ir jų piktnaudojimą. Atrodo, kad Italijos konstitucija bus vienintelė pripažįstanti streikų teisę. Teksto projektas skambėjo paprastai: „Visi darbininkai turi streiko teisę." Tad kr. dem. pataisa buvo labai svarbi.

41 straipsnis jungiasi su 43. Jo turinys šiaip skamba: „Privati ekonominė iniciatyva yra laisva. Ji negalima praktikuoti prieš socialinio naudingumo reikalavimus ar tokiu būdu, kad kenktų žmonių saugumui, laisvei ar garbingumui. Įstatymas apriboja opurtunistiškas programas ir kontroles, norėdamas kreipti ir derinti ekonominę privatinę ir viešą veiklą į socialinius tikslus." Šis straipsnis, kurio tikslas yra užgniaužti bet kokį bendruomenei kenksmingą, moraliai neleistiną veiklą ir sutelkti visų pastangas bendrajam gėriui, buvo iškėlęs komunistų pataisą, suteikiančią valstybei galią „derinti ir kreipti gamybos veiklą į planą, užtikrinantį maksimumą socialinio naudingumo". Pataisa, siekusi įvesti planavimo principą, buvo kr. dem. įsikišimu atmesta.

42 str. dar originalesnis už tik ką minėtąjį. Principai, kurie čia yra formuluoti sudaro kiekvienos socialinės programos ir, plečiant, kiekvienos katalikiškos socialinės programos bazę. Šis straipsnis ištikrųjų įstatymų leidėjus įgalina stengtis, kad nuosavybė būtų visiems prieinama. Nuosavybė, sakoma ten yra vieša ir privati. Ji yra pripažįstama ir garantuojama. Įstatymas apibrėžia jos įsigijimo būdus, naudojimą ir ribas, turėdamas tikslą užtikrinti jos socialinę paskirtį ir padaryti ją visiems prieinamą. Privati nuosavybė gali būti įstatymų numatytais atvejais už atlyginimą paimama bendriems interesams. Nėra reikalo užtrukti prie šio teksto, kad būtų aiški jo didžiulė reikšmė ir tikrai revoliucionieriškas pobūdis. Tačiau naudinga jį palyginti su kr. dem. partijos programa. „Nuosavybė, sako pastaroji norėdama būti socialiai veikli, privalo pripažinti savo socialines pareigas. Taigi yra nuosavybei ribos, kurias nustato bendro gėrio reikalavimai. Nuosavybės socialinės pareigos apriboja galią ja laisvai naudotis, Mes esame priešingi sustingusiam neproduktingam gėrybių laikymui, lygiai kaip neribotam ir išimtinam mažo žmonių skaičiaus praturtėjimui. Mes kovojame prieš plutokratinį egoizmą, ekonomines hegemonijas, finansinius ir gamybos baronus, agrarinį feodalizmą — teisingo gėrybių padalinimo priešus. Valstybė privalo tvarkyti nuosavybę, gindama asmens laisvę, taigi ji privalo priešintis turtų sutelkimui, kuris kenkia padalinimo teisingumui ir paraližuoja laisvą iniciatyvą. Tad valstybės įsikišimas dėl bendrojo gėrio yra visai pateisinamas." „Konstitucija privalės duoti įstatymų leidėjams pagrindą, kuriuo jie garantuotų privačią nuosavybę ir ją palenktų kiek galima platesniam įsijungimui į žemės, gamybos, pinigų ir bankų reformą. Mes sakome: nuosavybė visiems darbininkams, nes nuosavybė yra prigimtinė ir asmeninė teisė, savo pateisinimą gaunanti iš darbo. Mes reikalaujame nuosavybės visiems, nes visi turi teisę pastūmėti savo asmenybės plėtotę ir turi tad naudotis teise būtinomis tam priemonėmis. Mes nesakome: visi proletarai, bet: visi savininkai."

43 str. galbūt yra dygiausias iš visų, nes atveria duris visokios rūšies nenumatytiems aiškinimams. Bendro naudingumo sumetimais, ten yra nustatyta: „įstatymas gali iš karto rezervuoti ar perduoti nusavinimui už atlyginimą valstybei, viešoms tarnyboms, darbininkų ar naudotojų bendruomenėms įmones ar net įmonių tam tikras kategorijas, apimančias esminio viešo pobūdžio tarnybas, energijos šaltinius ir monopolius, turinčius dominuojantį bendro intereso tarnybos pobūdį." Šio straipsnio reikšmė buvo žymiai sumažinta kr. dem. pataisa, įterpiant žodį „gali" ten, kur projektas sakė, kad „įstatymas nuosavybės teisę rezervuoja ar perduoda nusavindamas..." Nedarydamas kliūčių nacijonalizacijoms, dargi tam tikrose smulkmeniškai nurodytose ribose, kr. dem. iniciatyva taip suredaguotas straipsnis neverčia būsimąjį parlamentą būtinai įstatymą pravesti šia prasme. O katalikų doktrina apie nacionalizacijos ir socializacijos principus yra žinoma. Pijus XII 1946 m. liepos 10 d. atsiuntė Prancūzijos Socialinių Savaičių pirmininkui laišką, kuriame jis nusakė savo mintį šiuo klausimu. Liberté. 1946. VIII. 13 ir Civilta Catholica tų pačių metų rugsėjo m. 7 d. paskelbė oficialų Šv. Sosto dokumento komentarą, kur Bažnyčios nuomonė šiuo klausimu yra aiškiai nušviesta. Kr. dem. partijos programa visai sutampa su šiais principais: „Mes esame, rašoma joje — prieš visuotinę turtų socializaciją, kuri, paneigdama privačią ir asmeninę nuosavybę, galutinai sukompromituoja asmens vertę ir pirmoj eilėj laisvę, kurios santykyje nuosavybė turi tik įrankio funkciją. Mūsų priešinimasis visuotinei socializacijai tačiau nepaneigia tam tikruose ypatinguose sektoriuose socializacijos naudingumo." Tad ir šiame straipsnyje, prieš kurį buvo griežčiausiai konservatoriškų partijų kovojama, kr. dem. visiškai išsaugojo savo programą ir principus ir tuo atliko tautai reikšmingą patarnavimą.

Seka 45 ir 47, 46 ir 47.

Pagaliau 47 straipsnis atidaro kelią jau anksčiau kr. demokratų pageidautai žemės reformai: „Pasiekti racionaliam žemės naudojimui ir įgyvendinti teisingiems socialiniams santykiams, įstatymas uždeda pareigą ir nustato privačios žemės nuosavybės ir jos didinimo ribas, prisitaikydamas prie įvairių sričių ir žemės zonų, remia ir reikalauja žemę gerinti, padeda pertvarkyti latifundijas ir rekonstrutuoti gamybos organizmą ir padeda mažajai ir vidutinei nuosavybei. Panašius nuostatus numato ir kalnuotų sričių naudai."

Perilga būtų lyginti šį tekstą su kr. dem. programos vietomis, liečiančiomis žemės reformą. Šios programos esmę galima nusakyti šiais dviem žodžiais: žemė kaimiečiams. Italijoje, kur latifundijos, didžioji nuosavybė ir dėl to, ekonominė vergystė apėmusi žemės ūkio darbininkus, sklý-

pininkus ir mažažemius, šie reforminiai principai turi didelės gyvybinės reikšmės kraštui.

46 str. praktiškai įkuria fabrikų komitetus arba „administracijos tarybas". „Dėl ekonominio ir socialinio darbo vaisingumo ir suderintai su gamybos reikalavimais, Respublika pripažįsta darbininkams teisę bendradarbiauti įmonių administravime, įstatymo nustatytose formose ir ribose." Šis didelis socialinis laimėjimas lygiai yra ir vienas pagrindinių kr. demokratų programos punktų: „Reikia suartinti, ten sakomą, kapitalą su darbu ir leisti jiems eiti kartu, kad kapitalas nebūtų parazitiškas prispaudėjas o darbas-sukilęs vergas. Nes mes tikrai norime proletariato panaikinimo. Gamybos reforma turės sudaryti fabrikų komitetų instituciją, privalančią leisti technikams, tarnautojams ir darbininkams dalyvauti įmonės problemų sprendime, surišant darbą su gamybos organizmo vadovavimu, kad galėtų dirbantieji dalyvauti ne tik administracijoje, bet ir įmonės kapitale. Mes siekiame išlaisvinti darbą ir panaikinti atlyginimo sistemą ir iš to einantį proletarijato pavergimą remdami dirbančiojo priėjimą prie nuosavybės ir padarydami galiniai veiksmingą turtų demokratizaciją. Todėl ir reikia skatinti konkrečias darbininkų dalyvavimo formas įmonių administracijoje, jų vedime ir turte.

45 ir 47 straipsniai užtikrina valstybės globą ir paramą kreditams, santaupoms ir savitarpio kooperatyvams, skelbdami, kad valstybė stengsis santaupas priversti tarnauti gyvenamųjų namų ir žemės sklypų nuosavybėn įsigyjimui ar tiesiogiam ar netiesiogiam akcijų investavimui į didžiasias krašto gamybos įmones. Ir čia galima įžvelgti kr. demokratų antspaudą. Demokratinė valstybė rems ekonominę ir mokestinę politiką, privalančią leisti kooperatyvinę atitinkamų kreditų sistemą, kuri užtikrintų pažangų šios programos realizavimą: nuosavūs namai kiekvienai darbininko ar tarnautojo šeimai."

Šie įvairūs konstituciniai straipsniai privalo būti įdėti į rėmus, kuriuose jie buvo suformuluoti, kad būtų galima jų vertę ir naujumą suprasti. Italijos gyvenimo sąlygos labai skiriasi nuo Lietuvos gyvetųjų. Aukščiausias skurdas, kuriame skendi didesnė tautos dalis, sudaro ypatingai daug sunkumų ir proletariato panaikinimo problemai ir žmogaus garbingumui išlaikyti. Įdėtinų pastangų kalbamam tikslui pasiekti gausumas iš opozicijos lūpų ištraukė pastabą, kad konstitucijoje numatyti dalykai yra chimeriški ir kad valstybė duoda pažadų, kurių negalėsianti ištesėti. Bet šitie dalykai yra laikomi siektinais idealais ir jie turi vertę, iškeldami aiškiai didžiąsias socialines problemas ir siūlydami jų konkretų išsprendimą. Konstitucija buvo priimta tvirtos daugumos. Jos autorius privalėtų, atrodo, suprasti visi tiesą mylį ir geros valios žmonės.

Antras didžiulis priekaištas šiems straipsniams buvo padarytas toks: jie leidžią valstybei neribotai kištis į piliečio gyvenimą, į socialinę ekonominę ir finansinę organizaciją. Aišku, kad negalima iškepti kiaušinienės nesumušant kiaušinių. Siekiamieji tikslai, atrodo, pateisina sąžinėje daug pereinamų pradžios aukų. Esminis dalykas, kad valstybė netaptų tironas, kurio veikimas reikštųsi individų ir bendruomenės sąskaiton. Bijotis, kad kr. demokratai pritartų valstybės despotiškam ir neribotam viešpatavimui politinėje ir ekonominėje srityje, pagrindo nėra. Jų doktrina, kuri yra pati katalikų doktrina, užtikrina šiuo atžvilgiu geriausią nepriklausomybės ir laisvės garantiją. „Bendras gėris dar kartą sako kr. demokratų partijos programa yra aukščiausias valstybės tikslas. Pati valstybė yra asmens tarnyboje."

„Valstybė turi tarnauti žmogui: valdyti reiškia tarnauti. Valstybė negali būti visagalė, nes ji turi pripažinti ir ją varžančias etines ir juridines normas. Politika yra pajungta moralei, kuri yra aukščiausia norma taip valstybei taip ir individui. Ribos tarp individo ir valstybės yra nustatomos jų bendru klusnumu teisingumo reikalavimams. Prigimtinės individo teisės pirmesnės už valstybę ir pastaroji turi pareigą jas pripažinti ir remti. Valstybė yra teisinė valstybė ne todėl, kad ji kuria teisę, bet kad ją pripažįsta, ją tvarko ir taiko. Teisė grindžia ir riboja autoritetą. Teisė yra demokratinės valstybės pagrindas. Valstybė apsiriboja ne savanoriškai, bet būtinai akivaizdoje objektyvių ir prigimtų individo ir ypatingų bendruomenių teisių." Ar gali būti kartu ir aiškiau ir tikriau?

M. KRUPAVIČIUS

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS PAGRINDAI

Smetonos-Voldemaro antikonstituciniu būdu paėmimas Lietuvos respublikos valdžios pakrikdė jos laisvąjį konstitucijos nustatytą politinį gyvenimą. Kadangi partijos daugiausia tokiais atvejais kliudo krašto valdytojų savavalę ir piktanaudojimus, tai sena, kitur išmėginta jų pirmatakų praktika buvo pačiaudota ir Lietuvoj: visos politinės partijos buvo uždarytos o palikta tik valdovų-tautininkų partija, kuri visomis keturiomis spyrėsi įrodyti, kad ji nesanti partija, o tik sąjunga. Nuo tautininkų perversmo normalus Lietuvos politinis gyvenimas ligi šiol neatsigavo. Šitoj politinėj suirutėj išaugo visai nauja lietuvių karta. Ji matė ir prisimena tik tautininkų režimą ir svetimųjų okupacijas. Apie demokratinės Lietuvos dienas ir konstitucinio gyvenimo politinius veiksnius — partijas toji karta žino tik iš kitų pasakojimų, o dažniausia iš tautininkų spaudos, vadinasi, juodai ir neigiamai, nes tos spaudos buvo uždavinys — praeitį apjuodint, kad dabartis būtų šviesesnė. Faktų kraipymo ir netiesos skleidimo atitaisyti nebuvo įmanoma nei spaudos, nei teismo keliu. Spaudą buvo sukausčiusi cenzūra, o į teismus tokių klausimų neįleisdavo. Tokios pat taktikos kalbamu klausimu laikėsi ir abu okupantu: rudasis ir raudonasis. Tad nieko stebėtino, kad šiandien kalbėtoji jaunoji karta apie Lietuvos normalųjį politkos gyvenimą žino mažai, bet dažniausia arba visai nieko nežino, arba apie jį žino tik iš tautininkų spaudos, vadinasi, šališkai ir neteisingai. Savo gi krašto istorija reikalinga žinoti tokia, kokia ji buvo. Tai labai svarbu ne tik dėl to, kad to tiesa reikalauja, bet ir dėl to, kad istorijos žinojimas priklauso prie tų veiksnių, kurie padeda piliečiui teisingai vertinti praeities veiksmus ir pasirinkti ateičiai teisingus politinės veiklos kelius bei sveikas ir objektingas priemones savo politiniams tikslams siekti. Štai šitais, o ne kitais sumetimais, redakcija patiekia skaitytojams tik mažą minėto klausimo lapelį, būtent: apie Lietuvių Krikščionių Demokratų partijos pagrindus. Šis straipsnis patieks tokių žinių, kas yra ta partija ir kokie jos tikslai ir užsimojimai b e n d r a i. Apie jos veiklos detales, kaip ji savo užsimojimus vykdė ir kaip pažadus tesėjo, galima sužinoti iš Steigiamojo ir sekančių Lietuvos Seimų, nuveiktų darbų, kuriose krikščionys demokratai turėjo savo atstovų didžiumą. Paduotas straipsnis ne dabar pagamintas, bet 1921 m., vadinasi, pačioj Lietuvos demokratinio tvarkymosi pradžioj, pirmaisiais po Steigiamojo Seimo susirinkimo metais. Ta aplinkybė yra svarbi, nes ji duoda galimybės palyginti partijos nusistatymus ir veiklą jos plataus darbo pradžioj, po darbų, prievarta nutraukus jos legalųjį veikimą ir pogrindžio veikimą ligi šios valandos. Šis straipsnis yra paimtas iš M. Krupavičiaus parašytos knygelės: „M ū s ų Ke l i a i“ (Leonas XIII ir mes) (Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos leidinys nr. 32. Kaunas. „Šviesos spaustuvė. Didžioji Vilniaus g. nr. 34. 1921 m.).

Autorius dėstė partijos pagrindus aplinkos ir tų laikų aktualių reikalų fone. Kai kurie tų klausimų šiandien nebeturi aktualumo ir nebereikalingi partijos charakteristikai. Tačiau paliekama visa, niekas netrumpinama, nes ir šios detalės turi savo reikšmės, jei ne partijai geriau pažinti, tai bent kaipo Lietuvos politikos faktai, kurie Lietuvos politikos istorikui ateity pravers.

R e d a k c i j a.

1. Partijos programa

Lietuvių Krikščionių Demokratų partija yra tos didžiulės pasaulio krikščionių demokratų organizacijos, kurios kurėjas yra popiežius Leonas XIII, šaka ir kaipo tokia savo programą vykdo to Didžiojo Popiežiaus nurodytais dėsniais. Jau 1917 m., kada Rusijos lietuviai tremtiniai kr. demokratai lietuvių Seimo metu susirinkę Petrograde galutinai kūrė savo programą, taikant ją prie laiko aplinkybių ir sąlygų, visame buvo vaduotasi Leono XIII nurodymais. A. a. Vytautas Endziulaitis, M. Krupavičius, Z. Starkus, kun. J. Vailokaitis, a. a. daktaras Janulis, D. Micuta, P. Karvelis, Pr. Raulinaitis ir kiti kiekvieną programos punktą svarstė Leono XIII enciklikų ir kitų pasaulio valstybių tos partijos vadų, kurie turėjo popiežiaus už savo darbuotę pagyrimo, šviesoje. 1918 m. pirmoje savo konferencijoje, įvykusioje Vilniuje, krikščionys demokratai tą savo programą, taikant prie naujos Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo dirvos, papildė, kad viršminėtoji mintis dar aiškiau reikštųsi (Pirmoji partijos programa buvo paskelbta 1904 m. Petrapily). Taip pat 1919 m. konferencija, kuri vedė toliau savo darbą, konkretizuodama kai kuriuos programos punktus, dirbo neišleisdama iš akių savo Didžiojo Mokytojo mokslo. Toje pat šviesoje buvo varomas darbas ir 1920 m. konferencijoj. Del to L. Krikšč. Demokratų partijos programa ir jos darbuotė, kaipo organizacijos, yra tikras Leono XIII šiuo klausimu mokslo atvaizdas.

Lietuvių Kriksčionių Demokratija padėjo savo pamatan krikščionybę, demokratybę ir tautybę. Kadangi del mūsų užimtos pozicijos tautybės klausime ginčų nekyla, tad apie ją plačiau ir nekalbėsim. Ilgiau teks apsistoti prie krikščionybės ir demokratybės principų.

2. Krikščionybė

L. kr. dem. padėjo savo darbuotės pamatan krikščionybę, nes ji, kaipo amžinoji, nesikeičianti, Dievo apreikštoji tiesa, turi savyje visiems amžiams ir visoms visuomenėms bei atskiriems asmenims pritaikomų ir būtinų priemonių savo augščiausiems ir šio gyvenimo dvasiniams ir medžiaginiams tikslams siekti. Krikščionybė sena, kaip amžinuma, ir visuomet nauja šiame teorijų ir minčių sąmišy, ir sūkury, kaipo objektyvi tiesa, yra vienatinė, kurioje galima gauti atsakymų į visus painiausius gyvenimo klausimus; kaipo dieviškasai mokslas, turi pajėgos, reikalingos vesti žomiją prie žemės gerovės, laimės ir pažangos; kaipo mokslas, pagrįstas viršgamtine Dievo ir artimo meile ir teisingumu, suteikia galimybės įvesti žemėje Dangaus karalystę, vien kurioje žmogus gali rasti tinkamų Dievo paveikslu sutvertai esybei gyvenimo sąlygų, ramybės, kurioje gali vaisingai dirbti savo ir visuomenės naudai ir Dievo garbei. Krikščioniškoji Demokratija, kaipo krikščioniškoji srovė, vaduojasi savo darbuotėj tikėjimu apšviestu protu. Leonas XIII nereikalavo, kad demokratija darytų iš tikėjimo išvadas; bet reikalavo, kad nesivaduotų tik išimtinai protu. Štai kai kurios, pav., tiesos, kurias kr. demokratija yra pasiėmusi iš tikėjimo: kad l y g y b ė s p a g r i n d u y r a ž m o n i ų b r o l y b ė D i e v u j e; k a d n e v a l s t y b ė y r a t e i s i ų i r p a r e i g ų š a l t i n i s; kad teisingumas stovi aukščiau žmonių ir amžių noro.

Kr. demokratija šaukiasi pagalbos viršgamtinių malonių, kad sustiprintų žmonių valią, siekiant gerovės ir teisingumo. „Krikščioniškosios demo-

kratijos programa savo esmėje yra viršgamtinė ir krikščioniškoji, kadangi ji formuluojama sulig Kristaus ir Bažnyčios mokslo ir statoma ant naujų virš žmoniškųjų dovanai Išganytojo atgimdytai žmonijai duotų pajėgų" (Kun. dr. A. Szymanski, Poglądy chrzesc. demokracji we Francji. Poznan. 1910 m. 144—145 pusl.).

Žodžiu kr. demokratai vadina save krikščionimis, kadangi demokratybę remia krikščioniškaisiais brolybės, meilės ir teisingumo dėsniais.

Krikščionybė l. kr. demokratų suprantama katalikybe, kadangi tik ji yra objektyvi krikščionybė, tik per ją gali mūsų Išganytojo mokslo reiškėja ir atvaizduotoja, tik per ją gali žmogus pasiekti savo amžinojo žemės tikslo.

Bet demokratijos dėsniai yra tos rūšies, kad gali būti jos šalininkais ne vien katalikai. Juk yra pasauly krikščionių, kurie gal tik del vienam Dievui težinomų priežasčių nežino katalikų tikėjimo visumos. Jei tie žmonės supranta, kad krikščionybė turi savyje gražų visuomeninį mokslą, jei nori kartu su mumis dirbti apleistųjų ir skiraudžiamųjų naudai, jei nori stoti į kovą su pagoniškuoju socializmu ir trokšta grąžinti žmoniją prie Dievo ir Jo įstatymų gerbimo, ar galima juos atstumti nuo bendro darbo tik dėl to, kad jie nesistengia ar negali suprasti ir tikėti visomis katalikų mokslo dogmomis?

Del to l. kr. demokratai neuždaro durų į savo šeimyną ir kitų krikščioniškųjų tikėjimų nariams, kadangi, pirma, kaip esu minėjęs, politiniai ir visuomeniniai siekiamieji tikslai gali būti vienodi, o antra, šių dienų socializmui einant griežtai prieš pačią krikščionybės ideją ir, susibūrus į stiprią tarptautinę organizaciją, atkakliai su ja kovojant, reikalinga pastatyti prieš jį lygiai stiprią pajėgą, kurią turi sudaryti visi, kam yra brangi pati krikščionybės ideja ir ją pagrįsta visuomenės tvarka. Tokiam įvairių konfesijų krikščionių susitelkime siekiama bendri politikos, ekonomijos ir visuomenės tikslai, o grynai tikybinės pareigos atliekamos autonomingai kiekvienos jų sulig savo bažnyčių nurodymu ir reikalavimu.

Supratimas reikalo burtis minėtais tikslais visiems krikščionims kilo ne Lietuvoj. Jis buvo pradėtas Vokietijoj, Šveicarijoj, Amerikoj. Ir Šventasai Tėvas Leonas XIII tas pastangas ir jungimosi darbą patvirtino. Ginčus, kilusius tuo reikalu Vokietijoj tarp Berlyno ir Kölno katalikų darbuotojų, Leonas XIII išrišo ta prasme, kad abiejų rūšių organizacijos gali būti geros. Kada šveicarų katalikų visuomenės darbuotojas Decurtinsas organizuoja visų tikėjimų darbininkus, praveda drąsiausius darbininkų reikalu įstatymus, dalyvauja socialistų kongresuose ir priverčia juos rankų plojimu girti popiežiaus enciklika, Leonas XIII atskiru b r e v e giria jo darbuotę, kadangi tuo keliu einant darbininkai supras „kad enciklikoj (Rerum Novarum) yra stipriausių veiksnių ginti jiems priklausomoms teisėms ir prirengti pastoviems pagrindams, ant kurių galėtų kilti tvarka atatinkama teisingumui" (Ed. Jaroszynski. Leon XIII i demokracija chrzescjanska. Krakow. 1899 m. pusl. 17). Leonas XIII šiuo reikalu eina dar toliau, nes aprobuoja galingą Amerikos darbininkų organizaciją, vadinamą „Darbo Karžygiais" (Knights of Labour), kuri savo darbuose tikybos visai nelietė, tuo reikalu buvo indiferentinė ir kurios tikslas buvo atkakli kova „liaudies prieš monopolį, žmogaus prieš auksą" (Ed. Jaroszynski, Leon XIII i dem. chrz. pusl. 15).

Del ko l. krikščionys demokratai deda savo darbuotės pamatan krikščionybę, dar pasakyta, nors trumpai, jų platesnioj programoj. „K r i k š č i o n y s d e m o k r a t a i, rašoma ten, i m a s a v o m o k s l ą i š K r i s t a u s d i e v i š k o j o m o k s l o... T u r ė d a m i K r i s t ų s a v o p r i e š a k y, k r. d e m o k r a t a i g i n a i r a u k l ė j a t i k ė j i m ą, k u r s y r a š a l t i n i s i r p a g r i n d a s v i s u o m e n ė s t v a r k a i i r t a i k a i. B e t i k ė j i m o j i e n e s i t i k i v e s t i ž m o n e s d o r o s i r t i k r o s p a ž a n g o s k e l i u" („Kas yra lietuvių krikščionių demokratų partija ir ko ji nori." Voronežas. 1918 m pusl. 7).

Taip suprasdami krikščionybę l. krikščionys demokratai, konsekventiškai eidami, nekitaip turėjo suprasti ir šiame darbe vienatinės, teisėtos ir neklaidingos Kristaus mokslo reiškėjos Katalikų Bažnyčios ir Jos matomosios galvos vaidmenį. Jie pripažindami Ją tikra ir vienatine tikybos ir doros mokytoja ir saugotoja šiuose klausimuose pripažįsta Ją vienatiniu savo autoritu ir eina tik Jos nurodomais keliais.

3. Demokratybė

Antras krikščionių demokratų pagrindas yra d e m o k r a t y b ė.

„Būkite visi geri krikščionys ir būsite tikri demokratai" (Ganytojinis laiškas, rašytas 1797 m. Žiūr. „Krikšč. ir demokratybė ir kr. ir socializmas", prof. Leroi Bolje vertė Mariušis. Kaunas 1919 m. pusl. 18) sako kard. Čiaramonti, vėliau tapęs popiežium Pijum VII. Popiežius tad supranta demokratybę kaipo krikščionybės pasėką. Ne kitaip santykius tarp krikščionybės ir demokratybės supranta ir l. krikščionys demokratai. Tarp jų toks santykis, kaip tarp priežasties ir pasėkos, tokia todel jų tarpe nustatoma ir subordinacija.

Kas yra demokratybė

Ar reikalinga tolimesnis demokratybės aiškinimas, jei nustatyta tarp jos ir kriksčionybės santykis? Manau, kad reikalingas ir štai del ko. Krikščionybė kaipo tokia nedavė nei užbaigtos ekonominės, nei visuomeninės sistemos. Jei yra šiandien krikščioniškoji ekonomijos ar visuomenės mokslo sistema, tai atsirado tik kaipo išvada iš krikščionybės mokslo, taikant jį praktiškai medžiaginiam žmonijos gyvenimui. Grindžiant visuomenės gyvenimą krikščioniškuoju mokslu, vieni ieškojo, kas nesipriešina jam, taikant jį prie senų gyvenimo formų, kiti gi ieškojo, kaip galima remiantis juo, kurti naują gyvenimo tvarką, pritaikomą prie laiko ir vietos reikalų. Pirmieji vadinasi konservatininkais, antrieji — demokratais.

Bet ir pati demokratybė ne vienaip suprantama, ar bent vykdoma gyvenime, pav., pas mus yra be krikščionių demokratų dar socialistų liaudininkų demokratų (dabar vadinasi valstiečiais liaudininkais), social-demokratų, ir visi eina skirtinais keliais del nevienodo demokratybės supratimo. Išaiškinti tad, kaip kr.dem. supranta demokratybę aiškumo ir darbo sekmingumo dėlei yra būtinas dalykas.

Demokratybė savo pagrinde reiškia tokią civilinę tvarką, kurioje visos visuomeninės, ekonominės ir teisinės pajėgos savo jerarchinio išsivystymo pilnumoje proporcionaliai dirba visuomenės labui, kad galutinam rezultate būtų pasiekta žemųjų sluoksnių gerovė. Taip aiškina demokratybę E. Jarošinskis (Leon XIII a demokr. chrzesc. pusl. 21). Kun. Gayraud taip aptaria krikščioniškąją demokratybę, „Du žodžiu apima visuomenin's demokratybės idealas: teisingumą ir brolybę. Visuomenės tikslas, turi būti štai kas — be atvangos siekti to dvejopo dėsnio vykdymo, užtikrinant kiekvienam laisvę savo tei'sėms siekti, pareigoms eiti ir ginant visus ir kiekvieną nuo bet kokios išnaudoj'mo, priespaudos ir tiranijos rūšies. Kad tai pasiektų demokratai nori demokratiniame visuomenės sutvarkyme 1) politinių ir civilinių įstaigų pamatan dėti — visų piliečių lygybę prieš įstatymus, 2) visiuomenės organizacijos pagrindu — pagerbimą teisių, kurias asmuo ir šei'ma yra įgiję iš Dievo, pagaliau 3) ūkinės tvarkos — visokių rūšių darbininkų profesinę organizaciją“ (Les democrates chretiens, Doctrine et programme. Lecoffre. Paris. 1899. pusl. 73—74).

Kitas žymus Prancūzų kr.-dem. vadas kun. Naudet apie demokratybę taip rašo: „Krikščioniškoji demokratybė yra tai visuomeninė sistema, kuri savo pažiūras ima iš aiškaus krikščionybės mokslo, kuri savo pajėgas aukoja minioms tarnauti, kad joms padėtų medžiaginiai ir doriniai pakilti, kuri reikalauja globojančios organizacijos skriaudžiamiesiems — ir tai yra būtina dėsnių išvada — ir be to pagerinimo ir pakėlimo jų dorinio padėjimo, kad visi dalyvautų visuomenės darbe... kurioje pagaliau vyriausybė, kreipdama dėmesio į medžiaginę ir dorinę pusę, tuo būdu veda visuomenę taip, kad harmoningai ir vienu laiku vystytųsi visi nariai ir kad padėtų jiems pasiekti galutiną tikslą — Dievą“ (La democratie et les democrates chretiens. Paris. Briguet. 1900 m. pusl. 34).

Kitur tas pats Naudet trumpiau bet ir aiškiau aptaria demokratybę šitaip: „Demokratybės tikslas yra kiekvieno piliečio visus reikalus remti visiems padedant“ (Ten pat. pusl. 50). O M. Sangnier taip kalba „Demokratija yra visuomeninė organizacija, kuri stengiasi pakelti kiekvieno žmogaus, ligi aukščiausiam laipsniui, civilinį susipratimą ir atsakomingumą“ (Le Sillon. Esprit et Methode. Paris 1905 m. pusl. 167).

Lietuvos krikščionys demokratai ne kitaip supranta demokratybę. Tai matyti iš praktikos siekimų, kuriuos nurodo savo plačiojoj programoj: (Kas yra lietuvių kr. dem. partija... Varonežas 1918 m. pus. 6) „Jie (kr. dem.) mokina ir reikalauja, kad visi žmonės galėtų gerai ir patogiai gyventi. Kadangi daugiausia vargsta ir skursta kapitalistinės tvarkos slegiami darbo žmonės, tad krikščionys demokratai stengiasi pirmų pirmiausia jųjų būvį pagerinti. O tai galės padaryti tada, kai darbo žmonės dalyvaus šalies valdyme, kai jie patys save valdysis. Šitame dalyke kr. demokratų obalsis: Visa liaudžiai per liaudį.

Visa liaudžiai per liaudį

Obalsis „Visa liaudžiai per liaudį“ reikalingas paaiškinimo, kadangi kai kas nori jame matyti viena — nedemokratiškumo žymes, o antra, klasių kovos pagrindo ir pradžios.

L. kr. demokratai savo darbo ribas ekonominėj ir politinėj srity apibrėžė pirmiau minėtosios ištraukos pradžioj, sakydami, jog „jie mokina ir reikalauja, kad visi žmonės galėtų gerai ir patogiai gyventi“. Jie tad dirba visų žmonių naudai ir gerovei. Tas jų siekimas gerai apibūdinamas kitu jų obalsiu — Visų valdžia visų gerovei. Bet kokiu būdu suderinamu šiuo du obalsiu?

L. kr. demokratai derina juos pareigų pagrindu, kokios yra nuskirtos atskiroms visuomenės klasėms.

Kokios gi tos aukštesniųjų klasių visuomenės pareigos? „Gimimas ir turtas deda pareigas, kurių tarpe yra rūpesnis visuomenės gerove ir mažyčių ir skriaudžiamųjų gerove. Šių dienų visuomeninėj organizacijoj aukštesnieji luomai nebeturi įstatymų pripažintosios pasiuntinybės globoti žemesniąsias klases, ginti ir valdyti jas, tos pasiuntinybės, kuri viduramžiuose tariamai priklausė bajorijai. Šiandien aukštesnieji luomai tiek teturi toj srity teisių, kiek jų įsigyja eidami savo pareigas. Jei kas jų pašvenčia savo darbus darbininkų luomo reikalams, turi teisės būti gerbiams ir patikimas tų, kuriems tarnauja; luomai aukščiau pastatyti visuomenėj neturi kitos privilegijos, kaip tik tą, kad lengviau ir sekmingiau galėtų tarnauti visuomenei, o jų teisė vesti visuomenės reikalus matuojama jų nuopelnų vertybe“ (K. Antoine. Kurs ekonomji spolecznej. Warszawa. 1909 m. pusl. 67—8 Antras tomas.).

Aukštesniųjų tad klasių pareiga dirbti darbo žmonių gerovei. Jos, turėdamos tinkamų gyvenimo sąlygų, nėra reikalingos tam tikros pagalbos ir globos. Jas prisieina tik tvarkyti, arba kaip nuosekliai yra išsireiškęs tėvas Liberatore, valstybė turinti globoti silpnuosius ir valdyti tvirtuosius (Principi d'Economia politica. pusl. 345).

Šitoje aukštesniųjų luonų pareigų šviesoje aiškėja ir „visa liaudžiai per liaudį“ obalsio prasmė, būtent: visų dirbama žemesniųjų luomų gerovei, nepamirštant teisingų ir kitų luomų reikalų.

Krikščionys demokratai, statydami savo obalsiu: „visa liaudžiai per liaudį“, nenori tuomi sėti tarp luomų neapykantos ir kelti luomų kovos. Visuomenės darbas privalo liesti visus luomus, kadangi jie visi sudaro vieną visumą, bet turi būti nukreiptas pirmiausia prie tų, kas daugiausia yra

reikalingas ekonominės, protinės ar dorinės pagalbos. Tai liaudžiai. Tokia yra Bažnyčios tradicija, kad ji visuomet yra ten, kur vargas pagalbos reikalauja. „Meilė turi jungti Bažnyčią ir liaudį." Sukeltas tarp jų nesusipratimas yra priešingas dalykų stoviui" (Kun. Dehon. Catechisme social. Bloud. 1898 m. pusl.303). Ateitis priklauso liaudžiai, sujungtai su Bažnyčia.

Kr. demokratija niekam neužginčija teisės tam luomui pasišvęsti. Priešingai, kviečia tą darbą dirbti visus tuos, kas daugiau yra gavęs iš Dievo dovanų. Kas jų vardan teisingumo ir meilės nori tą darbą dirbti, privalo stoti šale liaudies kaip lygus su lygiu. Tai per liaudį.

Bet, deja, mūsų gimimo ir turtų aristokratija, aukštesnieji luomai šiandien nebestovi savo pareigų aukštumoje. Jie ne tik neina to išganingojo skriaudžiamųjų žmonių gerovei darbo dirbti, bet priešingai, savo darbą kreipia prieš tų darbo žmonių reikalus ir jų pagrindinius siekimus politikos ir ekonomijos srity. Užuot vystę ir kėlę liaudyje dorinės vertybės iniciatyvą, vedę ją prie to, kad galėtų pati save valdyti, jie siekia to, kad liaudis neišsprūstų iš po jų įtakos ir valdžios, kad jie visuomet stovėtų prie valdžios vairo ir visa darbo visuomenė dirbtų jų naudai. Užuot Kristaus dėsnį: „neatėjau, kad man tarnautų, bet kad aš tarnaučiau" gyvendinę, taip dirba, tarsi norėtų sakyti „atėjau, kad mums tarnautų visi, o mes niekam". Užuot auklėję liaudį savo darbais, ją piktina. Užuot rėmę Bažnyčią ir vedę į ją liaudį, patys nuo jos atsitolino ir liaudį nuo jos tolyn veda. Prieš tokius faktus krikščionys demokratai atsidūrę priversti buvo visuomeninį darbą dirbti be aukštesniųjų luomų ir organizuoti liaudį per liaudį. Bet tokią buklę jie laiko išimtina ir nepaprasta ir kuomet aukštesnieji luomai stos į tą darbą, ta nenormali buklė turės pasikeisti.

Jerarchinė tvarka

Kr. demokratai negriauja ir jerarchinio visuomenės sutvarkymo. Jie tik kitaip tą jerarchinį sutvarkymą supranta ir aiškina. Luomų jerarchija, senovėje būtina ir naudinga, šiandien nustojo esimo reikalo, šiandien toji privilegija neatitiktų jų nuopelnams, kaip tai yra buvę senovėje. Juk visuotinas ir privalomas tarnavimas kariuomenėj panaikino riterių-karių luomą; visuotinas balsavimas nustūmė buržuaziją nuo visuomenės įstatymų leidimo aukštumos. Visa visuomenė stovi ant savo tėvynės ribų ir visa visuomenė leidžia sau įstatymus parlamentuose. Jau darbo žmonės nėra reikalingi nei profesinių gynėjų, nei globėjų. Jie taip išsiauklėjo, jog patys valdytis ir nori ir gali (Naudet. Democratie... 180—197 pusl.).

Nelygybė vienok visuomenėje yra kaip buvusi. „Ne luomų jerarchija, bet jų įvairumas yra naudingas" (Naudet... 183 pusl.). Yra nelygybės reikaluose, gabumuose ir kūrybos pajėgoj. Tai tikra. Kokybinis ir kiekybinis pajėgų skirtumas ir reikalų įvairumas yra įvairių rūšių gamybos ir suvartojimo priežastimi. Lygiai gabumų įvairumas pagimdė luomų ir gyvenimo sąlygų įvairumą. Ne visi gali tą patį darbą dirbti. Iš čia pasidalinimas žmonių į profesijas, toliau į visuomenėje užimamas vietas ir įvairavimas turtų, kokį visuomenė skiria kokiam darbui ar jo našumui (Gayraud. Les Democrates chretiens...). Toliau esama nelygybės, kadangi viena funkcija yra aukštesnė už kitą joms abiem susidūrus, pav. priklausymas darbininko nuo darbdavio sutarties ribose, to darbdavio nuo valsčiaus, vadinas ir nuo darbininko, jei jis yra valsčiaus valdybos narys ir t. t. Vadinasi, krikščioniškoji demokratija pripažįsta tik užimamų visuomenėje ir valstybėje vietų jerarchiją. Kas ką nudirba, yra jo nuopelnas, ir nieks, deduosi, nemanys, kad milicininko vieta pati savyje yra tiek pat svarbi, kiek ir paties ministerio. Bet be to visi demokratijoj lygūs. Nes iš vienos pusės be žmogaus darbų negalima spręsti apie jo gabumus ir tinkamumą vienai ar kitai vietai ar pašaukimui; gimimo ar turto tam išspręsti nepakanka. Žmogaus teisių deklaraciją taip reikia suprasti: ateity žmogaus gimimo nepakanka spręsti apie jo tinkamumą bet kokiai vietai visuomenėje ar valstybėje, priešingai, visus jaunus piliečius reikia laikyti lygiais ligi tos valandos, kol savo darbais neįrodys, jog yra tikę tai ar kitai vietai užimti; antra, demokratai klusnūs ne žmogui, užimančiam vietą, bet tam poaukščiui, kurį jis užima, sekant ta katalikiškąja mintimi, jog viršininko valdžia ir autoritetas nėra priklausomas nuo jo dorinės vertybės. Klusnumo ir subordinacijos racija yra visuomeninė nauda. Už savo pareigų ėjimo ribų visi yra lygūs (Fonsegrive. La crise sociale. Paris. 1901 m. pusl. 460—70). Pagaliau yra nelygybės dorybėse ir ydose, kurios turi didelės įtakos politikos gyvenime (Gayraud. Les Democrates... 47 pusl.). Tokiu būdu atmetus luominę priklausomybę, ypatingai politinę „krikščioniškoji demokratija kuria naturalinę jerarchiją, paremtą nudirbtais darbais, dorine ir protine visų tų vertybe, kurie gali ir nori į ją įeiti" (Naudet. Democratie... 223 pusl.). Fonsegrive tą demokratinį dėsnį taip apibudina:

„Teisė yra ten, kame priimta pareiga ir ji atlikta. Vien tik nuopelnas duoda teisės vadovauti, o ne gimimas ir turtas. Tad toji teisė nėra luominė, bet asmeninė; yra, vadinasi, žmonių, kurie vadovauja, bet vadovaujančių luomų nėra" (Catholicisme et Democratie. Lecoffre. 1899 m. 51 pusl.). Vadai reikalingi, kadangi ne visi piliečiai pasiekia tokio subrendimo laipsnio, kad galėtų save ir visuomenę vesti, ir ne visi gali tam darbui pasišvęsti. Kiekvienoj tautoj susidaro branduolys, arba protinių ir dorinių pajėgų rinkinys, kuris veda visuomenę prie tiesos, saugoja joje kultūrą ir idealo meilę. Jos vadovavimas yra tarnyba.

Kas turi įeiti į tą rinkinį, arba Sangniero žodžiais tarus, į dinaminę didžiumą? Kiekvienas turįs kokį nors ypatingą sielos pažymį, ar sugebėjimą į kitus daryti įtakos. Privilegijuoti luomai turi vieną ypatingą privilegiją sėkmingiau ir lengviau tarnauti visuomenei (Ten pat. 50 pusl.).

Turtingas, pav., turi ypatingą visuomeninę pareigą — materialiai darbo žmonių klasę remti, šviesti jiems savo doru pavyzdžiu ir savo gabumais jiems tarnauti. Tokiu elgimos turtingieji įgys visuomenės akyse pagarbos ir jų turtai nebus bruzdėjimų ir perversmų priežastimi. Demokratija negina tos pagarbos nusipelniusiems. Su demokratybės dvasia nesutaikomi tik tinginių prabanga ir neišmanėlių viršujis pasipūtimas (Fonsegrive. Le crise sociale. pusl. 469—470 po).

Nors tad kiekvienas turi teisės, o kai kurie net pareigos įeiti į visuomeninio vadovavimo eiles, bet į priekį prasimuš tik tie, kurie, turėdami prigimties dovanų, suvartos jas artimo naudai. Gimimui ir turtui priklauso tos teisės tik tiek, kiek jie moka ir nori savo pareigas atlikti: „Vadovavimo teisė sklandžiai rišasi su suteiktais visuomenei patarnavimais“ (Fonsegrive. Catholicisme... pusl. 51). Tarp jų toks santykis, kaip tarp pasėkų ir priežasties.

Ir kaip vadai iškyla lig tos vietos tik savo vertybės ir darbo dėka, taip lygiai jų užduotimi yra taip liaudžiai vadovauti, kad ji išsitobulinusi galėtų atėjty pati valdytis ir savus reikalus spręsti. Tik ką išdėstytasai visuomeninės įtakos supratimas ne tik atatinka gamtiniam mūsų visuomenių išsivystymui, bet yra lyg Apaštalo žodžių — nėra skirtumo tarp žydo ir graiko — kamentorius; yra „krikščionybės dvasios logikos išvada“ (Naudet. Christianisme... pusl. 227 ir 229). Tik krikščionybėj galima rasti suderinimo, įgimtų nelygybių su siekimų lygybe. Tos nelygybės įeina Dievo planan. Tad visuomeninio teisingumo tikslu negali būti tų nelygybių panaikinimas, bet kova su naujų nelygybių kūrimu del neišmintingumo ar blogos valios. Nes pagrindinė krikščionybės idėja yra malonės idėja, o ne teisingumo. Iš Dievo malonės juk esame tuomi, kuomi esame (Gayraud. Les Democrates... pusl. 57).

Leono XIII žodis

Obalsis „liaudžiai per liaudį“ nėra pačios L. Kr. Dem. partijos pramanytas. Jie, sekdami visame savo didįjį pirmtaką popiežių Leoną XIII, ir tą obalsį iš jo yra pasisavinę. Tas kilnus Bažnyčios vadas ir rimtas socialio gyvenimo žinovas, gerai pažinęs ir supratęs naujų gyvenamų laikų dvasią ir reikalus, tą mintį pradėjo sėti katalikų tarpe. „Nuo apačios reikia pradėti, per liaudį visuomenė atgims“ rašo jis laiške Harmeliui 1893 m. „Jei kada nors buvo laikų, kuriuose visuomenės reikalų išganymas ypatingu būdu buvo priklausomas nuo liaudies, tai ypač tai šiandien aišku... Ir mes patys, jei esame išleidę raštų į vyskupus apie darbininkų būklę, apie masonų sėklą, apie pamatines krikščionių tautų pareigas ir kitų tolygių, tai pirmiausia darėme tai liaudžiai, kad iš jų pažintų ji savo teises ir pareigas, kad išmoktų vengti statomų jai sląstų ir imtis teisingų priemonių savo išganymui“ (Laiškas pranciškonų generolui. 1898. XI. 28).

Šitas, kaip ir visi kiti jo mesti obalsiai enciklikoje „Rerum Novarum“ darbo žmonių reikalu, katalikų visuomenei buvo nauji ir jo žingsnis daromas toli pirmyn visuomeniniame gyvenime daugelį konservatinių katalikų darbuotojų gązdino. Buvo atsitikimų, kad meldė jam Šventosios Dvasios, manydami Bažnyčios galvą pavojingu ir netinkamu keliu einant. Kai kurie stačiai jam pačiam reiškė abejojimų į jo darbuotės sekmingumą. Popiežius karštai energingai įrodinėjo jo minamų kelių reikalą. Vienam jų energingai pareiškė: „Ko tad norit, ar to, kad darbininkai persimestų prie socializmo ir revoliucijos“ (Mrg. Doutreloux. Op. cit. pusl. 31). Šiandien visi pamatė, kad Leonas XIII išgelbėjo tais keliais eidamas ir Bažnyčią ir visuomenę nuo didelių nelaimių.

L. kr. demokratams taip pat del to obalsio daug daroma priekaištų. Jiems tenka tik Leono XIII žodžiais visiems atsakyti: „Ko gi norit, gerbiamieji, ar kad leistum įsigalėti Lietuvoje bolševizmui ir pražudytum Bažnyčią, tėvynę ir visuomenę?“

L. kr. demokratai, išrašę savo vėliavos obalsį ‚liaudžiai per liaudį“, būdami konsekventingi ir savo praktikos darbuotėj, toj pakraipoj veda visus savo darbus. Darbo žmonės — t. y. ūkininkai ir darbininkai, fizinio ir proto darbo žmonės — tai jų dirva. Tą dirvą jie pūrena ir stengias, pašalinę visas piktžoles ir pakėlę krašto kultūrą ir tų žmonių gerovę, išvesti visuomenę į geresnę ateitį.

Mūsų darbo sąlygos

Sunkesniais laikais teko pradėti savo darbą mums, l. kr. demokratams, negu kitų kraštų mūsų bendraminčiams. Neturėjome galimybės ramiai brandinti visuomenėje savo idealus ir vesti juos į gyvenimą. Rusų revoliucijos metu galutinai sukūrėm savo politinę organizaciją, ištrėmime, raudonam terorui siaučiant, pradėjom savo darbą, didelio vargo dirvoje atsidurėm sugrįžę iš ištrėmimo į savo tėvynę, kur geležinė vokiečių kumštis visomis jėgomis stengėsi nusmaugt mūsų tautos gyvybę ir parengtu jų vargu padaryti mūsų visuomenę klusniu savo vergu.

Tokios gyvenimo sąlygos davė progos ir galimybės socialės neteisybės pagimdytai Rusuose socialiai revoliucijai bolševizmo pavidale skverbtis į mūsų visuomenės suvargusią dalį. Revoliucijai suardžius vokiečių geležinę drausmę, bolševizmas Lietuvoje pradėjo sparčiai plisti ir reikštis konkretinėmis formomis. Tai rengė naujas nelaimes ne tik Bažnyčiai ir visuomenei, bet ir pačiai Lietuvos nepriklausomybei, kuriai dar nebuvo suskubta padėti tvirto pagrindo pačioje mūsų tautoje, nekalbant jau apie užsienių valstybes. Socializmas, neturėdamas griežtai nustatytų ribų su savo surrogatu bolševizmu, negalėjo stoti su juo į tinkamą ir sekmingą kovą, juo labiau, kad visos socialistų rūšys pradėjo vesti su juo pataikavimo, taikymosi politiką. Tas naujas pavojus pašalinti teko pasiimti krikščionims demokratams, jau prityrusiems kovoje su juo rusų žemėje. Bet Lietuvoje buvo kitokios apystovos, tad ir kovos būdus reikėjo taikyti prie tų apystovų.

Kovoj su bolševizmu

Bolševizmas rado atbalsio pas mus tik varguomenės tarpe. Ji amžiais varginama ir išnaudojama, nustojusi laimingesnio gyvenimo vilties ir matydama vienatinius savo gelbėtojais bolševikus, savo didžiumoje tiesė jiems rankas, gal nesąmoningai, nes širdyje pasiliko giliai tikį katalikai. Ekonominis vargas, socialė neteisybė ir tamsybė buvo mūsų krašte bolševizmo plėtimosi priežastimi. Bolševizmui sustabdyti reikėjo išmušti jam iš po kojų tas pamatas. Tą darbą krikščionys demokratai ir padėjo kovoje su bolševizmu pamatan. Jie pasiryžo visa savo energija ir pajėgomis tą pamatą išmušt, o tuo patim turėjo visą dėmesį atkreipti į darbininkus, kaipo į tą sluogsnį, kuriame bolševizmas plėtėsi ir per kurį siekė savo tikslų Lietuvoje. Šito jie ėmėsi drąsiai, kadangi turėjo padrąsinimo ir iš Leono XIII: „Žemiausiems sluoksniams reikia duoti pagalbos skubios ir sekmingos... nes... turtuolių saujelė darbininkams uždėjo kuone vergų jungą“ (Rerum Novarum). Kaip turėjo reikštis ta pagalba? Gražių žodžių ir abstrakčių pažadų šiam darbui nudirbti toli gražu neužtektų. Reikėjo darbų toj srity, kuri pagimdė bolševizmo ligą, reikėjo tuo būdu įgyti darbininkuose pasitikėjimo, reikėjo įrodyti, kad ne tik socialistas, ar bolševikas yra jų draugas, bet juo gali būti ir katalikas, krikščionis demokratas: „Tie, kurie vargsta, savo vargą sąmoningai supranta, savo draugais laikys tuos, kurie eis prie jų su pagalba“ (L-Eglise et le siecle. pusl. 18) teisingai rašo žymus Amerikos visuomenės darbuotojas vysk. Irelandas. Reikėjo įrodyti, kad ir katalikai su „Bažnyčia sugeba padaryti visa, kad išvestų darbininkų luomą iš skaudžių sąlygų, į kurias tapo įstumta šio visuomeninio sutvarkymo“ (Leono XIII breve d-rui G. Decurtinsui). Reikėjo tad krikščionims demokratams, kaipo vienintelei katalikų partijai, imtis visų priemonių išvesti „darbininkui iš skaudžių gyvenimo sąlygų“.

Žemės klausimas

Lietuvoje, kaipo žemės ūkio šaly, darbo žmonėms skaudžias gyvenimo sąlygas pagimdė netikęs žemės padalinimas. Kuone pusė žemės pakliuvo į dvarininkų rankas. Dėl to atsirado daug žemės proletariato, kuriuo rėmėsi bolševizmas. Bolševizmą galima buvo padaryti nebepavojingu, tik aprūpinus tą proletariatą žeme (Teisingumu ir žmonių gerove vaduodamiesi ir be to tai būtumėm padarę). Krikščionims demokratams todėl teko pirmiausia susidurti su žemės klausimu ir tart savo galutinį šiuo reikalu žodį. Ir jie tarė. Tarė ta prasme, kad žemės padalinimas turi būti pertvarkytas taip, kad bežemiai ir mažažemiai ja būtų aprūpinti. Tam tikslui reikėjo imti latifundijas — dvarus. Jie buvo nutarta imti ne dėl luomų neapykantos, bet del to, kad to reikalavo socialinis teisingumas, darbo žmonių ir visos šalies gerovė. 1919 m. sausio m. l. d., kada Vilniuje pasirode ginkluoti lenkai, o paskui juos sekė raudonoji bolševikų armija, grasindama užlieti visą Lietuvą, L. Kr. Demokratų partijos Centro Komitetas nusprendė reikalauti iš vyriausybės pradėti žemės reformą vykdyti, nelaukiant Steigiamojo Seimo. Tai buvo reikalinga daryti dėl to, kad kiekviena nutęsta diena stiprino pas mus bolševizmo laimėjimą. Tą savo sprendimą stengėsi įvykdyti per vyriausybę ar privačia presija, ar oficiale, pav., II Lietuvos konferencijoj; ir to pasiekė, nors, tiesa, ne nusistatymo ribose, bet dalinai, nes buvo įsakyta rūpinti kariškius žeme, nelaukiant Steigiamojo Seimo. Steigiamajam Seime l. kr. dem. turėdami savo daugumą galutinai savo nusistatymą įvykdė.

Skubios ir radikalios žemės reformos reikalavo ir kiti katalikų darbuotojai, neprigulį prie mūsų partijos, pav., žinomas mūsų mokslininkas ir publicistas A. Jakštas. 1920 m. „Draugijos N 5—6 pusl. 245 taip šiuo reikalu rašė: „Antras didžiausias Lietuvos turtas tai žemė. Dėja, ji nepergeriausia tarp piliečių tebėra padalinta. Didelausi jos plotai tebevaldomi neskaitlingo dvarininkų-lenkų būrio, o šimtai tūkstančių lietuvių neturi jos nei ketvirtainiškos pėdos... Taigi bendra visuomenės gerovė ir teisybė reikalauja greitos ir radikalios žemės reformos, kurią Seimas ir privalo įvykdyti...“

Kuo rėmėsi krikščionys demokratai spręsdami karpyti privatinę nuosavybę? Pirmiausia teisingumu: kam duodama gyvybė, kartu duodama ir tinkamo gyvenimo teisė. Žeme aprūpinus mūsų proletariatą, kartu ir toji teisė jam grąžinama. Antra, tėvynės, Bažnyčios ir visuomenės gerovė. Tos reformos nepravedus, grėsė didelis pavojus, jei ne visai pražūti, tai bent ilgiems metams, o gal ir amžiams. Pagalios svarbų vaidmenį čia vaidino ekonominis motyvas.

Savo nusistatymui krikščionys demokratai turėjo pagrindo ir Bažnyčios autoritetuose. Popiežija paskelbė teisėtos vyriausybės teises į žemės nuosavybę. Pagal jų mokymą „nuosavybės ribas nustato vyriausybė taip, kaip mano būsią naudingiau visuomenei, neklausydama išimtinai pačių savininklų balso“ (G. Ardant. Papes et pasysannes. Lenkų vertimas: „Papieże i Lud“. Warszawa. 1906 m. 35 p.). Ir patys popiežiai paskelbtąją teisę vykdo. Jau tryliktam amžiuje popiežių valstybėj susidarius nenormaliam žemės nuosavybės paskirstymui, savo noru pradeda jį tvarkyt popiežius Klemensas IV, leisdamas kiekvienam piliečiui dirbti savo naudai trečdalį visų neįsėjamų dvarininkų žemių. Tą įsakymą kartoja visa popiežių eilė: Sikstas IV, Julius II, Klemensas IV ir kiti. Rūpimoji mums to įsakymo vieta taip skamba: „Nuo šio laiko leidžiama visiems ir kiekvienam arti ir sėti tinkamoje sau vietoje ir laiku trečdalį visų apleistų žemių visoj Romos teritorijoj ir šv. Petro nuosavybėj, Toskanijoj ir Kampanijos pakraščiais, neatsižiūrint į tai, kam tos žemės prigulėtų; vienuolynams, kapituloms, bažnyčioms, ar pašventintoms vietoms, privatiniams ar viešiems įvairaus luomo ir stovio žmonėms. Pirma, vienok, paprašyt leidimo, nors žemėmis galima naudotis ir to leidimo negavus“

(G. Ardant. pusl. 85—86). Šiuo įsakymu popiežiai, tiesa, į nuosavybę bežemiams ir mažažemiams dvarininkų žemių nedavė, bet parodė, kad stambūs savininkai nėra absoliutūs savo nuosavybės viešpačiai ir kad valstybė gali be jų noro jų nuosavybę normuoti. Žemės klausimą riša savo valstybėje ir Pijus VI tam tikru motu propio 1783 m. sausio mėn. 25 d. ir Pijus VII. Visų tų popiežių raštai štai ką sako, kad 1) „Ypatinguose atsitikimuose tautos ir visuomenės reikalas turi būti statomas aukščiau asmenų reikalo, 2) stoja prieš absoliučios nuosavybės teisės supratimą ir 3) skelbia tą svarbų dėsnį, jog geriausias būdas visai žemei įdirbti ir apgyvendinti yra toks, kuriame pripažįstama mažumai teoretinės nuosavybės teisė — dominium eminens, paliekama naudojimo nuosavybės teisė — dominium utile — silpnosioms masėms. Tokis nuosavybės paskirstymas nedaleidžia žemės darbininkui — ūkininkui tapti didžiosios nuosavybės auka ir leidžia jam kartu dalyvauti savo darbo pelne. Yra tai amžinoji arba ilgų metų nuoma (emfiteusis), labai palaikoma dviejų paskutinių popiežių, naudojimo ir paveldėjimo teisė“ (G. Ardant... pusl. 39). Pijus VI tad ir VII dar ryškiau ir aiškiau nustatė valstybės teises į privatinę stambiųjų žemių plotų nuosavybę. Žemės klausimu kalbėjo ir Leonas XIII savo enciklikoje Rerum Novarum. Jisai toliau tęsė pradėtąjį savo pirmatakų darbą, su tuo tik skirtumu, kad jo pirmatakai, būdami ir valstybės valdytojais, rišo žemės klausimą praktiškai tik savo valstybės ribose, o Leonas XIII jau duoda visam pasauliui teoriją žemės nuosavybės klausimu ir nustato santykius tarp valstybės ir privatinės nuosavybės. Štai ką jis tuo reikalu sako: „Dievas, žemės Viešpats, atidavė naudoti žemę visai žmonių giminei; tai, vienok, nesipriešina asmenų nuosavybei. Nes Dievas atidavė žemę žmonijai ne ta prasme, kad visi be skirtumo būtų jos savininkai, bet tuo būdu, kad Pats neskirdamas žmogui bet kokios dalies valdyti, paliko teises tautų susitvarkymui ir žmonių rūpestingumui nustatyti ribas ir paskirstyti privatinę nuosavybę. Pagaliau, kaip ji būtų paskirstyta tarp asmenų, žemė nenustoja tarnavusi visuomenei, nes nėra žmogaus, kuris negyventų iš jos vaisių“ (Rerum Novarum).

Labai gražiai aiškina tą klausimą, kaip ir komentuodamas aukščiau paduotus Leono VIII žodžius, Vilniaus vyskupas dr. Jurgis Matulevičius (Biblioteka Dziel Chrzescijanskich. Kursa spoleczne. Chrzescijanska teorya prawa wlasnosci. Warszawa 1907 m. pusl. 93). Šiuo klausimu teks man jo mokslu daug pasinaudoti.

Pirmiausia del pačios nuosavybės. Kas ją nustatė ir kieno tai yra padaras? „Gamta, sako vysk. J. Matulevičius, neįvedė jokio turtų padalinimo. Dievas niekam nenuskyrė atskiros dalies. Žemė privalo būti visų žmonių maitintoja, turi tarnauti visai žmonių giminei. Kokia būtų vedama ūkinė tvarka, kokie nusistatytų ūkiniai santykiai, kaip būtų turtai padalinti, tas svarbusis tikslas niekad neturi būti atmestas, žemė niekad neprivalo nustoti buvusi visų maitintoja“ (Ten pat. pusl. 106).

Kas tad tą turto padalinimą nustato? Ar Bažnyčia? Ne! „Bažnyčia, rašo vysk. dr. J. Matulevičius, del savo dieviškosios kilmės, del savo dėsnių nepajudinamai pastovių iškyla virš visa to, kas mainosi žmonių susitvarkyme, teoretiniai abejingai žiūri į visas tvarkymosi formas, kokios laikų bėgyje vedamos į ūkiniai visuomeninę sritį, kiek jos tiesioginiai nėra priešingos gamtos įstatymams ir Evangelijos dėsniams. Tautos, gamtos įstatymų ir Evangelijos dėsnių nustatytose ribose, pačios gali tvarkytis, kaip jų išmanymu yra geriausia, o Bažnyčia, kiek gali, taikosi prietos tvarkos (Ten. pat. 99 pus.).

Tiesa, Bažnyčia nuosavybės srity pasilieka sau teisę tarti žodį, bet tik ten, kur „bus liečiami teisingumo dėsniai, kuomet bus rišama, kas teisinga, o kas ne, kas sutinka su gamtos įstatymu ir Evangelijos dėsniais, o kas jiems priešinasi. Tai aptars teologas moralistas. Kur eina kalba apie grynai medžiaginius klausimus, kas žmogui yra naudingiau, kas jam duoda daugiau naudos, kas sekmingiau veda prie gerovės — kompetentingai spręs ekonomistas. Jei paklausime, kokiais evoluicijos keliais ėjo ekonominiai ūkinis sutvarkymas? Kas jame yra pastovu ir nekintama, o ką laikas maino ir keičia? Kas yra amžina, o ką laiko sriovė nuplauja nuo žemės paviršiaus ir neša į užmiršimą? Atsakys sociologas istorikas“ (Matulevičius, 96 pusl.).

Svarbu dabar paimti Bažnyčios pasiliekamus sau rišti klausimus, būtent, kas žemės nuosavybės klausime yra nustatyta gamtos įstatymo, kas Evangelijos dėsnių, ir ko reikalauja teisingumas.

Kiek mūsų rišamasai klausimas liečia gamtos įstatymą, vysk. Dr. J. Matulevičius taip aiškina: „Jei nuosavybės teisę suprasime tokią teisę, kokią turi asmuo prie tam tikro konkretinio daikto, pav. fabrikantas prie savo fabriko, žemės savininkas — prie savo turtų, tai ji betarpiniai yra pozityvinė, žmonių teisė, priklausoma nuo laisvos žmogaus valios ir valstybių susitvarkymo, ir del to ji gali keistis; tik tarpiniai ar netiesioginiai yra tai gamtos teisė, kiek tai remiasi teisės dėsniais, kurią turi žmogus iš gamtos įsigyti sau turtų, nepriklausomai nuo bet kokių žmonių parėdymų“ (Matulevičius. pusl. 113).

Pažymėtina, tačiau, kad jei čia kalbama apie gamtos nustatytą nuosavybės teisę, tai ji čia neplėčiama ant visų daiktų. Gamtos įstatymas palaiko tik tą daiktų nuosavybę, be kurių žmogus, kaipo protingas asmuo, negali pasiekti sau nuskirto tikslo. Vienos rūšies turtai daugiau tinka savo įgimtimi privatinei nuosavybei, kiti gi bendrajai; daug yra ir tokios rūšies turtų, kad gali būti gerai naudojami ir privatinėse rankose ir bendrame valdyme“, rašo vysk. dr. Matulevičius (Ten pat. 110 pusl.). Tą patį, sako ir Leonas XIII savo enciklikoj Rerum Novarum. „Reikia atmesti ir nustumti socialistų dėsnį, sulig kuriuo valstybė turį užgrobti visą privatinę nuo-

savybę ir pakeisti ją visuomenės turtu.“ Tokiu būdu Leonas XIII atmeta tik pilną komunizmą, naikinantį visą privatinę nuosavybę. Dalinis gi turtų nusavinimas jo nėra neleidžiamas.

Bet ir tą gamtos įstatymo nustatytą nuosavybės teisę, valstybė turi pareigą normuoti išmintingais ir atitinkančiais teisingumo reikalavimams įstatymais (Metulevičius 120 pusl.). „Nuosavybės ribas tad iš vienos pusės apibrėžia gamtos, iš kitos žmonių įstatymas“ (Ten pat. pusl. 114).

Evangelija konkrečių nurodymų mūsų klausimui išrišti neduoda. Apaštalų laikais krikščionių tarpe randame komunistinio turtų valdymo būdų, bet randame ir nuosavybės. Apaštalai nuosavybės nesmerkia, bet randa ją tinkama; smerkia tik netikusį jos naudojimą. Bet už tai Evangelijoj randame viso gyvenimo bendrus pagrindus, kuriais galima rišti visi gyvenimo keliami klausimai. Jos paskelbtais meilės, teisingumo, pasiaukojimo dėsniais turi būti tvarkomas visas gyvenimas. Bažnyčia yra vienatinė teisėta ir neklaidinga Evangelijos mokslo reiškėja ir vykdytoja, tad jos mokslą ir praktiką nuosavybės ir žemės klausimu turime laikyti sutinkančiu su Evangelijos dėsniais. Jos mokslas yra Evangelijos mokslas. O kaip Bažnyčios galvos — popiežiai elgėsi ir mokino rūpimuoju mums klausimu, jau turėjom progos matyti pirmiau. Bažnyčia pati, kaip esu pirmiau minėjęs, į valdymo formų nustatymą nesikišą, palieka tai padaryt teisėtoms valdžioms, prisilaikant teisingumo ir gamtos įstatymų. Ji duoda mums bendrus nurodymus; tų gi nurodymų ribose pati visuomenė gali tvarkytis savo noru ir nusimanymu. Teisių ir pareigų nustatyme svarbų vaidmenį vaidina sąžinė. Bet „asmens reikalas, kuris rišasi su nuosavybe, gali sukelti godumą... kietą egoizmą; savininkas gali kenksmingai veikti visuomenę. Del to be sąžinės čia reikalingas ir kitas reguliatorius, stovįs visuomenės gerovės sargyboje. Juo turi būti valstybė: ji turi užbrėžti viršujes teisinės nuosavybės ribas (Matulevičius... pusl. 119).

„Jei saugojam savo namus nuo perkūno įtrenkimo, rašo toliau vysk. dr. J. Matulevičius, o mūsų laukus nuo vandens užliejimo, ar gi galime nieko nedaryti, matydami, kaip kapitalizmas griauja mūsų šeimininius židinius, išnaudoja silpnas moterų ir vaikų jėgas, didina proletariatą. Jei imame į savo rankas gamtos eigą, versdami sau tarnauti smarkiausias ir pavojingiausias gamtos jėgas, ar nieko neturėtumėm daryt su ūkinio gyvenimo reiškiniais? Visuomenė gali ir privalo paimti į savo rankas ūkinio gyvenimo eigą ir gamtos įstatymų ir politinio išmintingumo nužymėtose ribose valdyti ją sąmoningai ir tikslingai.

Sulig H. O. Pescho žodžiais: negera yra tavastybės tvarka, kurioje įsigyti bet kokios nuosavybės, tos teisės, kurios kiekvienas žmogus gauna iš gamtos, didžiumai yra negalimu, bergždžiu svajojimu; neteisinga ta tvarka, kurioje neskaitlinga žmonių saujelė turtėja ir gyvena visuomenės darbu; smerktinas, kas teisingai įgytų teisių neužsitikrina tinkamai.

Tokiu būdu valstybė turi pareigą budėti, kad kiekvieno teisės nebūtų laužomos; turi normuoti gamtos įstatymo nustatytą nuosavybės teisę išmintingais ir teisingais įstatymais; turi įvesti tvarką turtų padalinime ir jų naudojime, kad atatiktų savo tikslui, t. y. nebūtų priešinga teisingumui ir visuomenės gerovei, žodžiu: valstybė turi taikyti ir privesti prie harmonijos asmenų reikalą su visuomenės reikalu; turi būti tuo mechaniku, kuris pritaiko ratus prie visuomeninės mašinos ir leidžia ją į darbą. „Ne žmogaus įstatymas, kalba Leonas XIII enciklikoj Rerum Novarum, bet gamta davė žmogui asmens nuosavybės teises, tad vyriausybė neturi teisės jos panaikinti, bet tik galios naudojimą aprėžti ir taikyti su visuomenė gerovės reikalavimais.“ Tie, kurie valstybę veda, savo įstatymais ir parėdymais turi padaryti, kad iš paties valstybės sutvarkymo... pražydėtų gerovė, visuomeninė ir asmeninė.

„Svarbūs uždaviniai gula ant valstybės pečių bet kartu ir labai sunkūs, nes lengva peržengti ribą į vieną ar kitą pusę. Kaipo bendrą direktyvą filosofija stato tokį dėsnį reguliuoti nuosavybės teisei: Iš vienos pusės valstybė turi vaduotis dėsniais, nurodytais teisingumo ir gamtos įstatymų bei visuomenės gerove; iš antros gi, imti dėmesin kultūros laipsnį, ant kurio visuomenė stovi, santykius ir konjunktūras, kokie laikui einant šaly susidaro. Žodžiu, nuosavybės teisiniai — valstybinis sutvarkymas turi eiti su gyvenimo pažanga.

Jei ji stovi vietoje, kaip ąžuolas nepajudinamai, dažnai revoliucijos audra ją laužia ir parbloškia.“

„Iš to, ką esame pasakę, aiškėja toji pozicija, kokią yra užėmę krikščionys sociologai tame mokslų mišinyje, kokis mūsų laikais viešpatauja pažiūroj į valstybės vaidmenį ūkiniai — visuomeniniame tautų gyvenime. Individualizmas turi omeny tik asmenų gerovę, nebodamas visuomenės gerovės, o valstybei palieka tik nuosavybės sargo vaidmenį. Socializmas, priešingai, nori konfiskuoti asmenų teises visumos naudai, o nuosavybės teisės normavimą įduoda į valstybės rankas be jokių apribojimų. Katalikiškoji gi sociologija eina vidurio keliu: kiek deda valstybei pareigos saugoti asmenų teises, tiek reikalauja iš jos, kad tos teisės būtų normuojamos visuomenės gerove.

„Matome tad, kokią plačią dirvą nuosavybės klausime krikščioniškoji pasaulėžiūra, kaip praktikos taip ir teorijos srity, palieka žmonių savarankumui. Visa krikščioniškoji nuosavybės teorija yra apimta šiuose jau kartą minėtuose Leono XIII žodžiuose: „Dievas, žemės Viešpats, atidavė žemę naudoti žmonių giminei; tai vienok nesipriešina asmenų nuosavybei. Nes Dievas atidavė žemę žmonijai ne ta prasme, kad visi be skirtumo būtų

jos savininkai, bet tuo būdu, kad Pats neskirdamas žmogui bet kokios dalies valdyti, p a l i k o t e i s e s t a u t ų s u s i t v a r k y m u i i r ž m o n i ų r ū p e s t i n g u m u i n u s t a t y t i r i b a s i r p a s k i r s t y t i p r i v a t i n ę n u o s a v y b ę. Pagaliau, kaip ji būtų, paskirstyta tarp asmenų, žemė nenustoja tarnauti visuomenei, nes nėra žmogaus, kuris negyventų iš jos vaisių.“ K r i k š č i o n i ų t i k y b a b r ė ž i a m u m s b e n d r a s l i n i j a s, k u r i o m i s m e s t u r i m e v a d u o t i s n u o s a v y b ė s k l a u s i m e; j i s m u l k m e n ų n e l i e č i a. Ji yra kaip saulė, kuri savo dėsniais, it spinduliais, nušviečia žmogui turimą prieš akis erdvę, kad galėtų be pavojaus žengti pirmyn, o jo širdy kuria meilės ugnį ir teisingumo nuovoką; tuomi duoda jam pajėgos eiti pirmyn drąsiai ir sąmoningai. B e t t a š v i e s a n a u d o d a m a s i s, ž m o g u s p a t s t u r i i e š k o t i s k e l i o, t o s p a j ė g o s s u s t i p r i n t a s t u r i š a l i n t i v i s a s r a n d a m a s k e l y j e k l i ū t i s. Remdamies ūkinio gyvenimo faktų observacija, tiriant uoliai praeitį ir dabarties būklę, turime patys ieškotis būdų ūkiniams klausimams rišti tokiu būdu, kad vis arčiau artintumės prie nurodytų Evangilijoj idealų; turime taip susitvarkyti, kad vis ryškiau ir galingiau įsigalėtų žemėje dangaus karalystė ir jos teisingumas“ (Matulevičius... pusl. 119—122).

Reikėtų dabar padaryti iš viso, kas buvo pasakyta nuosavybės klausimu bendrai ir žemės — konkrečiai, išvadas, bet deduosi tai nereikalinga po tokių gražių ir aiškių vysk. Dr. J. Matulevičiaus žodžių. Tuo tikslu ir ilgesnę jo rašto ištrauką esu padėjęs.

L. kr. demokratams tenka girdėt įvairių priekaištų del jų nusistatymo žemės klausimu. Kai kas mėgina abejoti net apie jų krikščioniškumą. Bet tai gali daryti tik tie, kas menkai žino katalikiškos teologijos, nenusimano krikščioniškosios sociologijos, o į gyvenimą nesugeba toliau pažvelgti, kiek po savo kojų mato. Rimtos, tiesa, jų šiuo reikalu planų kritikos nieks nė nepatiekė. Mėginta buvo tik publicistiniais straipsniais, siaurų partinių išrokavimų pagimdytais, sukelti žmonyse abejojimo ir nepasitikėjimo. Mes, vienok turėdami tvirtą tiesos pagrindą po kojų, į visa tai nekreipėm dėmesio. Kame tiesa, parodys ateitis, ir ne žodžiai, bet darbai.

Dar gali būti neaiškumų del nusavintinų dvarų žemių atlyginimo. Bet ir tas klausimas Kr. Dem. partijos programoje buvo aiškiai nušviestas, būtent, kad už teisingai įgytas dvarų žemes turi būti atlyginta. Šių metų konferencijoj jie tą klausimą nuodugniai aptarę tą bendrąjį pasakymą detalizavo šitaip: 1. imamos žemės iš ūkių ligi 200 dešimtinių turi būti apmokėtos vietos kaina, ir 2. imant žemės virš normos reikia laikytis atlyginimo principo, atsiskaitant, tačiau, iš to atlyginimo visus tuos nuostolius, kokius tų dvarų savininkai yra padarę Lietuvai ekonomijos, kultūros ir politikos srity.

Kr. demokratai netiki, kad perdideli turtai galima būtų įgyti teisingu keliu, juo labiau, jei atsiminsim, kad darbas gali būti jei ne vienatiniu, tai bent svarbiausiu turtų įgyjimo šaltiniu (Plačiau apie tai galima rasti: kun. Blanc. Etudes sociales, procedees de Rerum Novarum. Lyon. Vitte 1897 m. pusl. 177, 209, 210, 226 ir toliau). Turtus įgyjant daugelio dvarininkų ne tiesiais keliais eita. Dėl to tad krikščionys demokratai ir skiria ūkius ligi 200 deš t. y. tokius, kuriuos galima teisingu būdu įgyti ir tiems atlyginti skiria vietos kainą; iš antros pusės, dvarus didesnius kaip 200 deš., kurių savo darbu ir teisingu būdu vargu bau galima įgyti; tiems taip pat. kr. dem. skiria atlyginimą, bet jau su tos ar kitos rūšies apribojimu. Krikščionys demokratai tad šiame klausime prisilaikė griežtai teisingumo dėsnio. Bet tas pats teisingumas reikalauja ir padarytų nuoskaudų atlyginimo. Lietuvių tautai ir valstybei Lietuvos dvarininkai padarė nuostolių aibių aibes: skriaudė mus ir dirbo mums nuostolius visose gyvenimo srityse: kultūros, ekonomijos ir politikos. Nieku tad nenusidėję, išskaitysim iš jiems priklausomų sumų už žemę jų padarytus mum nuostolius.

Darbinikų klausimas

Bet žemės klausimo rišimas, kuris dar nėra įgyvendintas, darbininkų būklės nepagerina, o tuo patim teisingumo neįveda ir bolševizmo pavojaus nepašalina. Reikėjo tad imtis tiesioginiai jų būklę gerinti, naikinant visus neteisingumus ir išnaudojimus, kokius reikia kentėti darbininkams. Daugiausia pas mus buvo ir dar yra išnaudojami ir varginami dvarų darbininkai. Jie tikrai, Leono XIII žodžiais tarus, „veda nevertą žmogui gyvenimą, nes... turtuolių saujelė uždėjo jiems kuone vergų jungą (Rerum Novarum). Ir to paties Leono XIII žodžių padrąsinti, kad „reikia jiems duoti greitos ir sekmingos pagalbos“ (Ten pat.), kr. demokratai stojo jiems tą jungą lengvinti ir gelbėti nuo išnaudojimo. To darbo pagrindan jie padėjo tuos principus, kuriuos darbininkų klausime paskelbė vysk. Ketteleris, gr. de Mun, dr. Decurtinsas, Leonas XIII savo enciklikoje R e r u m N o v a r u m ir kiti katalikų šioj srity darbuotojai.

Toks kr. demokratų nusistatymas ir darbas daug ko pasiekė: pirmiausia, pavyko žymiai pagerinti darbininkų būklę; antra, labai susilpninta bolševikų įtaka darbininkų tarpe; trečia, darbininkai pamatę tuos darbus įsitikino, kad tik katalikai — jų gynėjai — gali jiems vargą sumažinti; tokiu būdu pašalinta Bažnyčiai ir tėvynei gręsiantis pavojus ir teisingumui nutiestas kelias į mūsų santykius.

Ūkininkų klausimas

Del tokio kr. demokratų toje audringoje gadynėje nukreipimo pirmoj eilėj savo darbų į darbininkų pusę, kr. demokratų priešininkai pradėjo skelbti, būk jie esą tik darbininkų šalininkai, būk jiems tik darbininkai rūpį, būk siundą darbininkus prieš ūkininkus ir dėl to ūkininkams būk negalima dėtis prie krikščionių demokratų partijos. Tiesa, jei ir taip būtų, mums tai negarbės nedarytų, bet kadangi tai yra netiesa,

skaitau pareiga tą klausimą plačiau nušviesti, kad tokioms neteisingoms informacijoms užkirsti kelią.

Atsakymą į tuos neteisingus priekaištus galima rasti čia pat toje vietoje, kur kalbama plačiau apie mūsų obalsį „liaudžiai per liaudį".

Kr. demokratai, sekdami Leono XIII nurodymais, savo darbą plečia darbo žmonių tarpe. Darbo žmonėmis jie supranta tuos žmones, kurie gyvena ne iš kapitalo, bet savo darbu, vadinasi: darbininkai, ūkininkai ir darbo inteligentija, t. y. tuos, kurie reikalingi pagalbos, o ne priežiūros, kaip sako Liberatore. Jie, pasistatę savo tikslu pagerinti darbo žmonių būklę Kristaus mokslo dėsniais, atkreipė pirmiausia dėmesio į mūsų ekonominio gyvenimo ligas. Lietuvoj, kaipo žemės ūkio krašte, ekonominio gyvenimo pagrindu yra žemė. Nuo tikslaus žemės ir ūkininkų gyvenimo sutvarkymo priklauso Lietuvos ekonominė ateitis. Del to daugiausia ir pirmiausia kr. demokratai atkreipė dėmesio į žemės valdymo pertvarkymą. Jų tikslas — didžius žemės plotus — dvarus, del žinomų visiems motyvų, išdalinti bežemiams ir mažažemiams ir juos tokiu būdu padaryti ūkininkais. Toliau mūsų valstybės ekonominis gyvenimas, o tuo patim ir politinis, ankštai surištas su ūkininkų gyvenimu; skurs ūkininkas, skurs ir valstybė, turtingai gyvens ūkininkas, bus turtinga ir valstybė. Ar gali tad kr. demokratai dėl tokių savo pažiūrų į tą klausimą ir tikslų išleisti iš savo darbuotės ūkininkus? Nieku būdu. Tokį priekaištą jiems gali daryti tik ar žmonės blogos valios, ar nežiną jų tikslų ir darbuotės. Juk siekiant tikslo reikia imtis ir tinkamų jam pasiekti priemonių. Toji priemonė ir yra esamieji ir būsimieji ūkininkai. Tik dirbant jiems ir su jais bus pasiektas pagrindinis Kr. Dem. partijos tikslas. Ir krikščionys demokratai ne tik žada, bet dirba ūkininkų naudai. Neteks čia kalbėti apie jų organizavimą į Ūkininkų Sąjungą. Tas visiems yra žinoma. Priminsiu tik keletą žingsnių padarytų jų reikalu St. Seime. Kitų St. Seimo frakcijų, rišant žemės klausimą, norėta lygiai ūkininkai su dvarininkais varžyt. Kr. demokratai tam pasipriešino ir turėdami savo didžiumą ta varžymą atmetė. Ūkininkas savo ūkyje laisvai valstybės nevaržomas gali šeimininkauti. Nusavinimo įstatymu norėta kitų frakcijų paliesti ir ūkininkai, būtent: atimt, kaip iš dvarininkų, miškus, durpynus, ežerus ir t. t. Krikščionys demokratai to nedaleido padaryti. Socialistai liaudininkai demokratai ir valstiečių sąjunga reikalavo ir reikalauja palikti žmonėms tik po 50 deš. (100 margų) žemės. Iš visų, kas turi daugiau žemės, paimti į žemės fondą bežemiams ir mažažemimas žeme aprūpinti. Kr. dem. matydami, kad tokis nusistatymas palies nemaža ūkininkų, ir antra, kad kultūriniai ūkiai gali būti vedami tik turint žemės daugiau, nusprendė ir pravedė, kad žemės turi likti savininkams 70 deš. (140 margų).

Ūkio kultūrai pakelti reikalinga ūkyje vartoti tobuliausi žemės dirbimo įrankiai ir įvairios trąšos. Ūkininkas galės tai vartoti tik tada, kada prieinamomis kainomis galės visa tai įsigyti. Del mūsų vartojamos valiutos kritimo gabenamieji iš užsienio tie daiktai labai pabrango. Kad juos bent kiek papigint, St. Seimo nuo jų tapo nuimtas muito mokestis. Ūkininko gerovei pakelti reikalinga taip sutvarkyti mokesčiai, kad mokesčių našta jam būtų pakeliama. Tam tikslui atsiekti kr. demokratai veda prie to, kad būtų sumažinti žemės mokesčiai, o valstybės iždo įeigoms padidinti — pakelti kiti mokesčiai, pav. prabangos daiktams, įvedant progresyvinį mokestį nuo pelno, kapitalų ir t. t. tuo pat metu paliuosuojant nuo ančdėlių visiems būtinus daiktus, kai druska, dėgtukai ir kitus. Jei tai dar nepadaryta, tai viena dėl to, kad St. Seimas savo darbo neužbaigė, o antra, kad gyvenam sunkius karo metus, kada reikalingas visų pajėgų mobilizavimas ir tam tikri visų gyvenimo sričių apsunkinimai. Žodžiu St. Seime kr. demokratai ūkininkų reikalus gina visur, kur tik jie yra šiokiu ar kitokiu būdu liečiami.

Antra, ūkininkų reikalais rūpintis verčia krikščionis demokratus ir jų nusistatymas prieš luomų kovą. Ūkininkus apimti savo darbuote, vadinasi, yra demokratų principinis klausimas. Luomų kova jų nusimanymu yra pragaištinga ir ekonominiam ir politiniam Lietuvos gyvenimui, ir antra, be nuostolių nieko gero tiems kovojantiems luomams neneša. Naminis karas greičiau pražudo valstybę, negu karas su svetimu priešininku. Kr. demokratai, stovėdami ant meilės, brolybės ir sutartino sugyvenimo pagrindo, negalėjo prileisti du didžiausius Lietuvos luomus — ūkininkus ir darbininkus — sukurstyti į savitarpį karą. Veda juos į tą karą tie, kas juos organizuoja į atskiras politines partijas luomų pagrindais (Profesinių sąjungą čia neliečiu, kadangi tik tais pagrindais suorganizuoti jie gali savo tikslo pasiekti). Tik bendras vienoj politikos organizacijoj darbas suteikia progos abiems luomams geriau pažinti bendrus ir skirtinus reikalus, rasti nesusipratimų priežastis, jas pašalinti, nusistatyti sugyvenimo sąlygas ir prieiti prie bendro kūrybos darbo, prie savo gerovės kėlimo. Del to krikščionys demokratai atmetė socialdemokratų, žemdirbių ir tautos pažangos partijų kelią spiesti į savo partijas žmones atskirais luomais, bet ryžosi jungti prie bendro politikos darbo ūkininkus ir darbininkus bendrai. Sunkus tai darbas. Reikalinga daug takto, atsargumo ir pasišventimo, kad tas darbas pavyktų ir reikalingų vaisių duotų. Ypač sunkus del to, kad perdaug šiandien yra įsiubuotas luominis egojizmas, kad perdaug neteisybės gyvenime reiškiasi. Jie, tačiau, tų sunkumų nepaiso ir tikisi šiuos du luomus sujungt į vieną šeimą, kur meilė ir teisingumas viešpatautų. Tokia šeima sudarys tokią pajėgą, kuria jie ne tik savo reikalus apgins, bet bus tikra ir tvirta atrama ir valstybei nuo visų jai gresiančių pavojų, bus ta pajėga, kuri prives mūsų visuomenę ir valstybę prie laimingos ateities. Tos pastangos nėra svajonė, jos prie tvirto pasiryžimo ir planingo vedimo atsiekiamos. Turime ir pavyzdžių. Žinomas Prancūzijos visuomenės darbuotojas ir kr. demokratų vadas L. Harmel, vadinamas darbininkų tėvu, o Vokietijos-Schorlemer Alst, vadinamas ūkininkų karalium, savo dirbamose apy-

gardose, dirbę panašiu tikslu — jungti darbininką su ūkininku, ar kitu darbdaviu, savo tikslo atsiekė. Ten jau tarp darbininko ir darbdavio nebėra kovos: visi dirba išvien savo ir visuomenės gerovei.

Klausimas dar lieka, kodėl krikščionys demokratai pirmiausia atkreipė dėmesio į darbininkus, kodėl jiems daugiau energijos dėjo? Delto, kad darbininkuose buvo daugiau vargo ir skurdo, jie daugiau neteisingumo buvo slegiami, negailestingai buvo išnaudojami. Krikščioniškoji meilė ir teisingumas reikalavo jiems pirmiau ranką ištiest. Tai viena, o antrą, darbininkuose bolševizmas sau ieškojosi pamato, jais norėjo remtis ir savo tvarką, ar, teisingiau pasakius, netvarką Lietuvoj įvesti. Jie atbalsio daugiausia juose rasdavo, nes jiems daugiausia tekdavo neteisybės ir vargo patirti. Jų būklę gerinant, turėjo išnykti ir bolševizmo pavojus. Todėl krikščionys demokratai Bažnyčios ir tėvynės meilės verčiami pradžioje daugiau dėmesio į darbininkus kreipė, vienkart nepamiršdami ir ūkininkų. To nepadarę, būtų leidę skaudžioms nelaimėms paliesti ir ūkininkus ir darbininkus, tėvynę ir Bažnyčią. Manau, kad kiekvienas išmintingas žmogus, sugebąs plačiau žiūrėti į žmonijos reikalus, nekitaip pasielgtų.

Sąlygoms pagerėjus ir pavojui išnykus, krikščionys demokratai lygiagrečiai galės savo pajėgas abiems luomams aukoti ir savo organizacijoms tarnauti. Nes ir ūkininkas ir darbininkas yra tas pats darbo žmogus, kuris savo pūslėtomis rankomis duonos kąsnį pelnosi. Ir ūkininkas ir darbininkas yra vienų ar kitų išnaudojami, ir vienam ir kitam dažnai vargas į akis pažvelgia. Tad vieni ir kiti reikalingi pagalbos.

Del to tad kr. demokratai ir statosi savo pirma užduotim darbą ir kovą už liaudies teises, už žemesniųjų luomų gerovę. Tuomi kr. demokratai tikisi sustiprinti liaudyje tikėjimą ir ankštai jį surišti su Bažnyčia. Bet to darbo jie imasi ne tik tuo tikslu. „Jeigu net liaudis ramiai kentėtų, jei atsidavusi Dievo valiai Bažnyčioje ieškotųsi sau paguodos ir nuolatos siųstų prie Dievo sosto savo ašaromis laistomus prašymus, jei ir socializmas negrąsintų mūsų tikėjimui, tai ir tuomet krikščionys demokratai vardan teisingumo ir krikščionybės ir krikščioniškosios tvarkos keltų protestą ir kovą prieš tas neteisybes. Nes krikščioniškoji visuomenė, jų manymu, nėra ta visuomenė, kurioje asmenys ir šeimos pripažįsta Kristų karaliumi, bet ta, kurioje visa grindžiama krikščionybės dėsniais, kurioje pati organizacija saugoja mažyčių ir silpnųjų teises, gina nuo priespaudos ir palengvina jiems vis daugiau ir plačiau naudotis civilizacijos gėrybėmis“ (Kun. Naudet. Democratie ... 38 pusl.). Teisingai tad krikščionys demokratai vadina save krikščionimis, nes jie, norėdami visuomenėje įvesti Kristaus paskelbtą moralę, lygybę ir brolybę, dirba perdėm krikščioniškąjį darbą.

Bet darbas liaudžiai ir jai tarnavimas nėra krikščioniškajai demokratijai vienatinis. Krikščioniškoji demokratija stovi virš darbininkų judėjimo. Darbininkų judėjimas yra vien tik demokratinio judėjimo dalis, nors vis dėlto svarbi dalis. Kr. demokratija telkia savyje visą darbą, kurio tikslas įvesti į visuomeninę ir ekonominę santvarką teisingumo ir meilės dėsnius. Tik išgydžius visuomenę gali pagerėti ir darbininkų būklė. Iš kitos vėl pusės pataikavimas ir rėmimas vieno luomo su kitų luomų skriauda yra pragaištingas tam pačiam luomui.

Liet. Kr. Demokratų partijos charakteris

Belieka man dar paliesti klausimą, ar Kr. Demokratų partija yra visuomeninė ar politinė organizacija.

Del pirmo. Demokratija senovės filosofų supratimu turėtų būti grynai politinio pobūdžio. Graikų filosofai, kurie pirmi tą žodį pavartojo, suprato jį kaipo sąvoką, reiškiančią tam tikrą valdžios formą, kurioje pati liaudis tiesioginiai ar per savo atstovus valdosi. Taip ją suprato ir šv. Tomas Akvinietis su visais scholostikais teologais. Jis demokratiją vadina žmonių valdžia — D e m o c r a t i a i d e s t p o t e s t a s p o p u l i. Bet pastaraisiais laikais į demokratiją pradėta žiūrėti, kaipo į organizaciją pirmoj eilėj visuomeninio pobūdžio, ir ją vaizduotis, kaip tokį visuomenės suorganizavimą, kuriame visos visuomenines, teisinės ir ekonominės pajėgos grupojasi ir derinasi, kad pakeltų žemesniųjų luomų gerovę.

Demokratijos tad tiesioginis tikslas nėra politikos tikslas, nėra vien tik rūpesnis valdžios formomis. Tą dalyką ji liečia tik tiek, kiek reikalinga savo visuomeniniam tikslui pasiekti. Visuomeniniai klausimai joje viršija visus kitus klausimus. Del to demokratijos programa ir mokslas yra socialinio — ekonominio pobūdžio. Kalba ir kovoja demokratija už visuotiną balsavimą, už decentralizaciją, už tą ar kitą valdžios formą tik del to, kad mato tame tinkamas ir būtinas priemones pasiekti savo tikslui — darbo žmonių būklei pagerinti. Ir tai aiškiai matyti iš paties L. Kr. Dem. partijos tikslo: „Sutvarkyti visą Lietuvos gyvenimą Kristaus mokslo dėsniais d a r b o ž m o n i ų b ū k l e i pagerinti“ (Žiūr. kr. dem. par. programa).

Aiškindami tą tikslą plačiau, jie nei kiek nuo jo tikrosios prasmės nenutolsta. Ten rasim, pav., tokių išsireiškimų: „Krikščionys demokratai, matydami didį darbo žmonių skurdą, jau seniai pradėjo rūpintis vargdieniais“, „krikščionis demokratas vargdienių užtarytojas.“ Bet aiškiausia tai matytis iš ten, kur jie aiškina, kodel jie yra demokratais. Ten sakoma, dėlto jie yra demokratais, jog: „mokina ir reikalauja, kad v i s i žmonės galėtų gerai ir patogiai gyventi. Kadangi daugiausia vargsta ir skursta kapitalistinės tvarkos slegiami darbo žmonės, tad krikščionys demokratai stengiasi p i r m ų p i r m i a u s i a pagerinti jųjų būklę“. Štai jų tikslas: — visų žmonių gerovė, o pirmoj eilėj dėl pirmiau nurodytų priežasčių — darbo žmonių gerovė. Išdėstę savo tikslą, toliau tęsia, kokiomis priemonėmis tai galės pasiekti. Tuo reikalu ten pat taip rašo: „Tai galės padaryti tada, kai darbo žmonės dalyvaus šalies valdyme, kai jie patys valdysis.“ — Vadinasi, tikslas bus pasiektas įvedus tam tikrą

tinkamą tikslui pasiekti priemnę — politinį šalies sutvarkymą. Politika belieka tik priemonė. Plačiau ir aiškiau tai išdėsto toj pačioj knygutėj, kur kalba apie reikalus. „Visiems yra žinoma, rašoma ten, kad nuo to, kaip yra sutvarkytas šalies gyvenimas, kokia joje yra tvarka, kas tą šalį valdo, pareina geresnis ar menkesnis žmonių gyvenimas. Jei gera bus valdžia, ji tinkamai galės šalį valdyti, tada netrūks duonos, nebus netvarkos, darbo žmonės nevargs, nes neleis jų apgaudinėti ir išnaudoti; žmonės galės būti aprūpinti žeme ir t. t.; valdžia rūpinsis, kad mokyklos būtų tinkamai sutvarkytos, kad jose vaikai tinkamai gautų mokslo šviesos, kad tikėjimo rekalai nebūtų persekiojami, kad nebūtų varžoma laisvai meistis ir tikėti, kaip tai daroma ten, kur šalies sutvarkymas yra netikęs, netikusi valdžia. Kaip matote, nuo šalies sutvarkymo ir nuo jos valdžios pareina visa žmonių gerovė.“ L. Krikščionys Demokratai pasistatę, tokiu būdu tikslu — darbo žmonių gerovę, o priemone — politiką, negalėjo sutikti su betkokiu politiniu šalies sutvarkymu. Jie turėjo pasirinkti tokį šalies sutvarkymo būdą, kuriuo lengviausia būtų tas tikslas pasiekti. Toks sutvarkymas yra respublikinis, kuriame patys žmonės dalyvauja, su tolimesnėmis išvadomis ir pasėkomis. Tuo reikalu panašiai pasistatę yra ir kitų kraštų krikščionys demokratai, pav. Prancūzijoje kr. dem. savo suvažiavime Reimse 1896 m. nusprendė štai ką: „Krikščionių demokratų srovė, manydama, kad visuomeniniai reikalai yra didesnės reikšmės, negu kiti, palieka savo skyriams laisvai nusistatyti, imtis politikos darbo, ar ne. Bet, jei bet kuris jų imasi politikos, turi aiškiai stoti ant demokratinės respublikos pagrindo.“

4. Bendrosios išvados

L. kr. demokratai tokiu būdu dirba Bažnyčios darbą, nes tuo keliu eidami jie stipriai sujungs žmones su Bažnyčia, nes visuomenės santykius sutvarkys krikščioniškaisiais dėsniais. Ji sukurs Bažnyčios esmybės ir laisvės erą, pagrįstą tikybinės sąžinės pagerbimu. Jie dirba tėvynės darbą, nes vesdami luomus prie broliško sugyvenimo užkerta kelią pragaištingam naminiam karui, o socialinėmis reformomis nustobuoja reikalingą ramybę, kaipo būtiną sąlygą politinei, ekonominei ir kultūrinei Lietuvos gerovei ir kilimui. Jie rūpinasi darbo žmonių gerovę sukurti, nes šalindami iš mūsų ekonominių ir politinių santykių visas neteisybes, nuims nuo darbo žmonių tą „kuo ne vergų jungą“, kurį dirbančiųjų luomui uždėjo nedidelė turtuolių saujelė“ (Leonas XIII. Rerum Novarum) ir patieks jiems prideramas žmogaus vertybei gyvenimo sąlygas.

Daug kas mūsų, kr. demokratų, nesupranta, ar nenori suprasti. Jiems, papratusiems rūpintis vien savo siaurais egoistiniais reikalais, nesugebantiems plačiau pažvelgti į visuomenės reikalus, nemokantiems suderinti krikščioniškojo mokslo su visuomenės mokslais, nesekusiems garsųjų katalikų vadų toje srityje darbuotės, neįstengusiems dar lig šioliai nusikratyti rusų mokyklos jų protui uždėto kiauto mūsų darbuotė atrodo perdrąsi ir pavojinga. Jie stengiasi įvairiais būdais nesirinkdami priemonių mus diskredituoti, kliudyti mums darbą dirbti, šmeiždami ir įvairioms vyriausybėms įdavinėdami. Bet veltui jų pastangos. Nenusigandom atstatyti krūtinės bolševizmo audrai, kuri sudarė rimto pavojaus visam pasauliui, nenusigąsim ir tos žmonių saujelės, mėginančios kitokiais būdais mūsų darbą sutrukdyti. Mūsų visuomenė ir Bažnyčios vyriausybė įvertins mus sulig mūsų darbu. O mūsų darbai nesiskiria nuo mūsų kitų kraštų idėjos draugų; gr. de Muno, dr. Decurtinso ir kitų. Jiems teko pergyventi tokius pat iš savųjų tarpo priekaištus ir užmetinėjimus. Bet visuomenė juos pagerbė, o popiežius Leonas XIII tam tikromis brevėmis jų darbuotę pagyrė. Pačiam Leonui XIII teko girdėti tokių pat priekaištų. Jis viena teatsakė: „Ko gi tad norite, ar kad darbo žmonės įduočiau socializmui ir revoliucijai?“ Tais pačiais žodžiais mes galim atsakyti ir savo priešininkams, kurie už mūsų vedamas griežtas socialines reformas mus vadina bolševikais, kurie drįsta mus vadinti nebe katalikais: „Ko gi tad norite, ponai, ar kad Lietuvą atiduotumėm socializmui ir bolševikų revoliucijai, ar kad, neišeidami iš sustingusiųjų konservatizmo formų, pražudytumėm ir Bažnyčią ir tėvynę? Atminkite, ponai, tuos labai teisingus vyskupo Matulevičiaus žodžius — kad valstybės tvarka (konkrečiai nuosavybės) turi eiti pažangos keliu; jei ji stovi, kaip ąžuolas nepajudinamai, revoliucijos audra ją laužo ir parbloškia. Nekirskit šakos, ant kurios patys sėdite, ir nerenkite nelaimės ne tik sau, bet ir visai šaliai, kuriai norite vadovaut.“

Mūsų kelias tai Lietuvos gerovės kelias, tai kelias, nurodytas enciklikų G r a v e s d e c o m m u n i ir R e r u m N o v a r u m. Mes, eidami su mūsų Bažnyčios vadais ir visuomene, neabejojam, kad nueisim teisingu keliu tik prie Bažnyčios, tėvynės ir darbo žmonių gerovės ir laisvės. Daugiau mes nieko ir nenorim.

JAQUES MARITAIN

KRIKŠČIONYBĖ IR DEMOKRATIJA

(PABAIGA)

Tikroji demokratijos esmė

Idėjos ir aspiracijos, apie kurias aš ką tik kalbėjau, apibūdina žmogaus ir visuomenės demokratinę dvasią ir jų demokratinę filosofiją. Tos idėjos susiformavo profaniškoje sąmonėje, būdamos evangeliškojo, pasaulį veikiančio fermento įtakoje. Kaip absurdiškiausių istorinių prieštaravimų išdava, jos buvo angažuotos XIX amžiaus eigoje, ypač Europoje, vadinamosios minties išsilaisvinimo filosofijos, kuri tuštinte tuštino jų turinį, neigė ir jas pačias, mokslo vardu pasišaudama „užgesinti žvaigždes", o iš žmogaus-padaryti besielę bezdžionę, kurioje tėra įsikūniję zoologinių kitėjimų atsitiktinis susibėgimas. Tačiau šios idėjos ir aspiracijos, pačios savy, buvo ir liks savo esme susietos su krikščioniškuoju apreiškimu ir jo slėpiningai skatinančia akcija, kuri reiškiasi profaniškos sąmonės gelmėje ir paciame pasauly.

Štai kodėl aš esu pasakęs, jog demokratinis pasistūmėjimas pasireiškė istorijoj, kaip evangeliškos inspiracijos manifestacija laiko tekmėje. Valstybės vyrai tatai gerai supranta ir šiandieną, gindami demokratiją, ne be pagrindo primena mums Kalno Pamokslą. Prezidentas Roosveltas savo 1939 m. sausio 4 d. pranešime pabrėžia, kad demokratija, žmogaus asmens gerbimas, laisvė, geras tarptautinis pasitikėjimas turi tvirčiausius pagrindus religijoje, o demokratija šiai pastarajai duoda geriausių garantijų. Taigi galima sakyti, yra „davęs moralinės filosofijos atsikūrimo apybraižas, kurių laikytis yra demokratijų pareiga, jei jos nori pergyventi susidariusią krizę"[1]. Kiek vėliau jis teigė, jog „Jungtinės Tautos nori veikti ta kryptimi, kad būtų įgyvendinta tokia tarptautinė tvarka, kur Kristaus dvasia vadovautų žmonių ir tautų širdims"[2].

Savo ruožtu buv. JAV viceprezidentas H. A. Wallace savo reikšmingoje 1942 m. gegužės 8 d. kalboje pareiškė: „Laisvės idėja kyla iš Biblijos, iš jos ypatingo žmogaus asmens vertės pabrėžimo. Demokratija yra vienintelė ir tikra krikščionybės politinė išraiška"[3]. Chateaubriandas savo gyvenimo pabaigoje yra išreiškęs panašią mintį. O H. Bergsonas savo veikale — Les Deux Sources de la Morale et de la Religion teigė tą patį, nes respublikoniniam šūky „esmingiausia yra brolybė" ir del to privalu pasidaryt išvadą, jog „demokratija savo esme yra evangeliška". Moderniojo pasaulio nelaimei ir sumišimui, Rousseau ir Kantas įvilko šitas idėjas į sentimentalines ir filosofines formules. Tačiau visi žino, „kiek Kantas yra skolingas pietizmui, o Rousseau — protestantizmui ir katalikybei, kurias jis abi drauge jungė"[4]. Demokratijos idealo šaltinių privalu ieškoti ne Kanto ir Rousseau filosofijoje, bet žymiai ankstyvesniuose amžiuose.

Demokratinė dvasia ne tik kyla iš evangeliškos inspiracijos, bet be jos negali nė išsilaikyti. Norint išsaugoti tikėjimą, jog žmonija žengia pirmyn, nepaisydama istorijos, ypač nūdienės, daromų mėginimų nuvilti žmogų, norint išlaikyti tikėjimą į žmogaus asmens ir žmonių bendruomenės kilnumą, į žmogaus teises ir teisingumą (tai iš esmęs yra dvasinės vertybės); norint turėti ne formulėse, bet realybėje tautos kilnumo pajautimą ir jo gerbimą (tai yra tolygu dvasiniam kilnumui ir suprantama tik tam, kuris visa tai moka mylėti); norint palaikyti ir sugyvinti lygybės jausmą, nenusmunkant į niveliuojamąjį sulyginimą; norint gerbti autoritetą, kartu žinant, kad jo nešiotojai yra tokie pat žmonės, kaip ir tie, kuriuos jie valdo, bet iš kurių per tautos sutikimą jie turi pavedimą būti jų atstovais; norint tikėti teisės šventumu ir tikru dorumu, tikėti, jog per ilgesnį laiką bus pasiektas politinis teisingumas, nežiūrint melo ir prievartos skandalingų laimėjimų; norint pasitikėti laisve ir brolybe — reikia turėti herojinę inspiraciją ir herojinį tikėjimą, kurie stiprina ir gaivina protą, o taip pat žinoti, jog tą inspiraciją ir tą tikėjimą yra įdiegęs pasauly ne kas kitas, kaip Jėzus iš Nazareto.

Palyginkime su visu tuo milžinišką gyvulišKumo, egoizmo ir slypinčio barbariškumo naštą, kurią velka savyje žmonės ir kuri padaro socialinį gyvenimą taip klaikiai atitolusį nuo jo kilniausių ir tikriausių tikslų; atsiminkime ir tą faktą, kad instinkto ir neracionalių jėgų dalis yra kur kas didesnė sutelktinėje egzistencijoje, negu individualinėje. Prisiminkime taip pat, kad tuo pačiu metu, kada tauta žengia istorijon, reikalaudama pripažinti jos socialinį ir politinį subrendimą, labai dar platūs žmonių sluoksniai tebėra nesubrendusių būklėje ar tebekenčia nuo laiko eigoje susidariusių liguistų kompleksų. Kitaip sakant, šie sluogsniai sudaro tik užuomazgą civilizacijos vaisiaus, kurį vadiname tauta. Be to, atsiminkime dar tai, kad, norėdama naudotis subrendusio asmens laisvėmis, bet nenorėdama subankrutuoti, tauta turi sugebėt veikti kaip subrendęs asmuo. Šita prisiminus bus aišku, kad nėra praėjęs dar tas laikas, kada pačioje demokratijoje teisinga jėga, šalia savo normalaus, kaip apdraudos, vaidmens, turi vaidinti dar ir pagelbinį vaidmenį, t. y. sutramdyti užgrobimo, išnaudojimo ir anarchinio egoizmo instinktus. Be to, čia dar labiau išryškėja, ypač kada siekiama mažinti, o pamažu — ir visiškai panaikinti jėgos pagelbines funkcijas, kad demokratija labiau, kaip kada nors, reikalinga evangeliškojo fermento, nes be jo ji negali realizuotis ir įsitvirtinti. Demokratinės dvasios ir demokratinės gyvenimo filosofijos pastovus susiformavimas reikalauja, kad evangeliškoji šviesa persunktų pro-

faniškąją egzistenciją, kad neracionalius elementus prijaukintų prie proto. Toliau, evangelijos šviesa turi įsikūnyti prigimties polinkių bei instinktų gyvybiniam dinamizme ir tuo būdu suformuoti ir įtvirtinti pasąmonės gelmėse reflekšus, įpročius ir dorybes, nes be jų akcijai vadovaująs protas pasilieka priklausomas nuo visų keturių vėjų ir naikinąs žmogaus egoizmas viską nustelbia. Jau J. de Maistre yra sakęs: „Visur, kur tik viešpatauja ne krikščioniška, bet kita kuri religija, vergija yra teisėta, ir visur, kur tik krikščioniška religija silpnėja, tolygia proporcija tauta darosi mažiau jautri pagrindinei laisvei... Pati viena valdžia negali valdyti. Ji reikalinga arba vergijos, kuri sumažina valstybėje veikiančių valių kiekį, arba dieviškosios galios, kuri, lyg per dvasinį skiepą, sunaikina valių natūralinį aštrumą ir padaro jas tokias, kad galėtų veikti visos bendrai, nekenkdamos viena kitai."

Liaudžiai ar jos daliai neužtenka turėti krikščioniškąjį tikėjimą ir klausyti savo religijos vadovų, kad tuo pačiu galėtų užtikrintai spręsti politinius dalykus. Jei ji neturi politinio patyrimo, neturi įgudimo pati visų tų reikalų matyti ir suprasti, neturi iniciatyvos tradicijų ir kritiško proto, tai jos padėtis šiuo atžvilgiu yra labai sunki. Mat, politiniams netikrų pinigų dirbėjams nėra nieko lengvesnio, kaip gerus principus panaudoti tik akims apdumti, o iš kitos pusės, nieko nėra pražūtingesnio, kaip gerų principų blogas pritaikymas. Tačiau ir kitą vertus, nieko nėra lengvesnio žmogiškai silpnybei, kaip religijos pagalba užblokuoti rasės, šeimos, ar klasės prietarus, sutelktinius nesutarimus, to ar kito luomo aistras bei politinius iškrypimus, kurie visi kartu ar pavieniui pamaldžiai bet blogai apšviestai sielai atperka individualinės drausmės griežtumą. Politika apima pasaulinius dalykus bei interesus ir ji sužadina žmoguje ir jo prote natūralias aistras. Bet mes čia pat norime pabrėžti, kad, neatsižvelgiant į gerumą, meilę ir gailestingumą, kas yra geriausia mumyse, neatsižvelgiant net į patį dieviškąjį tikėjimą, aistros, o ypač protas, pasuka mūsų rankose visus dalykus nelemtam panaudojimui. Iš to seka, kad tikras politinis patyrimas tegali būti išūgdytas tautose tik tuo būdu, kada aistros ir patsai protas bus atremti į tvirtą visuotinių dorybių pagrindą, grindžiamą tikėjimu, garbe ir teisingumo troškimu. Taigi dvasinio potencialo politinis sprendimas ir politinis patyrimas be evangeliško instinkto ir gyvos krikščionybės sunkiai ginasi prieš egoizmo ir baimės iliuzijas. Dvasios žygis į kilniaširdybės ir brolybės istorinį idealą, kuriam kas akimirką priešginaujama, yra visai neįmanomas be drąsos, be užuojautos žmogui, be pasiaukojimo.

Kaip kad Bergsonas savo giliose analizėse nurodė, meilė nepalyginamai galingesnė už filosofų skelbtąją filantropiją, polėkis yra patsai Kūrėjo meilės įdiegtas mumyse gyvenimas, kuris kiekvieną žmogišką būtį padaro mūsų artimu, o žmonišką pasiaukojimą verčia peržengti natūralių socialinių grupių, — ar tai jos būtų šeimos ar tautos, — uždarąsias sienas ir išsiplėsti taip plačiai, kad pasiektų kiekvieną žmonių giminę. Tokia meilė, nesuardydama kūno ir kraujo saitų, interesų, papročių ir kilnumo ryšių, kurių reikalingas politinis kūnas, ir nesunaikindama jo egzistencijos bei išsilaikymo kietų įstatymų, bet išplėsta į visus žmones, iškelia drauge iš vidaus, perkeičia patį grupės gyvenimą ir siekia suliedinti visą žmoniją į valstybių ir tautų bendruomenę, kurią sudarytų tarpusavy susitaikę žmonės. Kadangi Dievo karalystė nėra nei šykšti, nei godi, jos antgamtinė privilegija — bendravimas — nesaugomas pavydžiai pačiai sau, bet, priešingai, norima, kad jis kuo plačiausiai paplistų ir kad jo spinduliavimas peržengtų visas ribas, tegu ir netobulomis formomis aname susidurimų, pykčio ir sunkaus darbo pasauly, kuris yra laiko tekmės sritimi. Štai kame glūdi demokratinio idealo giliausias principas, arba, kitaip tariant, krikščionybės idealo profaniškasis vardas. Štai kodėl, kaip Bergsonas rašo, „demokratija iš esmės yra evangeliška, o jos variklis yra meilė"[5].

Bet iš to aiškėja, kad demokratinis idealas yra nukreiptas prieš prigimties polinkį, kurio įstatymas nėra evangeliškoji meilė. „Antikos valstybės, pastatydintos ant vergijos, buvo netikros demokratijos, nes jos per visišką beteisiškumą buvo atsipalaidavusios nuo didžiausių ir labiausia spirginančių problemų"[6]. Demokratija yra paradoksas ir kartu iššaukimas, nukreiptas prieš prigimtį, nedėkingą ir sužalotą žmogišką prigimtį, kuri tačiau kartu slepia savyje originalių aspiracijų ir didingų rezervų. Demokratiniam ideale ir „demokratinės sielos stovy", privalu įžiūrėti. Bergsonas rašo, „didžią pastangą, nukreiptą linkme, priešinga prigimties polinkiui"[7]. Tuo nenorima pasakyti, kad ši pastanga prieštarautų prigimčiai, bet kad ji yra nukreipta atitiesti prigimtį, kad toji pastanga yra susieta su proto ir teisingumo išplėtojimais, kuriuos reikia išbaigti istorijoje, apdorojant juos krikščioniškajam fermentui. Ši pastanga reikalauja, kad prigimtis ir pati santvarka žemėje būtų išaukštintos savo pačių, t.y. civilizacijos sąjudžio, sąrangoje. Jei mašinizmo išplitimas bei technikos milžiniški laimėjimai, kuriuos mes pergyvename, rekalauja „sielos, kaip priedo", kad tikrai taptų išlaisvinamosiomis priemonėmis, tai lygiai per sielą, kaip priedą, tegalės demokratija save realizuoti. Jos pažanga yra susieta su profaniškos egzistencijos sudvasinimu.

Žmogaus ir visuomenės demokratinė filosofija pasitiki žmogiškosios prigimties pašaukimu ir ištekliais. Mūsų gyvenimo ir mūsų storijos didžiajame žaidime ji stoja už teisingumą, ir už kilnumą. Vadinasi, ji stoja už heroizmą ir už dvasines energijas. Tas idealizmas būtų pasmerktas visiškai rizikai, jei jis nesisemtų jėgos iš labai aukšto šaltinio ir jei nekreiptų dėmesio į tas kietas natūralines realybes, kurių prieglobsty jam tenka veikti, nes tada jis nedrįstų pažvelgti stačiai į akis blogio egzistencijai ir jo galingumui, kadangi nesijaustų pakankamai stiprus jam nugalėti. Bet jis tikrai žino, kas yra žmogaus kilnumas ir kas yra jo pašaukimas. Jis yra įsisąmoninęs tiesos ir meilės galingumą ir turi sielos respektą ir jos didybės pajautimą. Jisai vertybių grandies viršūnėn stato dvasios bei laisvės principus ir žino, kad laimės

siekimas yra mistiškai susietas su savęs išsižadėjimu del to, kad ta laimė, visų pirma, yra siekimas atbaigti žmogiškąją būtį meilėje ir kad medžiaginiai gėriai ir išteklių gausumas bendruomenės gyvenime pirmiausia siekiami kaip sąlygos ir priemonės anam aukščiausiam tikslui pasiekti. Jis taip pat žino, kad siekti dvasinio išganymo ir žmonijos išsilaisvnimo žemėje kartu reiškia siekti, kad žmonija būtų atpirkta amžinajam gyvenimui ir Dievui-Išganytojui, kurio kraujas sruvena tos žmonijos gyslose. Toks idealizmo nusistatymas leidžia jam drąsiai pažvelgti į akis tiek medžiaginės prigimties įstatymų žiaurumui, tiek žmogaus perversiškumui bei silpnumui, tiek ir esamo pasaulyje pikto realumui, nes šiam idealizmui yra aišku, jog pačiame žmoguje ir už žmogaus esama kažko, kas jį įgalina visa tai nugalėti. Iš tikrųjų, visa tai bus galima nugalėti tik pašalinus gausybę nešvarumų ir ydų. Užtat to nugalėjimo reikia siekti dar su didesne jėga.

Čia mes matome, kaip iš griežtos opozicijos prieš vergiškąją filosofiją kyla ir ryškėja žmogaus ir visuomenės filosofijos esminiai bruožai arba humanistinės politikos filosofija. Ji atpažįstama iš mano ką tik nusakytų bruožų, kurių pagrindiniai yra šie: asmens nepažeidžiamos teisės, lygybė, tautos politinės teisės, t. y. suponavimas, kad kiekvienas režimas turi tautos pritarimą ir valdantieji valdo kaipo tautos įgaliotiniai; absoliutus pirmumas teisės ir teisingumo visuomeniniuose santykiuose ir ne karo, prestižo ar galingumo idealas, bet žmoniškojo gyvenimo išlaisvinimas bei jo gerinimas ir brolybė. Pagal šią filosofiją politinė veikla yra per excellence civilizacijos ir kultūros veikla; ji siekia pirmiausia užtikrinti daugumos bendrąjį gėrį tokiu būdu, kad konkretus asmuo ne kaip privilegijuotųjų kategorija, bet kaip ištisa masė, realiai pasiektų savo nepriklausomybę, kuri dera civilizuotam gyvenimui ir kuri kartu užtikrina darbo ekonomines garantijas, nuosavybę, politines teises, civilines dorybes ir dvasios kultūrą. Demokratinė filosofija gyvena individualinės sąmonės reikalavimais, kritika, išradingumu ir jų nenutrūkstamu darbu, bet ji mirtų, jei tuo pat metu negyventų savęs aukojimu. Priešingai žmogaus vaizduotės natūraliam polinkiui, ji atsisako pripažinti, kad vadovaujantieji laikytų save ir kitų būtų laikomi aukštesne rase. Ir vis dėlto ji nori, kad vadovaujančiųjų autoritetas būtų gerbiamas, kiek jis atremtas į teisybės ir teisingumo pagrindą. Ji nepripažįsta, kad valstybė turėtų transcedentinę valdžią, suimančią į save visą autoritetą ir jį primetančią žmonių gyvenimui iš viršaus. Ji nori, kad autonominiai organai, besinaudoją jų funkcijai proporcingu autoritetu, išaugtų spontaniškai iš civilinės bendruomenės ir iš tos įtampos, kuri atsiranda besireiškiant įvairiems aktyvumams; ji nori, kad valstybė, tautos kontroliuojama, tebūtų aukščiausiai iškeltas organas, kurio objektas yra visų bendrasis gėris, suprantamas taip, kad jis liečia visumą, kaipo tokią.

Ar bereikia aptarti vyriausybės formą, kurios natūraliai siekia humanistinės politikos filosofijos principai? Ši filosofija laiko, kad žmogaus asmuo, kaip toks, yra pašauktas dalyvauti politiniame gyvenime ir kad laisvų žmonių bendruomenės politinės teisės turi būti pastoviai užtikrintos. Štai kodėl ji reikalauja balsavimo teisės kiekvienam subrendusiam piliečiui, nepaisydama kurios rasės ir kurios socialinės padėties jis bebūtų. Štai kodėl reikalauja, kad juridiškai suformuluota konstitucija nusakytų pagrindinius įstatymus, ant kurių tauta ryžtasi statyti savo politinį gyvenimą. Žmogaus ir visuomenės demokratinės filosofijos principai gali susiderinti su monarchinės ar oligarchinės vyriausybės konstitucine forma. Tačiau teisėje ir tikrovėje šie principai siekia respublikinės vyriausybės formos, kaip savo normaliausios išraiškos, žodžiu, tokios vyriausybės, kuri jungtų ir derintų demokratinės laisvės visumą, ieškodama žmogaus palaipsniško išlaisvinimo, o taip pat perkainojimo dabar jau atgyvento monarchinio ar aristokratinio režimo metu dominavusių vertybių. Tatai reiškia siekimą tokios vyriausybės, kur įstatymų leidimo galia būtų tautos atstovų rankose, o vykdomąją valdžią sudarytų tiesioginiai ar netiesioginiai tautos skirti asmenys, kurių valdymas būtų tautos kontroliuojamas.

Demokratinis režimas apibūdinamas, pagal plačiai paplitusią formulę, kaip tautos suverenumo režimas. Šis apibūdinimas turi dviprasmiškumo, nes iš tikrųjų, demokratijoje nėra nei suvereno nei absoliutaus valdovo. Geriau tiktų pasakius, kad demokratija yra toksai režimas, kur tauta naudojasi savo socialiniu ir politiniu subrendimu ir jį vykdo, kad pati save tvarkytų. Dar aiškiau demokratija yra „tautos valdžia per tautą ir tautai“. Tai reiškia, kad tauta yra valdoma žmonių, skirtų jos pačios numatyto pobūdžio funkcijoms ir jos pačios nustatytam laikotarpiui; tų žmonių veikimą ji reguliariai kontroliuoja pirmiausia per savo atstovus ir tų atstovų rūmus.

Individualinio liberalizmo klaida glūdėjo tame, kad jis, remdamasis tuo pretekstu, jog kiekvienas privalo „paklusti tik pačiam sau“, neigė tautos atstovų bet kokią realią įsakymo teisę. Dėl to atstovai buvo valdžios turėtojai be autoriteto ir net valdydami tautą, turėjo dėtis esą tik pasyvūs tautos instrumentai. Iš tikrųjų jie gauna iš tautos pavedimą valdyti ją, bendraudami su pačia tauta, ir savo funkcijų ribose jie turi tikrą autoritetą. Lygiai klaidingas buvo mėginimas bendruomenę paversti individų dulkėmis visagalinčios valstybės akivaizdoje, kur buvo siekiama sunaikinti pavienio valią ir sukurti mistišką bendrinės valios formą. Tai reiškė neigti kiekvienos grupės ar bendruomenės, savo rangu žemesnės už valstybę, autonomiją, savitas teises, iniciatyvą net jų patį buvimą, o tuo pačiu panaikinti bendrojo gėrio ar bendros veiklos sąvoką. Šios klaidos tiko klasių ir buržuazinės ideologijos atsiradimui, bet visai nesiderino su demokratja; priešingai, jos buvo demokratijos griovėjos. Kaip pataikavimas vidutiniškumui ir partijų hegemonijai, — kas taip pat nėra demokratijos esminis dalykas, bet visų demokratijų, neturinčių dvasinio stiprumo permanentinis mėginimas, —

taip ir aukščiau minėtos klaidos yra išugdžiusios totalitarizmą. Išsivadavusi iš šių klaidų, naujoji demokratija sugrįš prie demokratinės filosofijos autentiškųjų principų.

Be abejo, naujoji demokratija nelengvai įžengs į mūsų egzistenciją. Net ir teisingiausias karas neatveria visas votis. Reikės dar baigt deginti prieškarinius nuodus, o taip pat pašalinti ir tuos, kurių patsai karas bus pagaminęs. Ši operacija vertikaline kryptimi apima visas civilizacijos struktūras, o horizontaline — visą pasaulį. Kartą sutriuškinus stabmeldiškąją imperiją, vienu mostu dar nebus galima išvalyti nei jos moralinio nihilizmo puvėsių, nei sadistinio brutalumo ir pakvaišiųjų idėjų, nei anos nenumaldomos neapykantos, kurią ji bus sukėlusi, nei gėdingų iliuzijų skarmalų, kurių jos bernai, bėgdami, bus primėtę kelyje. Dar teks susiremti ir su senaisiais interesais bei senosiomis ekonominėmis privilegijomis, pasinešusiomis visur kur pašėlusiai gintis, teks kovoti su senosiomis ambicijomis ir įsisenėjusiomis klaiomis, pavydžiai siekiančiomis ir toliau išnaudoti demokratjas, o tap pat ir su naujais pavojais, kylančiais iš užkietėjusių nacionalinių instinktų ir prestižo beatodairiškų reikalavimų. Pasiekus šios pergalės, teks dar susigrumti su geismais žmonių nelaimę panaudoti pasipelnymui, su ignorantų svaičiojimais, kurie norėtų pasaulio žemėlapį sudaryti pagal geopolitikos principus ir „racionaliai“ organizuoti universumą, visai neatsižvelgdami į tai, kad žmogus turi sielą. Mes atsistojome akivaizdoje būsimos, aprašytu būdu keistinos civilizacijos bei sudarytos naujos tarptautinės santvarkos, kur bus atstatyta savo paskirčiai ne tik išlaisvinta Europa, bet ir išlaisvinta Kinija, išlaisvinta Indija. Mes atsistojame akivaizdoje naujos, visiems tolygios santvarkos, kuri bus įvesta ir toms tautelėms, kurios tebevadinamos kolonijalinių imperijų dalimi. Tokia santvarka galės būti sukurta tik tada, kada realiai nusvers moralinio atsakingumo jausmas tautelių atžvilgiu, kada bus parodyta respekto jų sielai ir jų pageidavimams, kada pasireikš tikrai žmoniškas bendravimas su jomis. Tačiau viso šito akivaizdoje jaučiama geriausių statytojų inteligentiškumo stoka. Užtat tenka pageidauti, kad būtų duotas pakankamai ilgas periodas mėginimams ir taisymams, kontroliuojamiems tarptautinių organų, kad tuo būdu eksperimentas turėtų pakankamai laiko išprusinti protą. Tikrumoje demokratijoms tenka kovoti ne tik prieš stabmeldiškąją imperiją, bet ir pačioms su savimi. Joms reikia nugalėti ne tiktai Hitlerį, bet ir savo pačių prieštaravimus kaip socialinėje, taip ir dvasinėje srityje. Joms reikia susirasti ne tik autentišką socialinį bei politinį polėkį, iš vienos pusės ir jų autentišką dvasinį polėkį, iš antros pusės, bet joms reikia dar juos abu tarpusavy suderinti, o tai reikalauja pirmiausia pašalinti daugybę karčių ir piktos valios pagimdytų prietarų.

Naujasis Elitas

Juo šis milžiniškas uždavinys yra sunkesnis, juo labiau jis turi gundyti žmones. Tautos pasijudina tik dėl sunkiai pasiekiamų dalykų.

Šiandie visose paklupdytose tautose ypač gi Prancūzijoje, vadovavusios klasės yra moraliai subankrutavusios. Mūsų pasaulio bankrotas yra jų bankrotas. Atėjo laikas šauktis tautos ir, apskritai, žmonijos dvasinių ir moralinių rezervų, paskutiniųjų civilizacijos rezervų, ir tai tiek pat pergalei, tiek pat ir atsistatymui. Šie dvasiniai ir moraliniai rezervai nėra instrumentas autoriteto laikytojų rankose. Jie yra žmonių, įsisamoninusių savo kilnumą ir atsakingumą, pati valdžia ir iniciatyvos šaltinis.

Totalistai yra iškreipę žodį „tauta“, kaip ir daugelį kitų žodžių. Tauta nėra nuasmenintų žmonių medžiagos masė, sulydinta į vieną fizinę substanciją, į vieną energiją ir vieną žemės galybių „dvasią“, kaip kad yra įsivaizdavusi šlykšti rasistinė mitologija, kuri siekia ją realizuoti pavergimo galia, tos galios vardu darydama visus savo kriminalus. Tautos jie nekenčia, niekina ją ir jos bijo. Jie siekia ne tiktai ją pavergti, bet net jos realumą išbraukti iš gyvenimo. Tauta yra sielos, t. y. žmogiški asmenys, sutelkti bendrų žmoniškų uždavinių ir įsisąmoninę bendrąjį darbą, kurį kiekvienas pavieniui turi nudirbti, kad įsigytų vietą saulės šviesoje sau, šeimai ir savo draugams, įsigytų ją per ilgo gyvenimo vargų ir džiaugsmų prityrimą, per paveldimos išminties bendrąjį, kapitalą, sukrautą dirbančių dvasioje, per žmoniškus jausmus, žmoniškus papročius ir žmoniškus instinktus, kurie maitina kiekvieną asmeninę proto ir laisvės pastangą, nežiūrint kokia ribota ji bebūtų. Tauta yra kantrus žmogiškojo inteligentiškumo ir žmogiškojo darbo veržimasis, kuris individualiniu gyvenimu, mirguliuoja civilizuotos egzstencijos lygioje dirvoje.

Tas pat yra ir su tuo, ką aš pavadinau bendruomeninės žmonijos žmogumi: tai nėra kažkoks geras laukinis, nei abstraktus žmogus, vienišas individas, netekęs bet kokio socialinio paveldėjimo. Jei kažkas primena tokią idėją konkrečioje egzistencijoje, tai tik socialinės skriaudos, kurios formuoja proletariato skurdžiuosius ir daugiausia valkataujančius sluoksnius arba tas klases, kurios yra kely į proletariatą. Mano pasitikėjimas ne šiam žmogui, nes jis tiekia diktatoriams jų kariuomenes ir jų budelius. Ką aš vadinu bendruomeninės žmonijos žmogumi, kuriam aš pasitikiu, tai didi dauguma tų, kurie yra angažuoti į civilizuotos egzistencijos moralines ar socialines struktūras, nežiūrint kokios kuklios jos bebūtų, ar į sambūrius, kuriuose bunda sutelktinė sąmonė, atliekant bendruomeninius uždavinius didžiausioje, nors elementariausioje ir bevardėje, žmogus gyvenimo veikloje, ir kur nėra nieks gundomas laikyti save aukštesniu už kitus, nes jie visi yra tos pačios tautos žmonės.

Aš nesu šalininkas romantinio optimizmo, kur manoma, kad visi tautos sprendimai yra teisingi, o instinktai — geri. Aš žinau, jog pirmiau reikia susiorganizuoti, kad galėtum save išreikšti ir veikti. Bet aš sakau, kad reakcionierių tragiškasis sofizmas glūdi laisvos, veikiančios savo teisėtų institucijų ribose tautos laikysenos sumaišyme su kruvinu prievartavimu per apkvaišintų minių sutelktines aistras, per tas sutelktines aistras, kurias totalistinė propaganda šetoniškai kursto.

Aš sakau, jog bendruomeninės žmonijos žmogaus samprotavimas yra ne mažiau sveikas ir jo instinktai ne mažiau geri, negu tų socialinių kategorijų, kurios dedasi esančios už jį aukštesnės, ir kad, visa drauge suėmus, (nesakau, kad tasai žmogus būtų protingesnis, bet jis yra mažiau gundomas), jis turi šansų truputį mažiau suklysti, spręsdamas didžiuosius klausimus, dominančius jį ir tautą, negu vadinamasis elitas, t. y. gerai informuoti ir kompetentingi žmonės, turtingi ir prabangiai gimę, didžiai išauklėti ir labai gudrūs, bet kurie yra atitrūkę nuo tautos ir kurių politinis kvailumas, sielos žemumas ir paperkamumas šiandie stebina pasaulį. Aš teigiu, jog šiuo metu visoje Europoje, ypač Prancūzijoje, tauta duodasi mažiau suvedžiojama naujosios vokiečių tvarkos suktybių, geriau gina savo garbę, drąsiau spiriasi prieš pavergėją, negu daugis politikų, pramoninkų ir aukštų civilinių bei karinių valdininkų. Aš teigiu, jog inspiruojamasis elitas, kurio tauta reikalinga, privalo gyventi visada bendraudamas su tauta, kuri jam nenuilstamai tiekia ir savo darbą ir savo kraują. Demokratinės minties esminis postulatas reikalauja, kad šiuo metu, žūt būt, iš tautos gelmių iškiltų naujasis elitas, ir jis turėtų susidaryt iš rinktinių darbininkų ir net ūkininkų, kurie su kadaise vaduvavusios klasės elementais visi drauge bus pasiryžę dirbti su tauta. Esminė atsikūrimo problema nėra planų, bet žmonių problema, naujai sudarytino vadovaujamojo elito problema. Ne asmeninės pretenzijos tarnaus pažyminiu ar kvalifikacija patekti elitan, bet heroizmas ir atsidavimas atžymės tuos, kurie turės sudaryti šį elitą. Kai dėl prancūzų tautos, tai nauji vadai ir naujos ketvirtosios respublikos institucijos iškils iš bendrojo patyrimo ir bendro tikėjimo visų tų, kurie nenusivylė tauta ir tėvyne, iškils iš žmonių paruošos ir atrankos darbo, to darbo, kuris bus paveikęs prancūzų jaunuomenę šiais niūrios ir šiurpios kovos gedulo metais.

Reikalas atsikurti iš griuvėsių, reikalas atkurti žmoniško gyvenimo elementariausias struktūras ir pasaulio atstatymo didžiąsias įmones, pirmiausia reikalauja grįžti prie nesudėtingo žvilgsnio. Paprastu širdies judesiu, nesudėtinga inteligentiškumo intujicija kartą atidengus teisingą perspektyvą, visa kita bereikalaus sveiko proto ir drąsos, patyrimo ir gerumo. Tiesa, sakant, čia trūksta ne principų ir idėjų. Gerosios dalys jaunuomenės jau prieš daugelį metų yra pradėjusios protines ir moralines reformas, bet naujoji demokratijos filosofija bus atbaigta kurti tik akcija. Taigi, nuo naujojo elito visa kas priklauso. Jo trokšte trokšta pasaulis.

Komunistinė problema

Jei jūs paklausite manęs, koks bus to elito nusistatymas komunistų atžvilgiu ir tos naujos padėties, kurią sukūrė rusų tauta savo heroizmu ir negirdėtomis aukomis, iš vienos pusės, ir tos akcijos, kurią vykdo komunistai kartu su kitomis rezistencijos grupėmis prieš prispaudėją užgrobtose šalyse, o taip pat dėl persekiojimų žiaurumo, vykdomo pronacistinių valdytojų, kurie iš komunistų daro tėvynės kankinius ir apšaukia komunistais visus, kurie kovoja už laisvę, iš antros pusės, tai aš atsakyčiau: jei nacizme aš matau nepermaldaujamos reakcijos paskutinį etapą prieš demokratinius ir prieš krikščioniškus principus, drauge paimtus, tai komunizme aš įžiūriu demokratinio principo sugriovimo iš vidaus paskutinį etapą, kuris kyla iš krikščioniško principo atmetimo. Komunizmas stato save žmogaus išsilaisvinimo sąjūdžio frontan. Iš istorinio sutapimo taško žiūrint, čia klaidingi principai yra sumaišomi su pačiu sąjūdžiu. Komunizmas, kaip doktrina, nereformuojamas ir yra logiškai susietas su ateizmu. Jei jis tebūtų ekonominė sistema, tai dar būtų įmanoma jį suprasti, nežiūrint kokia bebūtų tokios sistemos savitoji vertė. Kažką panašaus mes aptinkame pirmųjų krikščionių bendruomenėse ar nūdienėse religinėse vienuolijose. Bet komunizmas nėra tik ekonominė sistema, jis yra gyvenimo filosofija, grindžiama nuosekliu ir absoliučiu dieviškos transcendencijos atmetimu, integralaus revoliucinio materializmo mistika ir askeze. Tačiau jau dėl pačios naujosios padėties, apie kurią mes kalbėjome, dėl jų istorinių sugriovimų, kurie atsispindės toje padėty ir dėl to, kad komunizmas yra pačios demokratijos ir jos herojinio polėkio ateistinė ir totalinė katstrofa (rasizmas gi yra antidemokratinis skatinimas, grindžiamas prievartos garbinimu ir žmonių giminės vienybės neigimu), čia esama šansų, kad bendrasis demokratinės minties ir akcijos atsitiesimas galės suliedinti su demokratija, su sielos reikalų respektu, su laisvės meile ir su asmens kilnumo pajautimu ne pačią marksistinę ortodoksiją ir komunistų partijos discipliną, bet daugelį tik iš nusiteikimo komunistų ir visus tuos, kuriuos nukreipia į komunizmą pasipriešinimas prieš socialines neteisybes. Tokių pasikeitimų galimybės ženklų žmonėse ir konkrečioje egzistencijoje aptinkame sovietinėse šalyse, kuriose nuo marksistinės dogmos kiek atsitraukiama, kaip, pav., antireliginės kovos šiuometinis sustabdymas, kiek jis netikras bebūtų, tikinčiųjų rusų maldos už pergalę, ir ana džiuginanti aistra, kuri žadina rusų tauta ginti savo pažeistą žemę; o ji nieko neturi specifiškai komunistiško nei specifiškai ateistiško, joje aptinkami paprasti žmoniškos didybės šaltiniai. Komunistinės problemos atžvilgiu tai yra vienintelis šansas, kuris būtų mums įmanomas. Ir šis šansas nebūtų taip silpnas, jei kitų tautų ir apskritai pasaulio krikščionių kilniaširdystė būtų laiku pasireiškusi, būtų pagelbėjusi rusų tautai ne tik palaužti vokiečių armijas, bet ir padėjusi jai pasiruošti įžengti į vakarų bendruomenę ir į atnaujintą demokratiją.

Principiniai žiūrint, galimi yra trys nusistatymai komunistų atžvilgiu. Galima norėt sunaikinti juos jėga, kulkosvaidžiais, koncentracijos stovyklomis, ar nukreipiant prieš juos triumfuojančios rasistinės Vokietijos demonus bei stabmeldiškąją imperiją. Toks nusistatymas, reikštų civilizacijos išdavimą, nes būtų padiktuotas ne susirūpinimo apsaugoti žmogiškas ir dieviškas vertybes, kurioms grasina komunizmas, bet aklos baimės netekti savo turtų ar savo klasės prestižo.

Galima komunistams atsiduoti ir su jais sudaryti vieną politinį „frontą“, kurį jie kontroliuotų iš lauko ir iš vidaus, ir kurį galėtų sulaužyt savo naudai bet kurią dieną. Tai reikštų, jei nesi auka nepagydomų iliuzijų iš anksto sutikti su rizika pavesti tautas jų hegemonijai ar civilinei nesantaikai. Toks nusistatymas reikštų kitų išdavimą, nes, iš vienos pusės, jis duoda pretekstą ir net paskatina į pirmąjį nusistatymą ir, iš antros pusės, jis aukoja civilizacijos ateitį susirūpinimui, kad politinėje kovoje būtų greičiau laimėtas pasisekimas, kuris realybėje yra efemeriškas.

Pagaliau, galima teigti, kad komunistai dar nėra komunizmas ir kad jie krauju, pralietu už bendrąjį išlaisvinimą yra brangiai įgiję teisę būti atkuriamo darbo dalyviais, kaip kovos bendrininkai. Bet kartu reikia atsisakyti nuo vieno politinio fronto, nuo bet kokio įsijungimo ir komunistų partijos manevrų priklausomybės, griežtai reikalaujant, kad laisvę proteguojančių įstatymų galia pasipriešintų visiems prievartos kėslams, iš kur jie bekiltų. Toks nusistatymas reikalauja, kad būtų sutikta su komunistų bendradarbiavimu ir jų dalyvavimu bendrajame uždavinyje, pasiliekant visišką autonomiją jų atžvilgiu. Tai reikštų, kad konstruktyviniam darbe, kurį teks nudirbti, kova tarp komunistų ir jų priešininkų pavirstų, be abejo, karčiu rungtyniavimu. Bet, atsižvelgiant į tai, kad gerumo ir teisingumo įnašas, kada bus stengiamasi visur kur pagelbėti žmonėms nelaimėje, duotų patsai sau atestaciją ir del to demokratija, pasiryžusi siekti pilnutinio socialinio teisingumo ir visų pakeitimų, kurių tas teisingumas reikalauja, nusistačiusi griežtai baigti su pinigo hegemonija, ir iš visų pusių apimta ir žadinama herojinės dvasios, gali atimti iš komunizmo ne tiktai progas, bet ir turėti gana jėgos patraukti į save, į savo idealą, gausybę asmenų, kuriuos komunizmas buvo patraukęs į save.

Šis nusistatymas yra kaip tik tas nusistatymas, kurį Popiežius Pijus XI į savo gyvenimo pabaigą, gal būt, pranašiško instinkto vedamas, rekomendavo krikščionims, raudodamas iš skausmo ir užuojautos. 1937 m. jis sakė Prancūzijos Vyskupams: „Daug kalbama apie Prancūzijos katalikų ištiestą ranką... Ar Mes galime priimti šią ranką, kuri į Mus ištiesta? Aš ją mielai noriu priimti: ištiesta ranka neatstumiama, bet negalima to padaryti su skriauda tiesai. Tiesa yra Dievas, o Dievas negali būti paaukotas. Juk tie, kurie kalba apie ištiestą ranką, nepasisako aiškiai dėl paties reikalo. Jų kalboje esama neaiškumų ir tamsumų, kuriuos tenka išsklaidyti. Tat priimkime jų ištiestą ranką, kad atvestume juos į Kristaus dieviškąją doktriną. Tačiau kaip gi mes juos atvesime į šią doktriną? Gal jiems išaiškindami ją? Ne, tik gyvendami visu tuo, kas toje doktrinoje yra gera...

„Tiesos skelbimas ne daug ką telaimėjo Kristui: jis atvedė Jį prie Kryžiaus. Tik per gailestingumą, tik per meilę Jis laimėjo sielas ir patraukė jas paskui save. Sieloms laimėti mes neturime kitų priemonių. Pažvelkite į misionierius — kuo gi jie atverčia netikinčius? Gerais darbais, kuriuos gausiai daro aplinkui. Jūs atversite komunistų doktrinos sužavėtus žmones tiek ir tokiu mastu, kiek jiems parodysite, jog Kristaus tikėjimas ir Kristaus meilė yra tokie atsidavimo ir geradarybės įkvėpėjai, kokių niekur kitur nebus galima rasti.

„Padėkite kirtį ant šio punkto. Aš gerai žinau, kad jūs ir jūsų ištikimieji daug šiuo atžvilgiu darote, bet reikia daryti daugiau ir dar geriau, reikia eiti iki savęs aukojimo. Jūs nesate pamiršę mosto šv. Ambroziejaus, kuris prašė parduoti net pašventintas taures, kad galėtų gelbėti žmones iš skurdo“[8].

Ką, Popiežius rekomendavo religinėje plotmėje, tas lygiai tinka ir civilinei plotmei, bet šito pasiekti galima tik tuo atveju, jei gailestingumas, apie kurį jis kalba, tikrai degs mūsų širdyse. Tai evangeliškos meilės ir kilniaširdybės nusistatymas. Istorija privedė mus prie apokalipsės, kur nebe valia užsikimšti ausų, kad negirdėtum Evangelijos. Tenka pasirinkti, tenka visa kuo rizikuoti, pasisakant už neapykantą, už baisų šlykštumą arba už meilę.

Neužbėgant nepramatomiems istoriniams įvykiams ir aplinkybėms už akių, visgi yra rimto pagrindo tikėti, kad naujasis elitas pasirinks šį tretįjį nusistatymą.

Herojinis humanizmas

Buvo kalbėta ir perkalbėta, ir tai su pagrindu, kad šis karas yra tarptautinis civilinis karas, kad jis yra revoliucija. Gali taip atsitikti, kad jis pirmiau bus laimėtas militariškai, negu revoliuciniu atžvilgiu ir tai, tiesa sakant, būtų gana normalu. Bet kuriuo atveju jisai bus realiai laimėtas tik tuomet, kuomet naujojo pasaulio konkreti dvasinė ir socialinė užuobraiža bus pasirodžiusi istorijoje. Kad karo išdavoje nesektų civiliniai karai, kad karo tarp tautų pabaiga būtų ir civilinio karo tautose pabaiga, reikia, kad ši naujoje pasaulio užuobraiža būtų paruošta ir jau įsitvirtintų paties karo prieglobsty.

Nugalėta, išduota, pažeminta ir pavergta prancūzų tauta yra pačios nelaimės pastatyta problemos kryžminiame taške. Su Vokietija savo teritorijoje ir su Hitlerio bendradarbiais savo vyriausybėje, ji stebi ir skaudžiai išgyvena savo šiurpulingiausią tragediją. Jei jos politinio instinkto jėga ir jos sutemose atlikti dvasiniai atsinaujinimai prilygsta pasibjaurėjimo ir pykčio galingumui, tai iš savo skaudaus patyrimo ji gali duoti tai, kas galėtų padėti pasauliui susirasti naujų dalykų, kurių šis reikalingas. Ir tai ne tik per atstatytą savo nacionalinį integralumą ir galingumą, bet ir per aną universalinės reikšmės liudijimą, per atnaujintos moralės ir dvasios misiją, nešant visur kur mieles, kurios tešlą padaro gyva. Prancūzija savo istoriniam pašaukimui bus atstatyta.

Aš neturiu tiek naivumo, kad galėčiau tikėti, jog visi tie dalykai bus lengvai pasiekti, kad jie būtinai taip įvyks, arba kad vidaus nesutarimai bus be rūpesčio nugalėti. Tačiau tokio tikėjimo pagrindai yra realūs. Senoji lengvumo politika

ir daugis kvailybių jau likviduota. Visi vergiškosios santvarkos paklydimai, kurie kitose aplinkybėse, galimas daiktas, būtų pareikalavę daug laiko jiems atidengti, dabar gi vienu akies mirksniu neteko garbės. Vichy režimo sužlugdymas drauge su savim nusineš visas jėgas ir idėjas, kurios tikram atsinaudijinimui būtų galėjusios sudaryti kliūtį išduoti žmonių viltį. Juk jos yra išdavusios ir suteršusios gražiausią karalystę pasauly. Ekonominio ir socialinio režimo finansinis pertvarkymas yra būtinas ir visų pripažistamas, o kartu bundant naujai respublikoniškai mistikai, gema ir paprastumo bendrajame darbo gyvenime troškimas, gema tvirta valia realiai išlaisvinti asmenį ir gyvenimo iššauktus sambūrius. Nepaisant rimtų pavojų, prieš kuriuos Maršalo mitas buvo pastatęs Prancūzijos Bažnyčią, šios pastarosios g y v o s i o s jėgos maitino rezistencijos dvasią visoje šalyje. 1942 m. vasario mėn. dvasininkų pamoksluose buvo pagarsintas ir pasmerktas antisemitizmas. Lavalio įsakytas laukinis žydų persekiojimas krikščionių sąžinėje sukėlė milžinišką pasibjaurėjimo bangą, kuri netrukus pavirto džiuginančiais aktais, sankcionuotais ir katalikų ir protestantų religinių vadų. Katalikų jaunuomenė ryžtingai kovoja dėl laisvės, ji siekia realiai ir gyvastingai, o ne dekoratyviai, krikščioniškos valstybės, be jokio klerikalizmo šešėlio, kurio Bažnyčia nepripažįsta ir kurio mes nenorim už jokią kainą", kaip prieš kiek laiko skelbė Tulūzos arkivyskupas. Viešoji nuomonė suprato, jog, norint išvengti žemo lengvumo ir negarbingų politikų silpnybių (juk ne visi jie buvo blogi žmonės, tik jų vidaus gyvenimas labai apdulkėjęs), tenka reikalauti, kad vadai turėtų vidinę konsistenciją, turėtų jėgą; veiktų pagal principus, būtų ne tik garbingi, bet ir dori. Jei galima prileisti, kad pirmaisiais atsikūrimo metais valstybė turės kontroliuoti daugelį dalykų, tai etatizmas siaubu nupurto prancūzus, ir visa kas verčia tikėti, jog atsikūrimo veiklą tvarkančioji dvasia sieks tų politinio ir socialinio gyvenimo formų, kur organinis daugialypiškumas padarys galą valstybės visagalybės sąvokai. Naujosios gi institucijos, siekiančios įsivyravimo kooperacijos Europoje ir visame pasaulyje, padarys galą tautų bendruomenėje nacionalinių valstybių absoliučiam suverenumui.

Esama vieno dalyko, kurį labai gerai, net per gerai, žino Europa — tai gyvenimo tragikos reikšmė. Jau tūkstantis metų, kai ji moka skausmais už tai, kad galėtų sužinoti nors truputį, kas yra žmogus ir kokia kaina perkama menkiausia pažanga. Tuo būdu įgytas eksperimentas yra ašarų lobynas. Jisai atvedė Europą prie baisaus skepticizmo pavojų, bet tasai pats skepticizmo eksperimentas, kurį ji pritaikė prieškariniams vadams ir kurį šiuo metu taiko hitlerinių bendradarbių raupsams, suteikė jai tikrą įrodymą, kad tasai skepticizmas bus ir jos duobdasys. Jei ji turi šį gyvenimo tragikos pajautimą, tai ji turi ir heroizmo pajautimą, ji žino, kad tik vienas heroizmas tegali išgyventi tragediją.

Esama vieno dalyko, kurį puikiai žino Amerika ir kurio moko visus, kurie tik susiduria su jos stebinančia realybe, kaip didžios ir puikios pamokos, — tai bendruomeninės žmonijos žmogaus vertės ir kilnumo, tai — tautos vertės ir kilnumo. Tame, kas vadinama mažąja tauta ar, kasdienine kalba tariant, c o m m o n m a n, nėra nei pataikavimo, nei arogancijos, esama tik žmoniškos egzistencijos kilnumo pajautimo, kuris įsigyvenęs sutelktinėje sąmonėje, kaip kiekvieno žmogaus vertės pajautimas. Štai kur yra milžiniškos vertės tokių paprastučių, tokių žmoniškų formų dvasinis laimėjimas, kurio pedantai ir žmonės su pretenzijomis negali įžiūrėti. Amerikoniškoji civilizacija kasdienineje egzistencijoje šį kiekvieno žmogaus kilnumą laiko varomaja jėga. Kad pilniau realizuotų ją ne tik savo žemėje, bet ir plačiame pasaulyje, ji atsisakė savo tradicinio izoliacionizmo ir sutiko priimti karą. Nuo to laiko ji ir pradėjo žygį į naują pasaulį. Ji žino, kad bendruomeninės žmonijos žmogus turi teisę „siekti laimės". Ši formulė reiškia, jei ji gerai suprantama, elementarių sąlygų organizavimą pasiekti gėriui, kuris yra būtinas laisvam gyvenimui, bet kurio tiek kartų žmogui neduota. Tai reiškia siekimą dvasios ir kultūros aukštumų, siekimą panaikinti skurdą, baimę ir vergavimą, siekimą tokios laisvės ir susieto su savęs apvaldymu, tokio žmoniškojo pilnumo, kuris žemės gyvenimo netobuloje santvarkoje yra aukščiausias civilizacijos tikslas ir kuris aukštesnėje santvarkoje reikalauja, kad būtų tobulai atbaigta ir perkeista žmogaus dvasinė būtis. Šio idealo žmogus gali pasiekti tik per didelę meilę ir per nepaliaujamą savęs išsižadėjimą. Čia heroizmas yra būtinas ne tam, kad būtų išgyventa tragedija, bet tam, kad atvestų į gera tą didžiulį vyksmą, prasidėjusį šioje šalyje P i l g r i m - F a t h e r s ir pionierių laikais, nepriklausomybės paskelbimo ir dėl tos nepriklausomybės karo dienomis.

Visus žmones pašaukti siekti tokios laimės, jei tik ji iškeliama pakankamai aukštai ir jei žinoma jos kaina, tai reiškia imts vienos didžiausių dvasinių revoliucijų. Tačiau visa tai neturėtų jokios prasmės, jei šis pašaukimas — siekti laimės — nebūtų surištas neišskiriamai su heroizmu.

Mes ir turime teisę pašaukti žmones, tik ne tam, kad veiktume sutelktinio heroizmo išlaidų sąskaiton, bet kad visi bendrai pasistatytume savo tikslu heroinio gyvenimo idealą, visi persisunktume bendruoju žmonių heroizmu. Įrodymą, didingą ar baisų, mes šiandie turime prieš savo akis. Milijonai žmonių sutinka mirti dėl teisingų ir neteisingų priežasčių — už aukštą ar už pasbjaurėjimo vertą idealą, kuriam yra atidavę savo širdis ir aukoja net tai, ką turi brangiausia. Už neteisėtą agresiją ar už teisingą apsigynimą, nugalėtojai ar nugalėtieji — vieni ir kiti moka gausia kraujo kaina. Jie kenčia, numatydami, kad jų miestai bus sugriauti ir sudeginti, kad į jų moteris ir vaikus pažvelgs mirtis, badas, kankynės. Jie yra verčiami visa tai pakęsti, tik iš dalies teroro ar nepermaldaujamų karinių bei civilinių įstatymų drausmės. Visam tam šiurpui pakelti turėjo iš pačių jų būties gelmių trykšti atsidavusios kilniaširdybės ar tiesaus didžiadvasiškumo šaltiniai, kurie gerą apgaubia gražiausiu spindėjimu, o blogą nudažo žmoniška spalva.

Argi negalima pakreipti šių milžiniškų drąsos, kantrumo ir neišreiškiamo aukojimosi instinkto rezervų į kietą ir sunkią žmoniškumo ir brolybės kūrimo veiklą? Jei būtinai reikia atiduoti savo gyvybę, tai ar neverčiau atiduoti ją broliams, negu skerdyklai. Jei bendruomeninis gyvenimas bus statomas ant neteisingumo, tai vieną dieną teks drąsiai ir ištvermingai kęsti, kai bestijos lups odą man ir mano vaikams. Bet jei tas gyvenimas bus pakreiptas į teisingumą, tai gali atsitikti, kad man vistiek teks atiduoti savo odą ir visa kita už teisingumą, bet gi man pasiliks viltis, jog mano vaikai bus laimingi ir taip pat drąsūs. Verčiau nukryžiuoti save už gerą, negu būti nukryžiuotam už blogą. Šie, štai, dalykai yra labai paprasti ir nesudėtingi, ir tikrai ateis diena, kada bendruomeninė sąmonė tatai supras.

Nuo didžiausios žmoniškos laisvės pastangos priklauso, kad lemiamoje kovoje, kurią jai šiandie tenka kovoti, tasai amžius, į kurį žengiame, nebūtų amžiumi masių, pilkų ir beformių masių, kurios pavergtos ir maitinamos šlykščių pusdievių vien tik tam, kad vėliau nuvarytų jas skerdyklon, bet kad jis būtų tautos ir bendruomeninės žmonijos žmogaus amžiumi, — civilizuotosios piliečio ir bendrapaveldėtojo, įsisamoninusio asmens kilnumą, statančio žmoniškesnį pasaulį, nukreiptą į žmoniškos brolybės istorinį idealą, amžiumi. Tam idealui pasiekti reikia, kad gyvenimo tragiškumą ir didžiosios žmogaus laimės pajautimą susitiktų ir vienas kitą persunktų, kad Europos ir Amerikas dvasia kooperuotų bendroje geroje valioje. Mes netikim, kad jau rytdieną pasieksime rojų. Bet ta veikla, kuriai mes esame pašaukti ta veikla, kuri savo tikslo privalės siekti su tolygia drąsa ir tolygia viltimi bei ryžtu, kiek kiekvienu momentu bus pasiryžęs ją išduoti žmogiškasis silpnumas, privalės laikyti savo objektu (jei mes norime, kad civilizacija pergyventų nūdienę krizę ir išliktų), laisvų žmonių pasaulį, kur profaniškoji sąmonė bus persunkta gyva ir realia krikščionybe, tokį pasaulį, kur evangeliškoji inspiracija vairuotų bendruomeninį gyvenimą į herojinį humanizmą.

Suprantama, niekas negali reikalauti iš visų žmonių, kad jie nuolatos per visą savo gyvenimą būtų pasiruošę tapti kankiniais. Iš naujojo elito, t. y. iš tų žmonių, kurie pasiėmę naujųjų tautų rūpestį, prilygstantį senosios krikščionybės senųjų vienuolijų rūpesčiui — išpirkti belaisvius — ir globoti našles bei našlaičius —, iš šių žmonių, esant reikalui, bus reikalaujama būti teisingumo ir broliškojo draugiškumo kankiniais. Bet būtų absurdas reikalauti iš didžios daugumos nuolatinio ir pastovaus herojizmo. Didžioji žmonių dauguma puikiai žino kasdieninių rūpesčių sunkią naštą ir kiek drąsos ir patvarumo reikia jai nešti, ji tatai žino jau prieš daugelį amžių. Ko reikalaujama iš didžios daugumos žmonių, tai tik to, kad civilinėje bendruomenėje, kur, be abejo, socialinė drausmė turės būti kieta, kasdieninių rūpesčių nešamoji našta ir jai nešti kasdieninis pasiryžimas būtų panaudoti padaryt didžiosios žmonių daugumos gyvenimą geresnį ir vertesnį žmogaus kilnumo ir kad bendruomeninio gyvenimo klimatas ir inspiracija būtų kilniaširdybės inspiracija ir herojinės vilties klimatu.

---

1 Walter Lippman, New York Herald Tribune, 1939, sausio 7 d.

2 Laiškas Amerikos Vyskupams, Catholic News, 1942, vasario 17 d.

3 The Price of Free World Victory, 1942 m. gegužės 8 d. pasakyta Free World Sąjungai kalba.

4 H. Bergson, Les deux Sourees de la Morale et de ta Religion. 304 pusl.

5 H. Bergson, op. cit. p. 304.

6 Ibid.

7 Ibid.

KRIKŠČIONYBĖ IR POLITIKA

I. Krikščionis ir Politika

Tas, kuris turi Dievo dvasią; turi neįtikėtinos galios.
Ernest Hello.

Visuotiname sumišime, kur maišosi mirštančio pasaulio aukos ir gimstačio pasaulio liudininkai, paklydimai turi laisvas rankas. Gana dažnai paklydimams užtenka nustebinti, kad suvedžiotų. Gražių žodžių mėgėjai, amoralizmui pateisinti, rimtai tvirtina, kad ištikimybė sąžinei nesiderinanti su politine veikla. Jų klausydamas, krikščionis turėtų arba nuo politikos susilaikyti arba, dalyvaudamas joje, nieko neveikti.

Taip galvodami, šie naujieji moralistai turi, be abejo, kai kurių pasiteisinimų. Noras nepasireikšti kitų akyse buržujais ar intelektualais, juos verčia lengvapėdiškai tvirtinti, kad tai esanti tikra realizmo ir naujojo humanizmo išraiška. Jų naivi drąsa būtų jaudinanti, jei ji nebūtų lygi jų politiniam nepatyrimui ir religinei ignoracijai. Tai yra dar atleistina. Tačiau, atrodo, kad šioje teisimo klaidoje tų, kurie moksliškai nori atskirti politiką, nuo religijos, didelę atsakomybės dalį turi atsitiktini politikai ir pripuolami krikščionys. Iš tikrųjų, kai kalbama apie krikščionybę ir politiką, sakytumei, kad kai kurie krikščionys bijo žodžių. Jei galima atleisti nežinojimą ir nepamatuotą sprendimą nekrikščionims, kaip galima pateisinti krikščionis, kurie taip pat elgiasi ir nori save pateisinti politinio oportunizmo argumentais. Krikščionybė nieko nebijo, išskyrus būti iškreipta arba išduota. Atsisakydamas pasisakyti už tikėjimą, krikščionis nusideda ir Dievui ir žmonėms. „Tas, kuris manęs užsigins prieš žmones, aš jo išsiginsiu prieš savo Tėvą“ — pasakė Kristus. Tokia yra krikščionio atsakomybė, nes Dievas yra tikro teisingumo ir ištikimos meilės Dievas. Krikščionybė reikalauja iš krikščionio

veikti visur, kur jis gali. Pasitaiko ir tai, dėja, neratai krikščionių tarpe, kad kas save laiko dvasinės pasaulėžiūros žmogumi ir dar krikščioniu, per daug dažnai pasilieka estetizmo sekėju ir pasitenkina būti viršgamtišku turistu. Yra daug būdų išduoti krikščionybę. Ją galima išduoti dangstant savo asmeniškus interesus. Tai yra fasadinė ar paradinė krikščionybė. Tačiau mūsų epochoje krikščionybė yra daug dažniau išduodama krikščionių be charakterio ir be civilinės drąsos. Jie priklauso tų žmonių rūšiai, apie kuriuos Peguy yra pasakęs: „Niekuomet nebus galima suskaityti tų prancūzų, kurie, dėl baimės pasirodyti dešiniosios pasaulėžiūros, pasielgė kaip bailiai.“ Galvoti, bet negyventi idealu, tai meluoti sau pačiam. Kas liečia krikščioniškąjį idealą, jei jis nėra parodomas kasdieniniame gyvenime žmonėms, tai toks elgesys virsta melu, išdavimu ir kartais apostazija.

Politinis gyvenimas šiandien negali nė vieno palikti neveikliu indiferentu. Krikščionis turi dar padvigubinti savo veiklą, nes juk jis turi ginti savo teises ir kaipo pilietis ir kaipo krikščionis. Plačiame idejų ir veikimo sąjudyje, kur tiek skirtingiausių būdų yra panaudojama valstybei organizuoti, krikščionys turi užimti vietą, per ilgai užleistą žmonėms tokių partijų, kurios rūpinasi daugiau savo asmeniniais interesais, negu bendru visuomenės gėriu ir socialiniu teisingumu. Pijus XII juos primygtinai kviečia stoti į tą darbą, reikalaudamas atiduoti valdžią „tvirtai įsitikinusiems krikščionims, nuosaikaus galvojimo ir teisingiems žmonėms, kurie jaučia pareigą perduoti dvasinę šviesą ir aiškią pasaulėžiūrą tautoms ir valstybėms, užnuodytoms karščiu ir aklumu, kurie skelbia nuoširdaus gerumo, visuotino teisingumo ir vieningumo bei tautinio ir atviro broliškumo pasaulėžiūrą“. Katalikai yra įspėti. Pijus XII neliepia visiems krikščionims aktingai dalyvauti politikoje, bet jis uždeda pareigą tiems, kurie joje dalyvauja, persunkti ir uždegti savo veiksmus katalikiška dvasia. Žinoma, krikščionybė aptaria politiką tik ten, kur krikščionis, joje dalyvaudamas, turi būti krikščioniško nusistatymo, ne tik savo asmeniškame, bet ir viešame gyvenime, reiškėjas.

Štai, kiek toli jau nuo nuomonės tų, kurie skelbia, kad religija, jei dar ir nevisai mirusi, tai bent bejėgė atgaivinti bendruomenę. Krikščionis nepažįsta krikščioniško pesimizmo. Gal būt reikėtų jam palikti nors teisę spręsti apie religiją ne vien tik dėl to, kad jis ją pažįsta, bet kadangi jis ja gyvena ir jos jėgą praktiškai patiria. Gal būt reikėtų taip pat pripažinti, kad visos išgalvotos sistemos praktikoje jau pasirodė arba kenksmingos ir netinkamos, arba bejėgės, arba, jeigu jos dar nebuvo įgyvendintos, negalėjo dar atnešti vaisių, iš kurių būtų galima spręsti apie jų vertę ir nuopelnus. Šiuo atveju, šiandieninis krikščionis, kaip ir jo brolis prieš dvidešimtį amžių, žino, kad krikščionybė nėra nei optimistė nei pesimistė, bet kad ji yra gyva. Jis žino, kad pats atsižadėjimo įstatymas yra tik priemonė atnaujinti savo gyvenimą, nes pasiaukojimas yra paslaptingas gyvenimo įstatymas, kuris atima tam, kad pripildytų, nupiauna tam, kad išvystytų ir išbaigtų. Jis žino, kad krikščionybė apima visą žmogų ir kad per ją žmogus išsikelia ir prašoka prigimties ribas. Jis žino, kad, krikščionybė tiek duodama žmogui, sugebės duoti naujo kraujo ir menkutei šio gyvenimo sričiai, ką mes vadiname politika. Kad politika būtų pilnai užbaigta, ji turi taip pat iš krikščionybės pasiprašyti priemonių save atbaigti.

Neužtenka, kad religija moko. Reikia, kad ji savo dvasia atgaivintų visą socialinį kūną ir persunktų politiką. Kriksčionys turi pagrindinai susipažinti su istorijos, ekonomijos, ir socialiniais mokslais, kas jiems leis gerai įsitvirtinti realybėje ir veikime. Masės psichologija, profesionali technika, informacijų ieškojimas, propagandos būdai, valdymo metodai — niekas negali būti improvizuota. Kad ir didžiausių gabumą būtų žmogus, kad ir galingą palinkimą turėtų į visuomenės darbą, politikos meno jis galės išmokti tik iš praktikos. Reikia manyti, kad po šio istorinio perijodo, labai neturtingo politiniai nusimanančiais žmonėmis, Dievas duos sekantiems amžiams didelių žmonių, apdovanotų ir politine ir religine išmintimi. Jie bus gyva tvarkos ir teisingumo sintezė. Tačiau didelis pasisekimas negali būti paliktas paprastam palankių aplinkybių žaidimui. Kad jis įvyktų, reikia jį iš anksto ir iš aukštai ruošti. Jau žmonės, kurie įrodo pilietinę drąsą ir bendruomenės reikalų nusivokimą, stengiasi jungti socialinius reikalavimus su krikščioniška dvasia. Jau senai pasaulis nebematė tokios užsidegusios jaunuomenės, kaip šiandien. Ji laisvai ir išdidžiai krikščionybėje atrado tikėjimą ir meilę ir, ieškodama teisybės, lygina savo politinį neramumą su religiniu tikrumu. O tuo tarpu prieš šimtą metų jaunimo aukščiausias idealas buvo mokslas ir tik jam galvas lenkė. Tiesioginiai to jaunimo įpėdiniai padarė vieną žingsnį pirmyn ir mėgino moraliai bendromenę reformuoti. Šių dienų gi jaunimas, kuris yra krikščioniškai apsisprendęs ir geriau informuotas, pasitiki viena religija, kuri jam nėra dvasios žaismas arba sentimentali laikysena, bet asmeninio ir visuomeninio gyvenimo reikalavimas.

Krikščionims, kurie verčiasi politika, krikščioniškas humanizmas yra tikriausias vadovas. Žmogui jis duoda intelektualinę ir dvasinę kryptį, inspiruoja tautos genijų ir nurodo jos pasiuntinybės tikslą. Tikėjimas ir protingas praktiškumas yra kilnios rasės ir kilnios tautos genijai. Lojali ir nuosekli krikščioniško gyvenimo politika duoda moralinį pasitenkinimą bei palenkia gražiai žmogiškai pusiausvyrai. Protėvių praktiškame gyvenime išlaikytos dorybės formuoja gerus papročius, t. y. krikščioniško humanizmo refleksus, kurie geriau negu kultūra ugdo tokius žmones, kokie septynioliktame amžiuje buvo vadinami „padoriais žmonėmis“, ir duoda bendruomenei ne tik socialinį pažangumą, bet ir kuria civilizaciją. Ypač krikščioniškas humanizmas formuoja politikos dvasią ir charakterį. Jis suteikia politikai tą pažinimo dovaną, kuri garantuoja jos veikimo nuoseklumą ir pasisekimą. Moralinės taisyklės ir krikščioniški principai, iš tikro, yra visuomet reikalingi, tačiau čia jų neužtenka. Kai reikalinga užtikrinti gėriui visas reikalingas jam

atsirasti ir augti galimybes, geriausiose laiko, vietos ir aplinkybių sąlygose, reikia valdyti su išmintim ir kantrybe. Blogio yra, tai yra faktas. Kalbos negali būti, kad politika turi su juo sutikti, ir su juo kovoti. Tačiau reikia taip kruopščiai ir apdairiai panaudoti prieš jį turimas teisingas ir leistinas priemones, kad laimėjus geriausių ir pastovių pasėkų.

Krikščionybė krikščioniui yra gera politikos mokykla. Per jos nuoseklų mintijimą jis išmoksta nešališkumo ir objektyvumo. Kai tiksliai informuotos sąžinės šviesoje stebimi kylą tarp žmonių ir tautų konfliktai, matoma, kad jie yra bendra nesusipratimų išdava ir kad dažnai nėra jokios proporcijos tarp priežasties mažumo ir jos pasėkų didumo. Patyrimas moko, kiek žmogus gali būti savo vaizduotės apgautas ir auka ne tik savo aistrų, bet ir savo gerų norų. Krikščionybė palengvina patyrimą, nes ji turtinga dvasia, reikalinga broliškam susitarimui. Pagal savo natūralų įprotį apgalvoti savo veiksmus, krikščionis išmoksta kritiškai žiūrėti į save, kovoti su savimi ir save nugalėti. Juk užtenka gerai apsvarstyti blogį savyje ir gėrį kituose, kad susidarytų ta pusiausvyra, kuria gailestingumas atstato teisingumą. Politikoje už susitarimą savimeilės atsisakymu niekad nepermokama, nes nesutarimas yra, paprastai, apmokamas didžiausiomis aukomis ir net kraujo kaina.

Kai krikščionybė liudija krauju, ji tai daro pasiryžusi pati mirti, bet ne kitus žudyti, nes ji yra stipri. Silpnybė yra staigi ir rūsti, bet pasitikinti savimi jėga yra kantri ir švelni. Ši sielos jėga nėra pasyvumas, bet giedras pasireiškimas tiesos, kurios galios niekuomet ir niekas nei baime nei klasta negali įveikti. Meilė yra tikresnis ir pilnesnis laimėtojas, negu jėga. Ji viena gali pretenduoti į visišką pergalę, nes ji viena tesugeba laisva širdimi laimėti sau net tuos, kurie save laiko jos priešais. Politikoje kerštо jausmas žalingas. Atlaidumas yra inteligentiškumo reiškinys, o nuoširdumas geriausias argumentas. Susipratusio žmogaus savybė yra ne tik atleisti klaidas, bet dar ir dėtis jas užmiršus. Tiesa, yra naudinga atsiminti savas ir svetimas klaidas, bet tik tam, kad jų daugiau nepakartojus, tačiau labai išmintinga nebeprisiminti kitų klaidų ir pasitikėti tam, kas yra geriausia žmoguje. Toks protavimas yra krikščioniškas ir jis atidaro kelią į tikrą politiką. Valstybės žmogus gerai žino, kad laimėdamas sau vakar dienos priešus, jis padidina savo asmenišką prestižą ir sustiprina savo valdžią.

Krikščionybė, auklėdama sąžines, padeda politikai. Tas, kuris gyvena su Dievu, visada nori Jį pagerbti savo veiksmais, Juo pasitikėti ir daryti, kas Jam malonu. Taip krikščionybė išugdo iniciatyvos ir atsakomybės dvasią, labai reikalingą moralinės ir socialinės dorybės, kaipo civilizuotos bendruomenės svarbiausią bazę. Tvarkingu gyvenimu žmogus pasiekia savo vidinę laisvę, kuri jam suteikia galią ir veikti aistringai ir savęs neprarasti. Juo daugiau žmogus atsižada to, ką jis turi, juo daugiau jis save suranda. Nesavanaudiškumas yra būtinas didelių darbų tarnyboje, nes tik nesavanaudis gali atsiduoti be jokių rezervų. Krikščionybė savo pasiaukojimo dvasia sugeba viską atnaujinti. Interesus, malonumus, net asmeninį saugumą — viską krikščionis subordinuoja moraliniam, socialiniam ar religiniam idealui. Kas kuriama su Dievo pagalba ir Dievui, yra gera ir žmonėms. Kas kuriama be intereso ir su visu atsidavimu, įgauna aukštos civilizacijos ir bendruomeninės vertės. Toks kūrinys savo paskirtimi yra panašus į didingos katedros — Dievo buveinės, skirtos žmonėms, — šedevrą.

Krikščionybė nuteikia žmones socialinės bendruomenės gyvenimui. Ir šeimos ir bendruomenės naudai krikščionybė atneša laisvai prisiimtos drausmės papročio dovaną. Papročių problema yra aukštai susyta su krikščionybės veikla. Politika papročiuose randa sau naudos, o kraštas palaimos, Krikščionis žino, kad jis įsiskolina bendruomenei ne tik todėl, kad jis turi mylėti ir tarnauti, bet ir todėl, kad dieviškajame plane kiekvienas, sekdamas savo pasirinktą kelią, turi atnešti kitiems savo gyvenimo ir savo darbo įnašą. Ta valdžia, kuri norėdama, suprasti naujus visuomeninio gyvenimo pasireiškimo būdus, lygiai nutolusius nuo siauro konformizmo ir nuo anarchiško individualizmo, semiasi įkvėpimo krikščioniškoje išmintyje, yra girtina ir palaikytina. Išmintinga ir pramatanti politika, studijuodama žmonių problemas, negali tenkintis tik mokslišku ar techniškų faktorium. Ji turi kreipti rimto dėmesio ir skaitytis su visuotinu patyrimu, kuris yra įsiterpęs į moralinę tvarką. Pav., ekonominių ir socialinių žinių neužtenka prieauglio krizei išspręsti. Jei norime ją išnagrinėti visoje jos plotmėje ir išspręsti šios problemos visas detales, kaip ir visas kitas problemas, kurios liečia šeimą, tautinę bendruomenę ir patį žmogų, reikia pasikelti ligi moralės ir religijos šaltinių, kurie turi labai svarių inspiracijų ir veikimo galios tiems klausimams spręsti.

Mūsų laikų politikoje diletantizmui vietos negalima palikti. Jei nenorima susilaukti dar skaudesnių pasėkų, jis turi būti pašalintas visu griežtumu, o jo vietą privalo užimti rimtumas ir pasirengimas. Vienybė turi būti įgyvendinta pasaulyje. Valstybės, kurios savo gabių vadų dėka išvengė kovos, šiandien jau yra mobilizuojamos į bendrą kovą. Ar mes turime ar neturime priežasties gailėtis praeitų laikų, ginčas yra be reikšmės. Šiandien matome gimstant naująjį pasaulį, kurio veido dar gerai nepažįstame. Jis bus toks, kokiu jį žmonės padarys. Tarp stabmeldiško totalizmo ir krikščioniško universalizmo tegalėtų susidaryti tik provizorinis kompromisas. Bet jis niekam nebūtų naudingas, net ir politikams. Pastarieji patys prisipažįsta, kad jų politinės aistros gerų vaisių neduoda ir jomis sunku kas pateisinti. Tų žmonių likimas yra liūdna patirtis. Kartais žmonės gabūs ir ištroškę valdžios nusimena, matydami, kad jų tokios gražios ambicijos turi pasitenkinti tokiu vidutinišku tikslu. Tokie nelaimingi politikai, nepatenkinti ir nusivylę, pasiduoda vien savanaudiškumui ir ieško paviršutinio pasitenkinimo, gyvena moraliai skurdžiai, be vilties ir be tikro džiaugsmo. Politinis gyvenimas juos anksti atstumia. Jei jų tikslas buvo tik pataikauti, tai jie greit patiria visą

žmonių nedėkingumą. Tačiau yra teisingų bei padorių žmonių ir nekrikščionių, kurie iš politikos nesidaro pelningo verslo, bet dirba politinį darbą su dideliu nesuinteresuotu, kaipo gražų ir didingą darbą, nuoširdumu. Tie nekrikščioniški politikai tikėjimo neturi, bet politika jiems yra tarnyba artimui, o jos tikslas bendruomeninis gėris, vadinasi, jų gyvenama ir dirbama krikščioniškam idealui ir politikoje vaduojamasi krikščionjškąja dvasia. Čia jie iškilo virš tų krikščionių politikų, kuriems pasiliko tik krikščionio kevalas be turinio. Bet tai ne taisyklė, o išimtis. Galima ir privalu kartu būti ir geru politiku ir geru krikščioniu. Galima, tiesa, būti geru politiku, nesant krikščioniu. Tačiau, jei krikščionis verčiasi politika, iš jo reikalauja ir Dievas, ir valstybė ir jo paties sąžinė, kad jis būtų politikas krikščionis pilna to žodžio prasme.

Krikščionis labai džiaugiasi matydamas, kokį svarbų vaidmenį vaidina šiandien sąžinė žmonėse ir nujausdamas jos esminį vaidmenį naujai gimstančiame pasaulyje. Iki šiol mažai kas kalbėjo apie sąžinę. Ji rūpėjo tik dvasios gyvenimo vadams ir praktikuojantiems krikščionims, ypač kilus religiniam neramumui. Šiandien gyvenimo įvykiams reikalaujant, socialinis neramumas sąžinei pripažįsta proto vertę, tuo tarpu kai politinis neramumas ir valstybės vyrai jai pripažįsta dvasinę vertę. Ir tik per griuvėsius visa to, kas nėra sukurta autentiškos socialinės dorybės ir dvasinės vertybės, sąžinė prasimušė į viršų ir tapo visuotinai pripažinta, kaip vienintelė autoritetinga žmogaus gyvenimo patarėja ir vadovė. Politikai pasilieka savo darbais pasauliui įtikinamai įrodyti, kad jis tik tuomet saugiai ir taikoj gyvens, kai pasirinks savo vadovu krikščionybę ir stipriai apsišarvuos viltimi ir valia.

Pasaulis laukia iš politikos naujo istorinio idealo. Kai politinis darbas yra dedamas žmogui sąžinės, jis turi būti atliekamas su labai didele atsakomybe prieš krikščionišką sąžinę. Jei atsakomybė yra universali žmonijai, ji yra nedaloma ir neskirstoma paskiriem žmonėm. Kiekvienas krikščionis turi totalinę atsakomybę. Krikščionių religijos realumas ir kilnumas suteikia kiekvienam krikščioniui teisę ir pareigą tikėti, jog jis savo darbais įsipareigoja visam pasauliui, nes jo darbai Dievui turi absoliutinę vertę. Jei dar yra krikščionių, paneigiančių krikščionybei atnaujinimo galią, tai yra todėl, kad jie neturi nei noro, nei laiko galvoti; arba galvodami apie Kristų, jie iš Jo padaro praeities asmenybę, kurios prisiminimas sukelia jiems tik pasigailėjimą. Tikram krikščioniui prikščionybė yra dabartis, nes pats Kristaus asmuo jam yra dabarties realybė. Krikščionis, kuris aiškiai žino, kas jis yra, gerai supranta, kad jam reikia save pateisinti kitaip ir daugiau negu „dievobaimingais įpročiais". Jis turi išgelbėti pasaulį.

Krikščionybė, jei krikščionys to norės, gali politikai nurodyti pasisekimo paslaptis. Ji su savimi atsinešė neišsemiamą šaltinį drąsių ir naujų užsimojimų. Tikėjimas jungia viršgamtišką galią su naturaliom žmogaus savybėm, kurių mažiausiai dvi, drąsa ir išmintis, yra ryškiausios politinės savybės. Teisingumas gi yra tokia didelė ir graži politinė dorybė, kuri įpareigoja visus dvasios ir širdies išteklius, gerai atlikti suvereninius veiksmus. Tarp didelių istorijos pavyzdžių yra vienas, kuris išlieka visų politikų ir visų tautų pagarboje, tai Šv.Liudviko pavyzdys. Šio krikščionių karaliaus moralinis prestižas buvo toks didelis, kad jam nusilenkė net primityvus žmogus, kuriam aukščiausias prestižas yra jėga. Nugalėtas ir mirštąs, jis yra savo priešų ne tik gerbiamas, bet laikomas šventu. Žmogus, pasiekęs aukščiausio, kokį žmogus gali pasiekti, teisingumo laipsnio, iškyla į tokias aukštybes, kur dvasiniai ir laikini dalykai susijungia, visos aistros nurimsta, ir vien širdis kalba. Atsistoję prieš dieviškąjį paveikslą, žmonės atpažista savo originalią prigimtį ir vėl pasidaro visiškai humaniški. Yra dar Jeanne d'Arc pavyzdys, kurį reikia nuolatos priminti, nes tai krikščioniško tikėjimo vertės gražiausias liudytojas ir turi didelės įtakos į tautos teisingumą.

Labiausiai mylėjo ir geriausiai suprato Joanną Arkietę Charles Peguy. Jis vieną kartą taip parašė: „Yra veiksmų, kuriuos aš tikėjausi daraąs teisingumo reikalaujamas, šiandien aš gerai matau, kad tai dariau iš meilės." Iš mūsų sielos gilumos, sielos tiek amžių krikščioniškos, plaukia krikščioniško kilnumo veiksmai, kurie mums teikia garbę. Mes niekuomet negalėtume taip greit ir taip tiksliai patenkinti teisingumo reikalavimų, jei nebūtume ilgos krikščioniškos praktikos įpratinti vykdyti meilės įsakymus. Tikėjimas yra šviesa protui, o širdžiai židinys. Jis yra mumyse jau nuo taip senai ir taip giliai įsistiprinęs, kad Vakaruose nėra nė vieno žmogaus, kuris nenešiotų nors dalelės jo šviesos ir nejustų jo šilumos.

Nėra intelektualinio, socialinio ir moralinio bendruomenės atnaujinimo be teisingumo. Ir tuo pat metu nėra geresnio būdo įgyvendinti teisingumui, kaip meilės darbais. Šie pastarieji darbai yra bendruomeniniai darbai, atliekami proto ir meilės pastangomis, kas atžymi žmonėse vienybę ir solidarumą bei dieviško panašumo žmoguje bruožus. Taigi, krikščionis, gyvendamas savo idealu, įkvepia politikai tas tradicines visuomet naujas dorybes, kurių dėka bendruomenė įstatoma į patvarios ir tikros materialinės ir moralinės pažangos vėžes.

II. Krikščionys politikoje

„Ne politika turi išgelbėti religiją, bet religija politiką."

Jaques Balmes.

Krikščionybė yra istorinis faktas, ir krikščioniui, gyvenančiam savo tikėjimu jis yra įrodymas. Politika yra valstybės veikimo išraiška, kuri tvarko bendruomenės gyvenimą visų gerovei. Kaip dvasia įdiegia gyvybės kūnui, taip krikščionybė turi inspiruoti politiką, kad ją pagaliau paskatintų prie socialinių tikslų, kur ji išbujoja ir pasiekia savo viršūnę.

Taip reikalinga visur idealo, kad net politika nenustemba, girdėdama iškeliant krikščioniško idealo reikalingumą. Pasaulis, kuris ieško savo jėgų pusiausvyros, disponuoja visomis dvasinė-

mis pajėgomis: Pasaulio visuma pergyvena ne tik augimo krizę, bet taip pat ir sąžinės. Reikalas liečia mokslinius išradimus, arba politinius įvykius. Pirmųjų pasėkas, antrųjų netikėtumus sunku numatyti; visa tai stumia žmones į kraštutinumus: baimę ir viltį. Ir niekas iki šiol neįstengė išsklaidyti jų baimės ir pateisinti jų vilties. Koks naujas idealas galės juos išgelbėti? Koks tikėjimas padės jiems gyventi? Krikščionys jau atsakė į šį klausimą. Daugelis, nelaukdami skaudžių išgyvenimų ir nelaimių, pasišaukė Dievą liudininku savo intencijų grynumui įrodyti. Vien slapto pritarimo betgi šiandien neužtenka. Kiekvienas turi imtis atsakomybės. Kiekvienas krikščionis turi paliudyti prieš Dievą ir prieš žmones.

Visuomenė priimti krikščionybės įrodymams nelaukė vargo ir nelaimių argumentų. Ji gavo iš krikščionybės perdaug dvasinių turtų, ir del to turi pripažinti, kad politika daug iš jų laimėjo. Net, kai valstybė kovoja prieš Bažnyčią, ji daro viską, kad krikščionims įrodytų savo teisingumą, nes ji iš patyrimo žino, kad priešininkus lengviau valdyti juos paverčiant draugais, negu kankiniais. Utilitarinė politika, jei ji yra geros valios, pripažįsta jai teikiamą krikščionių pagalbą; ir net sektarinė politika, jeigu ji yra gudri, reikalauja, kad katalikai jai tarnautų. Iš tikrųjų krikščioniškų papročių kraštas visuomet buvo mylimas ir nuoširdžiai paremiamas tiek varge, tiek džiaugsme. Šiandien betgi, kai visa politika kreipia svarbiausią dėmesį į pagrindines idėjas ir galutinį veikimo nustatymą, krikščionims nepakanka tik gerbti tradicijas ir saugoti vertybes. Jie turi bendrai pradėti dvasinę veiklą, kuri nieko kito nesiekia, kaip tik išgelbėti pasaulį. Politika šiandien religijai pripažįsta tai, ką ji kadaise neigdavo, t. y., dorybę pagelbėti žmonijai ir ją jungti. Laisva nuo politinės aistros ir socialinio konservatizmo, ką politikai jai nepagrįstai prikišdavo, šiandien krikščionybė yra vėl didelė žmonių viltis. Nors krikščionybė savyje turi galią išgelbėti žmoniją, bet ji nebus niekuomet praktiškas išgelbėjimas, jeigu krikščionys, giliai susivieniję su Dievu, n e s u s i v i e n y s t a r p s a v ę s ir to praktiškai neįkūnys.

Krikščionys, kurie žino, kas jie yra, taip pat žino, ką jie gali, ir tai, ką jie turi padaryti. Jie politika nieko nerizikuoja ir politikoje nieko nebijo, jei ten, kaip ir visur, pasilieka t i k r i k r i k š č i o n y s. Pirmiausia, kaipo tokie, jie dalyvauja politikoje tokioje, kokia ji šiandien yra, ir kuri nėra būtinai didžioji politika. Politika verstis, žinoma, reikia ir noro ir kompetencijos. Kadangi šiandien aplinkybės jiems uždeda pareigą ir teisę, iniciatyvą ir atsakomybę, katalikai sąžiningai daro tai, ką jie turi daryti. Jie įsijungia į politinius darbus, į žmonių parinkimą, į partijų svarstymus ir, bendrai, į visas profesines ir socialines veiklas, kur jų pasaulėžiūra yra lemiama ir jų įtaka reikalinga. Reikia — jie daro. Labai galimas dalykas, kad politika, kurioje jie dalyvauja ir svarsto, nevisuomet yra racionali ir net garbinga. Dėl to jie sau didelių priekaištų nedaro ir perdaug nesiformalizuoja, nebent tiek, kad jie stengiasi duoti politikai daugiau racionalumo ir ją panaudoja garbingesniems tikslams. Ypač jie nesiskundžia ir nenustoja vilties. Susilaikymas nuo politikos gali turėti protinių motyvų, bet niekuomet moralinių priežasčių.

Katalikai nepasimeta praeities nusiskundimuose. Žmogus, kuris nuolat grįžta į savo praeitį, nėra žmogus didžiosios krikščionių armijos, kurioje Šv. Povilas matė tikrus krikščionybės kovotojus. Nebent jis ieškotų toje praeityje praktiškų patyrimų, o ne dvasinių amocijų. Gilus ir nesibaigiantis gailestis nėra krikščioniškas jausmas. Priešingai, stiprus ir staigus gailestis priklauso krikščioniškumui, kadangi tik pats žmogus ir tik jis vienas, savo galinga valia gali pakeisti save ir ateitį. Politika, kuri žiūri į ateitį, yra politika, kuri sutinka su krikščionišku gyvastingumu. Viltis gimdo ir augina politiką, viltis apšviečia ir pateisina krikščionis. Todėl krikščionys vidiniai yra daugiau paruošti, negu kad jie mano, ilgiems ir pavojingiems šių dienų politikos ir moderniojo pasaulio užsimojimams. Žmonėms, kurie atsisako tikėti ir pasilieka užsispyrę nusivylime, baisūs šių dienų perversmai atrodo dar labiau nepakeliami ir skaudūs. Bet laimingi yra tie, kurie žino, kad jų laukimas išsipildys ir kad Dievas duos progos tautoms ir valstybėms atlikti didelius darbus.

Pasaulio susivienijimas įvyks; jis jau vyksta. Mes jį pastebime šiandien, matydami, kaip žmogaus sąmonė staigiai ir nesidairydama atgal, ima save ir pasaulį suprasti. Tai yra istorinė evoliucija, panaši į staigius pakitimus, siekiančius užbaigti rūšis. Bet prieš įvykstant tai vienybei, mes turime teisę, lyg nujausdami ateities konturus, tai pamatyti, ir yra logiška norėti suvienyti tuos kurie per pašaukimą ir malonę savyje nešioja meilę ir universalizmą. Jeigu katalikai dar negali tuoj tarp savęs susitarti, būtų bergždžia reikalauti pagalbos iš krikščionybės ir iš jos laukti išganymo. Todėl katalikai išsiblaškę, po politinių srovių daugybę turi viens kitą pažinti ir susijungti. Be abejo, nereikia norėti juos jau pačioj pradžioj politiškai suvienyti. Pradžioj, nėsant galimybei susijungti plačiu baru, užtenka, kad jų vienybė bus tik dvasiška. Yra natūralu ir naudinga, susijungti dvasiniams rūpesčiams aptarti, nes jų pareiga yra ne tik juos apginti, bet ir išplėsti. Kadaise politika pasinaudodavo krikščionybe, bet ją pakeisdavo ir iškreipdavo. Šiandien politika nenori pasinaudoti krikščionybe, bet krikščionys turi pareigą tarnauti valstybei. Tuo būdu per juos krikščionybė apšvies politiką.

Bažnyčia niekados neskelbė ir neragino krikščionių steigti politines partijas. Kalbėti apie katalikų partiją, jau iš paties principo, reiškia prileisti prieštaraviną pačių žodžių sąvokoj: partiškumas — universališkumas. Bažnyčia, kuri turi būti visiems prieinama, yra virš partijų, bet kiekviena partija gali pagal savo norą pilnai priimti jos pamokymų šviesą ir jos gyvybės šilumą. Politikos srityje krikščionybė inspiruoja visus, kurie save laiko krikščionimis. Ji turi vadovauti jų veiklai. Dažnai yra katalikų pareiga ir net uždavinys susivienyti, kad galėtų pravesti politikoj, kas jiems yra svarbu ir brangu. Bet jie jokiu atveju negali religijos monopolizuoti vienos partijos naudai, nes apostolatas yra uni-

versalus. Šis principas nediskutuotinas. Partija turi būti krikščioniška, bet ne konfesinė. Konfesinės partijos, kaip patyrimas rodo, kartais klysta praktikoje ir sudaro daug keblumų Bažnyčiai.

Dažni yra faktai, iš kurių galima semtis argumentų prieš kūrimą politinių partijų religinio charakterio. Reikia tik prisiminti Prancūzijos „Silloną“ ir „Action Française“. Jų pradžia buvo graži. Bet vėliau, po kelių metų, Bažnyčiai pasidarė savo klaidingomis doktrinomis pavojingos. Ji pati buvo priversta jas nubausti viešu pasmerkimu. Be abejo, atsirado, kaip ir visuomet, „Action Française“ organizacijoj narių, kurie mėgino įrodyti Bažnyčios nepateisinamą įsikišimą į politinius dalykus, ir jos su savo vadu Karoliu Morrasu nepaklausė. Tai buvo tik įžeistos savymeilės atsikirtimas, kas yra ne daugiau, kaip momento aistra. Drausmingi katalikai iš „Action Française“ išstojo. „Sillono“ vadas Marc Sagnier, žinomas katalikų visuomenininkas ir politikas, Šventojo Sosto sprendimui pasidavė ir savo organizaciją likvidavo. Objektyvi savo teigimuose istorija patvirtina, kad Bažnyčia savo nepriklausomybėj sekmingiau saugoja valstybės savarankiškumą ir autoritetą.

Bažnyčia rūpestingai budi, kad nei vienu momentu ir nei jokiu būdu nebūtų infeoduota į bet kurią politinę partiją. Bažnyčia deda krikščionims pareigą pripažinti esamą valdžią. Tai jokiu būdu nereiškia, kad ta valdžia de jure ir de facto būtų pati geriausia ir, kad piliečiai, nuo jos priklausą, negalėtų jos teisti ir pakeisti. Kalbant apie demokratiją, kurios sąvoka dabar pasaulyje taip labai mėgiama, nežiūrint į tai, kad ji yra interpretuojama labai įvairiai, ne tik įvairiuose kontinentuose, bet net to paties kontinento įvairiuose kraštuose, Pijus XII, paskelbęs, kad tikroji demokratija turi remtis žmogaus asmens gerbimu, priduria, kad ji turi garantuoti piliečiams teisę „išreikšti savo asmenišką nuomonę apie jiems dedamas prievoles ir aukas, ir kad piliečiai negali būti verčiami klausyti, jei patys nėra išklausomi“. Ta teisė teisti ne tiktai suteikia laisvę politiniuose sprendimuose, bet dar patvirtina valdžios teisėtumą, kuris turi savo pradžią Dievuje ir savo išorinę išraišką viešai arba savaime pareikštame tautos pritarime.

Atsitinka tačiau, kad Bažnyčia, dėl svarbių socialinės ir religinės santaikos priežasčių jaučiasi turinti teisę duoti politinės taikos patarimus. Vyskupai ir kartais popiežius viešai įsikiša, rekomenduodami pasitikėti valdžios gera valia, arba bent nedaryti jai sistemingos opozicijos. Tačiau tokios direktyvos neįpareigoja sąžinės, bet reikalauja, kad žmogus būtų bent teigiamai nusistatęs, patiektiems motyvams, tai vykdant nerizikuoja padėtį pabloginti, bet yra daug vilčių atrasti gerą kelią. Šia prasme Leonas XIII buvo nusistatęs sutaikyti Prancūzijos katalikus su valdžia. Tas jo žygis istorijoje vadinasi „Ralliement“. Del jo tuo laiku daug buvo ginčijamasi. Ne visa Leonas XIII laimėjo, ko siekė, bet laimėjo nemaža. Tarp visos laimėjimų eilės primintinas Bažnyčios išfeodavimas iš monarchijos, kuris Prancūzijoj truko ilgoką laiką. Jokia valdžios forma, kad ir labai žmonėms patinkama, neturi religijos atžvilgiu nei pasirinkimo, nei privilegijos, nei kokios kitos ypatingos teisės. Krikščionybė yra virš sistemų, nuomonių, partijų ir tautų. Ji pareina iš Dievo ir yra visiems žmonėms.

Savaime suprantama, krikščionims yra leista kurti politines partijas ir jų laikytis. Čia kalbama apie visai reliatyvų klausimą. Tai yra laiko, vietos ir sąlygų reikalas. Daug yra kraštų, kur valdžia yra patikėta didžiausioms partijoms, ir krikščionys įsipareigoja duoti piliečio pareigos pavyzdį, dalyvaudami politiniame veikime. Dalyvaująs politikoje krikščionis, bent šiuo laiku, pačių gyvenimo sąlygų yra verčiamas priklausyti partijai. Viena galime pasakyti, ir patyrimas tai rodo, kad krikščionis partijoj dažniausiai nesijaus labai jaukiai, nes partija, kaip rodo partijos aptartis, negali apimti kartu tautinės vienybės ir krikščioniško universalumo. Ypač tuose kraštuose, kur individualizmo tendencijos ir kritiškumas labai išbujoję, bus labai suprantama, kad partijos auklės greičiau partiečius, negu piliečius. Be abejo, partija, norėdama būti stipresnė ir labiau disciplinuota, stengiasi suvienyti visus savo narius, kad, turėdami vieną programą, geriau susijungtų praktiškam veikimui. Iš tikrųjų, šis pagrindas pateisina partiją su sąlyga, kad jos veikimo principai turėtų moralinį pagrindą ir socialinį idealą. Bet visi pagrindai būtų blogi, jei, iš tikrųjų, partija neturėtų kito rūpesčio, kaip tik apsiginti ir jei ji neturėtų kitos politikos, kaip tik paimti valdžią į savo rankas, nesiskaitydama su priemonėmis.

Partiečių aistra yra lygiai toks pat priešas tikrosios krikščionybės, kaip ir geros politikos ir net valstybės. Štai kodėl krikščionys, dalyvaudami politinėse partijose, kurios tarp savęs susikerta, privalo pasikelti iki idealų, kurie juos riša, kad drauge atliktų darbus, kurie juos iškelia ir pateisina. Be abejo, būtų gera, kad krikščioniškasai jausmas visai persunktų valstybę ir prisidėtų prie profesinės sąžinės, teisės supratimo ir pareigos jausmo atnaujinimo ir kad garbės ir teisingumo tradicijos būtų vėl atnaujintos krikščioniškos civilizacijos kraštuose. Valstybės pasidarė mylimos ir respektuojamos labiau dėl savo kokybės ir dorybės, negu dėl savo galios ir drąsos. Kadangi visa tai, kas yra būtina, reikalinga atnaujinti, mes turime pažiūrėti giliau ir visa pradėti iš pačių pagrindų ir tuo būdu mėginti sudaryti stipresnius ir didingesnius pagrindus naujai politikai. Reikia paruošti politinį planą tiems, kurie galvoja ir veikia krikščioniškai. Stabmeldžių vadai duoda pajusti savo jėgą, o didieji valdo imperijas. Taip neturi būti pas krikščionis. Krikščionys neprivalo pamiršti, kad jų valdymas turi būti ne tiranija, bet patarnavimas. Tokia krikščioniška politika yra užtikrinta išlikti humanišką.

Krikščionys virš partijų gali ir privalo jungtis tam, kad parodytų ir leistų triumfuoti jų bendriems idealams. Moderniojo politinio gyvenimo aplinkybės jiems teikia daug progų nuoširdžiai tarnauti tiems patiems idealams. Religinės laisvės, šeimos teisės, profesinis apgynimas, socialinis teisingumas — netrūksta aktualių temų, pajėgiančių juos jungti ir iš jų padaryti susi-

pratusius vadus. Katalikų akcija, kuri grupuoja moralinį elitą visuose socialiniuose sluoksniuose, yra moderni krikščioniško apaštalavimo forma ir jos nauja dvasia, kuri spinduliuoja visose partijose, pradeda rodyti savo įtaką politikoje. Bendrai, nors ir labai teisingai stebėtume ir vertintume įvykius ir žmones, krikščionybė politikoj nepasiliks be naudos, nes ji suteikia teisingo numatymo ir šviesaus orientavimosi dovaną. Krikščioniškoji išmintis padeda tikriau įžvelgti į ateitį ir tiksliau apimti sprendžiamo klausimo visumą.

Kiekvienas galvojimas, kiekvienas veikimas, nukreiptas į idealą, tam tikru būdu dalyvauja šiame dideliame sielos gyvenime, kuris yra krikščionybė. Net ir tie, kurie nėra krikščionys, dažnai pasinaudoja nesąmoningai, kartais net prieš savo laisvą norą, ta dvasinio gyvenimo srove, kuri mistišku būdu išlaisvina ir gelbsti žmonių bendruomenę. Todėl politika, žinanti savo pareigas ir susirūpinusi savo teisėmis, turėtų būti atvira krikščioniškam idealui. Didelio pavojaus šiandien nėra, kad politika piktanaudotų religiją valstybės interesui. Priešingai, visiems yra aišku, kad tarp politinės sąžinės yra didelis skilimas ir kad pas pačius krikščionis yra dažnai skilimas tarp politinių pažiūrų ir religinių įsitikinimų. Jau buvo daug nelaimių, gal būt, jų ir dar reikės, kad krikščioniškas rūpestis, išeidamas iš asmeninio ir šeimos gyvenimo ribų, duotų pagaliau politikai naują galvoseną ir naują kalbą. Tikrai, krikščioniškas humanizmas ir krikščioniška demokratija, nors nevisuomet tvirtu ir tikru žingsniu, bet jau žygiuoja popiežių nurodytu keliu. Faktai daugėja, kurie parodo, kad valstybės vyrų galvosenoj ir tautų širdyje tiesa paruošia savo politinį sprendimą žmogiškos ir krikščioniškos sintezės mėginime.

Ypač didelių neramumų, perversmų ir sumišimų laikotarpiais krikščionys privalo būti savo sąžinės apšviesti ir vedami visur, net ir politikoj. Be to, reikalinga pažinti tiesą ir priimti jos reikalavimus, net asmeninio pasiaukojimo ir didelių pavojų kaina. Toks drąsus ir garbingas laikymasis buvo vokiečių episkopato šio karo metu. 1941 metais, ragindamas krikščioniškų konfesijų žmones susijungti kovai prieš nacių diktatūrą, Miunncheno arkivyskupas rasė: „Šiandien krikščionybei statomas klausimas — būti ar nebūti. Kovojama ne dėl ko kito, bet dėl krikščionybės pagrindų.“ Freiburgo i. Breisgau vyskupas Hitlerio ministerio apkaltintas išdavimu, atsakė: „Tai ne aš nusikaltau tautai, bet tie nusikalto jai, kurie paskelbė kovą krikščionybei.“ O Miunsterio vyskupas pareiškė: „Ne! Su tais žmonėmis (naciais) ir tais, kurie jiems įsakinėja negali būti daugiau jokios bendros kalbos ir jokio ryšio.“ Krikščionybė, vakar sukūrusi krikščionių susivienijimą prieš rasistinę diktatūrą, kuri, prisidengusi įvairiomis formomis ir pasiskolintais vardais, išreikštų ir propaguotų stabmeldiško totaliizmo klaidas. Krikščionybei nepriklauso kurti antikomunizmo, nes antikomunizmas yra politinė opozicija. Bet, kadangi komunizmas pats sudaro opoziciją krikščionybei, krikščionys su juo negali dėtis, nors ir kažin kaip norėtų Kristui laimėti komunistų patrauktas darbininkų mases. Krikščionys negali būti komunistais ne dėl prikišamo jiems socialinio konservatizmo, bet dėl komunizmo bedieviškumo, dėl to, kad jis atmeta krikščionybę, jos tikėjimą ir malonę. Jei komunistai atsižadėtų marksizmo su organiškai su juo suaugusia bedievybe ir antikrikščionybe, komunizmas galėtų pasidaryti krikščionišku. Bet taip pakeistas komunizmas jau nebebūtų marksistinis, nes per grynai dvasinę evoliuciją jo istorinio materializmo ideologija būtų užleidusi vietą bendros gerovės ir bendruomeniškos paskirties idealui.

Atvira visoms partijoms, visoms rasėms, visoms tautoms krikščionybė atneša žmonėms ir tautoms išsigelbėjimo principus, nežiūrint į jų padėtį, socialines sąlygas ir jų valdžios formą. Krikščioniškoji dvasia, persunkdama viešąją teisę, apsaugo žmones ir gelbsti tautas. Užsimojimas nors yra universalus ir platus, tačiau suvereniškai laisvas. Krikščionys įrodo, kad pasaulyje nėra didesnės laisvės už Dievo vaikų laisvę. Proto srityje Bažnyčios autoritetas yra jo apsauga nuo prarajų, bet kiekviena drąsa kūrybos srityje yra palikta žmogaus genijui. Tačiau smalsumai ir naujovės, nors ir labai pateisinamos būtų, niekuomet dar tiesos neatstojo. Mums, seniems krikščionims, jau per daug apsipratusiems su krikščionybe, kurie esam krikščionys tik dėl krikšto ir vardo, tikroji krikščionybė turėtų grąžinti Dievo prasmę ir turinį. Koks gi yra mūsų Dievas? Ar ne Dievas užmirštas, Dievas tolimas, Dievas prarastas ir apleistas? Tol, kol Dievas nebus sugrįžęs į žmonių širdis, žemė tautoms bus kieta ir žiauri.

Žmonėse snūduriuoja socialinės drausmės instinktas ir krikščioniškosios dorybės. Jas, deja, dažniausia prižadina tik tautos nelaimių smūgiai. Jei pasaulio nelaimių gaisro šviesoje žmonės pažintų bendruomeniško įstatymo tiesą, jie ne veltui būtų kentėję. Nusikračius klano, klasių ir rasių sąvokomis, kiltų naujas pasaulis, kuris ir naująjį žmogų pašauktų. Universalus žmogus, ar Keyserlingo ieškomas „ekumeniškas žmogus“, yra pirmiausia krikščionis, bet krikščionis, kuris ugdo ir išbaigia savo asmenybę. Nors ir nustojant kai ko, reikia nusikratyti senomis idejomis ir senomis aistromis, kurios yra kaltininkės tiekos įtartinos vertės neaiškumų, atnešusių griuvėsius ir kraują ir pasitikėti tuo, kas yra žmoguje pastovu ir autentiška, ir tai, kas pagrindžia žmoniją savo pirmąja tiesa. Krikščionys, kuriais mes esame, turime bent tvirtinti kartu su Pijum XI, kad „žmonijos perauklėjimas turi būti pirmoje eilėj dvasinis ir religinis ir kad jis turi vesti prie Kristaus, kaip visa ko pradžios“.

Tai, ką krikščionybė jau seniai atrado ir realizuoja, kur tik rado tikrų krikščionių, paskendę miglose politiniai idealai veltui stengiasi kurti. Protas gali leistis apgaudinėjamas žodžiu ir miražu, tačiau faktai nesiduoda suvedžiojami. O krikščionybė yra faktas, kurio socialinę dorybę žmonija jau patyrė, bet kurio bendruomeniškos vertės dar nepradėjo mėginti. Bendruomenė mirė, bet ne civilizacija. Tai bendruomenei atkurti reikia susidaryti planas ir parūpinti medžiaga.

Tam darbui turi būti tie žmonės, kurie yra pašaukti padėti naujajai bendruomenei pagrindus.

Klaidžiojąs protas ir įvykių chaosas krikščionybėje visuomet randa tikrą atsparą ir pastovią bazę. Jei krikščionys panorės, krikščionybė visuomet suteiks tam naujam socialiai-bendruomeniškajam pastatui savo tvirtumą ir savo stilių, išlaikydama harmoningą žmogaus vertybių pusiausvyrą.

III. Krikščioniškoji politka

„Būti karaliumi yra greičiau našta, negu garbė."

Karolius V.

Yra krikščioniška politika, nes yra krikščioniška moralė ir krikščioniška teisė. Krikščioniškoji moralė nesugriauna naturaliosios moralės, bet prie jos prisideda; krikščioniška teisė nepakeičia humaniškosios teisės, bet ją išbaigia.

Krikščioniška politika pirmoje eilėje yra giliai humaniška: „Vien tik tai, kas yra krikščioniška, yra iš tikrųjų humaniška", konstatuoja Pijus XI. Krikščionybė stoja ginti ne vien tik savo puolamąjį mokslą, bet ir atsidūrusį pavojuje žmogų ir jo pažeidžiamą arba išduodamą teisę. Krikščioniškos inspiracijos civilizacija reikalauja, kad žmogus būtų gerbiamas ir proteguojamas visoje savo asmens laisvės ir sąžinės pilnumoje. Politika nėra ideologija, ir Kristus nėra mitas. Krikščionys, kurie dalyvauja politikoje, žino, kad valstybės gyvenimas apima žmogaus žemiškus rūpesčius, kurie yra pasiskirstę tarp jo šeimos ir jo verslo. Jie žino taip pat, kad žmogaus dvasinis pasaulis turi dominuoti ir duoti kryptį jo materialiniam gyvenimui. Šitos minties vedami, krikščionys priduoda savo politikai ypatingą išraišką ir naują formą, kurios iš pagrindų yra Kristaus.

Krikščioniška politika nėra teokratija. Atvirkščiai, ji yra nusistačiusi prieš bet kokį religinės valdžios pasireiškimą, kuris siektų politinio vadovavimo. Kai XIV a. pradžioje Bonifacas VIII viešai pasirodė pasipuošęs imperatoriaus insignijomis, prancūzai jo nepripažino, pasilikdami ištikimi Pilypui Gražiajam. Dvasinė valdžia negali būti stipri ir galiojanti nelikus ištikima savo mokslui ir savo universalizmo dvasiai. Krikščioniška politika, greičiau negu kokia kita, pasmerks Bažnyčios atstovų įsikišimą į valstybės reikalus. Taip pat krikščioniška politika atsisako įgyvendinti moralinius nuostatus per jėgą. Jei istorijos bėgyje yra atsitikę, kad valstybė panaudojo prievartą moralės ar tikėjimo vardu, Bažnyčia visuomet pasmerkdavo tokius nusistatymus bei jų vykdymą. Dievas neprievartauja žmogaus; Jis jį primygtinai prašo visuomet su meile ir, būdamas pats laisvė bei suteikdamas tikėjimo dovaną, tegali sutikti tik su laisvu žmogaus apsisprendimu. Krikščionys, kurie gyvena savo tikėjimu, gerai supranta tą vidinę laisvę ir jos reikšmę.

Krikščioniška politika respektuoja moralę ir jos vardu sąžinę. Krikščioniui sąžinė yra šventas ir neliečiamas dalykas. Įpareigoti dorybių praktiką nėra politikos uždavinys. Mes to iš jos ir negalime reikalauti, nes, ji, pirmiausia, apsilenktų su savo pareigomis, o be to, ji to ir nepajėgtų įgyvendinti. Siauras moralizmas yra daug artimesnis immoralizmui negu moralei. Kartais reikia toleruoti kai kurias negeroves, kad išvengus dar blogesnių dalykų. Tai galvojo ir Šv. Liudvikas. Krikščioniškos politikos turi pareigą sutaikyti ir stelbti ydas. Krikščioniškasai realistas Šv. Tomas nurodo, su kuriomis ydomis valstybei reikia kovoti, būtent: su tomis, „kurios yra žalingos artimui ir visuomeninį gyvenimą daro neįmanomą". Jau šis uždavinys yra virš žmogiškų jėgų. Jis reikalingas tiek daug iniciatyvos ir uždeda tokią didelę atsakomybę, kad jam išspręsti nebus per daug į politinę areną sutelkti kiek galima daugiau krikščioniškos dvasios. Politika yra toks sunkus menas, kad protingai ir naudingai valstybei vadovauti reikalinga sukaupti visas įmanomas gamtines ir viršgamtines priemones. Valstybės paskirtis yra padėti kurti geresnį gyvenimą. Tokia valdžia, kuri nesivaduotų krikščioniškais dėsniais, pasijustų bejėgė spręsdama tas politines krizes, kurios kyla ne tiek dėl ekonominių ar socialinių priežasčių, kiek dėl moralinių sutrikimų. Kas nori išspręsti moralinę krizę bešališkai ir ilgam laikui, pirmoje eilėje turi ieškoti nepakeičiamos pagalbos krikščionybėje, nes jos moralinė jėga yra vertinga ne tik paskiriems asmenims, bet ir visam visuomeniniam gyvenimui.

Jau nuo labai seniai politika nėra krikščioniška ir taip pat nuo seniai krikščionybė neturėjo progos parodyti politikoje savo bendruomeniškų vertybių. Todėl patys krakščionys turi stengtis parodyti, kokia buvo visuomenė pradžioje ir kokią evoliuciją ji perėjo krikščionybės įtakoje. Nuo to laiko, kai krikščionybė atsirado, ji užkariavo Vakarus ir gyveno barbarų ir pagonių širdyse bei mintyse. Lėtai, bet iš pagrindų, ji formavo šeimos, parapijų ir miestų bendruomenių papročius. Tūkstantį metų Europos gyventojai gyveno Dievą mylėdami ir Jo bijodami. Tokioj atmosferoj išaugo humanistinis žmogus. Jis pasidavęs fizinės ir dvasinės vienybės imperatyvui, išugdė socialinį vienetą, kuris išaugo ir sustiprėjo savo tautiniu pašaukimu ir civilizacijos paskirtimi. Krikščionybė ne viską išgelbėjo, bet ir nesusikompromitavo. Susidrausminusi ir ierarchiniai susitvarkiusi žmonių bendruomenė suderino savo pastangas ir sutvarkė savo kolektyvinę sielą; tautos stengėsi gyventi taikoje, o žmonės — garbingai. Nuo seniai spietęsi apie krikščionišką idealą, vakarų žmonės, nebeturėdami bendro tikėjimo, pradėjo skilti. Greitai ir patį tikėjimą praradę, prarado ir priemonę, kuri juos galėjo jungti ir skleisti tarpusavę meilę, negrįžtamai suskilo ir tapo pasmerkti išsisklaidyti. Konstatavus šiandieninės visuomenės būklę, galima be ypatingų pastangų suprasti, kuo ji galėjo ir kuo turėtų būti, jei krikščionybė vyriausybių ir net tų, kurie save vadino krikščionimis, nebūtų buvusi išduota, bet būtų galėjusi skleisti, kaip ir pirmiau, savo įtaką politikoje. Į visa tai pažvelgus ir kiek pagalvojus reikia sutikti su šiais Pijaus XII žodžiais: „Gyvenamojo meto neramumai ir kančios yra krikščionybės apologetika."

Jei religija yra būtina žmonių bendruomenėms, tai krikščionybė yra būtina tautoms. Jos vienu ar kitu titulu savinasi bendrą kultūros ir civilizacijos palikimą, kurio Europa buvo židiniu visą tūkstantį metų. Po to, keturių šimtmečių laikotarpyje pasirodė, kiek bendruomenės pusiausvyra nukentėjo dėl nesantaikos tarp krikščionybės ir politikos, kurios Europos valstybių vadai norėjo ar net patys tyčiomis sukurstė. Krikščionybę pradžioj atskyrė, paskui išmetė iš tautų gyvenimo, ir to pasėkoje štai ko susilaukta: valstybė susilpnėjo, tautos suseno, o žmonių vargai padaugėjo. Universalusis idealas, kurio žmonija instinktyviai vis dar siekė, staiga pranyko, ir net pati žmogaus pagerbimo sąvoka tapo pamiršta. Dabar valstybės kivirčijosi ir tautos varžėsi dėl kiekvieno dalyko: ir dėl teisės, ir dėl teisingumo, ir dėl pačios religijos. Politika, atmetė trigubą prigimtosios moralinės ir krikščioniškos teisės atramą, ir pasiliko tik žmonių leidžiamą teisę, kuri priklausė vien nuo valdovo gerų norų ir minios reikalavimų. Jėga, tarnaudama valdžiai, kuri negerbė teisės, pasidarė brutali, o protas, apsukriai dirbdamas savanaudiškiems interesams, nesirūpino bendrąja gerove. Tautos, nesugebėdamos išgelbėti žmogaus laisvės ir autoriteto, pasidavė begaliniam despotizmui arba krypo į revoliucinius ekscesus.

Krikščionybė niekad nesustojo reformavusi privataus gyvenimo papročių. Tuo tarpu moderniosios valstybės niekuomet nemėgino lojaliai įvesti krikščionybės į savo politiką ir tuo būdu atstatyti jos dvasią įstaigose, socialiniuose įstatymuose ir viešuosiuose papročiuose. O pamėginti reikėtų. Bandymas labai apsimokėtų. Nuo jo ir valstybė ir bendruomenė visais atžvilgiais labai daug laimėtų. Visa kita gali tik sukelti bereikšminių ir tuščių iliuzijų, nuslopinti turimas viltis ir pastumėti į totalistinės politikos nehumaniškus mėginimus. Reikia turėti drąsos nesutikti su blogio fataliskumu. Jei žmogui trūksta gyvo tikėjimo, jis nieko didingo ir patvaraus nesukurs. Norint sukurti naują politinę tvarką, reikia, kad pati politika visapusiškai atsinaujintų ne tik metodais, bet ir savo dvasia. Kai vienų vaizduotės, o kitų aistros ištekliai politinių klystkelių ekscesuose, brangiai apmokėtuose nusivylimu ir griuvėsiais bus išsibaigę, tuomet ateis valanda į viską pažiūrėti krikščioniškai ir viską atnaujinti krikščioniškais dėsniais. Žmonija taip bus nuvargus, visą laiką veltui teisybės ieškodama, kad ji iš anksto pritars tiems, kurie turės drąsos ir išminties pradėti didelio masto krikščioniškos politikos darbą.

Krikščioniška politika neturi nieko bendro su tos rūšies politika, kuri nedrįsta pasisakyti savo vardo ir pasitenkina asmeniškais pasisekimais, vietoj siekusi didelių darbų. Krikščioniškas Dievas tai nėra kažkokia bevardė dvasinė jėga nei sužmoginta ideali dvasia be galios ir gyvybės. Jis yra galios ir didybės Dievas, Kristus — Valdovas. Dvasia, kuri krikščionišką politiką padaro gyva, neturi nieko bendra su religija, mažų dorybių praktika ir geru jausmais. Tai yra susenusios, anemiškos ir susidėvėjusios krikščionybės žymės. Krikščioniška politika pasirinko būti vien tiktai krikščioniška, del to, kad tai yra vienintelė priemonė žmogui išgelbėti. Politika, norėdama būti didelė, kūrybinė ir gyvybe spinduliuojanti, reikalauja, kad jai būtų tarnaujama su visu atsidavimu ir aistringai. Ji, norėdama išvengti klaidų ir nebūti savo visuomenei pavojinga, turi reikalauti, kad jai būtų pašvenčiama kokybių ir dorybių maksimumas. Į pirmą vietą ji stato politinę drąsą, kuri dažnai yra daug sunkesnė negu kariškoji, bet už tai dažnai nuopelningesnė ir, deja, daug retesnė. Dar yra žmonių ir mūsų laikais, kurie politikoje dėl jiems žinomų sumetimų nedrįsta viešai išpažinti tikėjimo ir pasirodyti krikščionimis. Tokie žmonės niekuomet nesupras savo politikos tuštumo ir krikščioniškos politikos reikalingumo. Krikščionis, kuris atsisako viešai parodyti savo tikėjimą arba kuris mėgina teisintis, kad yra krikščionimi, negali net pajusti tos istorinės dramos didumo, į kurią jis yra įveltas. Jei krikščionis užima viršininko vietą ir savo tikėjimą slepia, tai jo tyla yra krikščionybės atsižadėjimas.

Istorija mums parodo, kad galima būti geru politiku arba dideliu strategu, ir visvien vesti kraštą į pražūtį vien del to, kad trūko pačių paprasčiausių dorybių. Vien tiktai autoritetas ir sugebėjimai negali ilgai valdyti krašto su realia nauda tautai. Jei prievarta ir klasta, kartais, gali priemonės, tai, be abejo, pačios silpniausios ir mažiausiai tikros. Atvira ir pastovi bei ištverminga politika yra geriausias atsakymas į daromus jai priekaištus ir laidas geriems rezultatams laimėti. Vieno genijaus nepakanka. Genijus turi būti lydimas pastovios vidinės drausmės ir saugomas nuo jo mėgstamų ekscesų ir klaidų. Išlikti visur ir visose aplinkybėse ištikimu teisingumui, reikalinga turėti nemaža reikiamų dorybių. Dažnai tenka širdies reikalavimus palenkti proto reikalavimams, arba atsisakyti draugystės dėl šalto pareigos jausmo. Reikia būti labai kilniam, kartais parodyti net heroiškumo, kad būtų galima atsisakyti savo asmenškų interesų arba savo populiarumo. Iš valstybės vyro, kuris yra pasišventęs aukštesniems tikslams, gali būti pareikalautos pačios didžiausios aukos. Kiekvienu atveju jis turi pajėgti savęs atsisakyti ir tuo būdu dažnai atsidurti skausmingoje sielos vienatvėje. Tai yra būtina sąlyga užsibrėžtam tikslui pasiekti. Toks politikas sutikdamas atsistoti valdžios priekyje ir priimdamas tokią asmeninę atsakomybę ves tautą, mažiausiai rizikuodamas, į didžiausius politinius laimėjimus. Nesvarbu, jei jam nepripažįs nusipelnytos pagarbos tol, kol jis bus valdžios pareigose. Jam užteks to, kad jo politika yra teisinga.

Vesti gerą politiką, reiškia elgtis visur išmintingai ir teisingai. Krikščionių priežodis pataria — „šventiesiems melstis, mokslininkams mokyti, protingiesiems valdyti". Dar reikalinga, kad valdžia apibrėžtų savo politikos tikslą ir nustatytų savo programą. Nieko nepadės būti gabiu masių vadu, jei nežinos, kur jas vesti. Kokia nauda iš susitarimų, jei tie susitarimai suburtomis jėgomis neveda prie bendro tikslo. Krikščioniškoji politika nesitenkina vien tik nustatydama savo doktrinos esmę, bet ji dar formuluoja savo veiklos

principus. Kokia yra originali ir nauja krikščioniška politika parodo kad ir šis Pijaus XII pasakymas: „Esminis valdžios uždavinys yra išsaugoti neliečiamas žmogaus asmens teises ir jam palengvinti atlikti savo pareigas."

Ypač savo Kalėdų išvakarių kalbose, kurios žmonėms yra atneštos prieš 20 amžių taikos simbolis, Pijus XII tiksliai nustatė didžiosios krikščionių politikos vaidmenį pasaulyje. Reikia ne tik stebėtis, bet ir rausti, kad sutinkama ten ir kitur krikščionių, užimančių atsakingas valdžios vietas, kurie ignoruoja aukštą krikščioniškąjį politikos mokslą ir net, kartais, pasididžiuodami sakosi nežiną šviesių popiežiaus realistinės politikos pamokymų. Tačiau popiežius nesiliaudamas primena valstybių vadams moralinius faktorius, kurie grindžia ir didina žemišką autoritetą. 1940 m. jis įrodo, kad valstybė rimtai susirūpinusi teisės ir teisingumo pastoviu įgyvendinimu, turi pamiršti neapykantą ir nepasitikėjimą, nes tai skaldo tautas. Ji turi žinoti, kad vien naudingumas nekuria teisės, o egoizmas — įstatymo. 1941 m. primena, kad atsisakymas nuo krikščionybės sukelia tarptautinių neramumų ir gina mažų tautų laisvo politinio ir ekonominio gyvenimo teisę. 1942 m., kalbėdamas apie krikščioniškos tvarkos įvedimą į visuomeninį gyvenimą, jis atmeta liberalizmo ir etatizmo ekscesus bei socialistinio materializmo klaidas. Be to, jis primena, kad reikia gelbėti patį žmogaus asmens respektą ir šeimos teises, o valstybei uždeda moralinę pareigą visuose reikaluose santykiuose su žmonėmis vaduotis teisingumu, o santykiuose su Dievu, reikšti Jam prideramą garbę. Pagaliau 1943 m. nurodė, kad yra klaidinga pinigą, mokslą, medžiaginį progresą laikyti aukščiausiu žmogaus tikslu ir kad tą klaidingą pažiūrą brutaliai ir žiauriai paneigė patys gyvenimo įvykiai. Toliau Šv. Tėvas paskelbė reikalą būtinai ir skubiai perorganizuoti visuomeninį gyvenimą pagrindžiant jį krikščioniškojo mokslo ir moralės dėsniais.

Be abejo, vien moralinės teisės principų gerbimas ir krikščioniškos teisės nuostatų pripažinimas visos politikos problemos neišsprendžia. Apreikštoji religinė tiesa yra daug suprantamesnė negu moralinė tiesa. Dėl jos niuansų dažnai mums ji sunku suprasti. Politinė tiesa labai daug priklauso nuo žmogaus, laiko ir vietos, todėl ji pati savyje pasidaro sunkiai suvokiama. Kas politikoj laikosi moralės ir krikščioniškų taisyklių, suklys rečiau. Jeigu jis ir suklystų pasirinkdamas priemones, tai bent siekiamąjį tikslą teisingai pasistatys. Esama krikščioniškų santvarkų, kurių politinis veidas gali būti įvairus; yra taip pat politinių doktrinų ir veiksmų, kurie nesiderina su krikščioniška dvasia. Jei negalima pasakyti, kad tokia ar kitokia valdymo forma, palyginus su kita, yra labiau krikščioniška, tai galima lengvai nustatyti, kas valstybių ar valdžių politikoj yra sveika ir gera ir kas gali būti žalinga ir bloga. Be abejo, krikščioniškoji politika, būdama vienos nuomonės su gabia politika, atmeta tai, kas ją skaldo, ir priima tai, kas vienija. Vienybė ir tikras gėris galima pasiekti tik teisingumu, todėl teisingumas yra krikščioniškosios, o taip pat ir visos didžiosios politikos charakteris ir kertinis akmuo.

Teisingumas politikoje turi gan miglotą ir neapibrėžtą prasmę ir, kaip daugelis kitų sąvokų, prisidengęs ta ar kita ideologija, dažnai siekia tokių tikslų ir interesų, kurie nevisai susiderina su tikruoju teisingumu. Toks teisingumo sąvokos miglotumas gali kartais ir be blogos valios sukelti nesusipratimų, nes ir patys krikščionys griežtame teisingume kartais įžvelgia dalykų, kurie nesiderina su meile. Klaidai išvengti reikalinga griežtai skirti krikščionybėje asmenį, kuris turi siekdamas tobulumo, už patirtą blogį atsilyginti gėriu, nuo krikščioniškosios politikos, kuri būdama atsakinga už tvarką valstybėje ir žmonių teises bei gerovę, privalo valdyti, teisti ir net bausti. Teisingumo sąvoka jungiasi su suverenumo reikalavimu ir kietoj krikščionybėj ir realioj politikoj. Jos drąsa, šiandien kaip ir kitados, kelia nerimo ir baimės bailiams ir šiaudadūsiams. Šv. Povilas teisingumo vardu tvirtino: „Kas nedirba, tenevalgo." Čia ne revoliucijos žodis; tai senas krikščioniškas posakis, kuris skelbia visuomet aktualią ir visuomet naują bendromenišką dvasią. Krikščionys turi nusikratyti svyravimais, kuriuos jiems dar vis sukelia kietas žodis ir nauja mintis. Šv. Tomą Akvinietį už jo „Summa theologica" buvo paskelbę naujovininku. Papiktinimo reikalinga vengti, bet nuo nustebinimo bėgti nėra reikalo. Krikščioniškosios politikos doktrina yra drąsi, bet ji gali nustebinti tik tuos, kurie nepažįsta popiežių pamokymų. Jei kalbama apie socialinį teisingumą, tai reikia žinoti, kad jau XVIII amžiaus enciklikos iš krikščioniškosios minties lobyno suformulavo modernioms valstybėms tikslius praktiškos moralės principus. Įvesdama savo dvasią ir nustatydama teisingumui apsaugoti dėsnius, krikščionybė mažosios politikos interesams uždėjo didžiosios politikos pareigą. Didžioji politika nėra toji, kuri verčiasi mažais reikaliukais, bet toji, kuri, siekdama savo tikslo, rekošetu reguliuoja visus valstybės reikalus. Politika, be stiprios dvasinės bazės, nepajėgtų atsinaujinti. Toji politika, kuri norės vadintis krikščioniška, pati nustebs, atidengus neišsemiamus krikščionybės resursus, kurios išradinga dvasia ir kurybinis pajėgumas, Dievui padedant, rodo stebuklingos galios.

Tradicinių politinių rėžimų laikai praėjo, lygiai kaip praėjo paskutiniojo amžiaus bandymai išspręsti ekonominius ir socialinius klausimus. Ir tai įvyko ne dėl kokios nors ekonominės ar politinės mados, dėl tos ar kitos valstybinės formos, bet dėl socialinio gyvenimo patyrimo, kurio pats supratimas jau nebeatitinka gyvenamųjų laikų reikalų bei aspiracijų. Yra žodžių ir posakių, kurie priklauso praeičiai. Juos dabar pavartojus, gali kilti dviprasmiškumų: demokratija pav. ar imperija šiandien stato prieš akis visai kitokį vaizdą negu statydavo senovėje. Šiandien reikalinga atnaujinti ne tiktai tautą ir valstybę, bet ir pačią bendruomenę. Pasaulio atnaujinimo pasiryžimas yra be galo didelis ir drąsus dvasinis užsimojimas. Negalima nebaudžiamai leisti įsta-

tymų, kurie priešinasi bendruomenės interesams ir griauna žmogaus prigimtį. Reikia politiką ir socialinį gyvenimą sukrikščioninti, kad būtų galima jį suhumaninti. Kantriai ir atkakliai reikia vėl atnaujinti tarp žmonių religinį ryšį, taip naturalų ir tokį stiprų, kuris vienas gali suformuoti tarp skirtingų tautų ir sekančių generacijų bendruomenę, turtingą idėjomis ir veiksmais, pastangomis ir idealais.

Krikščioniška politika neantmeta savo autoriteto net teisybės vardan, kuriai ji nori tarnauti, ir net dėl labo visuomenės, kurią ji nori gelbėti. Turėdama kreipimosi į Dievą išminties, ji gali greičiau, negu kokia kita politika padėti žmonėms. Stipri savo tikėjimu Dievu, krikščionybė kantriai ir ištvermingai stiprina ir akstina politiką, nes tai yra tikra priemonė laimėti. Ji pasitiki žmogumi, nes jis jai yra pažadėtas. Žmogus gi, susirūpinęs savo likimu, nori kovoti ir laimėti. Įsitikinimas laimėjimu ir pasiryžimas nepralaimėti — yra pergalė. Krikščionis, pastatytas prieš įvykius, prarastų dvasios pusiausvyrą, jei nebepasitikėtų savo tikėjimo galia, kuri visuomet gali jį išgelbėti ir jam padėti. Šalia visa ko, šalia marksizmo ir demokratijos, istorija laukia kažkokio naujo didžiųjų politinių įvykių sprendimo, kuris ilgam laikui realizuotų žmonių puoselėjamas viltis. Krikščionybė laukia savo krikščioniškos politikos valandos.

Krikščionybė, dėka savo paremtos faktais tiesos ir realumo, prašoka visas filosofijas, įsikūnija pačioje žmogus gyvybėje, žmogaus asmenybėje ir žmonių bendruomenėje ir juos kreipia į jų gamtinį ir viršgamtinį tikslą. Iškilus virš proto ir kultūros, krikščionybė pasiekia žmogų su visa jo asmenybe, pilname meilės ir proto pajėgų pasireiškime. Virš filosofijos, mokslo ir teisės sprendimų, socialumas pasiekia savo tiesą ir, pasukęs į dvasinius horizontus, pagaliau, atsižada politikoj bergždžių ir nereikalingų ginčų ir atranda grandiozines savo universalizmo ir savo vienybės perspektyvas.

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ INTERNACIONALAS

Krikšč. Dem. Internacionalo pradžia. Krikščioniškosios demokratijos internacionalo pirmu pasireiškimu galima laikyti Paryžiuje po Didžiojo Karo 1925 m. susiorganizavusį tarptautinį krikščioniškųjų partijų sekretorijatą. Jo uždavinys buvo dalintis mintimis, raštais ir žinomis Europos valstybininkų tarpe, kurie pritarė krikščioniškai-demokratiniam sąjūdžiui ir kaikuriuos klausimus spręsti bendromis jėgomis. Tas internacionalas kasmet šaukė savo kongresus svarbesniems klausimams aptarti. Jam priklausė ir Lietuvių Krikščionių Demokratų partija ir aktingai dalyvavo jo darbuose.

Bet prieš II Pasaulinį karą nebuvo galima sudaryti pastovių ryšių tarp įvairių Europos kraštų, kadangi, viena, nevisur ypač religiniai mišriuose kraštuose tokių partijų dar nebuvo, antra, kai kuriuose kraštuose, pvz. totalistinėse valstybėse, šios partijos buvo arba labai varžomos, ar visai uždaromos. Štai Vokietijos katalikų Centro partija, Imperijos ir Veimaro respublikos laikais vaidinusi pirmaeilį vaidmenį, Hitleriui paėmus valdžią, turėjo pranykti. Tas pats likimas ištiko Krikščionių Socialų partiją Austrijoje. Italijoje fašizmas išstūmė Don Sturzo Liaudies partiją. Prancūzų gi katalikai buvo išsisklaidę įvairiose, dažnai priešingose partijose; ir vienintėlė grupė, kuri skelbėsi laikantis krikščioniškųjų principų, Liaudies Demokratinė partija, politiniams įvykiams maža teturėjo reikšmės. Nuslopinta buvo ir Lietuvių Krikščionių Demokratų partija Smetonos rėžimo laikais.

Užėjo karas, ir kalbamas sekretorijatas, jungęs krikščioniškąsias įvairių kraštų partijas vienybėn, iširo. Karo metu toks pat, bet laikinas, internacionalas — International Christian Democratic Union buvo susikuręs Londone ir leido savo žurnalą People and Freedom — Žmonės ir Laisvė. Dėl žinomų priežasčių Liet. Kr. Demokratų partija priklausyti prie jo negalėjo. Senąjį pradėjo gaivinti šveicarai 1946 m. bet visai kitomis politinėmis bei socialinėmis aplinkybėmis.

Pokarinė padėtis. Karas daugeliui kraštų atnešė visai naują politinį susigrupavimą. Senieji politiniai rėmai yra galutinai sunaikinti. Didžiosios partijos, buvusios valdžioje ir laikiusios valstybės vairą, kaip liberalų ar radikalų partijos, iš kairės ir dešinės, nustojo didelės savo šalininkų dalies ir mases patraukiančios jėgos. Beveik visur vieton jų stojo 3 didelės grupės: komunistų, socialistų ir krikščionių demokratų partijos, kurios ir dalinasi tarpusavy ar bent neseniai dalinosi valdžią. Pavyzdys: Prancūzija, Italija, Austrija ir iš dalies Vakarų Vokietija.

Visi žinome, kokį didelį vaidmenį Prancūzijoj vaidina MRP (Mouvement Républicain Populaire) ir Italijoje krikščionys demokratai, kurie valdžioje yra nuo pat išsilaisvinimo. Net Olandijoje, kur gyventojų dauguma protestantiška, valdžios priešaky stovi katalikas. Belgijoje Krikščionių Socialų partija yra stipriausia iš visų partijų. Ir anglų Darbiečių partija, stovinti prie valdžios vairo, savo narių tarpe turi nemaža katalikų bei krikščionių. Įdomus tuo reikalu anglų delegacijos pirmininko George Catlin pareiškimas. Krikščioniškosios demokratijos Luksemburgo kongrese jis teigė, jog anglų darbiečių partija, turėdama savo eilėse Markso šalininkų, nėra marksistinė. Šio fakto esą dažnai nesupranta kontinente. Šiai partijai priklauso dauguma katalikų profesinių sąjungų, dauguma įžymių katalikų, taip pat lygia dalimi ir daug nemarksistų narių.

Karas davė impulso krikščionims, išsisklaidžiusiems po daugelį partijų, susitelkti savose

krikščioniškose partijose. Jis pakeitė ir pačią krikščioniškųjų partijų kryptį, duodamas joms daug ryškesnį socialinį pobūdį.

Beveik visur krikščioniškos visuomeninės idėjos nugalėjo senąsias konservatiškąsias idėjas. Šitą raidą pagreitino valandos reikalavimas. Karo padarinys — griuvėsiai ir liaudies vargas privertė politinius vadus pirmiausia siekti socialinio teisingumo ir atvėrė daugeliui piliečių akis. Jie mato, kad didysis šio laiko reikalavimas yra atgauti darbininkų mases, kurios, pasidavusios marksizmo propagandai, nutolo nuo krikščionybės. Šita socialinė demokratija, dėl kurios kovoja krikščioniškosios partijos, yra paremta religine morale, tolima tiek komunistinei moralei, tiek fašistiniam terorui.

Pagaliau akivaizdoje pavojaus, kuris grąso krikščioniškajai civilizacijai iš komunizmo pusės, katalikai ir apskritai krikščionys suprato, kad jie turi susiburti politiniame ir socialiniame darbe, jei nori Europoje amžiais kurtą civilizaciją išgelbėti.

Lucernos konventas. 1947 m. vasario m. 27 d. — kovo m. 2 d. Šveicarų Konservatorių Liaudies partija į Lucerną sukvietė įvairių kraštų politikus krikščionis. Šitas, konventu vadinamas, Europos krikščionių politikų suvažiavimas buvo po karo pirmas sąlytis tarp įvairių krikščioniškosios dvasios politinių partijų. Čia dalyvavo 8 kraštų atstovai: Prancūzijos, Belgijos, Olandijos, Luksemburgo, Anglijos, Austrijos, Italijos ir Šveicarijos. Jie svarstė religines, politines, ekonomines ir socialines problemas, kurios dabar yra aktualios jų kraštams ir apskritai pasauliui. Jie taip pat dalinosi mintimis apie ekonominį ir dvasinį Europos atstatymą bei partijų, kurios laikosi krikščioniškųjų principų, vaidmenį šio atstatymo darbe.

Šis pasikeitimas nuomonėmis buvo labai įdomus ir vaisingas. Čia nuspręsta ryšius ir toliau palaikyti, juos gilinti ir prasminti, kad būtų galima pasiekti tokio politinio, socialinio ir ekonominio gyvenimo, kuris, atmesdamas klasių kovos teoriją, vadovautųsi krikščioniškąja dvasia. Tam tikslui belgų atstovai įpareigoti atlikti parengiamuosius darbus nuolatinei organizacijai įsteigti. Iš to ir kilo Krikščionių Demokratų Internacionalas, prancūziškai vadinama: „Nouvelles Equipes Internationales“, sutrumpintai NEI; o vokiškai — Internationale Christlichsoziale Vereinigung“, sutrumpintai ICSV.

Šiame Lucernos suvažiavime šveicarai su austrais siūlė aiškias organizacines formas; prancūzai gi su belgais laikėsi rezervuotai ir rodė baimės, kad tokio Internacionalo kūrimas nesuerzintų sovietų, nes jie galį suprasti, kad jis kuriamas specialiai prieš juos.

Lucernos suvažiavime tik Šveicarų Konservatorių Liaudies partija atstovavo nekariavusiam ir dėl to neišgyvenusiam paskubintos raidos kraštui. Tad šveicarams ypačiai buvo įdomu susipažinti su kitų kraštų panašių sambūrių naujomis sąvokomis bei idėjomis. Čia šveicarai turėjo daug ko pasimokyti. Be to, sąlytis su kitų kraštų partijomis, kurios tiesioginiai ir kasdien turi su komunizmu rungtis ar bendradarbauti, šveicarams ypač naudingas. Šveicarų Konservatorių Liaudies partija, išlaikydama visais laikais ir aplinkybėmis galiojančius principus, turi ryžtis žengti socialinių reformų keliu, jeigu nenori atsilikti nuo laiko ir būti įvykių pralenkta.

Liege'o kongresas. Tais pačiais metais, būtent — 1947 m. vasarą buvo sušauktas krikščionių demokratiškųjų partijų kongresas Lieže, Belgijoje. Jo organizavimas vyko gana sunkiai. Skiriamas susivažiuoti laikas buvo nukeliamas net tris kartus. Dėl to eilė valstybių, tų tarpe ir šveicarai, nedalyvavo. Tačiau šio kongreso diskusijos parodė, kad šveicarų siūlytoji Lucernoje bendradarbiavimo formulė yra teisinga ir ji buvo visų priimta ir patvirtinta. Šiaip jau čia didesnių darbų nebuvo nudirbta, bet vis tik davė ir teigiamų rezultatų, pav. čia buvo išnagrinėti kaikurie darbininkų klausimai, būtent, kaip juos įjungti į ekonominį krašto gyvenimą. Prieita išvada, kad darbininkai turi turėti įmonių vadovybėse balsą, vistiek, ar įmonės privačios ar valstybinės ir kit.

Į krikščioniškųjų partijų tarptautinį sekretorijatą įėjo labai rimti politikai, kaip antai: buv. Belgijos min. pirmininkas Povilas van Zeelandas (sekretorijato garbės pirmininkas), prancūzų MRP narys Marc Sagnier, Olandijos krikščioniškųjų darbo unijų vyr. sekretorius Dr. J. Serrarens, Italijos krikščionių demokratų kūrėjas Don Luigi Sturzo, prancūzų MRP vicepirm. buv. ministeris M. Bichet ir kiti žymūs žmonės.

Luksemburgo kongresas. Antrasis Tarptautinis Krikščioniškai Demokr. partijų Internacionalo (NEI) kongresas įvyko Luksemburge 1948. I. 30 — II. 1. Šis kongresas įrodė, kad naujoji organizacija yra gyvastinga ir stipri. Čia dalyvavo jau 14-os kraštų delegacijos: Anglijos, Austrijos, Belgijos, Čekoslovakijos, Danijos, Airijos, Italijos, Luksemburgo, Norvegijos, Olandijos, Prancūzijos, Švedijos, Šveicarijos ir Vokietijos. Kai kurios šių delegacijų buvo labai stiprios. Dalyvavo taip pat Kanados ir Jungtinių Amerikos Valstybių stebėtojai. Užmegztas sąlytis ir su Pietų Amerika.

Tarp NEI tikslų yra ir Vakarų kultūrą ginti bei Europą atstatyti. Kadangi šio tikslo negalima pasiekti be Vokietijos dalyvavimo, tai Luksemburgo kongresas į darbotvarkę įsirašė ir Vokietijos problemą. Šiam reikalui ir nuolatiniams ryšiams su Vokietijos Krikščionių Demokratų Unija palaikyti buvo pakviesta vokiečių delegacija. Lucernos suvažiavime dar tai buvo negalimas dalykas. Dabar gi jau padarytas geras žingsnis pirmyn krikščioniškosios artimo meilės srityje.

Vokiečių delegacija, pakviesta svečiu ir stebėtoju, o iš kongreso išvažiavusi pilnateisiu dalyviu, aišku, ypatingai traukė visų akis, juo labiau, kad ją sudarė vokiečių Krikščionių Demokratų Unijos atstovai iš visų 4 okupacinių zonų. Atstovų tarpe buvo: Dr. Konrad Adenauer (Kölnas), Jakob Kaiser (Berlynas), dr. Josef Müller (Münchenas) ir ministeris Süsterheim (Koblencas); juos lydėjo

tokie dalykų žinovai, kaip dr. Holzapfel ir dr. Löns. Šito susitikimo svarbumą galime suprasti, atsimindami, kad prancūzų delegacijai vadovavo dvasingasis bei iškalbusis M. Schuman, MRP pirmininkas, o Belgijos — ministeris M. Heymann; šiuodu vyru lydėjo keli prancūzų ir belgų parlamento atstovai. Pasitarimus kurį laiką stebėjo ir Belgijos, Olandijos ir Luksemburgo ministeriai, šiuo metu dalyvavę Luksemburge Benelux suvažiavime, tuo būdu pabrėždami kongreso reikšmę. Šveicarų Konservatorių Liaudies partijai, šio tarptautinio bendradarbiavimo pradininkei, kurios nuopelnus pabrėžė visi šio suvažiavimo dalyviai, atstovavo 5 narių delegacija: partijos pirmininkas I. Escher, general. sekretorius dr. Rosenberg; ministeriai — prof. Favre, dr. Wick ir dr. Gschwind (Liestal).

Vokiečių klausimas. Luksemburgo kongresas įrodė ne tik išviršinį šios sąjungos tvirtumą, bet ir vidinį skaidrumą. Siekdamas sąjungos tikslo — Vakarų kultūros gynimo ir Europos atstaymo — kongresas pasiėmė išaiškinti Vokietijos problemą. Apie šį centrinį Vakarų klausimą sukosi visi pasitarimai ir kalbos, 3 dienas ėjęs Luksemburgo rotušėje. Po simpatingo Luksemburgo parlamento pirmininko Emile Reuter sveikinimo kongresas pirmiausia išklausė trijų paskaitų apie kultūrinę, ekonominę ir politinę vokiečių problemos pusę. Paskaitas skaitė: prof. Frieden (Luksemburgas), Lamalle (Belgija) ir Serrarens (Olandija). Paskui pasisakė visos delegacijos. Šveicarų vardu kalbėjo dr. Wick, vokiečių klausimą pastatydamas Vakarų problemos centre. Vokiškai kalbėjusio šveicaro samprotavimas, visų palankiai priimtas, atvėrė kelią vokiečių delegacijai, kurios vardu kalbėdamas dr. Adenauer įspūdingai išdėstė Vokietijos padėtį, išreiškė Vokietijos norą prisidėti prie jos pačios moralinio ir materialinio atgaivinimo, kad ji galėtų atgauti savo vietą taikingų tautų bendruomenėje ir visomis išgalėmis prisidėti prie Vakarų išgelbėjimo.

Paskui 3 komisijos ėmėsi darbo išreikšti rezoliucijos forma kongreso nusistatymą dėl vokiečių klausimo kultūriniu, ekonominiu ir politiniu požiūriu. Tai buvo nelengvas, bet vis dėlto įmanomas darbas. Baigiamajame pilnaties posėdyje, kuriam sumaniai pirmininkavo prancūzų NEI pirmininkas Bichet (Paryžius), rezoliucija Vokietijos klausimu buvo priimta.

Rezoliucija. Rezoliucijoje vengiama visa to, kas galėtų trukdyti būsimąjį krikščioniškųjų Europos sluoksnių bendradarbiavimą. Šiuo pažiūriu įsidėmėtina, kad rezoliucija, pagal formalų kongreso nutarimą, neliečia kaltės klausimo.

Luksemburgo rezoliucija remiasi pagrindine pažiūra, kad „Vokietijos problemos išsprendimas pareina nuo Europos atstatymo, kuris savo ruožtu neįmanomas be vokiečių klausimo išsprendimo". Abu uždaviniu galima išspręsti tik turint galvoje krikščioniškosios kultūros palikimą ir vertę. Politinę Europos programą rezoliucija aptaria šitaip:

„Savo sunkumuose ir didžiame varge Europos tautos privalo sudaryti brolišką bendruomenę; kliūtis kelyje į šią bendruomenę yra didžiųjų valstybių nesutarimas ir ypač tas faktas, kad viena iš jų, kuri valdo didelę Vokietijos dalį, su kitomis nebendradarbiauja.

„Londono konferencijos nepasisekimas Vakarų Europos tautas verčia pradėti bendradarbiauti savo tarpe, jei kitaip negalima, savo pastangas apribojant viena Europos dalimi."

Šioje Europos tautų bendruomenėje turi ir Vokietija rasti savo vietą, — su sąlyga, kad Vokietija atgimtų dvasiškai ir būtų pasirengusi nuostolius atlyginti; ši reiklavimą vokiečiai turi pripažinti kaip savaime suprantamą.

Kultūrinė rezoliucijos dalis pirmiausia pabrėžia krikščioniškos kultūros būtinumą; čia kreipiamasi tiek į okupacines valdžias, tiek į Vokietiją:

„Vokietija tik tuomet atgaus savo moralinę ir politinę pusiausvyrą naujojoje Europoje, kai laisvo auklėjimo rėmuose susikurs auklėjimo sistemą, kuri saugos žmogiškojo asmens teisę ir laisvę, o valstybę tautiškai ir tarptautiškai laikys bendrojo gėrio tarnu, paniekins išdidų ir agresyvų nacionalizmą ir rems bei plės sąlytį su Europos krikščioniškosios kultūros atstovais."

Ir vokiečių ūkio problemą rezoliucija deda į Europos bendradarbiavimo rėmus:

„Būdamas neatskiriama bendrojo Europos ūkio dalimi, Vokietijos ūkis turi prisidėti prie šios Europos ūkio pusiausvyros atstatymo. Reparacijos turi būti užtikrintos ūkinio Europos atstatymo ribose. Vokietijos ūkio, ypac Ruhro krašto, svarbiausio visos Europos tiekėjo, priežiūra turi atimti Vokietijai bet kokią galimybę vėl apsiginkluoti, kad Vokietija niekad netaptų karine grėsme savo kaimynams."

Kad šis Vokietijos įjungimas į bendrąjį Europos ūkį pasidarytų kaip galint greičiau reikšmingas bei veikslus, tučtuojau skelbiamos šios priemonės: maisto pagerinimas, finansinė reforma, atnaujinimas Vokietijos ūkinių santykių su kaimynais, kad tuo būdu būtų neleista „Vokietijai nuskęsti neviltyje ir nihilizme".

Rezoliucija suglaustai pareiškia: „Federacinė Vokietija turi padėti susikurti federacinei Europai, kuri susidarytų iš laisvų ir demokratinių valstybių Jungtinių Tautų rėmuose." Uždavinys Vokietijos krikščionių demokratų sluoksnių, kurių darbą kongresas įsakmiai pripažino ir sveikino, būtų, atliekant pareigą Europos ir žmonijos atžvilgiu, vokiečių tautą įjungti per šį bendradarbiavimą į Europos tautų bendruomenę.

Šveicarų susilaikymas. Šveicarų delegacija, nors ir būdama šio sąlyčio iniciatorė ir bendradarbė rezoliuciją parengiant, bet gerbdama savąjį neitralumą, šios rezoliucijos balsavime nedalyvavo. Partijos pirmininkas Y. Escher formaliai pareiškė šitaip:

„Šveicarų delegacija ir toliau pasiruošusi bendradarbiauti Nouvelles Equipes Internationales ribose. Bet ji tiki privalanti susilaikyti nuo tik aptartos rezoliucijos galutinio balsavimo. Tai nereiškia principinio nutarimų atmetimo. Bet rezoliucija apima nuostatus bei reikalavimus, kurie yra suprantami tik kare dalyvavusių tautų požiūriu. Mes, šveicarai, begaliniai laimingi karo išvengę, tikime, laikydamiesi mūsų absoliutaus

neitralumo, jog mūsų pareiga ir šį momentą į šį reikalą nesipainioti. Tai mūsų susilaikymo prasmė."

Pažymėtina, kad kitos delegacijos šį pareiškimą pilniausiai suprato. NEI kongresas, apskritai, duoda geriausios progos ir galimybės sprendžiančiuose užsienio valstybių sluoksniuose pažadinti supratimą šveicarų ypatingos padėties ir neitralumo. Taip šveicarų Konservatorių Liaudies partija, aktyviai bendradarbiaudama NEI, tarnauja visai Šveicarijai.

Kongreso dvasia. Kongrese viešpatavo tikrai krikščioniška atleidimo, supratimo ir bendradarbiavimo dvasia. Iš vienos pusės buvo taip aiškiai, kaip niekad, girdėti karo ir okupacijos nuvargintų tautų ir sunaikintų valstybių balsai, iš kitos — stovėjo šiandieniniai krikščioniškos vokiečių tautos atstovai, kurie buvo savo valstybės ir jos vadų į tokį pat vargą įstumti ir metais koncentracijos stovyklose varginami. Čia paaiškėjo, kokios gilios ir biaurios Europos žaizdos krauju plūsta. Dėl to dabar tautos paduoda viena kitai rankas naujai kūrybai, siekdamos taikaus bendradarbiavimo iš kieto įsisąmoninimo, kad tik einant išvien galima sukurti gražesnė ateitis. Šita pagrindinė nuotaika jaudinančiai pasireikšdavo ypatingomis aplinkybėmis: didžiai nuoširdžiai sveikinant vokiečių delegaciją; jautrioje vokiečių delegacijos padėkoje, kad juos kaip grįžtančius brolius priėmė; ypatingai gi Luksemburgo valdžios priėmime rotušėje, kur Luksemburgo užsienių r. min. Beck pasveikino kongresą, trumpai metė žvilgsnį atgal į paskutinių metų kančias ir galop, pakvietęs prie savęs vokiečių delegacijos atstovus, kiekvienam paspaudė ranką...

Luksemburgas įrodė, kad Lucernos Konvento pasėlis atsispyrė audroms ir auga, kad tarptautinis krikščioniškasis frontas yra tikrovė. Dėl to ir kyla didelis džiaugsmas.

Lietuvių Krikščionių Demokratų partijos klausimas Internationale. Liet. Krikščionių Demokratų partijos vadovybė visą laiką atsidėjusi sekė krikščioniškai demokratiškųjų partijų organizavimosi į internationalą eigą ir dėjo pastangų pasiųsti į jų sąskridžius savo atstovų. Bet, deja, dėl susisiekimo sunkumų siekiamojo tikslo pasiekti nepavykdavo. Teko tad prašyti pagalbos iš užsieniečių vienminčių. Liuksemburgo kongrese maloniai sutiko mus atstovauti ir mūsų lietuviškuosius reikalus ginti šveicarų atstovas Dr. M. Rozenbergas. Be to, buvo deleguotas tam pačiam reikalui Liuksemburgo valstybėje gyvenęs P. Ažubalis. Bet pastarasis prieš kongresą išvyko į kitą kraštą ir dalyvauti kongreso darbuose negalėjo. P. Rozenbergas savo pažadą tesėjo. Iškilo, tiesa, ne vienos Lietuvos, bet visų egzilinių partijų klausimas. Kongreso nusiteikimas buvo palankus egzilinėms partijoms. Bet visa sugadino Čekų Liaudies partijos atstovas, parlamento narys ir užsienio reikalų komisijos pirmininkas Dr. Ivo Duchaček. Jis ultimatyviai pareiškė, kad jei bus priimtos į Krikščioniškai Demokratiškųjų partijų internacionalą „emigrantinės" partijos, tai Čekų Liaudies partijai nebūtų įmanoma dalyvauti kartu su jomis toje organizacijoje. Duchaček laimėjo. Mūsų klausimo sprendimas buvo atidėtas vėlyvesniems laikams.

Kas buvo nupasakota, vyko 1948. I. 30—II. I. Tais pačiais metais kovo mėn. 21 d. t. y. Verbų sekmadienyje Paryžiuje posėdžiavo NEI Vykdomasis Komitetas. Pirmininkavo organizacijos pirmininkas Robert B i c h e t, buv. ministeris, parlamento atstovas, MRP narys. Šiuo atveju čekus atstovavo nebe Dr. Ivo Duchaček, bet Dr. Bauer. Kas atsitiko su Duchačeku? Jis jau sėdėjo savo nelaimingos tėvynės kalėjime, o jo atstovautoji partija atsidūrė tremtyje, kaip lietuviai krikščionys demokratai, kurie Duchačeko dėka Luksemburgo nebuvo priimti į kalbamąjį internacionalą. Dr. Rozenbergui iškėlus vėl egzilinių partijų klausimą, prieštarauti nebebuvo kam. Jos buvo priimtos. Teks tik, norinčioms įstoti į bendrą tarptautinę krikščioniškai demokratiškųjų partijų šeimą, egzilinėms politinėms organizacijoms atlikti tam tikrą nustatytą priėmimo formalumą. Vienas nemalonus šešėlis, kurio neišvengė ir krikščioniškųjų partijų internacionalas — tai ne vienodų teisių suteikimas egzilinėms partijoms. Tikimasi jas ilgainiui išlyginti.

Letuvių Krikščionių Demokratų partija nutarė tuo priėmimu pasinaudoti. Bus nauja tarptautinė katedra, iš kurios galima bus šaukti pasauliui apie padarytą mūsų tėvynei skriaudą ir reikalauti teisingumo bei tos skriaudos atitaisymo.

St. Gallen'o konferencija. 1948. II. 16 — 19 St. Gallen'e, Šveicarijoj, įvyko vysk. dr. J. Meile globojama II NEI konferencija. Čia Internacionalas galutinai susiformavo ir priėmė pastovų statutą. NEI apima atskirų kraštų grupes ir sąjungos viduje susidariusias darbininkų ir tarnautojų, ūkininkų, viduriniojo luomo, laisvų profesijų, moterų ir kitas sekcijas.

Sąjungos pirmininku išrinktas tautinis tarėjas Josef Scherer (St. Gallen), gen. sekretorium — dr. Louis Meerts (Briuselis), vicepirmininkai: minist. D. Gronchi (Roma), Gaston Tessier (Paryžius) ir minist. D. Lois Weinberger (Viena); kasininkas F. J. H. Bachg (Haga).

Įvairių kraštų pirmininkai padarė išsamius pranešimus apie katalikų bei krikščionių demokratų judėjimo padėtį ir veiklą. Galima pasidžiaugti krikščionių politiniu veiklumu ir didėjančia įtaka ūkinius, politinius ir kultūrinius santykius apsprendžiant.

Tautinio tarėjo Scherrer, kan. Brys (Briuselis), general. sekretorius Braun (Strasburgas) ir p-lės Van de Putte (Briuselis) referatai davė apžvalgą šiandieninės ūkinės bei dvasinės tautų padėties ir nurodė iš jos išeinančius uždavinius tiek tautinėje, tiek tarptautinėje srityje.

Konferencija ypatingai konstatavo tebesantį ir iš dalies didėjantį tautų vargą ir jo rezultatus — dideles sunkenybės taikai grąžinti ir Europai atstatyti. Konferencija pirmiausia pabrėžia dar niekad n e g i r d ė t ą p r o l e t a r i z a c i j o s v y k s m ą, kuris sunaikina viduriniįį luomą, baisiu mastu žmones verčia beforme mase ir vargo būklę nusikalstamai išnaudoja marksistinei, komunistinei propagandai.

Šios katastrofiškos padėties priežastimi laikoma stoka demokratinės ir politinės tvarkos, kuri teisingumo ir krikščioniškojo solidarumo ribose garantuoja tautų laisvę ir saugumą.

*

NEI (ICSV) visu ryžtumu stoja už tikėjimo ir sąžinės laisvę, lygia dalimi už politinio gyvenimo, sąjungų ir darbo laisvę. Šios laisvės atitinka asmeninę žmogaus vertę ir nėra suderinamos su jokiu teroru.

Konferencija reikalavo ūkio, socialinės santvarkos, kuri kiekvienai tautai patikrintų žmogaus ir krikščionio vertą gyvenimą ir leistų savo padėtį savo pastangomis pagerinti. Tam reikalingas teisingas žaliavų ir gaminių paskirstymas, vadinasi, reikia sukurti pasaulinį ūkį ir leisti visoms tautoms jame dalyvauti. Šitam tikslui yra būtinas visų tautų lygus susibūrimas į pasaulinę organizaciją.

Konferencija apgailestavo, kad dėl paskirų valstybių elgesio tarp valstybių yra atsiradęs skilimas. To akivaizdoje būtina, kad visoms tautoms, kurios yra pasirengusios tikros, laisvos, teisingos ir krikščioniškų principų valdomos santvarkos sąlygas vykdyti, turi būti atdaras kelias prisidėti prie susidarančių valstybių grupių.

Kadangi darbas yra neatskiriamai susijęs su asmeniu, tai jis privalo būti pastatytas ūkinio ir visuomeninio gyvenimo vyksmo centre. Reikia naujo ūkinio galvojimo, kur lemtų ne tik pelnas, bet ir žmogus. Darbininkas turi gauti įmonėje ir profesijos gyvenime naują teisinę ir socialinę padėtį, kur jis jau nebebūtų kapitalistinio ūkio įrankiu, bet kur būtų užtikrinta vieta jo asmenybei.

Reikia pasipriešinti ir žmonių pavertimo mase pavojui. Neturintiesiems nuosavybės turi būti sudarytos sąlygos ją įsigyti, o teisėtai įsigytą turtą įstatymu apsaugoti.

Konferencija gerai suprato, kad be ekonominių, socialinių ir politinių siekimų reikia pirmiau sudaryti tautoms dvasiškai dorovines sąlygas, kad materialiniai ir teisiniai laimėjimai vestų į žmonišką bei krikščionišką kultūrą. Kadangi visuomeninės santvarkos atnaujinime svarbi dalis priklauso moteriai ir šeimai, tai būtina į valstybių įstatymus aiškiai ir įsakmiai įjungti ir veiksliomis priemonėmis apsaugoti bei remti šeimą — visuomeninio gyvenimo pagrindą.

Tokiai tvarkai pasiekti konferencija kreipiasi į visus protingai bei teisingai galvojančius visų kraštų žmones, kad šie sutelktų savo jėgas. Vargas reikalauja meilės, teisingumo, darbų — ir tučtuojau, neatidėliojant.

Paryžiaus posėdis. 1948. III. 21. Paryžiuje įvyko Vykdomojo NEI Komiteto posėdis. Jam vadovavo NEI pirmininkas Bichet, Prancūzų parlamento MRP atstovas. Posėdis buvo labai vaisingas. Svarbiausias klausimas — statuto pataisymas; be to, priėmimas nutarimo dėl Vokietijos priėmimo ir pagaliau išsiaiškinimas santykių egzilinių partijų su NEI. Visais klausimais vieningai susitarta. Nuo 1948. III. 21. nutarimo krikščioniškasis NEI frontas turi savo vidaus konstituciją.

NEI sudėtis sutinka su pataisytuoju statutu bei 1947 m. vasario 27-kovo 2 d. Lucernos Konvento intencijomis, kurias gynė Austrija, Italija ir Šveicarija.

Prieš metus Vakarų Europos tautos nemanė galėsiančios tiek toli nueiti. Paaštrėjusi, Maskvai puolant Europą, padėtis pamokė, kad pasaulį ir valstybę krikščioniškai suprantančių asmenų laisvo susijungimo į diskusijų klubą nepakanka, kad būtinai reikalingas krikščioniškųjų partijų sąlytis. Dabartinis statutas nustato, kad NEI susideda iš tautinių grupių, kurios susidaro, pagal padėtį įvairiose valstybėse, iš vienos partijos, o kur dar tai negalima, — iš ypatingos Equipe nationale (tautinės grupės), įeinančios į NEI rėmus. Ši antroji galimybė reikėjo numatyti, kadangi ne visuose kraštuose yra krikščioniškos partijos, kurios gali būti pripažintos tautinėmis grupėmis, bet visur yra krikščioniškųjų grupių ir asmenų, galinčių sudaryti tautinę grupę ir galimų tokiomis pripažinti Vykdomojo NEI Komiteto. Šveicarų narys NEI organizacijoje yra šveicarų Konservatorių Liaudies partija; austrų — Liaudies partija, italų — Krikšč. Demokratai ir t. t.

NEI vadovavimas priklauso Vykdomajam komitetui, į kurį kiekvieno krašto grupė skiria savo atstovą. Laikinai genr. sekretarijato būstinė yra Paryžiuje. Metiniuose NEI kongresuose kiekvieno krašto grupė turi 4 balsus, tad nedaroma jokio skirtumo tarp didžiųjų ir mažųjų. Statutas numato taip pat jaunimo grupes, kurios privalo organizuotis pagal tautinių NEI grupių nurodymus. Tad pvz. Šveicarų jaunieji konservatoriai ir jaunieji krikšč. demokratai, susitarę su Partija, gali būti pripažinti NEI jaunimo grupe ir artimiausiame NEI kongrese, kuris įvyks rugpiūčio mėn. Olandijoje, gali būti priimti į šveicarų delegacijos sąstatą. NEI jaunimo grupių visuma Vykdom. Komitete atstovaujama dviejų žmonių delegacijos.

Tad matome, kad NEI vidaus sudėtis įgavo tvirtą formą, atitinkančią skirtingus įvairių kraštų santykius bei būtiną reikalą stiprinti krikšč. frontą prieš komunistinį antplūdį, grąsantį ir Vakarų Europai.

Siekiant sustiprinti krikščioniškąjį ataspyrį, buvo galima taip pat patenkinamai ir pagal laiko reikalavimus išspręsti —

Vokietijos klausimą bei egzilinių partijų problemą.

Vykdomasis Komitetas vienbalsiai nutarė priimti Vokietiją į NEI; dr. Adenauer (Kölnas) yra paprašytas sudaryti NEI vokiečių tautinę grupę, kuri turi apimti visas krikščioniškąsias šiandieninės Vokietijos kryptis.

Statutas taip pat atidaro duris krikščioniškosioms partijoms, kurios yra komunistinės ekspansijos aukos ir priverstos dirbti emigracijoje; jos gali, jei nebus įsakmiai kitaip nutarta, dalyvauti Vykd. Komitete patariamuoju balsu. Tuo būdu susidaro Europos krikščioniškasis frontas; beje, jis plečiasi ir į užjūrį; yra vilties, kad Šiaurės bei Pietų Amerika dalyvaus NEI organizacijoje su savo grupėmis.

Politiniai dienos klausimai. Vykd. Komitetas tarėsi ir aktualiais politiniais klausimais. Dėl Maršalio plano padaryta nutarimas, kuris „sveikina visas priemones, skirtas skatinti Europos ūkiniam atsigavimui, nes tuo būdu kuriami pagrindai ramiam demokratiškai politiniam išsivystymui". Priimtas pakvietimas dalyvauti „Europos koordinacijos komitete" ir dėl to NEI bus atstovaujama būsimajame Hagos kongrese. Atvykus pabėgusiam čekų liaudies partijos atstovui, buvo proga pasmerkti komunistinį ir išorinės prievartos būdu įvykdytą perversmą Čekoslovakijoje. Iš pranešimo apie Prahos įvykius galima aiškiai nustatyti, kad tenykštė Katalikų Liaudies partija jau paleista ir nebeegzistuoja ...

Apskritai, Paryžiaus pasitarimai parodė, kad Nouvelles Equipes Internationales džiuginančiai auga ir jos nariai eina visur petys į petį.

*

Naujojo Tarptautinio Sambūrio

STATUTAS

I Skyrius

Pavadinimas-Objektas-Būstinė-Galiojimo laikas

1 str. Yra sudaryta sąjunga, vardu Naujasis Tarptautinis Sambūris, sutrumpintai N.E.I. (Nouvelles Equipes Internationales), kuri bus tvarkoma šiuo statutu.

2 str. Naujasis Tarptautinis Sambūris (N.E.I.) turi tikslą sudaryti nuolatinius kontaktus tarp įvairių tautybių grupių ir politikų, kurie vadovaujasi krikščionių demokratų principais, ir jų šviesoje studijuoti tautines situacijas, o taip pat ir tarptautines problemas, derinti patyrimus ir programas ir ieškoti tarptautinės harmonijos realizavimo demokratijos kadruose ir socialinėje bei politinėje taikoje.

3 str. N.E.I. būstinė yra nustatoma Vykdomojo Komiteto nutarimu.

4 str. N.E.I. galiojimo laikas neribotas.

II Skyrius

N.E.I. organizacija — Tautiniai Sambūriai

5 str. N.E.I. yra sudaroma iš visumos tautinių sambūrių, Vykdomojo Komiteto pripažintų. Kiekviename krašte gali būti tik vienas tautinis sambūris.

6 str. Kiekviename krašte tautinis sambūris sudaromas iš:

a) krašte veikiančių demokratinių ir krikščioniškųjų inspiracijų politinių partijų, jei jos reiškia norą,
b) asmenybių, persiėmusių krikščioniškai demokratine dvasia,
c) ir atskirais atvejais iš tautinių samburių esančių priverstinoje emigracijoje, bet veikiančių pagal tas pačias tendencijas.

7 str. Kiekvienas tautinis sambūris nusistato sau atskirus nuostatus, atitinkančius savo krašto įstatymus, su vienintele sąlyga, kad tie nuostatai paisytų N.E.I. nuostatų principus ir nutarimus.

Tautinių sambūrių nuostatai gali numatyti ir jaunių sekcijas pagal 9 str. sąlygas.

8 str. N.E.I. propagandą savoje teritorijoje gali organizuoti tiktai to krašto tautinis sambūris. Joks susirinkimas ar manifestacija tame krašte, ar tai būtų su N.E.I. kalbėtojais, ar su kitokiais užsienio paskaitininkais, negali būti organizuojama be iš anksto gauto sutikimo suinteresuoto tautinio sambūrio, sudaryto pagal atitinkamus nuostatus.

9 str. N.E.I. jaunių sekcija sudaroma iš kiekvieno tautinio sambūrio jo rėmuose ir pagal jo nurodymus. Tarptautinės N.E.I. sesijos proga jaunių sekcijos gali turėti savo specialius posėdžius, Vykdomajam N.E.I. Komitetui sutikus. Jos turi teisę dalyvauti Vykdomajam Komitete.

10 str. N.E.I. vykdomieji organai yra Vykdomasis Komitetas ir Generalinis sekretariatas.

III Skyrius

Vykdomasis Komitetas

11 str. N.E.I. vadovauja Vykdomasis Komitetas.

12 str. Vykdomasis Komitetas yra sudaromas iš:

a) kiekvieno tautinio sambūrio atstovo, jo pačio paskirto ir tomis pačiomis salygomis paskirto jo pavaduotojo,
b) vieno arba dviejų atstovų, parinktų jaunių sekcijų dalyvių tarptautinėje sesijoje pagal 9 str. nustatytas sąlygas,
c) narių, kooptuotų paties Vykdomojo Komiteto ⅔ balsų dauguma.

13 str. Vykdomasis Komitetas kiekvienais metais renka savo prezidiumą slaptu balsavimu iš:

pirmininko,
keturių vicepirmininkų ir
generalinio sekretoriaus.

Pirmininkas ir vicepirmininkai negali būti perrenkami daugiau kaip sekantiems trims metams.

14 str. Vykdomasis Komitetas susirenka mažiausiai tris kartus per metus pagal pirmininko kvietimą arba pagal ⅓ jo narių nutarimą ir daro reikalingus nutarimus pagal aplinkybes.

Nutarimai daromi dalyvaujančių narių ⅔ balsų dauguma.

15 str. Vykdomasis Komitetas rūpinasi N.E.I. generalinio sekretariato tvarkymu. Jis parenka reikalingus bendradarbius, nustato jų atlyginimų dydį, juos atleidžia ir atšaukia.

Vykdomasis Komitetas rūpinasi:

a) N.E.I. kongresų ir konferencijų organizavimu,
b) suorganizavimu susirašinėjimų su tautiniais sambūriais tais reikalais, kurie liečia svarbias tautines ar tarptautines problemas. Tiems reikalams jis gali įgalioti ir Generalinį sekretorių arba atskirus tautinius narius arba kurį nors tautinį sambūrį.

16 str. Vykdomasis Komitetas kiekvienais metais paskiria Finansų ir Atskaitomybės Kontrolės Komisiją iš trijų narių. Ši komisija įpareigojama žiūrėti N.E.I. Generalinio sekretoriaus finansų operacijų tikslingumo bei teisingumo ir kiekvienais metais padaro tuo reikalu metinį pranešimą Vykdomajam Komitetui.

IV Skyrius

Generalinis sekretoriatas

17 str. Vykdomasis Komitetas skiria nuolatinį N.E.I. Generalinį sekretorių pagal 13 str. numa-

tytas sąlygas, kuris tuo pačiu yra Vykdomojo Komiteto ir Prezidiumo sekretorius.

18 str. Generalinis sekretorius įpareigojamas organizuoti ir tvarkyti generalinį sekretariatą pagal Vykdomojo Komiteto instrukcijas ir yra jo kontroliuojamas.

19 str. Sekretorius yra įpareigotas administruoti finansus. Kiekvienų metų sausio mėnesį jis pateikia biudžeto projektą Vykdomajam Komitetui patvirtinti ir pereitų metų apyskaitą pagal Vykdomojo Komiteto nurodymus ir pagal Finansų ir Atskaitomybės Kontrolės Komisijos pastabas.

20 str. Generalinis sekretorius turi teisę daryti visus N.E.I. naudingus pasiūlymus Prezidiumo, Vykdomojo Komiteto ir Tarptautinių sesijų susirinkimuose.

V Skyrius

Finansai

21 str. N.E.I. lėšas sudaro tautinių sambūrių įnašai ir atsitiktinės pajamos.

22 str. Kiekvienas tautinis sambūris įmoka metinį įnašą, susidedanti iš:

a) pastovios ir visiems sambūriams vienodos dalies,
b) kintamos dalies, nustatomos kasmet Vykdomojo Komiteto pagal funkcijas, svarbą ir išgales kiekvieno tautinio sambūrio, su juo atitinkamai susitarus.

23 str. Kiekvienų metų sausio mėnesį Generalinis sekretorius paruošia biudžeto projektą Vykdomajam Komitetui patvirtinti ir pereitų metų apyskaitą pagal Vykdomojo Komiteto nurodymus ir pagal Finansų ir Atskaitomybės Kontrolės Komisijos pastabas.

24 str. Teisė balsuoti automatiškai atimama tiems tautinių sambūrių atstovams, kurie nėra sumokėję savo įnašų.

VI Skyrius

Tarptautinės sesijos

25 str. N.E.I susirenka tarptautinei sesijai mažiausiai kartą per metus. Apie paprastos sesijos posėdžius komitetas praneša bent tris mėnesius prieš posėdį.

Nepaprastos sesijos gali būti šaukiamos, prašant daugumai Vykdomojo Komiteto narių arba tautinių sambūrių ketvirčiui.

26 str. N.E.I. posėdžiuose gali dalyvauti:

a) Visi tautinių sambūrių paskirti nariai, kurių paskyrimas Vykdomajam Komitetui turi būti pranešta bent 15 dienų prieš sesijos atidarymą,
b) išimties keliu gali būti įsileidžiami į posėdžius stebėtojai, Vykdomajam Komitetui sutikus ir nustatčius jų dalyvavimo sąlygas.

27 str. Nutarimai daromi dalyvaujančių mandatų balsų dauguma.

28 str. Kiekvienas tautinis sambūris turi teisę į keturis mandatus. Vykdomasis Komitetas gali paskirti kasmet 1 ar 2 mandatus tautiniams sambūriams papildomai. Kiekvienas delegatas negali turėti daugiau kaip tris mandatus. Vykdomojo Komiteto nariai turi po vieną mandatą.

29 str. Kiekviename tautiniame sambūryje pripažintos grupės arba mažumos turi proporcingo atstovavimo teisę.

VII Skyrius

Bendroji drausmė

30 str. Galimi skirtumai tarp visų potvarkių pavedami spręsti Vykdomajam Komitetui. Šis gali savo nuožiūra paskirti Drausmės ir Arbitražo Komisiją, kurią įpareigoja ištirti tuos skirtumus ir pasiūlyti sprendimą.

31 str. Vykdomasis Komitetas Kontroliuoja žurnalus, apžvalgas, raštus ir visas informacines priemones, esančias N.E.I. žinioje arba jos laikomas esančiomis jos kontrolės kompetencijoje.

VIII Skyrius

Statuto keitimas — Išformavimas

32 str. Visi veikiančio statuto pakeitimai turi būti pasiūlyti Vykdomojo Komiteto arba pareikalauti ketvirčio tautinių sambūrių. Visi nutarimai šiuo reikalu gali būti padaryti tik Vykdomojo Komiteto ¾ daugumos dalyvaujančių narių.

Pakeitimų pasiūlymai turi būti pranešti tautiniams sambūriams mažiausiai du mėnesius prieš sesiją.

33 str. N.E.I. išformavimas gali būti nuspręstas Vykdomojo Komiteto ¾ dalyvaujančių narių daugumos. Tas pats komitetas sprendžia fondų ir kasos sunaudojimą.

FILOSOFIJOS AKTUALIJOS

I. TARPTAUTINIS FILOSOFIJOS KONGRESAS ROMOJE

Italų filosofai, kurie, atrodo, pirmieji užmiršo kasdieninius mūsų kietos gadynės rūpesčius, kad sugrįžus prie savo aukštų problemų, sukvietė 1946 m. 15—21 d. d. Romoje, Madame rūmuose (Senato), pagrindinių šių dienų filosofijos srovių atstovus. Šitas tarptautinis filosofijos kongresas tęsėsi 6 dienas.

Dauguma kviestųjų sutiko dalyvauti, kiti dėl amžiaus, ligos ar darbo, pav., Maurice Blondel (Prancūzija), Emilie Bréhier ir Louis Lavelle atsiunte savo referatus trims kongreso temoms: apie istorinį materializmą, egzistencializmą ir mokslo principus ir kalbos analizę. Kai kurie atsisakė dalyvauti kongrese dėl to, kad darbų tvarkoje nebuvo dviejų filosofinių srovių, kurioms jie liko ištikimi: pozitivizmo ir idealizmo.

Kongrese dalyvavo 16 tautų, virš 200 delegatų. Jie posėdžiavo mirusio senato salėje, stengdamiesi išsivaduoti iš įprastinių santykių, tačiau dienos aktualijų nevengė.

Kongresas buvo aktualus. Italų respublikos vadai jį pagerbė savo atsilankymu. Kongresą atidarė Italijos švieč. ministeris Gonella, o respublikos prezidentas de Nicola pasveikino filosofus telegrama, kurioje reiškė viltį, kad jų darbai parengs dirvą „vieningam moraliniam pasauliui". Švietimo ministeris Guido Gonella savo sveikinamoje kalboje pažymėjo, kad tas kongresas rodo, kuriais keliais Italija siekia atgauti savo vietą pasaulyje. Pagaliau kongreso pirmininkas prof. Giovanni Carlo tikisi, jog filosofinis sąlytis nebus be reikšmės ir be praktiškos vertės.

Iš antros pusės, visos trys diskusijų temos buvo aiškiai aktualios ir naudingos net tarptautiniam gyvenimui ir santykiams.

Kongreso reikšmę ir naudingumą geriau buvo galima suprasti ir įvertinti iš kiekvienos sekcijos darbų, vestų senose komisijų salėse, o ne senato auloje. Labai reikšmingi ir įdomūs buvo debatai apie istorinį materializmą. Marksistai ir antimarksistai rimtai ir objektingai gynė savo pažiūras į diskutuojamąjį klausimą. Profesorius Spirito nesvyruodamas įrodinėjo, kad šios gasdinančios problemos sąvokos plaukia iš Machiavelio mokslo. Visuomenėje, kur daromas skirtumas tarp gerų ir blogų, ar gali būt leista pirmiesiems, siekiant visuomeninio gėrio įgyvendinimo, vykdyti prievartą prieš antruosius? Ar leistina, kad vienas pilietis sunaikintų kitą, kurį jis laiko pavojingu visuomenės ateičiai? Ta proga vienas kongreso dalyvis, kuris vadovavo debatams, priminė skausmingą vieno savo draugo sąžinės klausimą: jam, kaipo nedemaskuotam antifašistui, buvo pavesta lydėti Mussolinį ir Hitlerį šio pastarojo vizito Romoje metu. Ar turėjo jis tą pareigą prisiimti? Ar nuėjęs turėjo sunaikinti abu diktatorius? Kongreso dalyviai karštai palaikė ir tezę ir antitezę. Profesorius Spirito prisipažino, kad diskusijos neleidžia jam padaryti sintezės ir kad jis veltui jos ieškojęs pas Machiavelį.

Senato auloje, kur buvo susirinkusios visos sekcijos, pranešimai ir diskusijos buvo vėsesni negu sekcijų posėdžiuose, nes auloje buvo sprendžiami daugiausia techniški klausimai ir skaityti tik kai kurie referatai. Čia buvo skaitomi Gabriel Marcelio, Emile Bréhiero ir Maurice Blondelio pranešimai apie egzistencializmą. Pranešimai pagavo visus kongreso dalyvius. Jie buvo išklausyti su dideliu dėmesiu.

Trumpa, bet esminė Julien Benda kritika, liečianti istorinį materializmą racionalistiniu požiūriu, kongreso buvo aukštai įvertinta. Antonio Banfi aiškios ir iškalbingos tezės buvo ypač mėgiamos.

Diskutuojant temą „Mokslo principai ir kalbos analizė", ypatingu atsidėjimu buvo sekami įmantrūs Ferdinando Gonsetho ir Rollin Wavre išvedžiojimai. Renato Severi už „pastabas apie kai kuriuos moderniosios fizikos aspektus" laimėjo tribūno pasisekimą. Kitų įvairių sekcijų pranešimai, kaip mažiau aktualūs, čia neminimi.

Trimis išsamiomis kalbomis buvo paminėta sukaktys: 500 metų nuo Lukrecijaus mirties, 300 metų nuo Leibnico — ir 100 metų nuo P. Galluppi.

II. J. Š. PIJAUS XII KALBA KONGRESO DALYVIAMS

1946 m. lapkričio m. 21 d. J. Š. Pijus XII specialinėj audiencijoj priėmė kongreso dalyvius. Jame dalyvavo visi kongreso dalyviai. Iš dalyvavusių pažymėtini šie pasauliui žinomi filosofai: Jacques Maritain-Prancūzijos ambasadorius prie Šventojo Sosto, Gabriel Marcel, Barié, Benda, Forest, Bayer, Aron, Berger, Paliard Gagnatin, d'Ors, Karl Jaspers, Emile Bréhier, Alvarez Zubiri, Ramirez, Mgr. Mulla ir tėvai Boyer ir Fessard.

Šiems garsiems svečiams Šv. Tėvas pasakė kalbą apie filosofijos vaidmenį.

Pradžioj jis iškėlė giminingumą tarp filosofų darbo ir jo paties apaštališkosios tarnybos. Šv. Tėvas gavo iš Kristaus pavedimą skelbti tiesą pasauly, mokyti tautas tą tiesą išpažinti, mylėti ir vykdyti. Filsofai nagrinėja tiesą, kad surastų aukščiausius įstatymus, kurie valdo matomą pasaulį, vadovauja medžiagai ir tiesia pastovius gyvenimo pamatus.

Faktas, kad filosofai susirinko Romoje — gamtinės ir viršgamtinės tiesos centre — turi ypatingos reikšmės. Jų buvimas apaštališkuose rūmuose rodo jų įsitikinimą, kad reikalinga žmogaus sielą išlaisvinti iš aplinkos, iškelti ją virš materialinių rūpesčių, kurie drumsčia ją ir kliudo jos skridimą į aukščius, kur kiekvienas daiktas nuspalvinamas amžinybės spalva ir kur auga visuotinis darnesnės ir vieningesnės individualaus ir socialinio gyvenimo vizijos troškimas. Flosofija artina sielą prie idealo. Jau Platonui filosofai buvo tos rūšies žmonės, kurie atsitraukė nuo pasaulio, kad galėtų pakilti ligi idejų kontemplacijos.

Filosofijos vaidmuo

Filosofas niekad nesitenkina matomo daiktų paviršiaus stebėjimu. Jis visuomet stengiasi pralaužti jų viršutinį kevalą, įsiskverbti į jų sielą, pagilinti esmę, atspėti prigimtį ir vidaus sudėtį, kad susidarytų pažiūrą ir suteiktų jiems savo mintyje dvasinę gyvybę. Tuo būdu filosofija spiritualizuoja — šudvasina realybę. Tuo pat metu ji joje atskleidžia tai, ką realybė turi racionaliausio. Tačiau filosofija eina dar toliau. Ji eina ligi universalumo. Siela nesitenkina išvaizda ir nesustoja prie reiškinių — fenomenų, nenurimsta fragmentarinėje pasaulio dalių kontemplacijoje, kol nesuranda ryšių, priežasčių ir pasėkų, principų, kurie juos valdo ir derina į harmoningą visumą. Niekas neneigia analizės reikšmės, kuriai šių dienų pažanga tiek daug skolinga. Bet ar neteisybė, kad dabartinė valanda, ypač yra reikalinga sintezės? Ar šių dienų mokslui negręsia pavojus žūti specializacijoj? Jaunoji karta krypsta į filosofiją. Iš jos ji laukia daugiau, negu iš ko kito. Ji pasiilgusi didelių idėjų, intelektualinės sintezės, kuri duotų visam jos gyvenimui prasmės ir tvarkos. Po paskutiniais metais išgyventų baisumų, ji trokšte trokšta tvirtos ir aiškios, giliai sieloje įsišaknijusios doktrinos. Kitaip ji suklups šlykščiame materializme, arba pesimizme ir neveiklume.

Dievo vieta

Žmogaus nerimastis, baimė gali būti laikinai išblaškyta mokslinių ir genialių konstrukcijų studijų. Bet tas išblaškymas, kaip neramaus miego sapnas, trunka labai trumpai, jeigu tokia konstrukcija, nors ji būtų imponuojanti ir žavi, nėra atremta į uolą. Kol žmogus neturės galutino ir patenkinamo atsakymo į klausimus: kokia gyvenimo prasmė, skausmo prasmė, mirties prasmė, jis labai realiai jausis neturįs žemės po kojomis. Tačiau kokį atsakymą į tuos klausimus gali duoti filosofija, jei ji pati negrindžiama Absoliutu, asmeniniu Dievu, visų dalykų pradžia ir pabaiga? Grynai deterministinis ir materialistinis būties ir istorijos aiškinimas, nesuderinamas su elementariausiomis psichologijos, moralės ir istorijos tiesomis, nepatenkins žmogaus ir neduos jam laisvės ir taikos.

Kongreso metu buvo kalbėta apie egzistencializmą, kaip apie katastrofos filosifiją, ir apie jos atbalsius. Nenorėdamas gilintis į paliesto klausimo esmę, Šv. Tėvas tenkinasi tiktai šio klausimo pastatymu: ar filosifijai pasilieka tik nevilties kelias, jei ji neranda sprendimų Dievuje, amžinybėje ir asmens nemirtingume? Paskutinių metų faktai tuo reikalu aiškiai kalba. Filosofijai, vadinamai Philosophia perennis, nėra jokio pavojaus paskęsti „pesimistiniame irracionalizme“ ir dar mažiau — „religiniame voluntarizme“, reaguojant į vienašališką intelektualizmą, nes, turėdama Dievą, savo minties skliautinį raktą, ji yra sintezė to, kas yra sveika vienoje ir kitoje sistemoje: tai yra sintezė aiškaus pažinimo ir stiprios valios, kuri iš to plaukia.

Filosofija ir gyvenimas

Visose gyvenimo sąlygose stipri valia kyla tik iš intelektualinio įsitikinimo. Net brangus tradicijų kapitalas netenka jokios vertės, jei jo intelektualinis pagrindas, religinės ir moralinės doktrinos pranyksta. Kiekvienas dalykas randa savo paaiškinimą ir pastovumą asmeninio Dievo teigime. Tokia filosofija yra minties mokslas ir gyvenimo mokslas. Tokia filosofija tai gyvenimo mokytoja, kuri moko žmogų, kokie yra veiklos principai, kurie geriausiai suderinami su jo dvasine ir protine esme, kokios yra pareigos, plaukiančios iš jo ypatingos padėties tarp kitų kūrinių, kokia yra pasiuntinybė, kurą jis pašauktas įvykdyti ir kuriai jis turi subordinuoti visą savo konkrečią veiklą. Ji vykdo tą dorinamąjį intelektualiniame ir socialiniame gyvenime darbą, sėdama derlingą idėjos grūdą, kuris pritraukia sielą, koreguoja nukrypimus ir veda, nors kartais sunkiu, asmeninės ir kolektyvinės pažangos keliu.

Romos Kongresas, kuriame dalyvavo daugelio kraštų žymieji filosofai, yra įrodymas, kad mintytojai jaučiasi vieningi kilniame pasinešime bendradarbiauti plunksna ir žodžiu, kad būtų išgyvendinta neapykanta, kad grįžtų sutarimas tarp tautų ir taikos konsolidacija. Reikia auklėti naujas kartas tikro žmoniškumo jausmams. Kad jaunimas laikytų šventa, kas liečia žmogų, šeimą, kiekvieną tautą ir kiekvieną visuomenę. Tekreipia jie mintis į Dievą, bendrą visų žmonių Tėvą, Kuriame filosofija randa savo aukščiausią tikslą ir pateisinimą.

II. EGZISTENCIALIZMAS

Egzistencializmas yra mados filosofinė srovė, apie kurią gyvenamuoju metu daug kalbama ir daug rašoma. Egzistencializmo klausimu rašo ir tokios rūšies spauda, kuriai bendrai filosofiniai klausimai galvos nekvaršina. Egzistencializmo šalininkai ir priešai nesiliauja kėlę ginčų, vieni norėdami apsiginti ir pagrįsti atstovaujamas egzestencializmo sroves, kiti gi norėdami jas savo argumentais sugriauti. Šventajam Tėvui tarus apie egzistencializmą savo žodį, jis dar daugiau suaktualėjo. Šv. Tėvas ligi šiol jokia proga, niekad ir niekur net egzistencializmo žodžio nebuvo paminėjęs. Dabar, kalbėtojo kongreso dalyviams jis ne tik platėliau panagrinėjo patį egzistencializmą, bet ir pavadino jį katastrofos filosofija — la philosophie du desastre. Daug kas tai išaiškino neoficialiu Bažnyčios Galvos egzistencializmo pasmerkimu. Štai dėl šių priežasčių redakcija bent apgraibomis nori supažindinti savo skaitytojus su egzistencializmu ir tuo tikslu paduoda du tuo klausimu straipsnius: Fryburgo Universiteto prof. kun. George Schmitto iš La Croix 1946. XII. 4 ir M. V. Egzistencializmo Sūkuriuose. Prof. Schmitto straipsnis reikalauja iš skaitytojo tam tikro filosofinio pasirengimo. „Egzistencializmo Sūkuriuose“ filosofiniai neparengtam skaitytojui yra prieinamesnis, bet už tai nagrinėjamos filosofinės srovės genežę ir esmę aptaria tik labai bendrais bruožais ir griežtai informaciniu būdu.

Kas norėtų egzistencializmo klausimu pasiskaityti lietuvių kalba daugiau, patartumėm pasiskaityti mūsų žinomųjų filosofų studijas: J. Girniaus, „Tremtinių Mokykloje“ 1946 m. 3—4 nr. „Filosofijos Pagrindai“ ir A. Ramūno „Egzistencializmas“ 1948 m. „Naujojo Gyvenimo“ nr. 3, 4 ir kiti. Redakcija.

PROF. KUN. GEORGE SCHMITT

1. APIE EGZISTENCIALIZMĄ

Jau yra dveji-treji metai, kai pasaulio viešuomenė domisi egzistencializmu. Jo autorių talentas, jų nuostabus produktyvumas ir, galimas

daiktas, sumaniai vedama propaganda suteikė jam nemažą kreditą. Vizitų arba draugų subuvimo metu dažnai statomi tokie klausimai: „Tamsta esi filosofijos profesorius, ar negalėtum tad, bent trumpai, nupasakoti, kas yra egzistencializmas?“ Klausymas daug kam rūpi, todėl į jį atsakysiu platesnei visuomenei, žinoma, kaip buvau prašomas — trumpai.

Neužsimoju išsamiai nušviesti tos filosofinės doktrinos, kuri ieško šešėlių, kuri mėgsta požemines tamsybes, kuri per aiškiausias sąvokas šoka į tamsiąsias vietas, kur susitinka kūnas ir sąmonė ir iš kur kyla mūsų tendencijų ir mūsų jausmų potvynis. Ten gimsta iškalbingiausi žmogiško gyvenimo konfliktai: baimė, meilė arba neapykanta, iki pat „nusibodimo gyventi“, ir tas šlykštumas, jeigu pasinaudosime šiurkščiu J. P. Sartre stilium.

1. Teoriniai egzistencializmo pagrindai

Humanizmas. Egzistencialistinė filosofija pirmiausia pasireiškė kaip humanizmas: filosofija, kurios mėgiamiausias objektas yra žmogus ir kuri visa kita nagrinėja ryšy su žmogum. Tai žmogiškųjų sąlygų filosofija. Paskalis rašė: „Reikia pažinti save patį. Jei tai nepadėtų susirasti tiesą, tai mažų mažiausia tas padės tvarkyti gyvenimą; kelias bus visai teisingas.“ Egzistencializmas yra labai sudėtinga moderniosios minties, kilusios iš Descartes išsivystymo, išvestinė. Čia įeina Kanto subjektyvizmas, idealistinis istoricizmas, Kierkegardo subaiminta filosofija, Nietzschės aforizmai ir Freudo psichoanalizė, kuri maitina iškalbingiausius J. P. Sartre puslapius. Viena pirmaeilių tos mokyklos tiesų yra ta, kad žmogus supranta — ir tai blogai — tik save ir savo paties veiksmus. Tame egzistencialistiniame teigime nėra nieko originalaus. Ar Sokratas neatkalbinėjo savo mokinių nuo fizinių tyrinėjimų? Ir Cakya-Muni savo mokinius to paties mokė: „Negalvokite, o mokiniai: pasaulis yra amžinas, arba pasaulis nėra amžinas, pasaulis turi galą ar pasaulis naturi galo. Jei jūs galvojate, o mokiniai, galvokite: štai skausmas, štai skausmo pradžia, štai skausmo pabaiga.“

Mes galime suprasti daiktą tik tuomet, kai suvokiam jo tikslą, kam jis sukurtas, kur jis eina, jo galą. Tik tikslo pažinimas atbaigia tyrinėjimą ir nuramina sielą. Nepakanka apspręsti mūsų veiksmų pirmatakus, nustatyti mūsų veiksmų analizę, surasti jų psicho-fiziologinius reiškinius, bet reikia išaiškinti jų reikšmę: ar tie konfliktai yra pralaimėjimai ar laimėjimai? Egzistencializmas yra reikšmės — de la signification — filosofija. Jis įveda į filosofiją tikslingumą, o į psichologiją tendenciją.

Sveikinkime tarp kita ko šitą stiprią reakciją prieš moderniską racionalizmą, kuris, ypač nuo Spinozos laikų, metė anatemą finalitė? Tiktai pas žmogų. Čia viešpatauja idėjos, tai yra intencijos. Žmoguje vidiniai judėsiai vyksta tam tikra kryptimi, tai ir yra tendencijos.

Ir žmogus, kuris domina tuos mąstytojus, nėra abstraktus, geometrinis, bendras ir perdaug izoliuotas nuo tos aplinkos, kurioje jis gyvena; nėra mūsų psichologijos vadovėlių žmogus, bet yra konkretus ir visuomeninis žmogus, savo paslaptingiausia ir aktingiausia individualybe, žmogus su visa savo vidaus istorija. Abstraktus žmogus yra sąvoka — un concept; gi atsiskyrėlis žmogus yra nesusipratimas. Visuomenėje jis maža reiškia; jis yra be minčių ir jausmų. Sau įsiprasmina tik per kitą. Mes (Heideggerio Mit sein) egzistencializmas deda visos žmogaus buities pagrindan. Labiausia viliojąs egzistencializmo filosofijos bruožas — konkretus, gyvas, sociologiškas žmogaus studijavimas.

Antiscientizmas ir antimarksizmas. Tik žmogus supranta žmogų. Materialinis pasaulis žmogui yra ne tik nedraugingas, bet ir svetimas. Pasinaudojant Kanto išsireiškimu, tai yra „daiktas savyje — ens in se“, neįžvelgiama, mūsų dvasios šviesos neperšviečiama masė. Materialinis pasaulis mūsų tyrinėjimams, kaipo kliūtį, pastatė tamsos sieną. Žinios, kurias mes galime apie jį patirti, yra tik išsiuvinėjimas „ant kanvos, kuri buvo skirta ne tam reikalui“.

Mūsų egzistencialistai, ypač J. P. Sartre, jaučia malonumo griauti tai, ką jie vadina „dialektinio materializmo mitu“. Tokie autentiški marksistiniai materialistai, kaip Cachin ar Garaudy, visai neabejoja, kad mokslas, suteikdamas mums visatos raktą, nušluos „fantastiškus“ moralės ir religijos aiškinimus. Newtono Principai, Darwino Rūšių kilmė, žinoma, ir Markso Kapitalas — štai mūsų laikų marksistų biblijos. Šitoks scientizmas kelia pasigailėjimą mūsų mąstytojams.

Pati istorija, kuri Karolio Markso sekėjams duoda vilčių susilaukti „laimingo rytojaus“, J. P. Sartre ir Raymondo Arono akimis, tėra tik plati konstrukcija. Inde irae! Šių dviejų stovyklų neriša nuoširdūs santykiai. Istorija neskelbia nei apreiškiminio artėjimo, nei hegelinės idėjos išsivystymo, nei juo labiau dialektinės evoliucijos, kuri turi pasodinti į parlamento kėdes partijos ištikimuosius.

Agnosticizmas. Ir metafizika egzistencialistams neturi objekto. Kiekvienas antologijos, bent „ontinės“, tyrinėjimas yra pasmerktas nepasisekti. Kodėl? Mūsų egzistencialistai nelabai sugeba į tą klausimą atsakyti. Jie stačiai teigia, kad realybė, daiktas, daiktas savyje — in se (seiendes) yra nesuvokiamas, protui neprieinamas. To negalima suvokti nė idėja. Iš tikrųjų nėsą net jokios prigimties. Nėsą jokios buities, kuri būtų anksčiau už egzistenciją. Egzistencija yra gryna aplinka, faktas be dėsnio. Tai yra faktiškumas.

Žmogus savo pagrinde lieka paslaptis. Ir jis yra tik faktas. Ir jam neteikiama privilegijos būti idėja. Paskalis rašė: „Žmogus yra nusviestas ten, į audrą, į nežinomą šalą.“ Aiškus paskališkas perdėjimas egzistencialistų yra suprastas raidiškai, kaip reali tikrenybė. Kaip kiekviena visatos būtybė, taip ir žmogus yra būtybė ten — être, būtybė ten nusviesta — dasein.

Tačiau, jeigu žmogus ir turi savyje neprežvelgiamą ir nepasiduodantį sązinės pažinimui „ontinį“ sluoksnį, tai vis dėlto jis nėra daiktas, nėra

grynas faktiškumas. Žmogaus egzistencija reiškiasi vidaus judėsiu, kuris jį išplėšia iš daiktų inertiškumo, Žmogus turi vidinį gyvenimą. Žmogus yra subjektyvybė. Egzistencializmo prasme, žmogus reiškiasi transcendentiškai, t. y. jis veržiasi iš savęs, jis kuria save. Žmogaus egzestencija yra ex-egzistencija. Žmogus nebėra esąs ten — da sein, jis yra laisvė. Jis nebėra tik savyje, jis jau yra sau. Kadangi egzistencialistinė laisvė nėra dvasios padaras, kadangi ji yra begalinis judrumas, kadangi laisvė nėra duota realybė arba idėja, kurią mums reiktų sekti ir realizuoti, tai išeina, kad to sau gelmių mes negalime suvokti. Egzistencializmas akcentuoja šią paskalinę mūsų paslapties temą: nepajėgiame tinkamai suvokti, bet nepajėgiame ir absoliučiai ignoruoti. „Protas pajėgus kurti, bet nėra pajėgus daiktų įvertinti."

2. Praktiškieji egzistencializmo atsiekimai

Pesimizmas. Egzistencializmas visai natūraliai gimdo pesimizmą tokį kartų, kaip indiškasai pesimizmas. Egzistencialistinis humanizmas yra nusivylimo ir nerimo humanizmas.

Jis dažnai siūlo žiaurią ir cinišką kvailių ir absurdiškų masių, kurios ieško išsiblaškymo kavinėse, pramogauja gelžkelių stotyse ir leidžia laiką lenktynėse, pažiūrų analizę.

Tą pesimizmą jie nori pateisinti. Dėl ko? Visų pirma dėl visatos abejingumo, paskendusio „šlykščiame" pasaulyje, žmogaus atžvilgiu. Paskui, dėl to nuobodulio ir baimės, kurie kyla iš pačios mūsų laisvės. Žmogus, rodos, pavydi daiktų neatsakingumo, būtybių sustingimo. Daugumai mūsų laisvė yra baisi baudžiava. Aš turiu vairuoti savo laivą, laikyti rankose savo vežimo vadžias, ieškoti savo kelio. Gyvenimas yra kova, ar mažiausia — kasdieninė pastanga, o toje kovoje aš esu vienišas.

Dievas, bent pas Heideggerį ir pas J. P. Sartre, Camus ir Bataille yra nesąmoningas mūsų pačių susidievinimas. Mūsų laisvės, kuri tik atrodo neribota ir begalinė, sudievinimas. Nepaliaujančias pradžias mes laikome begalybės šauksmu.

Mes „vertikalizuojame" savo tingų žingsniavimą. Bet mes vis tik einame į priekį. Ir mes tikime, kad einame į tikslą. Mes nenorime matyti to tikslo, nes mes esame nepasitikėjimo, blogos valios būtybės, mes nenorime matyti, kad tas tikslas yra garmėjimas į mirtį, kuri nieko nepatenkina, kuri nieko nepateisina ir kuri nieko neatskleidžia. Žmogus, tvirtina Heideggeris, yra ne tik mirtinga būtybė, bet ir „būtybė mirčiai".

Įsipareigojimo filosofija. Tas šaltas įžvalgumas nepriveda prie budistinio pasyvumo, bent pas Camus ir pas J. P. Sartre. Egzistencialistai pasisavino Wilhelmo Oraniečio mintį: „Mano užsimojimams nėra reikalinga viltis, kaip lygiai nėra reikalingas mano ištvermei laimėjimas."

Kadangi filosofija pastato šviesų žmogų prieš juodą dangų, tai žmogus, norėdamas patekti „anapus nusivylimo", turi tą tamsą išsklaidyti ir tuštumą nublokšti. Sutikime su savo būklės keistumu; atsargumą atmetę, leiskime savo laisvę ten, kur yra jos nuostabus ir brangus veikimas, būtent: prie pažinimo galimumų prigimčiai peržengti. Leiskime sau didvyrių džiaugsmą — nusitiesti savąjį svaigulingą kelią, įsipareigoti, prisirišti prie uždavinio, kuriam nustatysime tokias taisykles: mes esame vieni, nepasiduodam jokiems masalams ir vylionėms, išsivaduojam iš visų įstatymų ir partijų.

Egzistencializmas yra įsipareigojimo ištikimumo filosofija. Ištikimumo kam? Sunku pasakyti. Tikrai — ne ištikimumo objektyviam idealui, kaip žmonija, solidarumas, valstybė ar partija. Esmėje egzistencializmas yra laisvamaniška filosofija.

Egzistencialistų laisvamaniškumas neginčytinas. Egzistencializmas yra iš esmės bedieviškas. Šios rūšies egzistencializmo korifejai yra Heideggeris Vokietijoje, Camus, J. P. Sartre ir kiti Prancūzijoje. Šiems vyrams ta paslaptis arba galutinis tikslas, prie kurio veržiasi visa mūsų dvasinė prigimtis, yra pozityvus negalimumas, radikalus absurdiškumas, nes žmogus neįstengiąs, nesugebąs jų suprasti.

Tačiau, be šio bedieviškojo egzistencializmo, yra ir kita egzistencialistinė filosofijos kryptis. Ta mokykla laimingai praeina pro ateistinį pesimizmą, jo neužkabinus, ir atsiremia į religinį, gal net daugiau į krikščioniška ar katalikišką, optimizmą. Jaspers (existenzphilosophie) pripažįsta, kad anapus pažinimo ribos siela sutinka paslaptį ir jai nusilenkia. Gabriel Marcel (Du refus de l'invocation) atmeta Sartre neigimus ir suranda mūsų gyvenimo varguose religinio pašaukimo ženklus. Jo darbas yra lyg Šv. Augustino minties — „Irrequietum est cor nostrum donec requiescat in Te" — komentaras. Filosofija palieka vietos tikėjimui. Egzistencialinė filosofija gali drąsiai pritarti Karaliaučiaus filosofo Kanto šioms mintims: „Aš pasiryžčiau sugriauti mokslą, kad padaryčiau vietos tikėjimui." „Metafizikos dogmatizmas yra tikrasis netikėjimo šaltinis."

Išvada. Egzistencializmas nėra visiškai praradęs bent estetinės vertės: jis sužadina mūsų tragiško gyvenimo jausmus. Jame galima surasti ir dvasinio gyvenimo fermento, kaip per daug stipriai yra pasakęs Tėvas Daniélou, nes paslapties pamėgimas sužadina religinį pašaukimą.

M. V.

2. EGZISTENCIALIZMO SUKURIUOSE

„Užsidaręs savyje ir kopdamas į aukštumas, esu panašus į vienišą pušį, nuo kurios net šešėlis nesidriekia. Tik šikšnosparniai jos šakose suka savo lizdus." Taip rašė prieš šimtą metų savo dienoraštyje Soeren Aaby Kierkegaardas (1813—1855), laikomas šiandien madingo egzistencializmo protoplastu. Kierkegaardas buvo devynioliktojo amžiaus originaliausias galvotojas ir rašytojas. Filosofas, teologas, poetas, nepaprastai jautrus ir subtylus, milžiniškos ligi liguistumo vaizduotės su genialumo prošvaistėmis, tas, per jaunas miręs, įdomią gyvenimo eigą pergyvenęs danas. Jaunystėje jis pasidavė Hegelio įtakai, bet greitai piestu šoko prieš savo mokytoją, sutraukė jo dialektikos pančius ir sukūrė savąją dialektiką, prie savo gyvenimo slenksčio visiškai pa-

sinėrė religiniame misticizme, ieškodamas jame atramos, stiprybės ir paguodos savo besiblaškančiai. gyvenimo nukamuotai, nors dar jaunai, sielai.

Nepasiteisino jo žodžiai. Kierkegaardas nepasiliko vieniša net be šešėlio pušis. Jis metė šešėlį toli prieš save. Savo mintimis ne tik apvaisino žymiausių skandinavų rašytojų eilę, jų tarpe ir Ibseną, bet po ilgos metų eilės, visai pamirštas savo tėvynėje, kurioje niekad pranašu nebuvo, padarė milžiniškos įtakos į vokiečių filosofiją ir protestantų teologiją. Nūdienė vokiškoji Existenzphilosophie daugiausia yra pasiėmusi lobio iš jo palikimo. Profesoriai Heideggeris ir Jaspersas savo painias ir miglotas egzistencialines sistemas parėmė Kierkegaardo revoliucija prieš jo atmestas filosofines sistemas. Visai kitokių pasėkų jo kūryba susilaukė Prancūzijoj. Ten jisai pasidarė intelektualiniai-literatinio fronto dvasios tėvu.

Susidomėjimas Kierkegaardu ėjo įvairiais laikais, įvairiais keliais. Pusė amžiaus juo gyvai domėtasi skandinavų literatūros triumfų metu. Jis tuomet turėjo daug ir daugely kraštų karštų, nuoširdžių ir atsidėjusių garbintojų ir sekėjų. Net Lenkija jo buvo pagauta. Jo sekėjų ir garbintojų tarpe buvo ir garsus lenkų rašytojas Stanislovas Pšibiševskis. Kai kurios jo knygos ištisai buvo išverstos į lenkų kalbą. Bet Kierkegaardu tuomet buvo žavėtąsi ne iš egzistencializmo taško. Ta sąvoka tuomet mažai kam buvo žinoma. Ją žinojo tik nedidelė žmonių saujelė, kuri tyrinėjo nepaprastai sunkius, pilnus prieštaravimų, danų garsaus galvotojo kūrinius, kurie ir šiandien yra studijų ir gyvų ginčų objektu.

*

Kas gi pagaliau yra tas egzistencializmas? Šitas klausimas neturi aiškaus ir trumpo atsakymo dėl tos paprastos priežasties, kad yra daug ir įvairių egzistencializmų. Beveik kiekvienas egzistencialistas kitokį turinį deda į tą žodį. Tai pagaliau plaukia iš ryškiai individualistinio tos srovės charakterio. Labai maža panašumo pavyzdžiui yra tarp šiandien garsaus prancūzų rašytojo Jono Povilo Sartre ir Alberto Camuso egzistencializmo, iš vienos pusės, ir Gabrielio Marcelio ir daugelio kitų prancūzų kūrėjų vadinamo krikščioniškojo egzistencializmo, iš antros. Heideggerio doktrina labai skiriasi nuo Jasperso doktrinos. O jie visi savo ruožtu toli nubėgo nuo tėvo Kierkegaardo. Yra egzistencialistų religinių, yra ir ateistinių; yra abstraktinių, yra ir realistinių; yra nuosaikių, yra ir revoliucinių; yra išimtinai filosofinių, yra ir tik literatinių.

Kierkegaardas pavadino savo filosofiją egzistencialine tik tam, kad ją aiškiai atrubežiuotų nuo spekuliatyvinės filosofijos. Jis užkvestionavo Dekarto „cogito ergo sum“, — galvoju, vadinasi, esu, tuomi sutapatindamas galvojimą su būtim. Kierkegaardas Dekarto formulę apvertė kitu galu, tvirtindamas, kad „ne dėl to esame, kad galvojame“, atvirkščiai, „juo daugiau galvojame, juo mažiau esame“. Jo gyvenimo paradoksas glūdėjo tame, kad jis pats buvo minties kankinys, kad mintimi kovojo prieš minties primatą, kad naudojo žavinčiai elegantišką dialektiką tokiai pat dialektikai sugriauti. Savo filosofiją jis pagrindė absoliutiniu tikėjimo ir žinojimo dualizmu, kurių, jo teigimu, jokie tiltai nejungė. Žmogaus išlaisvinimą matė „šuoly į tikėjimą“, ne į dogminį tikėjimą, ne į oficialinės bažnyčios kanonus, bet į apreikštąjį, perdėm subjektyvinį tikėjimą į asmeninę krikščionybę, šviečiančią savo gyvenimo pavyzdžiu. Jis skelbė, kad svarbu ne tai, į ką tikima, bet svarbu, kaip tikima.

Daugelis Kierkegaardo kūrybos gvildentojų ir aiškintojų įžiūri jame panašumo su Paskaliu ir Svedenborgu, o Dostojevskį ir Nietzschę laiko jo įpėdiniais. Bet kai tik rengiasi išgvildenę sugriebt tuos panašumus ir juos išryškint, pasireiškia dar didesni skirtumai. Šių pakrikų pastabų, kurias ligi šios patiekiau, nėra tikslas egzistencializmo kilmės analizė. Noriu tik pabrėžt šios srovės tuos aspektus, apie kuriuos vis daugiau kalbama ir rašoma beveik viso pasaulio kraštuose. Čia turiu galvoje ypatingai prancūziškųjų egzistencialistų mokylą, kurios vyriausioji galva yra Jean Paul Sartre. Šiandien vienišos Kierkegaardo pušies šakose sukasi lizdus nebe šikšnosparniai, bet kiti įvairūs, labai margi, triukšmingi ir nelabai patrauklūs sparnuočiai.

*

Mūsų tikrovės niuriame labirinte žmogus dažnai nesugeba surasti ne tik išeities, bet net ir savęs. Egzistencialistai nori jam tai palengvinti, bet jų rodomas kelias nei patraukia, nei jėgų suteikia. Tą kelią jie apšviečia dviem blankiais žiburiais — baime ir rūpesčiu. Tai du svarbieji esimo elementai pagal Heideggerį, kuris egzistencializmo srovėj atstovauja integralinį pesimizmą. Jo pesimizmas, tiesą sakant, yra nebe pagrindo. Atominės bombos amžiuje pasaulis pesimistams virto tikru rojumi.

Po baisaus visa naikinusio paskutiniojo karo, po koncentracijos stovyklų baisenybių ir dujinių kamerų, po tėvynės nustojimo, po savos tautos nežmoniškojo žudymo, po savo artimiausiųjų žmonių praradimo, po idealų subyrėjimo, kuriais buvo stipriai tikima ir kuriais savas gyvenimas buvo grindžiamas, daugelis yra jei ne daugiau ar mažiau pesimistas, tai bent sunkiausiąją valandą leidžia jam pasiautėti savo nuvargintoj ir nususintoj sieloj. Kas šiandien ilgiau ar trumpiau nestabtelia prie klausimo: turi gyvenimas prasmę, ar jis yra beprasmis? Kas nepergyveno ir neperjautė tokių ir kitokių doktrinų baisaus despotizmo, kurios visos liepia jam galutinam, rezultate žudyti ar žūti? Tad nieko nuostabaus, kad pats žmogaus — tos amžinosios aukos, to nelaimingo, užuito, visada apgaudinėjamo ir apmeluojamo žmogiškojo vieneto problemos palietimas sužadino didelį susidomėjimą. Tas žmogus, kuris visomis savo jėgomis veržiasi į gyvenimą — laisvą ir kūrybingą, laimingą ir jaukų, ir kuris yra traktuojamas tik kaipo ekonominis, politinis ar istorinis mėšlas daugiausia yra pamirštamas „masinių tvarkų“ architektų.

Pasimetę, dezorientuoti, nusivylę žmonės trokšta kokio naujo žodžio, o pasaulyje, kurio perversinės logikos nesugeba suprasti sveikas protas, visokios irracionalinės srovės, prie kurių neginčijamai priklauso ir egzistencializmas, randa gerai parengtą dirvą bujoti. Jų fiolosofiniai prieskoniai, kurių visuomenė dažniausia nesupranta, lygiai taip pat pasiekia savo tikslą, duodami jai kažkokių, dar ligi šios nežinomų, neatskleistų žmogaus sielos gelmių iliuzijų. Jei dar prie to prijungsime sensacijos pomėgį, platinimą tariamai naujų, o tikrenybėje labai senų minčių talentingų rašytojų, kurie nevengia pigių efektų, įvilktų į įdomią ir pagaunančią formą, egzistencializmo išpopuliarėjimo paslaptis taps visai suprantama. Tai ypatingai ryškiai pasireiškė Prancūzijoj, kur Sartro ir Camuso apysakos ir teatriniai kūriniai šturmu užkariavo visuomenę.

Sunku ir prie geriausių norų rasti bet ką tikrai originalaus tik ką paminėtų dviejų rašytojų kūryboje. Yra joje brutalaus realizmo, gimininго amerikoniškam „tough school"; dažnai sutinkami rusiškojo nihilizmo pėdsakai, o pas Sartrą, dar be to, nepaprastai originalaus čekų rašytojo Franco Kafkos, kuris po Didžiojo karo blykstelėjo, kaip meteoras, ir yra pasaulio literatinio elito aukštai vertinamas, stiprios įtakos. Pirmuose Sartro kūriniuose, kaip pav., novelių rinkiny — Le Mur - yra visai aiškios ir neginčijamos freudizmo įtakos. Egzistencialistiniai autoriai smaguriauja stipriais, sukeliančiais žmoguje šiurpulius, efektais, stato prieš akis „nuogą tiesą", ypač iš negražiausios jos pusės, tarsi tyčiomis norėdami išstumti iš prancūzų literatūros tai, kas jai teikė ypatingo patrauklumo: fineziją, subtylumą, stiliaus ir formos elegantiškumą. Kalbamieji autoriai savo kūrinių fabulą dažniausia remia sensaciniais „short stories" ir kriminalinėmis apysakomis. Suprantama, seksualinis elementas vaidina juose didelį vaidmenį, nes jis suteikia kūriniui ieškomos ir norimos pikanterijos. Aprašymuose smulkmenos labai drastiškos, žodžiai necenzūriniai, o tame fone drąsus psichologinis asmenų pagilinimas, kurių kiekvienas sudaro paskirą problemą. Kūrinio visuma daro stipraus įspūdžio, erzina nervus ir kelia nerimo, versdama susimąstyti nepaprastu žmogaus gyvenimo sąlygų vaizdu ir jo absurdine ir tragiška dalia.

Turėjome jau pakankamai šiurpulių tad kam tie naujieji šiurpuliai? Kokio tikslo siekia apnuoginimas liūdniausių žmogaus gyvenimo reiškinių tuo metu, kai yra reikalingas stiprus optimizmo įšvirkštimas, kad išlaikytumėm ir ligi laimėjimo nepalūžtumėm? Kas atsitiko su tikėjimu žmonija ir jos dievišku paskyrimu, kurį skelbė Kierkegaardas — egzstencializmo kūrėjas?

J. P. Sartras į visus šiuos klausimus stengiasi atsakyti savo knygose — Existentialisme est un humanisme. Tai yra populiari jo fiolosofijos santrauka. Plačiai savo filosofiją išdėstė šiuose savo kūriniuose: L'Etre et le Neant, Les Chemins de la Liberté, L'Imaginataire ir kit. Sartras, lygiai kaip ir Heideggeris, priklauso prie ateistinių egzistencialistų rūšies. Pagrindinė jo tezė yra teigimas, kad žmogaus gyvenimo pradžioj yra žmogaus būtis, o paskui tik esmė — „existence précède essence". Ką tai reiškia?

Šią savo tezę Sartras taip aiškina. Žmogus pirmiausia yra, egzistuoja ir tik paskui, vėliau tampa tuo, kas yra. Tuomi jis atsikiriamas nuo žmogaus sukurtų daiktų, kurie pirmiausia gimsta jo galvoj, kaipo sumanymai, projektai ir tik po to yra, egzistuoja. Kitais žodžiais, žmogų kažkas metė į pasaulį, o čia jis pats realizuojasi, suprantama, žmogiškosios tikrenybės ribose. Nėra viršųjų sąlygų, nėra kažkokios universalinės žmogaus prigimties, kurios žmogus būtų paskiru pavyzdžiu. Visos galimybės yra tik jame, nieko už jo. Žmogus niekad nėra objektas. Jis visuomet yra tik subjektas. Jis turi laisvą valią, nes tik pagaliau sprendžia, deciduoja; o tariamas decizijos trūkumas, nesimas yra taip pat decizija. Žmogus yra tai, ką daro, kuo yra jo gyvenimas. Nėra jausmų už ar šalia veiksmų, nes jausmas tik veiksmais pareiškiamas; yra tik ta meilė, kuri parodoma, manifestuojama, kitokios meilės nėra.

Egzistencializmas yra bet kurios rūšies pasyvumo, kvietizmo ir neveiklios kontemplacijos priešginybė, antitezė. Gyvenimas neturi senso, prasmės a priori. Jis yra visų žmogaus veiksmų suma. Sartras tyčiojasi iš tikinčiųjų kažkokios tariamai nustobuotos, nekintančios žmonijos teorijos, o iš savo pusės kelia egzistencialinį humanizmą, kuris, jo aiškinimu, yra „sukilnintas, sublimuotas" visatoj žmogiškasis subjektyvumas."

Kovodamas su apibrendrinimais, jis atmeta kolektyvinį atsakingumą, o stipriau akcentuoja individualinį. Sartras atmeta teigimą, kad jo egzistencializmas yra pesimistinis. Jo įrodinėjimu, jo egzistencializmas nutraukdamas ryšius su determinizmu ir skelbdamas žmogų savo likimo viešpačiu, gali žadinti tik optimizmą.

Bet kaip tuomet suderinti tai su jo skelbiama baime ir susirūpinimu? Į tuos žodžius Sartras deda specifinį turinį. Tai nesanti baimė mūsų vartojama prasme, bet atsakingumo supratimas, moralinis refleksas, kuriam pasiduoda drąsiausi vadai prieš nusistatymą padaryti žygį, kuris statys pavojun tūkstančių žmonių gyvybes. Labai suktos dialektikos pagalba Sartras įrodinėja, kad kraštutinį individualizmą galima suderinti su visuomenės gerove. Kiekvienas mūsų veiksmas traukia, angažuoja ir kitus žmones. Norėdami realizuoti savo laisvę, įsitikiname, kad ji yra surizgus su kitų laisve, nes yra žmonijos egzistencijos sąlygų visuotinumas.

Tuose formulavimuose sunku surasti kas nauja, originalaus. Prieš keletą tūkstančių metų garsus graikų sofistas Protagoras aiškiau ir paprasčiau išdėstė egzistencializmo poziciją, tvirtindamas, kad nėsą objektyvinės tiesos, kad žmogus esąs visų daiktų mastas. Tačiau galima drąsiai teigti, kad ne toms ar kitoms formulėms Sartras turi būti dėkingas dėl savo filosofinės mokyklos pasisekimo.

*

Visai kitaip aptaria savo „egzistencialinį credo" Albertas Camus. Jis įveda į savo filosofiją „ab-

surdo žmogaus — homme absurde“ sąvoką ir ją pastato prieš „tikslo žmogaus — homme de but“ sąvoką, kuris dabartį aukoja ateičiai. Iš žmogaus konflikto su absurdine tikrenybe jis išveda jo laisvę, gyvenimo pilnatį, šios dienos broliškumą; nesą galima planuoti šiame pamišusiame pasauly. Absurdo žmogus ima visa, ką jam dabartis pakiša. Liberté, revolte, passion — tai jo trys svarbiausi elementai. Kad ta teorija būtų atausta moraliniu turiniu, tai būtų sekmingi antinuodai racionalizmo akscesams, taip dažnai trokštančio kruvinų aukų ateities kartoms netikrai laimei sukurti. Daugiau gera gali atnešti tokia „momento filosofija“ su širdimi, negu „ilgabangė filsofija“ be širdies. Absoliutu virsta greitas, neatidėliojamas, geras veiksmas, o vienatiniu išsprendimu kitaip neišsprendžiamų problemų — humanistinis anarchizmas.

Kokia bus egzistencializmo ateitis? Jis yra puolamas iš visų pusių. Pikčiausiai jį puola komunistai, kurių teigimu egzistencializmas esąs mirštančios buržuazijos, kuri dar ginasi šia fašizmo atmaina, gulbės giesamė. Komunistai gerai supranta, kad toj pusiau rimtoj, pusiau snobistinėj srovėj glūdi pavojingas jiems fermentas. Nieko nuostabaus. Egzistencialzmas paskelbė karą visoms politgramotoms, žerdamas žmonėms kastuvu į galvas seną tiesą, kad gyvenimas nesiduoda įbrukamas į jokius šablonus, ir formules, kad į juos įbruktas juos sprogdina, nors būtų apgeležiniuoti geležine marksizmo logika.

Jis piktai grūmuoja komunizmui ne tik teorija, bet ir praktika. Dalinai pavykusi komunistų pastanga patraukti jauną Prancūzijos literatiniai — artistinį elitą susiduria su vis didesne ir rimtesne konkurencija iš egzistencializmo pusės. Įsigalėjusi komunizmo mada Paryžiaus salonuose ir Monparnaso kavinėse, kurią pavyko gudriai sužadinti Maskvos agentams pirmais po karo metais, pradeda pastebimai silpnėti ir nykti. Komunistinis karštis atslūgo. Pagaliau tai galima buvo iškalno numatyti, nes Paryžiaus literatiniai — artistinė bohema negi gali ilgesnį laiką gerai jaustis stalininio mokslo replėse.

Tačiau neatrodo, kad egzistencializmas galėtų virsti didesnės reikšmės visuomeniniu sąjūdžiu. Didžiųjų krizių metu sunku atskirti nykstančių formų gulbių giesmes nuo naujai gimstančių uvertiurų. Abi melodijos susilieja į vieną. Tačiau egzistencializmas nėra nei viena tų melodijų. Jis galima teisingiau pavadinti natūraline reakcija prieš didžiųjų Molochų ir jų krivių grobuoniškumą, revoliucija prieš tiranizuojančias abstrakcijas, kuri turi tą gerąją pusę, kad sužadina suterorizuotus šukių protus, įkvėpdamas žmonėms supratimą, kad žmogus nėra statistinis skaitmuo, kažkokių baisių mechanizmų varžtelis ar diriguojamoji skruzdė, bet laisva būtybė, turinti teisę turėti savą asmeninę laimę. Suprantama, kad tokia egzistencializmo užimtoji pozicija negali patikti nei komunistams, nei fašistams, nei bet kurios kitos rūšies totalistams. Bet visos šios teigiamybės egzistencializmo esimo nepateisina, nes tai nepalyginamai geriau padaro kitos srovės. Neigiamai traktuoja egzistencializmą taip pat įvairios rūšies tradicionalistai, kuriuos jis dilgina, kaip surrealistinis paveikslas. Neglosto jo ir katalikai. Pagaliau prieš jį savo žodį tarė ir pats Katalikų Bažnyčios Galva, nors dar ex cathedra žodis nepasakytas.

*

„Yra tai ne tik nonsensas, rašė nesenai apie egzistencializmą vienas anglų kritikas, bet a wrong kind of nonsense — bet blogos rūšies nonsensas.“ Anglai mėgsta malonius, groteskinius, lengvai suviršinamus nonsensus. Egzistencializmas tikrai nepriklauso tai minties pramogų kategorijai, jei net sutiktumėm su ta anglų kritiko neigiama apie jį nuomone, kuris, reikia vis dėlto pripažinti, jo gerokai nedavertina. Nes apsukriausia ir gudriausia reklama negalėtų jam duoti to, ką jis jau yra laimėjęs. Tad reikia manyti, kad jame yra kažkas, kas pataiko į visuomenės pomėgius. Tas „kažkas“ yra neabejojamai vadinimas tikrais vardais daugelio diskretiškai slepiamų nepatogių tiesų, demaskavimas iškilmingų komunalų ir konvencionalinės veidmainystės, antidoktrinalinis priėjimas prie žmogaus problemos ir t. t.

Kraštutiniai kairieji egzistencializmo priešininkai mato jame „penktos kolonos“ perą. Tačiau, jei tai liečia prancūziją, tai ten egzitencializmo srovė neturi jokio politinio antspalvio. Daugelis jo šalininkų aktyviai dalyvavo prancūzų požemio sąjūdy, ne vienas jų žuvo gestapo tortūrose, o pats Sartras buvo labai veiklus resistencijos narys. Tuo gi tarpu Heideggeris tuo atžvilgiu turi labai negražią praeitį, nes jis priklauso prie labai ištikimų Hitlerio tarnų eilės. Žodžiu, apsidirbti su egzistencializmu iš politikos pusės negalima, nes bendrai jame sunku įžiūrėti bet kokią politinę kryptį ar antspalvį. Jei jau galima būtų šis tas iš tos rūšies, t. y. betarpiško ryšio su politika, jame apčiuopti, tai daugių daugiausia tik anarchizmą.

Egzistencializmas yra seniai pasaulio gyvenamos idėjinės krizės tikrasis vaikas. XIX amžiaus pozitivistų tikėjimas natūraliniu žmogaus pažangumu, dėka mokslo laimėjimams ir visuomeninių santvarkų patobulinimams, pasirodė viena didžiausių klaidų. Tuo metu, kai žmonija žygiuoja pirmyn aklųjų gamtos jėgų pažabojimo bare, tai ji pasitraukė labai toli atgal, beveik ligi urvinio amžiaus, moralinio pažangumo bare. Tas velniškas paradoksas privedė prie šių dienų tragedijos. Tad yra reikalingas kitokios rūšies, negu pozitivistų, tikėjimas.

Kierkegaardas priėjo prie religinės koncepcijos. Nedaug jis pasiliko nūdieniame egzistencializme. Yra jame kažkokių besiblaškančių liepsnelių, mirkčiojančių minties kibirkštėlių, šuolių į nežinią, yra neginčijamų literatinių talentų. Bet visa to permaža, kad galima būtų sukurti pagrindus kokiai naujai ideologijai, ir tikrai toji madingoji šiandien srovė neturės bet kokio reikšmingesnio efekto. Tačiau ji galės suvaidinti tam tikrą pagelbinį vaidmenį šalia kitų žymiai svarbesnių veiksnių, kovoj su pavojingiausiu ir žiauriausiu, kokis tik gali būti pasaulyje, despotizmu, būtent, su bolševikų totalinės doktrinos despotizmu.

RYŠKIEJI VEIDAI

M. KRUPAVIČIUS

JUOZAS ALBINAS HERBAČIAUSKAS

I. Paskutinieji laiškai

1943 m. rugpiučio m. 30 d. 16 val. gestapas išgabendino mane iš Tilžės. Rugsėjo m. 3 d. 2 val. naktį atsidūriau Regensburge. „Rūpestingas" gestapas įkurdino čia basųjų karmelitų senam vienuolyne. Laisvai pasirinkti kambario neleido ir ne be pagrindo, nes, kaip vėliau sužinojau iš pačių vienuolių, pačiam vienuolyne jie turėjo savo „akis", kurios sekė visus mano žingsnius ir uoliai tikrino mano „turtą" bei lankytojus.

Juozas - Albinas Herbačiauskas

Regensburgo miesto ribose, mėnesiui praslinkus po įkurdinimo, gavau leidimą vaikščioti laisvai. Pirmas mano rūpestis buvo susirasti lietuvių. Apvaikščiojau visus klebonus, pasiekiau ir priemiesčių fabrikų rajonus. Jokių lietuviškų pėdsakų. Surado mano „globėjai" tokį miestą, kuriame negalėčiau susirasti tautiečių savo gyvenimui moraliai palengvinti. Niūru. Atmosfera sunki. Nerimas kasdien augo. Žinios iš Lietuvos — retas svečias. Nuvargintam kalėjime ir nuolatinėj gestapo globoj organizmui to buvo per daug. Sielos būklė sugniuždė kūną. Pradėjau nykti pastebimai. Gerieji vienuoliai susirūpino. Siūlė gydytojų, patarė vykti į ligoninę. Net žygių tuo reikalu padarė gestape. Atsakiau, kad mano ligai gydytojų Vokietijoj nėra. Suprato ir paliko mane ramybėj.

Vyriausias mano prižiūrėtojas — aukštas Regensburgo gestapo pareigūnas Altas — buvo padorus žmogus. Su manim buvo visuomet mandagus, duodavo vertingų patarimų neįkliūti gestapui į nagus. Tokio žmoniškumo parodė ir tremtiniams, kai jų čia daugiau atsirado. Humaniškas buvo ir vokiečiams. Tas pats Altas, matyti, norėdamas kiek palengvinti mano dvasinį slogutį, leido neprašomas pavažinėti po kitus miestus, išskyrus Berlyną. Kodėl Berlyno duris man uždarė, pasiliko ligi šiol paslaptis. Spėju tik, kad man kiek laisvės davė jis pats savo iniciatyva, be Berlyno žinios. Bijojo, kad centras nesužinotų ir jam pačiam už tai nekliūtų. Berlynas gi man buvo toji Mekka, į kurią širdis traukė. Ten, mat, buvo mūsų politinis centras ir visos žinios. Atmetęs į šalį visus pavojus, niekam nieko nepasakęs, gruodžio m. 10 d. patraukiau į draudžiamąjį miestą. Pataikiau. Man jis tapo stebuklingas kurortas. Susitikau su visa eile mūsų žinomų vyrų — Sidzikausku, Skipičiu, Galvanausku ir kitais. Ypač mane gerai nuteikė ir sustiprino Sidzikausko Lietuvos būklės atpasakojimas. Saldžiai, čia pasiglostydamas, čia napoleoniškai nykščius už liemenės užsikišdamas, dėstė jis man ilgokai, kas yra ir kas bus su Lietuva. Visi jo žodžiai ir teigimai pavasario eleksyru dvelkė. Aš, badmirys, be kritikos šešėlio, godžiai jo žodžius gaudžiau. Jie mano nuvargusiai sielai buvo stebuklingas vaistas. Apleidau Berlyną labai susistiprinęs ir naujai pasirengęs tolimesnėms kovoms ir smūgiams. Kiek prisimenu, čia sužinojau ir Herbačiausko adresą bei jo sunkumus ir vargus. Pasiryžau jam parašyti. Pats tiek išvargęs, lengvai ir jo vargus supratau. Ubagas ubagą kuo sušelps? Geru žodžiu, užuojauta ir paguoda. Parvykęs, parašiau. Kada ir ką, nežinau. Pagaliau mano raštai ir nesvarbu. Svarbu jo — Herbačiausko, nes jo jau šiame pasauly nebėr, jo man rašyti laiškai gal buvo paskutinieji. Gavau jų dešimt. Trys karo maišaty žuvo. Visi atvirukai. Nieko juose svarbaus nėra. Bet jo biografams gal ir jie pravers. Todėl leidžiu juos viešumon. Originalus, rengiuosi siųsti Amerikon, kad gyvenimo audros ir jų nepražudytų, kaip jau daug ką yra pražudžiusios, kas mums svarbu ir brangu.

Štai jų tikslūs nuorašai. Kalba, rašyba ir skyrybos ženklai nepakeisti:

I.

Mielas Drauge. Nuoširdžiai dėkoju Jums, karštai Jus bučiuodamas, už tai, kad mano tragišką buitį taip k i l n i a i nujautėt ir supratot. Viskas, kas buvo, dabar jau kapinynas: ir mūsų mažos ambicijos, ir mūsų neapykantėlės, ir mūsų vaikiški priešginiavimai — viskas dabar kapinynas. Nemokėjom būti broliais, seserimis (kalbu apie mūsų visuomenę), dabar gal išmoksim broliavimo „politikos". Viskas turi savo „sensum" — ir beprotystė. Europa, kritus (moraliai) labai žemai, nebežinojo, kaip gyventi, ir dar nebežino. Silpniems žmonėms baisu apie tai kalbėti. Baltosios rasės žlugimas prasidėjo. Niekad Kristaus Idėja

nebuvo tokia aiški (bent man), kaip dabar. Išminčių „realybė“ virto fantazija, Kristaus „fantazija“ — realybe!“ Jau nebegalima gyventi tarptautine neapykanta — ne! Žmogui grąžinkim jo Garbę, Kristaus duotą; tik tada galėsim pradėti atgimimo procesą... Artėja „sūdna“diena: bus nubausti ir tie, kurie genijaliai moka nuduoti „išganytojus“ svetimu kailiu, ne savo, bet svetima kančia!...

Spaudžiu Jūsų ranką širdingai

J. A. Herb.

Pinigų dar negavau.

Nepasitikiu „galybe“ tų, kurie nori savo kūnus išganyti, o ne sielas. Malonėkit mane suprasti — Kiaulių hiperprodukcija — jokia ideologija. Virtau Anglofobu, tačiau ne... filu... Lenkai labai gražiai moka mane šelpti (neapsakomai esmi jiems dėkingas), tačiau, matydamas jų visuomenišką baisų vargą, jaučiu skausmą, kad juos išnaudoju.

1944. IV. 12

II.

Mielas Drauge. Esmi labai susirūpinęs Jūsų rūpesčiais man padėti. Juk žinot, kad priešginiavimo principas vyrauja gamtoj. Ne taip lengva gerai daryti: piktas visomis priemonėmis priešinasi. Piktai daryti sekasi, gerai daryti — ne. Reikia pavartoti išsižadėjimo metodą: ne — tai ne! Jūsų patarimą vykdydamas aš irgi leidimo negausiu, tik laiką sugaišysiu ir nervus suerzinsiu. Tegul vyksta taip, kaip Dievas nulems. Jūs gal nežinot, kad mano galimybė koresponduoti su Lietuviais labai apribota keista procedūra. Be leidimo nebegaliu laiško Lietuvon siųsti. Tie, kurie rašė man širdingus laiškus, žinoma, pyksta ant manęs, kad aš tyliu. Jiem gal atrodo, kad sunkūs dalykai lengvi man. Lietuvoj kur kas lengvesnis gyvenimas, negu čia. Lietuvių būdas geras, tik blogai išauklėtas prieškariniais laikais drausmingumo, atsakingumo ir dorovingumo atžvilgiais. Spaudžiu Jūsų ranką karštai, širdingai

J. A. Her

III.

Mielas Drauge! Labai dėkoju už spirgutį. Gavau! Teko man sužinoti, kad per Rigą galima siųsti iš Lietuvos pinigus Varšuvon. Praneškit apie tai, kol dar laikas, savo bičiuliams. Dvasia aš stiprus, tačiau kūnu silpnėju. Kaip vaikas stebiuosi, kodėl aš silpnas. Nebegaliu tikėti, kad aš senstu. Jaučiuosi jaunu. Nenormalaus gyvenimo pasekmės ėda mano jaunumą... Nesuprantu nei optimizmo, nei pessimizmo. Suprasti noriu gryną tiesą, gryną teisybę. Reikia būti dvasia tvirtu, kad tiesą provokuoti noru ją regėti. Rašau gal jeroglifiškai, nes kitaip rašyti negalima. Tas geras politikas, kuris nujaučia ateitį ir su ateities galimybėmis skaitosi. Blogas politikas, kuris a priori įsitikinęs, kad taip bus, kaip jis galvoja, svajoja. Lietuvoj gerų politikų nematau (gal jie yra, nežinau). Viešpatie! Mažytė tauta, Lietuva, rizikuoja prarasti gyvybę! Ateity matau kerštą... Viešpatie, gelbėk Lietuvą! Pasiutus bestija bus suvaldyta ne greit. Nuodėmė greita, bausmė neskubi... Bučiuoju Jus širdingai.

44. V. 15 J. A. H.

Bijau, kad pasikartoti gali mutatis mutandis, 191. Istorija (ypač Anglijos) mokina mane, kad aršiausi priešai dažnai virsta geriausiais draugais. Amerikonai vaikai... Blogai suprasta ir interpretuota demokratija gali būti aršesnė bestija už... To aš bijau... Juk dvasinė kultūra nyksta. Be jos neįmanoma tikra demokratija.

IV.

Mielas Drauge! Šiandien (V. 23) gavau 200 RM. (400 zl.) nuo kn. S. Račkausko (via Riga). Kaip jau Jums rašiau, per Rigą galima siųsti iš Lietuvos Lenkijon pinigus. Nuoširdžiai Jums dėkoju už draugišką dovaną. Koks oras pas Jus? Pas mus 2 dieni gražios, 3-biaurios. Matyt, ir gamta serga nervų liga. Aš dar vis nebegaliu atsipeikėti. Trokštu šilumos, gaunu šaltumą. Sunki problema artėja: taip, kaip gyvenosi, jau nebus galima gyventi. Kaip reikės gyventi, kad gyvenimas turėtų kilnią prasmę (sensum)? Mažai kas tesirūpina tuo klausimu. Jokios teorijos neduos rezultatų, jeigu žmonės bus taip ištvirkę, kaip dabar. Kaip suvaldyti bestiją, kuri apsėdo žmoniją? Reikės iš pagrindų pertvarkyti auklėjimo sistemą. Ypač Lietuviai privalo tais klausimais susirūpinti, jeigu nori būti tauta, ne kaimine...

Bučiuoju Jus širdingai

JAH

P. S. Svarbius siuntinius adresuokit: Herbaczewski (ne Herbačiauskas). Paštas formalistas, kimba prie pavardės, jeigu ji suklaidinta.

V.

Mielas Drauge! Jūsų atvirutę iš Vienos gavau. Kadaise Viena mane žavėjo savo puikia atmosfera. Dabar? Abejoju, ar būčiau sužavėtas dabartine to miesto „dvasia“. Iš Lietuvos negaunu jokių žinių. Nesuprantu, kodėl. Gal Jūs man išaiškinsit tą keistybę. Tiesa, prasidėjo naujieji įvykiai. Dabar žmonėms nerūpi mano asmuo. Toks jau mano likimas: kada buvo galima mane šelpti, nenorėjo; kada negalima, nori... Nuolatiniai gyvenimo kontrastai.

Voluntarizmo teorija susibankrūtijo. Norėti nereiškia galėti. Noras nieko neatsieks, jeigu jis be galvos. Šios gadynės „išganytojai“ nori sau rojų gauti, tačiau jų galia labai apribota. Antru kartu priversti bus suprasti, kad jų stebuklingas noras neturėjo stebuklingos galios. Ramiai žiūriu ateitin. Nemezis (atlyginimo teisė) viešpatauja.

Bučiuoju Jus širdingai

VI. 30. JA Herbač

[1] Ką Dievas apreiškia mažyčiams, to didesiems apreikšti atsisako.

VI.

Mielas Drauge! Šiandien VII. 12. gavau iš kng. Račkausko (Kalvarija) 300 RM (600 zl.). Neapsakomai esmi Jums dėkingas už dovaną. Paskutinį kartą gavau iš Lietuvos dovaną! Kaip nuo epidemijos negalima visiškai apsisaugoti, taip ir nuo karo proceso. Viliuosi, kad Lietuva taip baisiai nenukentės, kaip pesimistai fantazijuoja. Reikia galvoti nuosekliai, logiškai. Prieš karą daug kas nusiskundė, kad inteligentijos hiperprodukcija apsunkina tautų būklę. Dievo ironija (E. Hello) pareiškė, kad tos kenksmingos hiperprodukcijos nebebus niekur (bus nedateklius inteligentijos). Kai kurie mokslininkai įrodinėjo, kad be karo nėra pažangos. Dabar priversti bus įsitikinti, kad regresas karo pasekmė. Susibankrotijo intelektualistai, racionalistai, gryno šalto proto gerbėjai, moralybės (sąžinės) priešai. Aš pasitikiu mūsų praščiokėliais (Bog maluczkim objawia, czego wielkim odmawia[1]. A. Mickevičius). Jie nepražus. Jie Dievo darbininkai.

Bučiuoju Jus širdingai

VII. 12. J. A. Herb

VII.

Mielas Drauge!

Likau vos gyvas. Žmona sunkiai serga. Išvijo mus iš Varšuvos ir atgabeno Krokuvon. Gyvenu prieglaudoje Kollątaja 7. m. 3. Krakau.

Susineškit su lietuviais ir gelbėkit mane. Visas mano turtas liko Varšuvoje (staiga išvarė kaip šunį).

Bučiuoju Jus širdingai

Juozas Albinas Herbaczewski.

31. X. 1944.

Pavardės galas pabrauktas dviem pabraukimais.

*

Pirmi šeši laiškai rašyti iš Varšuvos-ulica Jasna 17, mieszkanie 13, rašalu. Paskutinysis-iš Krokuvos, pieštuku. Adresas nurodytas pačiame laiške. Iš Varšuvos rašyti laiškai paprasta Herbačiausko rašysena. Iš Krokuvos gi — padrikusi rašysena. Autoriaus būta arba labai įsinervinusio, arba ligonio. Laiško stilius tą pat sako.

Po šio paskutiniojo laiško ryšis tarp mudviejų nutrūko. Nors Herbačiauskui dar buvau rašęs į Krokuvą, bet iš jo atsakymo jau nesusilaukiau. Jo tylėjimo priežastis man buvo nežinoma. Apie savo ligą nieko nebuvo minėjęs. Rašė tik apie žmonos ligą. Ji jau Varšuvoje sirgo. Tad apie jo mirtį ir nepagalvojau. Kaltę verčiau ant susisiekimo ir visos hitlerinės visa varžančios tvarkos. Tą mano nežinią išskleidė p. Magdalena Avietėnaitė savo laišku, rašytu iš Berlyno 1945 m. sausio 4 d. To laiško dalį, kuri liečia Herbačiauską, paduodu ištisai.

„Kaip Jūs prašėte, — rašo kalbamam laiške p. M. Avietėnaitė, — p. Vaclovas (Sidzikauskas) pavedė adv. Juknevičiui, gyvenančiam Krokuvoje, sušelpti Herbačiauską, išmokant jam pradžioje 300 RM. Deja, šiandien gautas laiškas iš p. Juknevičiaus, kad p. Herbačiauskas mirė apie gruodžio m. 20 d. ligoninėje (Iš kito šaltinio sužinojau kitą Herbačiausko mirimo datą, būtent — 1944 m. gruodžio m. 16 d. Būtų gera, kad p. Juknevičius parašytų apie Herbačiausko gyvenimą Krokuvoje ir jo mirtį. M. K.). Jo pergyvenimai Varšuvoje taip jį palaužė, kad, atvykęs į Krokuvą, turėjo atsigulti į ligoninę, iš kurios jau nebeišėjo. P. Juknevičius rašo, kad seselės vienuolės p. Herbačiauską labai gerai prižiūrėjo ir kad jis ligoninėje nebadavo. Deja, jo žmona dar ir dabar yra toj pat ligoninėj. Prašiau p. Vaclovą, kad parašytų p. Juknevičiui ją sušelpti, vietoj jos vyro. Dieve, duok tam antram vargo žmogui — p. Herbačiauskui — taip pat neramiai, nelaimingai, sielai — amžiną ramybę.

P. Vaclovas prašė paklausti Tamstos nuomonės dėl p. Herbačiauskienės šelpimo. P. Juknevičius bus Berlyne apie sausio 15 d., tad galima bus duoti jam parėdymą."

Herbačiauskas Varšuvoje gyveno sunkiai. Tai sužinojau Berlyne. Tai ir jis pats pabrėžia čia spausdinamuose laiškuose. Viename žuvusiame laiške jis savo vargus ir nepriteklius ypatingai akcentavo. Ten pat rašė ir apie savo žmonos ligą. Dėl to jau pirmame jam savo rašytame laiške žadėjau jį pagal galimybę pašelpti. Iš čia bus aiškus jo pirmoj atvirutėj konstatavimas, kad pinigų dar nėra gavęs. Hitlerio nustatyta tvarka į Lenkiją iš Vokietijos galima buvo siųsti tik po 10 RM kas mėnuo. Ta siunčiamoji suma turėjo būti įrašoma siuntėjo pase. Suprantama, 10 RM suma Herbačiausko būklės pagerinti negalėjo. Didesnei pinigų sumai siųsti reikėjo gauti leidimas iš esamos Nürnberge Devisenstellės Oberfinanzprezidento. Į tą įstaigą kreipiausi 1944 m. balandžio 18 d. Rašte prašiau leidimo pasiųsti savo draugui ir tautiečiui, buv. Kauno universiteto prof. Herbačiauskui, dabar atsidūrusiam dideliam varge, 400 RM, pažymėdamas, kad aš esu taip pat, kaip ir Herbačiauskas, lietuvis ir kad norimus siųsti jam pinigus esu atsivežęs iš Lietuvos. Jau balandžio m. 19 d. ant mano minėto rašto buvo uždėta neigiama rezoliucija: dėl veikiančių nuostatų prašymas nepatenkinamas. Pradėjęs rūpinti reikiamąjį leidimą, parašiau Herbačiauskui pamėginti gauti jam pačiam ten leidimą atsiimti iš manęs (kad ir nesamą) skolą. Bet jis ir nemėgino tokių žygių daryti (žiūr. II laišką). Jam, matyt, buvo aišku, ar iš praktikos buvo patyręs, kad daromi tuo reikalu žygiai pasiliks be rezultatų. Todėl jų ir nedarė. Bet to reikalo nepamiršo ir ieškojo kitų kelių pinigams gauti. Jis sužinojo, kad iš Lietuvos galima siųsti pinigus į Lenkiją per Rygą (laiškas III). Tas plyšys buvo panaudotas sėkmingai. Tuoj parašiau savo pavaduotojui kun. St. Račkauskui, kad pasiųstų iš mano paliktų pinigų Herbačiauskui 500 RM ir maisto. Viena ir kita buvo pasiųsta. Apie pinigų gavimą Herbačiauskas rašo IV ir VI laiške. III laiške rašo apie „spirgučio" gavimą. Tą „spirgutį" — dviejų kilogramų svorio lašinių gabalą, kurį buvau iš kažko gavęs jau būdamas Bavarijoj, — jam pasiunčiau iš Regensburgo.

Žinojau labai gerai, kad visos mano pastangos, padarytos Herbačiauskui sušelpti, yra tik viendienės, kad jis mano pašalpa galės tik trumpą laiką apsiginti nuo bado ir vargo. Reikėjo solidesnės sumos jo reikalams ir pragyvenimui. Bet aš, kaip gestapo kalinys, didesniu mastu jam padėti negalėjau. Šiuo laikotarpiu buvo pas mane Regensburge atsilankęs Sidzikauskas pasitarti įvairiais Lietuvos reikalais. Su juo ta pačia proga aptarėm ir Herbačiausko šelpimo reikalą. Sutarėm pasiųsti jam privatiniais keliais 2000—3000 RM. Pusę turės duoti Lietuvių Sąjunga, o kitą pusę-aš. Bet, kaip matyti iš čia pacituoto Avietėnaitės laiško, Lietuvių Sąjunga rado galima pradžiai pasiųsti tik 300 RM, bet ir tai pasiliko projektas, nes tuo metu Herbačiauskas mirė. Prašiau, kad tie pinigai būtų pasiųsti velionio sergančiai žmonai. Be to, prašiau kaip nors susitarti su ja dėl Herbačiausko paliktų raštų ir laiškų ir pagal galimybę juos paimti iš jos už sutartą sumą. Visa tai buvo padaryta. Kadangi Juknevičius į Berlyną 1945 m. sausio 15 d. neatvyko, todėl M. Avietėnaitė parašė jam visais mano iškeltas reikalais į Krokuvą, bet, deja, visa tai įvyko per vėlai. Juknevičius nebegavo nei siunčiamų Herbačiauskienei pinigų, nei laiško dėl velionio literatūrinio palikimo. Mano turimomis žiniomis, jis buvo parašęs dvi knygas. Karo įvykiai slinko greitu tempu. Juknevičius turėjo apleisti Krokuvą. Tuo būdu ir visiems lietuviams rūpėti Herbačiausko Lietuvai priklausomi turtai pasiliko nežinioj. Ar pavyks kada juos surasti, nežinia. Tai parodys ateitis.

II. Kai kas iš atsiminimų

Herbačiauską, kaip rašytoją, iš jo raštų pažinau 1907 metais. Tais metais Krokuvoje pasirode almanachas Gabija, skirta specialiai Druskiui (Jakštui-Dambrauskui) „sumalti“. Almanache dominavo Herbačiauskas. Leidinys ir didumo, ir estetikos atžvilgiu imponavo. Toks gal pirmutinis buvo mūsų laisvoj spaudoj. Buvo kuo pasigerėti po brošiūrėlių, kuriomis maitinomės draudžiamu laikmečiu ir spaudą atgavus ilgesnį metą. Pirmą kartą tokias knygas paėmęs į rankas, dižiavausi, tautinė puikybė apsėdo, ir džiaugiausi, kaip vaikas. Nemažiau mane sužavėjo ir jų raštai. Autorių buvo visa eilė. Ypačiai mane patraukė Herbačiausko straipsniai. Jo straipsnius skaičiau po kelis kartus. Herbačiauskas-Vienuolis mane žavėjo savo kad ir padriku, bet sultingu ir vaizdingu stilium ir savo plunksnos aštrumu. Tuomet buvau jaunas vyras, pradžios mokyklos mokytojas. Jaunam protui Herbačiauskas tiko, buvo prie širdies. Kritikos koštuvas vaidmens nevaidino. Forma ir vaizdai pagavo, o protą privertė pasyviai laikytis, nors ir negailestingai malė „Druskių“, kurį mėgau ir gerbiau už jo kietą, kaip plienas, logiką, argumentacijos tikslumą, vaizdingus ir ryškius pavyzdžius, nenumaldomą, ligi atkaklumo, savo tikslo siekimą, tyrą, nesuinteresuotą patriotizmą, retą darbštumą ir gilų protą. Herbačiauskas griebė jausmus, Druskius — protą. Ir vienas, ir kitas tiko mano būdui. Iš tų dviejų plunksnos čempionų dar iš anų laikų mano atminty gyvai pasiliko eilė citatų, nors apie 40 metų praslinko, ir man po kitas gyvenimo dirvas teko šveisti savo arklą, retai kada užkabinant, gal tik atsitiktinai, literatūros arimus. Bene 1908 metais pasirodė ten pat, Krokuvoj, išleista Herbačiausko knygelė — Erškėčių Vainikas. Formatas nedidelis, skoningas. Viršelis meniškai parengtas. Spauda patraukli. Skyriai taip pat skoningai sutvarkyti. Žodžiu, tuometiniu lietuviškų knygų badmečiu — dvasinė puota. Įspūdis toks, kaip ir pirmiau minėtosios Gabijos.

Anuo metu Herbačiauskas po Lenkiją švaistėsi ir vargo duonos kąsnio beieškodamas, ir kelią ateitin tiesdamas. 1935 metais buvau Karlsbade. Kurorto svečių sąraše radau Angrabaitienės iš Krokuvos pavardę. Maniau, kad ji yra žinomo knygnešio, vėliau Žemaičių ir Lietuvninkų Apžvalgos faktinojo redaktoriaus, dar vėliau politinio pabėgėlio, Krokuvoje šventųjų, su lietuviškomis maldelėmis, paveikslėlių leidėjo, žmona. Knietė sužinoti daugiau apie tą mūsų vyrą, kuris mūsų tautinio atgimimo istorijoj garbingą vietą užėmė. Pasistengiau su Angrabaitiene užmegzti pažintį. Tai pavyko padaryti be sunkumų. Išsikalbėjus, pasirodė, kad esanti ne minėto Angrabaičio, bet jo jaunesniojo brolio žmona, taip pat iš Krokuvos ir gyvenanti kartu su man rūpimu Angrabaičiu. Angrabaitienė — tilžiškė Šimkutė, bet lietuviškai jau visiškai pamiršusi kalbėti, tik dar mokėjo visą eilę lietuviškų dainelių padainuoti. Su Angrabaitiene vienam kambary gyveno ir kita krokuvietė, Krokuvos Universiteto vieno lenko profesoriaus žmona, kuri mokėjo dešimtį-kitą lietuviškų žodžių. Tai mane nustebino. Lietuvaitė visa pamiršo, lenkaitė gi išmoko. Paaiškėjo, kad tos lenkaitės vyras domėjosi lituanistika ir priklausė prie ano meto negausingo lenkų simpatikų Lietuvai būrelio. Ji tuos lietuviškus žodžius išmokusi iš savo vyro. Sutarėm kartu grįžti ir aplankyti Krokuvą. Su manim kartu vyko ir mano mokyklos draugas kun. Pijus Karalius. Krokuvoj aplankiau pirmiau kalbėtą lenką profesorių. Vizitu nenusivyliau. Tai buvo tikras mūsų bičiulis. Kiek galėjo, sėmė jis iš manęs. Nepasišykštėjau ir aš jį pakamantinėti. Suprantama, pagrindinis tikslas buvo Angrabaitis aplankyti. Jį radau lovoje, iš kurios jam jau nelemta buvo atsikelti. Po kelių mėnesių gyvųjų tarpe jo jau nebebuvo. Apie savo laidotuves man pranešė jis pats. Taip. Dar gyvas būdamas jis atsispausdino nekrologinių paveikslėlių, suadresavo vokus sava ranka ir liepė savo broliui, jam mirus, išsiuntinėti adresatams. Ryšį su Lietuva palaikė per vieną tilžiškį vokietį. Per jį mudu su Angrabaičiu pasikeisdavome laiškais. Angrabaitis Lietuvos gyvenimą sekė. Gaudavo knygų ir laikraščių. Su kai kuriais savo senais pažįstamais, kaip, pvz., prof. Mažyliu, susirašinėdavo. Kai pasakiau jam savo pavardę, jis vienais baltiniais iššoko iš lovos, nors sirgo, kaip minėjau, mirtine liga ir jau ilgesnį laiką iš lovos nekėlė. Jam, mat, buvo nepatogu su „tokiais vyrais“ gulint kalbėtis. Mano įtikinimai ir prašymai grįžti lovon jo nepaveikė.

Angrabaitis buvo jau senas vyras. Bet, nors ligos kankinamas ir susilpnintas, buvo žvitrus, gyvas ir linksmas. Žinių — kaip enciklopedijoj. Anų laikų visa Lietuva jo galvoj išsiteko. Šiuo atžvilgiu gal buvo turtingesnis už patį Vaižgantą. Gaila, kad nieks tų žinių iš jo neperėmė. Visa nusinešė su savim į kapus. O juk daug kas mums iš anų laikų dar nežinoma ir svetima. Jo asmeny Lietuva prarado dar ir ką kitą. Angrabaitis buvo anų laikų tipingas vyras patriotas, nepriklausomybininkas, entuziastas, optimistas, drąsuolis, pasiryžėlis, bet galvojąs anų laikų kategorijomis ir kritikuojąs visa, kas nesutiko su jo anų laikų galvosena. Ir Krokuvoj jis pasiliko toks, koks buvo Tilžėj. Svetima lenkiška atmosfera jo lietuviškumo neįstengė išsiūbuoti, bet jį veikė konservuojamai, neleisdama pažangos daryti. Galiausiai pasidarė muziejinis tipas, kokių Lietuva turėjo prieš keturiasdešimt penkiasdešimt metų. Lietuvninkas suvalkietis, toks, koks buvo Krokuvoj Angrabaitis, galėjo išlikti tik svetimoj Krokuvos atmosferoj. Savo išsinešto lietuviško lobyno neprarado, bet ir nieko nepažengė pirmyn.

Angrabaitis, sužinojęs, kad Tilžės vokiečių policija rengiasi jį atiduoti rusų policijai, pabėgo į Krokuvą. Čia atsidūrė sunkioj medžiaginėj būklėj — kaip stovi, taip brangus. Bet žmogaus būta apsukraus. Pradėjo verstis devocionalijų prekyba. Darbas sekėsi. Tuoj pradėjo spausdinti Lietuvai šventus paveikslėlius. Pastebėjęs, kad lenkai neturi, jo žodžiais tariant, žmoniškų maldaknygių, išversdino kažkurias lietuviškas maldaknyges į lenkų kalbą, atspausdino ir paleido jas į rinką. Pasisekimas buvo didelis ir toks pat pelnas. Mano lankymosi metu Angrabaitis turėjo didžiausią Krokuvoje devocionalijų krautuvę ir religinių knygelių leidyklą.

— Ar žinot, kas davė Lietuvai Herbačiauską? — paklausė Angrabaitis, pasakodamas apie savo pragyventus Krokuvoje laikus.

— Ne, — atsakiau, suintriguotas tokio nelaukto paklausimo.

—Tai aš, Angrabaitis, ir štai kokiu būdu. Kai sumaniau duoti lenkams geras maldaknyges, o geresnių už lietuviškąsias nebuvo, nusistačiau jas išversdinti į lenkų kalbą. Pirmas klausimas buvo, o kur vertėją gauti. Žinojau, kad po Krokuvos gatves persimetęs, apskuręs, visuomet neprivalgęs, zuja Lankeliškių (prie Vilkaviškio) zakristijono sūnus Herbačiauskutis. Bet jis su lietuviais ir Lietuva buvo jau nutraukęs ryšius. Kas daryti? Kito negausi. O kad taip pamėginus. Pamėginau. Išėjo gerai. Ir pirmą lietuvišką maldaknygę iš lietuvių į lenkų kalbą išvertė J. A. Herbačiauskas. Buvau patenkintas aš, nes sumanymą įvykdžiau, džiaugėsi ir Herbačiauskas, nes galėjo žmoniškiau pragyventi. Po to daviau jam kitų vertimų, ir tuo būdu Herbačiauskutis susigyveno su lietuvių kalba ir Lietuva ir įsitraukė į lietuviškąjį plunksnos darbą. Štai kokiu būdu aš daviau Lietuvai Herbačiauską-rašytoją.

Ar lankėsi Herbačiauskas prieš Didįjį karą Lietuvoj, nežinau. Nuo 1905 m. uoliai dalyvavau visuomeniniame lietuvių sąjūdyj. Herbačiausko niekur neteko sutikti ir matyti. Visuomeninis lietuvių gyvenimas Herbačiausko, matyti, netraukė, nors Lenkijos lietuvių vasaros atostogų metu buvo visur apstu ir gausingai lankydavosi tokiuose suvažiavimuose, kaip Mokslo Draugijos, Lietuvių Mokytojų Sąjungos ir kit. Gal jis tenkindavosi gerų dėdienių vaišėmis, jei iš viso atvykdavo į Lietuvą. Tai galės patyrinėję pasakyti Herbačiausko biografai, jei tas klausimas iš viso yra vertas dėmesio.

Gyvą Herbačiauską pamačiau Lietuvos nepriklausomybės pradžioj Kaune. Kažkas man padavė kelių puslapių brošiūrėlę. Autorius — Herbačiauskas. Turinys — Lietuvai reikia sudaryti uniją su Lenkija. Pasekmės — nusivylimas tuo žmogum, kuriuo seniau gėrėjausi ir didžiavausi, ir pasipiktinimas, kaip Lenkijos apaštalu. Bet, iš antros pusės, stebėjausi to žmogaus drąsa ar nesiorientavimu. Tais laikais didžiulio, stačiai milžiniško, patriotinio pakilimo ir entuziazmo, visų, nuo senio iki ketvirtos klasės moksleivio, kieto pasiryžimo griebtis ginklo prieš Lietuvos laisvės priešą bolševiką ir lenką, stoti Kaune prieš taip nusiteikusią minią su savo prolenkiška agitacija ir dar pačiame tos šventos ugnelės centre — Kaune — tikrai reikėjo nemažos drąsos ar antžmogiško pasitikėjimo savo žodžio galia. Savo brošiūrėlėj išdėstytoms tezėms ginti, jis sukvietė Miesto teatre mitingą. Mitingas baigėsi tuo, ko reikėjo laukti, — kalbėtojo nušvilpimu, vadinasi, labai švelnia reakcija. Nuo tada Herbačiauskas ir pasiliko Lietuvoj gyventi. Pirmu lietuviškos visuomenės reagavimu Herbačiauskas nei nusivylė, nei pasipiktino. Tą reakciją jis priėmė kaip politiškai nesubrendusių žmonių veiksmą. Lietuviai taip pat jo nelaikė Lietuvos išdaviku ir Lenkijos agentu. Jo tą žygį pateisino poetica licentia, žmogaus, atvykusio iš Lenkijos, nesiorientavimu, gera valia, noru Lietuvai laimės, bet einančiu prie tos laimės kitais keliais. Gal taip lietuvių visuomenė, teisindama Herbačiauską, neklydo. Jis buvo lietuvis. Lietuvos likimas jam nebuvo abejingas. Jis jai troško laimės, kaip visi kiti lietuviškieji patriotai. Tik mes matėm savo tėvynės laimę jos visiškoj nepriklausomybėj, Herbačiauskas gi-unijoj su Lenkija. Mes mylėjom ir tebemylim didžiausia meile vieną Lietuvą, Herbačiauskas tokia pat meile mylėjo du objektu ir Lietuvą, ir Lenkiją. Meilė suskaldyta. Kiekviena meilė yra kančia. Bet herbačiauskinė meilė skaudesnė kančia, nes jo lygiai mylimi kraštai — tarpusavio priešai, ir ne bet kokie. Jo likimas — kaip tos motinos, kuri visus savo vaikus myli karšta motiniška meile, o jos tie vaikai tarp savęs kovoja atkakliai, ligi neapykantos. Herbačiauskas pasiliko toks ligi pat savo mirties. Lietuvių dvasia jo nepaveikė, ja neužsikrėtė, lygiai, kaip jis nepaveikė lietuvių. Herbačiauskas kitose srityse turėjo sekėjų ir pamėgdžiotojų. Kalbamuoju gi klausimu jis pasiliko „viens, kaip kamiens“ „istorinis lietuvis“, „zubras“.

1922 m. mano sveikata pavojingai pašlijo. Karaliaučiaus ligoninė ją kiek atgavo, bet įsakė kiek ilgesnį laiką pasitraukti nuo visų darbų ir pasilsėti pagrindinai Vidužemio jūros pakraščiuose. Pasiekti tuomet Prancūziją buvo sunku. Lietuvos, kaip visų kitų Pabaltijo valstybių, prancūzai neskyrė nuo bolševikų, ir lietuvių, kaip

pavojingo elemento, nenorėjo pas save įsileisti. Vargais negalais betgi pasiekiau Prancūziją. Turėjau adresą vieno Nicoj gyvenančio Švėkšnos žemaičio kunigo, išėjusio į kunigus iš varguomenės, tik geroms davatkėlėms padedant. Tas žemaitis kunigas gerai kalbėjo lietuviškai, bet buvo visai sulenkėjęs. Per pirmą pasimatymą jis man pasakė, kad Nicoj gyvena apie trisdešimt lietuvių, kurie ryt vakare rengia man vakarienę. Nenoromis, bet mandagumo verčiamas, sutikau. Ilgais senoviškais surdutais, kazokiškai nukarusiais ūsais ir nė vienas nemoka lietuviškai — taip atrodė tie Nicos „lietuviai". Visi jie buvo kilę iš istorinės Lietuvos. Visą amžių gyveno užsieniuose. Vienas jų buvo caro įgaliotasis ministeris Švedijai, paskui prašė mane padėti jam tapti Lietuvos konsulu Nicoje. Visi tradiciškai neapkentė lenkų ir Lenkijos, bet nesuprato ir tokios Lietuvos, kokią mes kūrėme. Tai buvo Jogailos idealų ir Jogailos dinastijos laikų kategorijų žmonės. Nuo Lenkijos atsiliko, o Lietuvos neprisivijo. Ir tapo muziejiniai eksponatai, Tvardauskai, pakibę tarp dangaus ir žemės. Pirmą vakarą visi atsidėję, nuoširdžiai ir solidariai plūdome Lenkiją ir lenkus. Išimties nebuvo. Pilnas sutarimas tarp lietuviškos kultūros ir naujos Lietuvos lietuvio ir lenkiškosios kultūros istorinės Lietuvos „lietuvių". Išsiskyrėme geriausiais draugais. To pat mandagumo, o gal ir smalsumo vedamas, tuos savo „tautiečius" aš susikviečiau vakarienės. Šį kartą kalbos buvo pasuktos Lietuvos pusėn. Mano draugai ir šiuo atveju nuoširdžiai kritikavo atsidėję naujai atstatytą Lietuvą: kodėl joje lietuvių kalba yra valstybinė kalba, kodėl naikinami dvarai, kodėl panaikinti titulai ir dvarininkų privilegijos, kodėl kumetis sulygintas su dvarininku ir t. t. ir t. t. Čia „naujalietuvis" su „senalietuviais" išsiskyrė, ir tai ne bet kaip — kategoriškai, griežtai ir galutinai. Iš šios vakarienės išsiskyrėm nedraugais. Ir daugiau nebesusitikome. Tai istoriniai lietuviai, vadinamieji zubrai. Tokių dar buvo ligi paskutinių laikų Vilniuje ir Vilniaus krašte. Su jais teko man susitikti ir išsikalbėti. Jie visi lenkiškos kultūros žmonės, kilę iš istorinės Lietuvos. Bet tokių zubrų iš lietuviškos kultūros žmonių tarpo tikrai nei nemačiau, nei nesutikau.

Herbačiauskas buvo gal unikumas, kaip buvo unikumas ir savo literatūrine kūryba, savo išvaizda ir visa savo elgsena. Jis buvo ne toks, kaip visi. Originalų turėjom ir tebeturim, kur jų nesama, bet Herbačiauskas ir savo originalumu buvo unikumas. Jo tas originalumas jį darė populiarų ir daug kieno mėgiamą, bet tik ne dėl jo politinio originalumo. Tą klausimą su juo vengdavo kelti. Jam gi kilus, ir didžiausi jo gerbėjai su juo susikirsdavo. Pats Herbačiauskas taip pat buvo atsargus. Žinojo, kad šiuo klausimu jis pritarimo nesulauks nė iš vieno lietuvio. Tačiau ne visuomet jis buvo toks. Kartais jis nesidrovėjo pulti ir aukštai stovinčius žmones, kodėl neinama senos Lietuvo tradiciniu keliu. Smetonos viešpatavimo metu nežinia kokiais sumetimais ir kokiais tikslais vyriausybės buvo pasiųstas pas Pilsudskį prof. Römeris, senas Pilsudskio draugas, ir Vladimiras Zubovas, Pilsudskio kažkoks giminaitis. Be kitų man nežinomų klausimų, buvo iškeltas ir Vilniaus klausimas. Senas Lietuvos bajoras ir socialistas čia neišlaikė pusiausvyros ir paleido į apyvartą savo turtingą plūdimosi leksikoną, užmiršdamas ir senus draugiškumus, ir giminystes. Palietus tiems ekstraordinariniams Smetonos pasiuntiniams Vilnių, Pilsudskis sušuko stipriu balsu: „Nutilkit, durniai. Kas jums davė teisės apie Vilnių kalbėti. Vilnius yra mano ir tik mano pasiliks!" Toks jų buvo pasikalbėjimas, ir tuo, atrodo, visa misija pasibaigė. Tai nėra anekdotas. Tai man papasakojo vienas tos misijos dalyvis.

Tuo pat metu, o gal vėliau ar ankščiau, neprisimenu, buvo Varšuvoje ir Herbačiauskas. Pilsudskio durys jam visuomet buvo atdaros. Ir jis neapleisdavo progos tas duris atsidaryti ir su „išmintingų jogailaičių idealų nešiotoju ir gyvendintoju" pasikalbėti. Ką jis tuo metu kalbėjo su Pilsudskiu, nežinau. Žinau tik, ką jis mums papasakojo, sugrįžęs iš Varšuvos. Vieną kartą Herbačiauskas, sutikęs mane Laisvės alėjoje, pasikvietė tarti vieno labai svarbaus žodžio. Beeidami susitikome Bistrą. Tas taip pat buvo pakviestas to svarbaus žodžio išklausyti. Tokį pat pakvietimą gavo ir Turauskas, pakeliui sutiktas. Pasikviečiau visus pas save. Čia Herbačiauskas pradėjo savo svarbų žodį mums klostyti. Pirmiausia išplūdo mus ketvirtosios klasės gimnazistais, politiniais analfabetais ir neišmanėliais, Lietuvos žudytojais ir t. t. ir t. t. Po tokios įžangos išklostė savo pritvinkusią pykčio tezę: Pilsudskis čia genialus politikas ir geresnis lietuvis už mus. Jam Lietuva daugiau rūpinti, negu Lietuvos vadams ir visiems lietuviams. Pilsudskio planai vedą Lietuvą į stiprybę ir garbę, lietuvių — į sunykimą ir skurdą. Lietuviai turi priimti Pilsudskio planus. Lenkija nuo amžių neturi savų vadų. Ją turi valdyti kiti. Lietuvių valdymo laikmetis — Lenkijos aukso era. Ir dabar, tik lietuviui paėmus Lenkijos valdžią, ją padarė rimta pajėga ir t. t. ir t. t. Privalom priimti Pilsudskio planus ir tapti Lenkijos vadais . . .

Toks buvo Herbačiauskas politikas tada, Nepriklausomoj Lietuvoj, toks jis pasiliko ir ligi savo gyvenimo pabaigos. Mylėjo jis Lietuvą, bet mylėjo ir Lenkiją. Katrą labiau? Linkęs manyti, kad pastarąją. Lietuvą jis norėjo subordinuoti Lenkijai. Antra, kai kilo nesusipratimas tarp jo ir tarp kai kurių asmenų ar įstigų, jis metė Lietuvą ir išvyko gyventi į Lenkiją, nors tas konfliktas negrėsė nei jo laisvei, nei jo gerovei.

Du mūsų lietuviai suvalkiečiai gyveno lenkiškoj Krokuvos atmosferoj — Angrabaitis ir Herbačiauskas. Pirmas ten atsidūrė gelbėdamas savo laisvę nuo vokiečių ir rusų žandarų, vadinasi, prieš savo valią, antrasis ją pasirinko savo laisva valia. Kaip nevienodais keliais jie Krokuvą pasiekė, taip lygiai nevienodi išėjo ir iš Krokuvos gyvenimo koštuvo. Angrabaitis neevoliucionavo kartu su visa Lietuva, nuo jos jis atsiliko, bet neleido lenkiškajai rankai graibstytis po jo lietuviškos širdies užkampes ir išplėšti iš jos tų lobynų, kuriuos atsivežė iš Lietuvos ir kuriais norėjo „Apžvalgos" laikais prikelti Lietuvą mūsų.

Angrabaitis pasiliko nenuvertintas ir nesuteptas lietuvis, kaip buvęs, „Žemaičių ir Lietuvininkų Apžvalgos“ laikais. Herbačiauską Krokuva palaužė. Jis dar paliko sentimentų Lietuvai, bet savo širdies didelius plotus užleido Lenkijai. Krokuva jį pavertė Pilsudskio ir Lenkijos gerbėju ir jos idealų sekėju. Lietuvos — Lenkijos unija Herbačiauskui pasidarė jo politinis credo.

Angrabaitis lenkų įtakai atsispyrė. Herbačiauskas to padaryti ar nesugebėjo, ar nenorėjo.

Dėl to visą savo gyvenimą kentėjo pats Herbačiauskas, dėl to pat ir Nepriklausomai Lietuvai jis negalėjo būti savas visa to žodžio prasme.

Herbačiauskas norėjo tarnauti dviem dievam, o tai yra neįmanoma. Tokia padalinta tarnyba nė vienam įtikti negalima, ir nė iš vieno negalima sulaukti nei dėkingumo, nei įvertinimo.

Herbačiauskas buvo tipingas bohemininkas. Varge gyveno, varge ir mirė. Nerimas buvo amžinas jo sielos palydovas. Užbaigus jam žemišką kelionę, tesusiranda jo nerami siela ramybės, kurios nepažino pasauly, bent Galybių Viešpatyje.

B. PR.

IGINO GIORDANI DIENOS VYRAS ITALJOJE

Vienas iš krikščioniškos demokratijos atstovų, kuris po de Gasperio surinko daugiausia balsų, yra Igino Giordani — viena iš gražiausių italų katalikų akcijos figūrų.

Kadangi Giordaniui Konstituantoj priklauso pirmos eilės rolė, todėl mums, atrodo, bus tikslu perduoti esminius punktus iš dar neseniai Vatikano Radijo padaryto pranešime apie Giordani.

Katalikų rašytojams Igino Giordanis gali eiti pavyzdžiu — tvirto būdo, nepaprasto išsilavinimo ir lengvos, išimtinai Bažnyčiai tarnaujančios plunksnos. Kai kurie veikalai jau dabar išversti į ispanų, prancūzų, anglų, vokiečių, slovakų ir japonų kalbas.

50 metų pasiekęs, Igino Giordanis yra dar pilnam amžiaus pajėgume. Aukštesniuosius mokslus ėjo Tivoly. Būdamas jaunas karininkas, su visu 20-ties metų entuziazmu įstojo į karą, kur tragišku momentu, savanoriškai statydamas savo gyvybę į pavojų, buvo sunkiai sužeistas. Per trejus ligoninėj praleistus, metus, jaunasis karininkas ruošėsi literatūros doktoratui, kurį 1918 m. apgynęs, tuoj metėsi į žurnalizmą ir tapo „Parte Guelfa“ redaktorium. Jo veiklumas sukėlė fašistinio režimo žvėrišką nepalankumą, jis buvo priverstas nuo žurnalizmo atsisakyti. Bet Igino Giordanis nebuvo vyras, kuris nieko neveikdamas rezignuotų. Jis studijavo bibliotekonomiją Jungtinėse Valstybėse ir, grįžęs į Romą, bendradarbiavo Pijaus XI vadovaujamam Vatikano Bibliotekos perorganizavime. I. Giordanis daug prisidėjo prie Vatikano išleistų „Normes pour la cataloguisation des imprimés“, kurios teisingai laikomos, kaip pilniausias tos šakos kodeksas. 1938m. Pijus XI paskyrė jį Vatikano atstovu tarptautiniam bibliotekininkų kongrese Kansase. Po Romos išlaisvinimo išleido jis laikraštį — „Il Quotidiano“, pasižymėjusį informacijų tikslumu ir gausumu, sprendimų tikrumu, polemikų ir komentavimo straipsniais ir sekmadienio evangelijų aiškinimu. Jau daugel metų, kai Giordanis vadovauja mėnesiniam žurnalui — „Fides“. Tai drąsi sargyba kovoje prieš antikatalinišką propagandą Italijoj.

Kad Giordanis taptų maloniu rašytoju, tetrūksta tik vieno dalyko — norėti juo būti. Kad jis moka jauną ar seną skaitytoją prablaivinti ir sudominti, tai įrodė savo knygomis „Keturlypė Amerika“, „Užmūrytas Miestas“ ir „Vaikų Respublika“. Bet aikvoti laiką skaitytojo pralinksminimui, kada jis turi lygiai didelius auklėtojo, apologisto ir propagandisto gabumus, — Giordaniui buvo nepakenčiamas žaidimas. Jis Dievo viešpatavimui, Kristaus ir Bažnyčios gynybai ir išplėtimui atsidavė su kūnu ir siela.

Giordanis, rašo Tėvas Mondrone savo knygoj „Scrittori al traguardo“, yra ne tik dėl to katalikų rašytojų pavyzdys, kad savo plunksną išimtinai paskyrė tiesos ir katalikybės reikalams tarnauti, bet ir dėl to, kad viena iš labiausiai jo akcentuojamų temų yra reikalingumas katalikiško gyvenimo vizijos visam gyvenimui — individualiniam ir socialiniam, politiniam ir tarptautiniam — jeigu norime visas mus sukiršinusias ir į chaosą įstūmusias klaidas atitaisyti.

Sunku būtų sudaryti Giordanio veikalų pilną sąrašą. Pagaliau ir nesvarbu, nes jo raštai dažnai liečia tas pačias, tik skirtingomis išvaizdomis pagrindines problemas. Giordanio originalumas mažiau priklauso nuo turinio naujybių, kaip nuo nepaprastai aktualios ir meistriškai pateikiamos formos. Kaip retai kas, jis jaučia rimtąją krikščionio atsakomybę, kuris negali savo brolio likimu nesidomėti; jis dega Dievo namams patarnavimo noru. Šiuos jausmus jis moka perduotí skaitytojui tvirta dokumentacija, puikiu stiliaus valdymu ir nuostabia įtikinimo šiluma. „Turėti idėją ir mokėti ištraukti į paviršių visą jos vertę“ — šis Lacordaire'o šukis, atrodo, sujaudino visas Giordanio stygas; ir neveltui jis išvertė ir komentavo nemirštamo domininkono „Testamentą“.

Giordanis yra ir aukšto laipsnio, talentingas apologistas. Dabarties reikalingumams jis turi labai aiškų nujautimą. Jo raštai: „La rivolta cattolica“, „La prima polemica cristiana“, „San Giustino“, drauge su pirmaisiais krikščionybės apologistais, atskleidžia virpančią sielą. Jis nestudijavo jų kaip objektyvus istorikas, bet daug au kaip nepaprastai modernišku jausmingumu apdovanotas apaštalas, kuris visas anų laikų problemas dabarties reikalingumams moka pritaikinti. Pristatydamas savo „Tertullien“, kuri yra žymi

ne tik savo substancialiu įvadu, bet ir vertimo stiprumu, Giordanis pareiškė: „Stengiausi įeiti į Kartageniečio aistringumą, kad jis gyviems šių dienų žmonėms šnekėtų.“

Stipriausią ir konstruktyviausią Giordanio kūrinį sudaro trilogija: „Jėzaus Kristaus socialinis pranešimas“, „Apaštalų socialinis pranešimas“, „Tėvų socialinis pranešimas“. Nesenam laikotarpy, kada iš visų pusių buvo kalbama apie naują tvarką, Giordanis savo knygose įrodo, kad tikroji krikščionybė yra kultūros pagrindas. Šitam stipriam veikale išreikštas mintis Giordanis sutraukė į 21 trumpus ir miklius skyrius, kurie pateikia įvairių „Krikščioniškos visuomenės“ elementų.

Socialinių enciklikų rinkiny — nuo Pijaus IX iki Pijaus XII pontifikatų — Giordanis pateikia vertingą rinkinį. Abi knygos — „Prieštaravimo ženklas“ ir „Katalikiškumas“ — pateikia krikščionybės dramą istorijoje, ginčus tarp Kristaus ir naujųjų antikristų ir duoda tiesiog rankomis pajusti, kad visi mūsų vargai yra Evangelijos pamiršimo išdava. Savo knygoje — „Mes ir Bažnyčia“ jis nurodo mūsų uždavinius dabartinę valandą. Jo veikaliukuose — „Mes ir kunigai“, „Kunigai ir pasaulininkai“ pateikiama išmintis, kuri yra giliai persunkta katalikų kunigų žmogiškom ir dieviškom vertybėm ir nekantriu laukimu, kad atstumas tarp kunigo ir visuomenės suartėtų.

Žurnalistas ir kartais kandus polemikas Giordanis tiesos akivaizdoje pasirodo drąsus. Jo entuziazmą sukelia didžiosios, pilnai tiesą įgyvendinusios krikščionybės figūros. Jo knyga — „Marija iš Nazareto“ nepralenkiamai dvelkia dievobaimingumo švelnumu ir vaizduotės lakumu. Be „Magdalenos iš Kanosos“ biografijos ir kitų ne tokių išsamių, bet neperšvelnintų ir sestereotipiškų, Giordanis pateikia mums Ignaco Lojolos spindintį gyvenimą. Jėzaus Draugijos įkurėjas parodomas toks, kokį jo amžininkai pažino: skęstantis Bažnyčios ir Kristaus meilėje ir visai žmogiškas. Jis nėra nei nežmogiškas, nei antžmogis, kaip kad kuri Bažnyčiai priešinga literatūra ir menas jį yra pavizdavę. Savo „Švento Povilo“ veikale jis atgaivino to didžiojo apaštalo gigantišką figurą jo istorinėj epochoj, pabrėždamas to didžio vyro aistrą — tautų išganymui skelbti Evangeliją.

Ir buvo visai natūralu, kad Giordanis, kaip ištikimas Bažnyčios sūnus, gynė ją nuo priešų puolimo. Paminėkime, be neseniai išleistos knygutės — „Iš hordos į tvarką“, jo knygą „Dievas“. Su erudicija, logika ir įtikinimo šiluma, šis pasaulietiškas apaštalas meistriškai paliečia Dievo, Kristaus ir Bažnyčios problemą.

JONAS MATEIKA

Ar Mateika yra lietuviškos kilmės ar tik lietuviškos pavardės, niekas rimtai lig šiol to klausimo neištyrė ir nepaskelbė. Aišku du dalykai — Mateika, kaip ir visi ano meto lietuviai inteligentai, taip lietuviškumo nesuprato, kaip mes kad suprantame, kalbėjo lenkiškai, galvojo lenkiškomis kategorijomis, nors ir vadindavosi litvinais; antra, Mateika visą savo gyvenimą praleido lenkų politikos ir kultūros centre, ta atmosfera kvėpavo, maitino savo sielą ir gaivino savo idealus. Bet ne mažiau aišku ir tai, kad Mateika savo kūryboj palietė daug mums ir dabartinio meto lietuviams brangių ir širdžiai artimų temų, kaip, pav., „Žalgirio mūšis“, kurio reprodukcijos noriai buvo kabinamos ir nūdienio lietuvio salionuose. Tad nebus nuodėmė su tuo didžiuoju vyru bent kiek susipažint, juo labiau, kad jo gimimo 100 metų sukaktis plačiau nebuvo paminėta lietuvių spaudoj.

Jonas Mateika gimė 1838 metais, mirė 1893. Tad 1938 metais Lenkija tinkamu būdu šventė šimto metų nuo jo gimimo dienos sukaktuves. Tuo metu daug buvo apie jį rašyta ir kalbėta. Varšuvoje buvo surengta jo visų kūrinių paroda. Ji sukėlė visą audrą diskusijų. Vieni kalbėjo ir rašė, kaip jo entuziastingi šalininkai ir gerbėjai, kiti kaip jo priešai. Kad Mateika, kaip ir visi kiti, turėjo ir turi priešų, yra dalykas suprantamas, juo labiau po kelių dešimtų metų, kai sunku yra užmegsti kontaktas su kūryba dėl dabarties formulėmis pridengtų akių. Bet jau tas pats faktas, kad Mateika ir šiandien dilgina viešąją opiniją, sakyte sako, kad jis nebuvo tik akimirksniui žaibu nušvietusi tuometinę padangę asmenybė, kad ji ir šiandien kalba į žmonių protus ir širdis.

Jono Mateikos kūryba apimties atžvilgiu yra kažkas milžiniška, gigantiška. Tai fiziškai suluošęs, susimetęs į kuprą menininkas - tapytojas Lenkojos istorijoj buvo bene vienintelis tos rūšies fenomenas, milžinas. Jis sukūrė didelį skaičių istorinių ir portretinių paveikslų ir tiek daug puikių eskyzų, kad ligi šioliai niekam dar nepavyko sudaryti jo darbų balanso.

Mateikos gyvenimas-tai kasdieninės šv. Mišios ŠŠ. Marijos bažnyčioje (Mariacki), tai vienas ištisinis nesmagumas ir vargas iš jo amžinai surūgusios ir murmančios žmonos-ksantipos, tai benediktiniško kantrumo ir ištvermės nuolatinis stūksojimas prie dažomų audeklų, kurį pertraukdavo tik Krokuvos meno mokyklos rektoriaus ir profesoriaus pareigos.

Mateika buvo kušlas. Jo kušlumas buvo toks stiprus, kad savo silpnomis akimis savo didžiuosius paveikslus galėjo apžiūrinėti tik tokiomis dalimis, kokias galėjo apimti jo trumparegės akys. Bet, nepaisant to, jo paveiksluose perspektyvinės klaidos labai retos ir labai mažos. Jas gali įžiūreti tik geras specialistas, žinovas. Pagaliau Mateikos darbų dinamizmas yra tiek galingas, kad net jų eventualūs techniniai trūkumai neįstengia susilpninti jų bendrojo įtempimo. Jei kas

imasi ieškoti Mateikos kūryboj „klaidų“, tai yra įrodymas, kad jis nėra pastebėjęs jos gelmių ir galingo savo plastikoj dramatiškumo. Jei kiti vėl daro jam priekaištų, kad tapydamas Miuncheno „padažais“ nesilaikąs spalvinių receptų, tai įrodymas, kad tie kritikai nesugeba išeiti iš savosios doktrinos ribų. Juk Mateikos didybė ir tapybinis galingumas ir glūdi jo kitokioj, negu mūsų laikų, tapyboje. Atimk iš jo tą tikrai mateikišką tapymo būdą ir jo visos paveikslų temos, kad ir patriotiškiausios, nubluks, susilpnės ir nustos savo ryškumo.

Pirmąsias savo meno studijas Mateika baigė Krokuvos meno mokykloje, į kurią jis įstojo prieš tėvo norus. Joje iš karto pasireiškė savo nepaprastais gabumais ir pralenkė ne tik savo kolegas-studentus, bet ir ne vieną profesorių.

1885 metais pasirodo jo didžiulis paveikslas — „Karalius Zygmantas Senasis teikia bajorystę Jogailos Universiteto profesoriams“. Šis paveikslas jam laimėjo stipendiją 10 mėnesių į tuometinę meno sostinę-Miuncheną. Bet stipendija buvo per daug kukli. Miuncheno studijų metas buvo Mateikai vienas ištisas badas. Be to, sunki šiltinė paguldė jį į lovą, kurioj išlaikė du mėnesius. Bet, nepaisydamas visa to, Mateika studijuoja atsidėjęs, visu uolumu. Ne tik studijuoja, bet ir kruopščiai renka medžiagą apie senovės Lenkijos ir Lietuvos rūbus savo sumanytai tuo klausimu parašyti knygai. Ją pabaigė rašyti tik ketveriais metais vėliau Krokuvoje. Tai knygai medžiagą rinko dar Krokuvoje ir Vienoje, kurią pasiekė vieną-kitą kartą iš Miuncheno. Po šios studijų kelionės Mateika žymiai subrendo. Dabar jo kūriniuose pradeda reikštis visa jo galinga vaizduotė ir milžiniškas talentas, kurio būdingiausia žymė žmogaus liūdesys ir sielos kančios. Tas jo talento būdingasai bruožas lydėjo ištikimai visą jo kūrybos kompoziciją.

25 metų Mateika baigė savo puikų paveikslą — „Skargos pamokslas“. Tai buvo sunkiausias 1863 metais. Per ruso okupanto nuniokotą ir suvargintą Lietuvą ir Lenkiją persirito dar žiauresnis okupanto teroras, kaip nepavykusio sukilimo pasėka. Suprantama, kodėl Mateika pasirinko šiam momentui savo tema kunigą jezuitą Skargą Pavenskį. Du tokio pat kraštui vargo ir nelaimių laikotarpiai-Mateikos ir Skargos laikotarpiai. Skarga savo šventos sielos intuicija nujausdamas krašto nelaimes, negailestingai ir drąsiai bara ir smerkia visus tuos, kurie, laikydami savo rankose atsakomybę už tėvynės likimą, gyvena lengvapėdiškai, nerūpestingai ir palaidai, savo gyvenimu paskubindami tėvynės žlugimą. Tiems krašto valdovams, supuvusiems moraliai, suglebėliams, ano meto pranašas, šiandieninis šventasis, krašto patriotas, kalė svariais žodžiais, kad, kai audros laivą jūroje pavojingai blaško ir varto, „kvailys savo ryšuliukus ir dėžutes žiūrinėja ir gula ant jų, bet laivo gelbėti neina, manydamas, kad save mylįs, tačiau jis save žudo“.

Savo sutelktomis akimis Mateika žiūrėjo į tolį. Krašto išvaduoti nepavyko. Ėmęsi to darbo idealistai vieni žuvo, kiti po rusų kalėjimus ir ištrėmimus išblaškyti tapo. Kas liko namie, atsigulęs ant savo partijos ryšulėlio, arba savo interesėlius saugodamas, ir statydamas visa tai aukščiau tėvynės ir tautos interesų, netiko tėvynės tarnybai. Tai savanaudžiai, supuvėliai, sugebą ir iš tėvynės kraujo bei tautiečių vargų didintis savo ryšulėlius ir dėžutes. Mateikai liko vienas ginklas-meno liepsna. Jis dar su didesniu uolumu ir pasišventimu jo ėmėsi. Menas turėjo ne tik akiai tarnauti, bet ir sielai. Turėjo byloti tautai ir ūgdyti jai gynėjus, ritierius. Geresnio pasirinkimo už Skargos pamokslą būti negalėjo. Pasėkos buvo proporcingos darbui.

Kas įkvėpė Mateiką pasirinkti tą temą? Skargos pamokslas, kurio keli žodžiai čia pacituota. Genialus tapytojas pasiekė tų pačių vaisių savo stebuklingu teptuku, kokių buvo pasiekęs anuo metu genialus kalbėtojas, pamokslininkas savo kerėjančiu žodžiu. Mateika teptuku mušė į tas pačias žmogaus proto ir širdies giliausias stygas, į kurias mušė žodžio jėga Skarga. Mateikos audekle pilna aukščiausio valstybės rango vyrų. Skarga byloja į juos iš parengtos jam pakilesnės vietos. Tarp pamokslininko ir klausytojų ryšys aiškus, nors jie stovi akis įbedę į žemę ir kiekvienas savaip pergyvena tą ypatingą savo gyvenime valandą. Tolygus, gal tik kiek skirtingos rūšies, ryšys yra ir tarp Mateikos-menininko ir jo žiūrovų. Jis prikala prie savo paveikslo žiūrovą savo koncentruota kompozicija, pergyvenimų milžininšku plotu, tipų įvairumu ir formos turtingumu ir priverčia žiūrovą išgyventi tai pat, ką išgyveno ir gyvojo Skargos klausytojas.

Nieko tad nuostabaus, kad Mateikoje įžiūrėta epokinis talentas ir kad Skargos pamokslas tapo jo triumfų pradžia ne tik jo tėvynėje, bet ir svetur. 1865 m. Paryžiaus parodoje šis paveikslas apdovanojamas. Dvejais metais vėliau Austrų imperatorius įsigyja jo paveikslą - Reitanas. Bet ryškiausiai Mateikos genijus visa savo būdingąja galia pasireiškia jo kūriny - Stančikas. Stančikas buvo įdomus, istorijoj nusipelnęs vietą, karaliaus juokdarys.

Šie paminėtieji ir kiti to laikotarpio Mateikos kūriniai sudarė jo kūrybos vieną, užbaigtą, ciklą. Tai tautinės ir pilietinės sąžinės sąskaitos, atgailos liūdnasis ciklas. Tame cikle autorius pastatė prieš akis savo žiūrovui būdingesnius savo tėvynės žlugimo momentus ir jo priežastis. Iš tų paveikslų žiūrovas turėjo suprasti ir prisiminti, kas tėvynę privedė prie žuvimo ir įtikinti bei išmokyti, ko yra vengtina pilietiniame gyvenime. Iš tų jo kūrinių žiūrovas galėjo lengvai prisiminti asmenis ir veiksmus, vedusius tėvynę į pragaištį ir, iš antros pusės, tuos asmenis ir veiksmus, kurie tame baisiame laikotarpy drįso ir sugebėjo priešintis toms ydoms ir veiksmams, kurie stūmė tėvynę priešui į rankas.

Po šio šedevrų ciklo, Mateika pradėjo kitą-tėvynės garbės ciklą. Parodęs liūdnuosius tėvynės istorijos lapus, tarsi bijodamas, kad jie neatbukintų noro branginti tėvynės praeitį ir didžiuotis tėvynainio vardu, jis pastato prieš akis visą eilę kitos rūšies savo tėvynės praeities momentų-garbės ir triumfo momentų, kurie parodo tėvynę visoj galybėj, garbėj ir puošnume. Tas ciklas turėjo žiūrovą, nepaisant tamsių praeities dėmių, išmokyti savo tėvynę branginti,

didžiuotis pačiu savo tautai priklausymo faktu ir dėti visas pastangas savo tėvynei padėti. Šiam ciklui priklauso šie garsesnieji jo kūriniai- Liublino Unija, Sobieskis prie Vienos, Batoras prie Pskovo, Žalgirio mūšis, Prūsų pasidavimas ir daugelis kitų.

Ne sunku suprasti kokią įtaką turėjo Mateikos tapybinė kūryba tuometinei ir ateinančiai dar nelaisvėje augančiai ir brėstančiai, kartai. Ji saugojo tas kartas nuo nusiminimo, pesimizmo ir suabejojimo bei palūžimo. Mateikos kūryba ne tik lenkui, bet dalinai ir lietuviui buvo ne tik estetinė, bet ir pilietinė vertinga mokykla. Tuo tarpu Berlynui, Paryžiui ir kitiems užsienio centrams buvo tik genialus tapytojas. Jo kūriniai juos žavėjo tik savo plastiniu vertingumu.

Gaila, nėra galimybės pakalbėti atskirai apie svarbesniuosius Mateikos paveikslus, juo labiau apie jo piešinius ir eskizus. Jo piešiniai dažnai yra daug stipresni savo iškalbingumu bei ryškumu ir labiau pagauną žiūrovą, negu paveikslai. Stipresni dėl to, kad jie yra šviežiausios vizijos užrašas, kurį reikėjo kūrėjui užfiksuoti „ant karštųjų". Dėl to tad juose yra tiek daug grožio, gyvybės ir patrauklumo.

Mateika ne tik kūrė naująjį meną, bet saugojo ir senąjį. Prie senojo palikimo jis, kaip smakas gulėdamas, neleido nei laikui nei žmogui jo naikinti. Dažnai tuo pagrindu jis sueidavo į aštrius konfliktus su tais, kuriems buvo įstaymo pavesta senasis menas globoti. Vieną kartą jis, karštai susiginčijęs su Krokuvos miesto savivaldybės nariais jam rūpimais klausimais, trenkė su panaga, bet Mateika nuo jos atsisakė. Jis bevelijo pasilikti senojoj Krokuvoj, tuomet mažai reikšmingam mieste, provincijos mieste, negu blizgėti garsiajame centre. Krokuva Mateikai buvo ne tik pašaukimo, bet ir pasiuntinybės vieta. Čia jis beveik per trisdešimt metų buvo viso meninio gyvenimo saugotojas ir vairuotojas. Jo pastangomis daug kas išliko ligi mūsų laikų. Taip, pav., jo audringos intervencijos dėka, apsaugota nuo sunaikinimo miesto apsaugos viduramžio mūsų likučiai. Jo nuopelnas, kad pasaulis turi dar ir šiandien senosios ŠŠ Marijos šventyklos (Mariacki) polichromiją, kad išliko puiki šv. Kryžiaus bažnytėlė, kurioje vienu pilioriumi atremtas visas skliautas, ir garsiosios Krokuvos sukiennicos. Jos buvo jau gerokai apgriuvusios. Mateika taip paveikė pasyvią miesto visuomenę ir savivaldybę, kad netrukus jos buvo atstatydintos, visiškai grąžinant joms pirmykštę jų išvaizdą.

Mateika šį pasaulį apleido. Jam mirus, buvo nemaža garsių menininkų, tapytojų, kurie buvo ar jo mokiniai ar jo meniniai paveldėtojai, bet jie visi kitaip, negu jis, tapė. Mateika taip skyrėsi savo talentu nuo kitų, kad sunku buvo jo keliais pasekti. Tad jie nuėjo savais keliais. Rašytojas-pranašas ir žinomas tapytojas Vyspianskis, pav., kuria žavinčias vaikų galveles ir monumentališkus pranciškoniškus vitražus. Plataus talento tapytojas Leonas Vyčulkovskis-dažais apdainavo Rogalino miškus ir dykumas. Jackus Malčevskis metėsi į simboliką ir romantiką. Mateika pasiliko vienas. Savo kūryboj jis turi tiek savito charakterio, kad gaunama įspūdis, jog jis nieko nepasekė, bet nieks neįstengė ir jį pasekti.

Mateika buvo didysis savo tautos sūnus, didysis Dievo malonės talentas ir didysis savo malonės menininkas-tapytojas, nes visa, ką jam davė Apvaizda, mokėjo ne tik išsaugoti, bet ir padauginti.

JUOZAPUI GOERRES ATMINTI

(1776—1848)

Negalime praeiti, kad ir trumpai nepaminėję, Juozapo Goerres, įžymaus rašytojo ir drąsaus katalikų Bažnyčios gynėjo, mirties šimto metų sukakties.

J. Goerres gimė Koblence 1776 m. sausio 25 d. krikščioniškoje šeimoje. Motina buvo italė. 18 a. galas to meto racionalistų buvo vadinamas šviečiamąja epocha. Iš tikrųjų, nepaisant šio vardo, šita epocha visai nėra garsi. Trisdešimties metų karas ir Liudviko 14 armijos karo žygiai Vokietiją nusėjo griuvėsiais. Prie materialinio skurdo prisideda ir dvasinis. Scholastika smunka. Loche materializmas ir Kanto idealizmas įneša dvasinį sąmyšį, kurio skaudų aidą galime girdėti prancūzų pedagogo Grigaliaus Girard, tuomet Würzburgo studento, „Atsiminimuose". Jaunas, karštas, pilnas vilčių Juozapas Goerres susižavi Prancūzų Revoliucijos laisvės ir brolybės idėjomis. Bet greitai jomis nusivilia. Jis išgyvena religinio indiferentizmo krizę; jo gamtos mokslų studijos Koblence neduoda iš tos krizės išeities.

1806 m. reiškia jo gyvenime posūkį. Paskyrimas skaityti istorijos ir literatūros Heidelbergo universitete, kurį kiek vėliau paliko, grįždamas į Koblencą, jam davė progos įsigilinti į legendas ir mitus įvairių tautų.

Būdamas įžvalgios ir teisios dvasios, jis prieina išvadą, kad krikščionių religija yra būtina ir išganinga. Iš kitos pusės, Liuterio reformacija, netekusi religinės vienybės, jam yra pakankamas įrodymas, kad vienintelė tikroji Vokietijos didybė yra religija. Taip Juozas Goerres artinasi prie savo vaikystės tikėjimo. Prasideda lėtas atsivertimas. Jis truko daugiau kaip dešimtį metų. Šiuo metu jo tėvynė kenčia po Napoleono batu. Juozapo Goerres tikslas dabar aiškus: iš vienos

pusės, išlaikyti savo tautiečių pabudusį patriotizmą, iš kitos — kaip degančia anglimi išdeginti valdančiųjų netolerancijąkatalikų Bažnyčiai.

Savaitraštis — „De Mercure rhénan", pasirodęs 1814, aiškiai atspindi šį dvejopą tikslą. Napoleonas jį (žurnalą) vadina penktąja galybe, stojusia prieš jį, o valdžia, įpykusi dėl drąsumo, su kuriuo J. Goerres kovojo už toleranciją, žurnalą 1816 m. uždarė. Tuščios pastangos. Juozapas Goerres išleidžia 1819 m. stiprų veikalą: „Deutschland und die Revolution", kurio nepaprasto paplitimo niekas nepajėgia sulaikyti. Atšauktas iš savo viešųjų pareigų, policijos persekiojamas, narsusis laisvės kovotojas pabėga į Frankfurtą prie Maino, paskui į Straburgą, kur išbūna iki 1827 m., neskaitant trumpo buvojimo Šveicarijoje 1820 m. Tai svarbiausias jo vidinės evoliucijos metas. Išstrėmimas ir jo kančios pabaigia jo atsivertimą. Juozapas Goerres patiria „gerą kentėjimą",šio pasaulio gėrybių tuštybę. Nuo šio laiko Kristus — vienintelis jo troškimų tikslas. Jo knyga — „Europa und die Revolution", pasirodžiusi 1821 m., paskutinis atsisveikinimas su politika. Nuo dabar jis nori tarnauti tik katalikų Bažnyčiai.

Tais pačiais 1821 m. būsimasis Strasburgo vyskupas Andrius Raess įsteigia Mainceje „Der Katholik" žurnalą, skirtą suspiesti visiems Vokietijos kovojantiems katalikams. Šis žurnalas skelbė J. Goerres mintis. Tuo pačiu metu kitas konvertitas, poetas Klemensas Brentano, Onos Katarinos Emmerich ištikimas draugas, artimai susibičiuliauja su J. Goerres. Jiedu buvo pasižinę 20 metų anksčiau, bet suartėjo tik nuo 1824 m. Brangi ir vaisinga bičiulystė! Jiedu dažnai diskutuoja apie nepaprastus Dülmen stigmatizuotosios reiškinius ir jau J. Goerres sieloje gimsta mintis parašyti plačią sintetinę krikščioniškosios mistikos istoriją. Tam jis buvo pasiruošęs savo studijomis apie tautų mitus ir legendas. Jo vokiškoji kultūra jam atskleidė didžiuosius savojo krašto mistikus: šv. Hildegardą, šv. Gertrūdą, palaimintąjį Henriką Suso. Būdamas įtalų kilmės, jis gėrisi italų mistikais: palaimintąja Angele de Foligno, šv. Juozapu Cupertino ir eile kitų. Jo, konvertito, asmeninė patirtis jį taip pat stumia į šias studijas. Iš ilgų meditacijų ir kantrių budėjimų vėliau gims 4 tomai apie krikščioniškąja mistiką: „Die christliche Mystik", išl. Münchene nuo 1836 iki 1842 m.

Grįžkime į Strasburgą, į 1826 metus. Schlosseris, J. Goerres draugas, išverčia į vokiečių kalbą ir išleidžia šv. Pranciškui Asiziečiui priskiriamų poemų rankraščius: „In foco amor mi mise" ir „Amor di caritate". Jas perskaitęs, J. Goerres įspūdžio šviežume ir įkvėpimo karštume tučtuojau „Katalike" suredaguoja 40 puslapių straipsnį apie Poverello (vargšelį). Jo romantinė ir mistinė dvasia šventajame Pranciškuje suranda dvasią — seserį. Abu perėjo lėtą atsivertimą, kančios ugnį, visišką atsidavimą Kristui. Šv. Pranciškus tarnavo Kristui atgaila ir pamokslais; Juozapas Goerres tarnavo plunksna ir mokydamas. Pats straipsnio vardas: „Šventas Pranciškus Asižietis-trubadūras", primena šiuos viduramžio ministrelius, kurie keliaudavo dainuoti po valdovo, toli nuo tėvynės pavergto, langu, jam kalbėdami apie nustotos šeimos meilę. Ir šv. Pranciškus taip pat yra ministrelis, trubadūras, anot provansalų išsireiškimo, dieviškosios meilės skelbėjas. Jo poezija žavi, nes ji trykšta iš jo šventumo. Tiesa, kad šv. Pranciškui priskiriamos poemos priklauso iš tikrųjų Jacopone de Todi, bet jos plaukia taip pat ir iš serafiškojo Patriarcho dvasios. Juozapo Goerres straipsnis, tikras šedevras, tik pasirodęs, nepaprastai išgarsi. Jį verčia į daugelį kalbų. Jo įkvėptas Fridrichas Ozanamas toli plačiai pagarsina garsiajame veikale: „Pranciškonų poetai Italijoj 13 a." Vokietiją jis daugiau negu koks kitas raštas pastūmė pamilti šv. Pranciškų. Jis didžiai veikia sielas, net jas atversdamas.

Nuo dabar Juozapas Goerres nebegali likti nepastebimas. Liudvikas I, Bavarijos karalius, 1827 m. jam patiki istorijos katedrą Müncheno universitete. Per 20 m. garsusis katalikiškosios akcijos pranokėjas dirba iš visų jėgų. Bažnyčiai ginti įkuria žurnalą — „Die historisch-politischen Blätter", savo paskaitomis, privačiais pasikalbėjimais, raštais jis galingai kovoja su netikėjimu ir paruošia įsitikinusių krikščionių kartą, kurie vėliau sėkmingai kovos su Kulturkampf'o antpuoliais. Jo knyga — „Athanasius", pasirodžiusi 1838, yra jaudinąs protestas prieš Kölno arkivyskupui padarytą neteisybę. Mes jau kalbėjome apie jo „Christliche Mystik". Eilė kitų raštų, kuriuos čia išskaičiuoti būtų per ilga, papildo šio didžiojo Bažnyčios tarno nuopelnų eilę. Daugelis jo draugų iš Müncheno išvyta. Šie smūgiai prisideda prie senelio fizinių kančių ir paskubina jo mirtį. Jis miršta Münchene 1848 m. sausio 29 d. rytą, tą momentą, kai prie jo lovos tariama: „Šventa Marija Magdalena, melskis už jį."

1876 m. įkuriama „Goerres draugija" („Goerres-gesellschaft"), kurios tikstas skatinti mokslą katalikiškoje Vokietijoje. „Goerres draugijos" lėšomis ir iniciatyva buvo išleista eilė pirmos svarbos mokslinių darbų, reikšmingų Bažnyčios istorijai. Paminėkime, tarp kitų, pagrindinį leidimą Tridento susirinkimo Darbų: „Concilium Tridentinum", pradėtą 1901 m. Stepono Ehses ir rinkinį „Quellen und Forschungen aus dem Gebiet der Geschichte", kur mons. Kirsch išleido studijas apie Avinjono popiežių metraščius ir grįžimą į Romą Didžiosios Vakarų schizmos išvakarėse. Deja, antras Pasaulinis 1939—1945 m. karas „Goerres draugiją" sugriovė.

BAŽNYČIA IR RELIGIJA

KATALIKŲ BUKLE ŠIAURES KRAŠTUOSE

1. Švedija

Kankinių išgarbinta praeitis

Katalikybė Švedijoj turi puikią praeitį, kankinių krauju ir Šiaurės apaštalų uolumu išgarbintą. Jų atminimas nebuvo niekados nublukęs. Pirmoji krikščionių bendruomenė buvo įkurta 824 m. švntojo Ausgaro, vienuolio benediktino, kuris karaliaus šventojo Liudviko patariamas, paliko savo vienuolyną Corbijoj prie Amieno ir nepabijojo leistis į pavojingą ir varginančią kelionę į Skandinaviją. Pirmą sykį jis pradėjo skelbti Evangeliją Bjoekoe saloje (1834 m. švedų protestonai pastatė kryžių toje vietoje, kur pirmą sykį buvo atlaikytos mišios, atmindami tūkstantmetį nuo įvedimo krikščionybės į šalį). Ausgaro pasišventimas ir pastangos nebuvo veltui. Jo uolumas jam suteikė gražų Šiaurės Apaštalo vardą ir misionieriai, pasekę jo pavyzdžiu, galėjo pasidžiaugti laimėjimu, kai 1160 m. Šventasis Erikas, Suevų karalius, savo įstatymais ir potvarkiais galutinai ir patvariai įvedė krikščionybę savo karalijoj. Jis pastatydino daug bažnyčių, prikvietė vienuolių, pristeigė mokyklų ir taip pat apkrikštijo Suomiją. Jam mirus, 1164 m. popiežius Aleksandras III paskelbė Švediją bažnytine provincija ir Uppsalos miestas patapo Arkivyskupo būstine, prieš tai buvęs pagonybės tvirtove. Nuo to laiko, daugelį šimtmečių įsiviešpatavusioje ramybėje, Bažnyčia galėjo išsivystyti ir pražysti kartu su kultūriniu gyvenimu, kurio ji buvo saugotoja. Vienas protestantų autorius yra pasakęs, kad vidurinių amžių gale Švedija yra buvusi harmoningiausia Europoje katalikiška šalis; toji harmonija išsilaikė ligi 1593 m. Visas kraštas buvo nusėtas vienuolynais, tiek provincijoj, tiek miestuose. Cistersai pirmieji įsikūrė krašte, savo vienuolynus pastatydindami gražiausiose vietose, ar tai prie besijuokiančių ir ramių ežerų, ar ant apžėlusių kalvų, nužymėdami apylinkės dvasinį ir medžiaginį gyvenimą. Jie atidarė mokyklas, pagerino žemės ūkį ir sodininkystę, aklimatizavo vaisingus augalus, ligi tol nežinomus Šiaurėje. Iš tų vienuolynų teišliko tik griuvėsiai, tačiau pastaraisiais metais vis didėjąs susidomėjimas jų vaizduojama istorine praeitim, paskatinęs restauruoti keletą tų, laiko mažiau paliestų, paminklų. Pranciškonai turėjo dvidešimt du vienuolynus, kurių viena labai reikšmingą Stockholme, vienoje saloje, kuri pasilaikė „pilkųjų vienuolių salos“ vardą, tuo būdu įamžinant švento Pranciškaus sūnų vardą. Domininkai, mažau skaitlingi, turėjo nemažiau įtakos. Vienas gražiausiųjų vienuolynų buvo Sigtmoje, netoli Uppsalos. Bet apie jį aš kalbėsiu vėliau.

Šventosios Brigitos spindinti asmenybė

Švedijos vidurinių amžių religinę ir socialinę istoriją nušviečia Šventoji Brigita, Išganytojo ordeno Vadskenoje įkūrėja. Niekas negali geriau paryškinti spindinčios Šventosios Brigitos asmenybės, kaip kad susidomėjimas, kurį jai rodo Švedijos liuteronai. Josios mirties metinės yra švenčiamos protestonų draugijų, įsteigtų atgaivinti brigitines tradicijas. Josios istorija, josios knygos vis dar tebedomina švedų mokslininkus bei tyrinėtojus, kurie ištraukė iš archyvų visus ją liečiančius dokumentus. 1904 m. Švedijos Akademija nukaldino medalį, vaizduojantį Šventąją berašant savo „Reveliacijas“; šis veikalas yra laikomas švedų literatūros klasiniu veikalu.

Reformacijos smugiai ir ju pasekmės katalikams

Reformacija nepraėjo be skausmo Švedijoj, kur tikėjimas buvo stipriai įsišaknijęs. Buvo daug sukilimų, bet jie buvo jėga užgniaužti ir taip po truputį smurtu, drakoniškais įstatymais, katalikybė buvo užgniaužta, o paskui išnaikinta, Katalikų kunigams buvimas krašte buvo uždraustas, grąsinant mirties bausme. Švedai, norėję pasilikti savo tėvų tikėjime, buvo ištremti, o jų turtai konfiskuoti. Netgi vėliau už savo tėvų tikėjimo išlaikymą jie turėdavo mokėti mirtimi. Tokia būklė nusitęsė ligi Gustavo III viešpatavimo XVIII šimt., kai katalikybė vėl buvo leista ir svetimšaliai katalikai, gyveną Švedijoj, galėjo daugiau ar mažiau atvirai praktikuoti savo tikėjamą.

Vienam šveicarui priklauso garbė atgaivinimo Švedijoj katalikų veiklos. Mgnr. Laurencijui Studach, Apaštališkam vikarui Švedijoj pavyko suteikti Stockholmo, Gottenburgo ir Oslo katalikams bažnyčias. Jis pasirūpino atspaudinti vertingų katalikiškų veikalų, tuo sugrąžinant intelektualams katalikišką literatūrą. Jam pagelbėjo ir visas jo pastangas parėmė karalienė Jozefina, Oskaro I-jo žmona, kurios jis buvo nuodėmklausiu ir ačiū kuriai jis galėjo atvykti į Švediją. Tačiau dar 1858 m. šešios moterys buvo ištremtos už tai, kad jos atsivertė į katalikybę ir tik 1860 m. senieji įstatymai prieš „papistus“ tebuvo atšaukti. Pagaliau 1870 ir 1873 m. katalikai įgijo šiek tiek teisių. Nuo tol švedas galėjo gyventi Švedijoj ir būti katalikų. Nežiūrint visų persekiojimų, Stockholmas visados buvo katalikų centras, kur persekiojamas tikėjimas rasdavo prieglaudą pasiuntinybėse karališkų valstybių, kurios tuo metu turėjo Popiežiaus leidimą laikyti savo privačių namų koplyčiose Švenčiausį Sakramentą. Taip pat sostinėje 1784 m. Velykų dieną buvo atlaikytos pirmos viešos Mišios. Bet dar daug metų turėjo prabėgti, ligi katalikai išdrįso,

jeigu taip galima pasakyti, išeiti iš katakombų, veik visi jie buvo svetimšaliai. Montalambert'as, 1830 m. atvykęs į Švediją, liūdnai pažymi, kad „švedų sostinės katalikai teturi tik vieną drėgną ir apleistą salę, kur jie gali praktikuoti savo tikėjimą".

Katalikų veikla, šveicaro Mgr. Studach atgaivinta

Taip buvo iki Mgr. Studacho atvykimo. Jam karštai besistengiant, buvo pastatyta pirmoji bažnyčia (Šv. Eugenijos). Ji stovi miesto viduryje, nuošalioje gatvėje. Niekas iš oro neleidžia spręsti, kad čia yra Dievo namai, tačiau viduje ji yra jauki ir harmoninga. Tėvai, daugumoje vokiečiai, kurie ją aptarnauja, yra labai uolūs ir veiklūs. Jie išgavo netgi 1944 m. leidimą (labai retas įvykis) per radiją transliuoti puikias Palestrinos Mišias. Tai buvo leista dėl didelio katalikų užplūdimo į kraštą, kurie gyvena išsimėtę po kaimus. Per pastaruosius trejus metus buvo transliuojamos vidurnakčio Mišios. Labai katalikiška Savoya suteikė dvasinę paramą Švedijai, atsiųsdama Šv. Juozapo Seseris, kurios laiko Stockholme prancūzišką mokylą, tačiau nenešioja habito. Šią mokyklą labai vertina protestantai, kurie joje randa savo vaikams moralinį auklėjimą. Stockholmas taip pat turi kliniką, išlaikomą Šv. Elžbietos sesrų. Keletas šito ordeno seserų Gottenburge slaugo ligonis namuose. 1930 m., ačiū vienam argentiniečiui donatoriui, salezietiai galėjo atidaryti globos namus jauniems vyrams ir berniukams ir kai 1934 m. prancūzai domininkonai sugrįžo į Švediją ir panoro panašius namus atidaryti mergaitėms, jie kreipėsi į Šveicariją. Tais pačiais metais Pensier (netoli Friburgo) domininkonai atsiliepė į jų šaukimą ir dabar sostinės mergaitės katalikės turi susibūrimo vietą, kur jos gali gyventi krikščioniškoje aplinkoje, apsaugotos nuo pavojų ypač jų tikėjimui sostinės izoliavime.

2. Suomija

Savo kelionės metu Suomijoje aš turėjau progą pasikalbėti su Mgr. Cobben, Apaštališkuoju Vikaru Helsinky. Remdamasis jo pateiktais duomenimis, aš pasistengsiu supažindinti skaitytoją su Katalikų Bažnyčios būkle Suomijoje.

Suomija jau nuo XII šmt. pažino katalikų tikybą. Ji buvo jai atnešta švedų misijonierių ir tikriausia toji švedų įtaka, kuri vėliau pasireiškė Suomijoj, bus labiau suprantama, žinant, kad tie švedų misijonieriai kartu su tikyba atnešė ir administratyvinės organizacijos elementus. Prieš tai Suomija praktikavo savotišką primityvią demokratiją. Neužilgo Švedijos karalius suomių bendruomenių buvo pripažintas natūraliniu valdovu.

Vėliau, Suomija tapo susitikimo vieta tarp Romos ir Bizantijos. Kovojant su rusų stačiatikybę, bandžiusią įsitvirtinti šalyje, buvo suorganizuoti iš kitų šiaurės kraštų kryžiaus karai. Tarp kitko, dėl to visose Suomijos vėliavose dar ir dabar tebėra išsilikęs kryžius.

Per visą viduramžį katalikybė Suomijoj normaliai vystėsi, suvaindindama tą pačią civilizacijos nešėjos vaidmenį, kaip ir kitose Europos šalyse. Atėjo liuteroniškoji reforma. Švedijos karalius Gustavas Vaza XVI šmt. ją priėmė ne iš religinių motyvų, bet vien tik dėl to, kad norėjo pasisavinti bažnytinius turtus. Istorijos šviesoje pasirodo, kad Suomių tauta buvo apgauta. Reforma buvo pravedama švelniai: mirus senam katalikų klebonui, jo vietą užimdavo jaunas protestantas ir su nedideliais skirtumais elgėsi, kaip jo įpėdinis. Dar ir šiandien suomiai sako: bažnyčia, mišios. Reforma rėmėsi tautiniu suomių jausmu ir dėl to jai nesipriešino gyventojai. Dėlto nei istorijoj, nei literatūroj neišliko smarkių religinių kovų pėdsakų. Dabartiniu metu Suomijos katalikų tarpe nėra palikuonių iš senųjų katalikiškų šeimų, išlikusių amžių bėgyje.

Tik XVIII šmt. katalikybė vėl atsirado šalyje. Ji buvo praktikuojama rusų kariuomenėje buvusių lenkų kareivių, turėjusių savus kapelionus. Atsirado atsivertėlių, susiorganizavo dvi ar trys parapijos. Pirmoji bažnyčia buvo pastatyta Viipuryje 1799 m. Tuo metu Suomijos katalikai priklausė Mogilevo arkivyskupui, Rusijoj. Jie vegetavo iki tai dienai, kada Popiežius pasiryžo ten pasiųsti apaštališką vikarą, Mgr. Cobbeno pirmtakūną, Mgr. Buchx, olandą.

Prieš karą Suomijoje buvo keturios parapijos: Helsinkyje, Turku, Lahti ir Viipury. Ši pastaroji gan svarbi, nes turėjo 400 tikinčiųjų, turėjo būti evakuota, užleidus Kareliją sovietams. Šiuo metu ji yra išblaškyta Suomijoj, kur Vyriausybė yra išdalinusi 430 000 evakuotų kareliečių žemes. Tai nepalengvino suomių kunigų uždavinių. Iš tikrųjų, kiekvieną sekmadienį kunigai iškeliauja po provinciją, nešdami Dievo žodį ir sakramentus mažom bendruomenėm, 5 ligi 10 asmenų, kartais dar mažesnėm, esančiom toli nuo parapijų.

Ši dvasiskija, be to, yra labai neskaitlinga: dvylika kunigų prieš karą, iš kurių du suomiai. Įskaitant apaštališk. vikarą, dabar jų tėra 10: vienas suomis ir 9 olandai. Dar galima priskaityti du klierikus, bestudijuojančius užsienyje.

Olandų kunigų parinkimas Suomijai buvo puikus: jie gerai pažįsta protestantų mentalitetą ir yra žinomi, kaip atkaklūs. Nes šioje šalyje reikalinga kunigams didelės moralinės jėgos, atsilaikyti prieš izoliaciją, kurioje jie randasi, paskui — prieš klimatą, kalbų sunkumus (jiems reikia išmokti suomių ir švedų kalbas). Mgr. Cobben man papasakojo toki nuotykį, atsitikusį Norvegijoj, kur katalikų bažnyčios būklė yra lygiai tokia pat, kaip Suomijoj. Kardinolas Van Rossum vizitavo vieną olandų kunigų, atsiskyrėliškai gyvenusių, provinciją. Kai jis kiek nustebo, nematydamas šito kunigo darbo vaisių, ir kai paklausė, ką šis yra padaręs per trisdešimts metų, kunigas atsakė: „Eminenciją, aš esu išlikęs."

Kiek gi yra Suomijoj katalikų? Maždaug apie 2000. Dvasiškijos uždavinys yra sudaryti po truputį, kantriai dirbant, 10 000 branduolį, kuris tada galėtų puikiai laikytis ir spinduliuoti.

Proporcingai imant, atsivertėlių yra daugiau nei Anglijoj. Šiais metais-trylika. Kiekvienas

kandidatas per ištisus metus gauna du kart į savaitę visus paaiškinimus apie jo norimą priimti tikybą. Koks darbas tokiai saujelei kunigų?

Nevisados reikia juos krikštyti, nes protestantų krikštas galioja daugely atveju. Tie atsivertėliai dažniausiai esti intelektualai ir tas faktas yra viena didžiausių dvasiškijos vilčių. Jiems atsiversti reikia labai daug drąsos, nes jie žino, kad jiems atsivertus, jie vis labiau ir labiau bus atkirsti nuo savo įprastos aplinkos. Ir ne dėl to, kad iš valdžios ar gyventojų pusės būtų kokio priešingumo katalikams, ypačiai po karo visuomenės nuomonė yra pasikeitusi. Mgr. Cobben yra didžiai nusipelnęs kraštui. Nesenai vyriausybė jį yra apdovanojusi vienu aukščiausių savo ordenų pro benegnita hunama. Jis palaiko kuo geriausius santykius su protestantų episkopatu.

Dėl kurių motyvų protestantai atsiverčia? Kiekvienas turi savo ypatingų motyvų. Tačiau labai dažnai smalsumas jį atveda prie pažinties su katalikybe. Jie nori žinoti, kodėl Roma yra puolama ir kokia yra tikroji katalikybės prigimtis. Kiekvieną sekmadienį protestantai ateina dalyvauti katalikų pamaldose. Jie nori pamatyti jų liturgiją, išgirsti giesmes, išklausyti pamokslą. Šiaip gi nėra didelių skirtumų šiaurės kraštuose dvasinių ir doktrinos atžvilgiais tarp katalikų ir protestantų. Anglijoj, Vokietijoj griovys yra nepalyginamai platesnis. Štai dėlko nėra kliūčių, kad katalikų vaikai mokytųsi protestantų mokyklose. Keletas amerikiečių vienuolių turi savo mokyklą. Įdomi smulkmena: sovietu ambasadorius Helsinky jiems pavedė auklėti savo sūnų. Yra dar devynios seserys olandės, besirūpinančios bažnyčia, dvasiškiais ir katalikų šeimomis.

Visi šitie kunigai ir seserys svetimšaliai, aišku, yra savanoriai. Mgr. Cobben stengiasi patraukti naujų pasišventėlių. Jis labai norėtų pasakyti, kaip kad anas didysis praeities šventasis misijonierius: „Da mihi Flamencos.“ Siųskite man flamandus.

Iš ko gyvena katalikų bažnyčia Suomijoj? Pirmiausia iš vietinių labdarių, kurie yra dideli, bet proporcionalūs Suomijos katalikų mažom išgalėm; iš tikėjimo propagandos, kongregacijų pašalpų ir pagaliau iš viso pasaulio katalikų labdaringumo. Tačiau pinigai nėra viskas. Suomijos Bažnyčiai labai stinga katališkų knygų anglų ir vokiečių kalbom. Ji pradėjo svarbesniuosius religinius tekstus versti į suomių kalbą. Kiekviena tų knygų reikalauja daugelio mėnesių darbo ir joms atspausti reikia didelių lėšų. Netrukus pasirodys pirmasis mišiolas suomių kalba.

Jau daugel metų aš nebuvau dalyvavęs labiau jaudinančiose pamaldose, kaip kad Mišios Helsinkio bažnyčioje. Visi suolai buvo užsėsti ir iš veidų buvo galima išskaityti daug didesnį pamaldumą, kaip kad mūsų šalyse. Tai buvo Misijų šalies aplinkuma.

Po Mišių, kaip kaime, tikintieji ilgą laiką šnekučiavo prie bažnyčios vartų. Čia buvo daugelis diplomatų. Vienas jų man ilgai kalbėjo apie Mgr. Cobben drąsą ir ištvermę. Vienas nuotykis pavaizduos tas kalbas: Mgr. Buchx, pirmtakūnas Mgr. Cobbeno, niekados nebuvo išdrįsęs atvykti į metinį respublikos prezidento priėmimą Šv. Mikalojaus dieną (tautinė šventė) kitokiam drabužy kaip civiliniam. Keletą mėnesių po savo vyskupinių šventinimų dabartinis Apaštal. vikaras atvyko iškilmingam vyskupiškam drabužy, su berete ir raudonu apsiaustu. Galite įsivaizduoti koks tai buvo įvykis, juo labiau, kad jis dar nepažinojo nė vieno oficialaus asmens. Tas mostas parodo stiprų žmogų ir Suomijos katalikų bažnyčia tegali tik tarpti, būdama tokio ganytojo vadovybėje.

3. Norvegija

Senojoj šv. Olavo karalijoj, lygiai kaip kitose šiaurės šalyse, Katalikų Bažnyčia, bet ne katalikų veiklos išdavos, visiškai išnyko nuo reformacijos pradžios ligi XIX šmt. vidurio. Norvegija, niekad neturėjusi valdovo, naujaisiais laikais, prieš 1905 m. nepažino dvaro tarptautiškumo. Čia nebuvo nei ambasadų, nei pasiuntinybių, turinčių savo katalikų kapelionus. Švedijoj buvęs Apaštališkasis Vikaras kartu juo buvo ir Norvegijai, nes tiedu kraštai buvo personalinėje unijoj. Karaliaus Karolio Jono Bernadotte, buvusio Napoleono generolo laiku Apašt. Vikaras buvo Mgr. Studach, šveicaras, o kunigas, kurį jis pasiuntė į Norvegiją, abatas Montr, buvo vokietis, gimęs Kölne.

Greitu laiku keletas Oslo katalikų, ypačiai svetimšalių, gavo leidimą pastatydinti bažnyčią. Tai buvo Šv. Olavo bažnyčia, pastatyta 1856 m. Kiek vėliau kitas kunigas įsikūrė Bergene, kur Šv. Povilo bažnyčia 1876 m. buvo atidaryta kulto praktikai.

Tam laikotarpy Romoje buvo įkurta Šiaurės Ašigalio Misija, kurios darbų apimtin įėjo ir Norvegiškoji Laponija, Islandija ir salos, esančios tarp Didž. Britanijos ir Norvegijos. Altengarde buvo pastatyta seminarija ir apie 1860 m. Tromsoė-bažnyčia.

Popiežius tą Misiją įsteigė pagal iniciatyvą vieno keisto asmens, Džonkovskio, stačiatikio ruso, atsivertėlio, patapusio kunigu Romoje. Jis buvo pilnas entuziazmo ir buvo paskirtas Šiaurės Ašigalio Misijos prefektu. 1856 m. jis peržengė arktinę sritį, pasišventusių kunigų lydimas. Bet jis labai mėgo keliauti ir po dešimties metų Popiežius turėjo atšaukti tą keistuolį. Tarp kitko, neilgai trukus jis vėl sugrįžo į stačiatikybę.

1879 m. Norvegijai atgavus nepriklausomybę, šioje šalyje buvo įsteigta Apaštališkoji Prefektūra. Šiaurės Ašigalio Misija buvo panaikinta. Pirmuoju prefektu buvo paskirtas prancūzas Mgr. Bernard.

Jo įpėdinis, Mgr. Falize, liuksemburgietis, prefektu paskirtas 1887 m., o 1892 m. Apaštališkuoju Vikaru, tais metais konsekruotas vyskupu, iš tikrųjų suorganizavo Norvegijos Katalikų Bažnyčią. Savo pareigose jis išbuvo ligi 1922 m ir mirė 1933 m. Liuksemburge. Jis įkūrė parapijas, pastatydino bažnyčias, labdaringas įstaigas, skatino pašaukimą į kunigus ir vertė svetimšalius kunigus natūralizuotis norvegais. Pamažu vyriausybės ir gyventojų pažiūros katalikų bažnyčios atžvilgiu pasikeitė. Tačiau seniau buvusio ne-

draugingumo liekanos vis dar pasiliko. Tai paliudija toks faktas. 1923 m. Popiešiaus legatas kardinolas van Rossum atvyko inspektuoti Norvegijos Bažnyčią. Ta proga buvo paprašyta jam leisti visai privačiai atlaikyti Mišias Nidaro katedroje Trondheime, kuri buvo įkurta Nikalojaus Breakspeare, patapusio popiežiumi Adrijanu. Tai jam buvo atsakyta. Turime pažymėti, kad vokiečių okupacijos metu katalikų kunigai laikė Mišias protestantų bažnyčiose deportuotiems belgams ir prancūzams.

Šiuo metu Norvegijos Bažnyčia susideda iš dviejų apaštališkųjų prefektūrų, kurių būstinės yra Trondheime ir Tromsoė, taigi krašto viduryje ir šiaurėje, vadovaujamos Apaštal. Vikaro, rezidiuojančio Oslo. Šis yra Mgr. Mangers, liuksemburgietis. Jo nebuvo namie, kai aš lankiaus. Taigi aš negalėjau jo aplankyti ir surinkti žinių apie Bažnyčios būklę. Žinias, kurias aš paduodu, aš gavau iš vieno provincijos kunigo. Tai buvo Porsgrunne, mažam pietų pakrantės miestelyje. Man nurodė katalikų bažnyčią, kaip pasakė vadovas, aptarnaujamą kunigo norvego. Iš išvaizdos jis tokiu ir atrodė, bet tikrumoje tai buvo olandas, buvęs Friburgo universiteto auklėtinis. Jį mačiau sutanoje, maža kuo besiskiriančioje nuo jo kolegų olandų. Artimiausias katalikų kunigas buvo už 5 valandų kelionės traukiniu.

Taigi, šitoje mažoje parapijoje, lygiai kaip ir visose kitose, pradedant nuo 1920 m., dauguma tikinčiųjų yra norvegai. Atsivertimai vyksta visuose luomuose. Kartais katalikas, vesdamas protestantę arba protestantas katalikę, pereina į savo pirmąją tikybą ir priešingai. Tai pareina nuo to, kiek būna įtikintas antrosios pusės.

Dabartiniu metu Norvegijoj yra 4000 katalikų 45 kunigai juos moko ir globoja. Šiame skaičiuje yra 7 norvegai (plius 5 seminaristai), olandų yra dauguma, vienas anglas, vienas liuksemburgietis, du ar trys vokiečiai. Taip yra Oslo ir Trondheime, nes šiaurėje visi kunigai yra vokiečiai. Būtų galima manyti, kad nacių okupacija buvo padariusi neįmanomą jų ten buvimą ir apaštalavimą. Nieko panašu: jie visi karo metu sudarė vieną kūną su ta tauta, kurios tarpe gyveno.

Šitas kunigijos tarptautiškumas šalyje, kur vietos Bažnyčia yra griežtai nacionalistinė, yra daugiau nei laimingas įvykis.

Šale tų 45 kunigų yra dar apie 400 vienuolių. Kiekvienoje, ar beveik kiekvienoje, parapijoje yra katalikų ligoninė ar kas jai panašu. Tokiu būdu yra išspręstas, kunigų išlaikymo klausimas: jie yra ligonių ir seserų kapelionai. Bažnyčia Norvegijoj tėra tik savo veikimo pradžioje. Tačiau ji kelia didelį susidomėjimą pasaulyje. Jai daug padeda olandų mėnesinis žurnalas — HEF LAND VAN SIUT OLAV, pašvęstas josios veiklai ir patapęs ryšininku tarp olandų visuomenės ir Norvegijos katalikų. Panaši iniciatyva turėtų būti skatinama ir kitose šalyse.

B. B.

VENGRIJOS KATALIKU BUKLE

Jau buvo tamsu Budapešte. Liudviko Kossutho aikštėje, primenančioje nelaimingą vengrų nepriklausomybės didvyrį, už kelių žingsnių nuo parlamento, dunksančio šešėlyje, sena moteris parduoda laikraščius, tarp kurių savaitinį — „Uj Ember“, vienintėlį katalikų legalų savaitraštį, iš kurio 85 000 egz. turi pakakti vengrų katalikams, kurie tačiau atstovauja 65% iš devynių milijonų Vengrijos respublikos gyventojų. Tame savaitraštyje mes radome kardinolo laišką.

Rytoj nebebus „UJ EMBER“, ir jis nebepasirodys per visą mėnesį. Savo laiške Kardinolas tvirtai pasisako, iš vienos pusės, prieš niekšingas priemones, kuriomis siekiama katalikus pritraukti į komunistų partiją, grąsinant juos įtraukti į B sąrašą, kas reiškia praradimą pragyvenimo galimumų ir, iš kitos pusės, prieš nuolatinį šnipinėjimą kunigų, netgi tų, kurie užima aukštas Bažnytinės ierarchijos vietas, ir ypatingai prieš niekšingas priemones, kuriomis verčiama tie nelaimingieji, silpno būdo, šnipinėti.

Vengrijos Bažnyčia perėjo per įvairias bandymų stadijas, visur charakterizuojančias komunistų politinę veiklą: pabrėžtas nedraugingumas, „ištiesta ranka“, kiršinimas, „skandinimas“ ir pagaliau laukiama atviro persekiojimo.

„Religinis gyvenimas gali vystytis laisvai“, mums yra pasakyta. Reikia panagrinėti ką reiškia tasai „laisvai“? Nuo išvadavimo, o ypač nuo atėjimo į valdžią pereitą gruodžio mėnesį dabartinės vyriausybės su šešėly slypinčia Maskvos įtaka, pasireiškiančia per paslaptingąjį ministerį Rakosi, kiršinimas prasidėjo tuo pačiu laiku su nusavinimais, apie kuriuos mes kalbėsime. „Jis svajojo būti laisvas, o pabudęs patapo dar didesniu vergu, negu bent kada anksčiau.“ Šis Bakunino posakis „Socialinėj revoliucijoj“ dabartiniu metu visoje Rytų Europoje aktualus. „Išvaduotojai“ ir ypačiai jų draugai vengrai norėjo viską padaryti greitai. Tačiau netrukus jie susidūrė su nelauktu pasipriešinimu, nepakeliamu, kuris pagaliau paėmė viršų. Laikinai jų reikia bijoti, nes kaip esame pasakę, daug katalikų laukia ir ruošiasi didelio masto persekiojimams.

Dabartiniu metu esama visiems žinomoj būklėj: „Visa, kas nėra uždrausta, yra leista.“ O ryt? Pradėkime spauda. Anksčiau buvo du katalikiški dienraščiai, iš kurių labiausiai žinomas buvo — „NEMRETI UJSAG“. Dabar beliko tik vienas savaitraštis, kovojąs su sunkumais, laikomas, be abejo, spaudos „laisvės“ vardu. Buvo 2000 katalikų veikimo draugijų, apimančių jaunuomenę. Jos yra uždraustos nuo 1946 m., pasiremiant niekingu apkaltinimu, būsią buvusios „samokslininkų“ ir atentatų ruošėjos prieš rusus. Vengrijoj yra 3000 katalikiškų mokyklų: pradžios ir vidurinių, taigi 64% visų mokyklų (prie jų reikia priskirti ir laisvas protestantų mokyklas). Jų,

laimei, neišdrįsta paliesti. Šiaip gi tos mokyklos yra išlaikomos pačių katalikų ir tuo būdu žymiai sutaupo Švietimo Ministerijos biudžetą. Jos turi tokį didelį pasisekimą, kad teko atidaryti paraleles klases.

Vyriausybinė tolerancija didele dalimi pareina nuo to fakto, kad Vengrijos gyventojai savo didžiumoje stipriai pasisakė už savo tikėjimą. Pavyzdžiu tepaimsime milžinišką pasisekimą dviejų katalikiškų manifestacijų, įvykusių pastarųjų mėnesių bėgyje: rugpiūčio m. 20 d. daugiau kaip 100 000 dalyvavo metinėje tautinės Šv. Stepono šventės eisenoje ir spalių m. 4 bei 5 d., Marijos Kongreso metu, pirmą dieną susirinko 100 000 darbininkų ir antrą — daugiau kaip 100 000 jaunuolių, primindami kitą puikią 1938 m. manifestaciją, per 900 m. Šv. Stepono sukaktį, kurios metu įvyko Eucharistinis Kongresas, į kurį Popieius buvo paskyręs savo legatu kardinolą Pacelli, dabartinį Pijų XII. Vienas liudininkas mums papasakojo nesenai įvykusią eiseną į Mariaremete, už 12 km nuo Budapešto centro. Toji lėta ir rimta eisena, begalinės kolonos visokio amžiaus vyrų (moterys atliko tą kelionę kitu laiku) paskui J. E. Kardinolą Mindszenty, darė didelį įspūdį. Tikėjimo atsinaujinimas čia, be abejo, kelemas priespaudos, praeities ir dabarties tragiškų atsiminimų: karo baisenybių, neišsakomų kančių Budapesto apgulimo metu, pasikartojančių bombardavimų.

Hunai, totoriai, turkai ir daug kitokių užkariautojų galėjo plėšti Vengriją. Vengrų tauta visados būtų galėjusi nusilenkti, „prisitaikinti". Kai kas taip ir padarė. Bet, kaip yra priminęs Kardinolas, nelaimių valandoje vengnai surandą Dievą. Ir dar sykį nelaimės užgriuvo vengrus, jų nestinga ir niekados nestigs.

Katalikų studentų draugija, kadaise turėjusi nuo 65 ligi 70% visų vengrų studentų, yra uždaryta praeitą vasarą. Jie teisingai protestuoja prieš vis didėjančią prievartą.

Religinis jausmas, kaip matėme, Vengrijoj yra stiprus. Tam patvirtinti mes vėl paminėsime tikinčiųjų minias, mūsų matytas kiekvieną sykį Budapesto bažnyčiose. Mes taip pat paminėsime tą sujudimą, kuris įvyko, kaip buvo paskelbtas katekizmo mokymas mokyklose neprivalomu; ligi šiol jis buvo privalomas visose viešose mokyklose. Šis pasipriešinimas ir įvairūs kiti, padarė galą manifestacijoms prieš Katalikų Bažnyčią. Tiesioginiai puolimai paliovė: taktika pasikeitė Komunistai bando, čia ir ten, „paskandinti" vieninteles leistas organizacijas, kurios tegali būti sukurtos tik parapinės veiklos ribose ir tarpusavy neturi jokio ryšio. Tarp tokių palaimingų apreiškų reikia pažymėti kardinolo primo ir vyskupų pasisakymą, kurie visose apystovose nustatė Bažnyčios pažiūrą taip aiškiai, kad nepaliko vietos jokiom suktybėm, daromom ne tik Rytuose, bet ir Vakaruose.

Kai per paskutiniuosius rinkimus visur buvo platinamas šūkis būsią „Bažnyčia yra prieš demokratiją", kardinolas pabrėžė, kad jis nedalyvauja rinkiminėje kovoje, bet jis pataria katalikams elgtis pagal savo sąžinę. Taip pat pravedant žemės reformą, vengrų episkopatas paskelbė, kad Bažnyčia nėra priešinga reformai, bet ji rūpinasi, kad būtų laikomąsi principų, be kurių negali būti „geros reformos". Ir tas raštas baigiamas šiais žodžiais: „Tegu Dievas laimina naujuosius savininkus." Tai buvo padaryta, norint baigti pasakas tų, kurie turi išrokavimų jas skleisti.

Be jokių posūkių ir baimės, pasitikėdami ateitimi, turėdami savo užsienio vienminčių pritarimą, o ypačiai pasitikėdami savo maldom, vengrų katalikai paprastai, ištikimai ir drąsiai atlieka savo pareigas Dievui ir savo tėvynei.

ĮVAIRENYBĖS

L. G.

MORALĖ IR POLITIKA

Pabrėždamas skandalingą faktą, kad Europa ir pasaulis iki tolimosios kankinamosios Kinijos yra labiausiai atsitolinę negu bet kada nuo tikrosios taikos, Jo Šventybė P. XII savo kalėdinę kalbą paskyrė tam tikrai „nihilizmo užtemtytai politikai“, prisaikdino tuos, kurie savo rankose laiko pasaulio likimą ir paragino juos pagaliau grįžti prie išmintingos politikos: „Tebūnie nuplėšta melų gamintojų kaukė.“ Politinė išmintis ar amoralininė politika? Vieną kartą pagaliau klausimas yra aiškiai pastatytas, o vakarykščiai ir šiandieniniai įvykiai pakankamai įrodo problemos didžiausią sunkumą.

Savotiškai aiškindami individo ir visuomenės santykius, daugelis manė ir mano, kad yra privalu bendrą gėrį sutapatinti su politiniu pasisekimu, darydami tolimesnę išvadą, kad visa tai, kas yra visuomenei naudinga, yra moraliai gera. Pagal juos esama veiksmų, kurie moraliai gali būti blogi, bet politiškai geri. Tokiu būdu moralė suvedama į politiką.

Tokia buvo kadaise Karolio Maurraso doktrinos vedamoji mintis. Visa, kas tarnauja tvarkai ar tautos interesams, yra gera, nes valstybė yra vienintelis kriterijus, apsprendžiąs veiksmo vertę. Už valstybės ribų nėra vertybės. Kadangi individas neturįs egzistencijos be valstybės, tad jo teisės negalinčios būti priešingos valstybei. Tesiugdo individas valstybinio gėrio ribose, bet teneprašo jis daugiau. Taip pat negali būti priešingumų tarp civilizacijos, religijos ir valstybės teisių, nes civilzaicijos ir religijos pagrindinis uždavinys esąs, individą išmokyti gero elgesio ir jam įkvėpti dorybių, kurios iš jo padarytų gerą pilietį ir tuo pačiu neštų naudą valstybei.

Ta pati vadovaujanti mintis yra ir rasizmo. Čia aukščiausias gėris yra rasės išsiskleidimas visa savo potencija. Individas yra valstybės tarnyboje, valstybė — rasės tarnyboje. Visa kas valstybei padeda rasę išugdyti, yra ne tik politiškai gera, bet paprastai gera ir be jokių skrupulų. Kai ši mintis susijungia su totalitariniu pranašesnės rasės ir jos absoliučia teise tvarkyti pasaulį mitu, fatališkai baigiama grobuonišku baisiu imperializmu.

Tas pats variklis pagaliau su mažais niuansais yra ir komunizme. Teoriškai komunizmo pozicija yra skirtinga. Praktikoje tas pats politikos ir moralės maišymas. Realizuoti savo svajojamai „be valstybės ir be klasių“ visuomenei komunizmas turi pirmiausiai įkurti bet kokia kaina apverktinas Rytų kraštų „liaudies demokratijas“ — proletariato diktatūrą, o tada jau visa, kas prisideda prie proletariato laimėjimo, yra gera. Melas, teroras, civilis karas, užmušinėjimai: visa gera, kas veda prie tikslo. O tie gi, kurie tam atsiduoda yra herojai, nes tarnauja reikalui.

Visur tas pats iškreiptas principas: absolutus gėris ir aukščiausioji vertybė paaukojami organizacijos, politinės santvarkos ir žemiškos valstybės geresniam sėkmingumui. Moralė absorbuojama politikos. Pagal P. XII formulę tai moralinio nihilizmo aptemdyta politika.

*

Ar bereikia mums krikščionims priminti, kad panašus galvojimas yra nepriimtinas, nes jis neigia tikrąją moralę. Jis pateisina veiksmus, kuriuos mes laikome blogais. Jis žmogų nuvertina iki politinės būtybės, žmoguje tebematydamas tik žemiškos valstybės narį. Žmogus gi turi asmeninę vertę ir aukštesnę paskirtį. Teigiant šią vertę ir vykdant šią paskirtį yra veiksmų, kuriuos jis privalo atlikti ir veiksmų, kurių jis privalo vengti nepaisant to, kokios iš to sektų pasėkos. Politinė organizacija, žemiškoji valstybė čia yra tik tam, kad žmogus galėtų išskleisti savo vertę ir vykdyti savo paskirtį. Jį versti ar prievartauti daryti jį kompromituojančius veiksmus, kad išgelbėtų laikinąją organizaciją ar žemiškąją jos valstybę, reikštų iškreipti prigimtinę tikslingumo ir priemonių tvarką. Bet tarp reikalaujančių absoliučios moralės dėsnių, moralės, kuri peržengia laikinės valstybės rėmus, yra ir tokių, kurie sako, kad yra moraliai blogų veiksmų, bet jie esą tik todėl blogi, kad tokiais juos laiko krikščioniškoji moralė, bet politiškai jie esą geri, kadangi jie valstybei naudingi. Pavyzdžiui: sutarčių ir duotojo žodžio laužymas, santykių išdavimas, politinės priemonės prieš politinius priešus ir t. t. Tokių „pateisinimų“ priemonių dėl siekiamo tikslo — valstybės gerovės esą begalės.

Čia tad svarbu ir arčiau pažvelgti ir aiškiai apibrėžti, kas gi yra politika. Viskas priklauso nuo to, kaip suprasime politikos sąvoką. Kai kam politika pirmoj vietoj yra menas valdyti žmones ar mases ir jas priversti tarnauti nustatytiems tikslams, kokie jie bebūtų. Esanti žmonių valdymo technika, kaip ir gamybos technika, ir tai yra politika. Šioks politikos supratimas yra giliai klaidingas. Politinės technikos mokslas ar menas, kaip tvarkyti žmonių išteklius, yra. Bet tai yra antraeilis dalykas ir juo rūpinamasi tik supratus tikrąją politikos prasmę.

Kai valstybė suprantama kaip bendras laikinis gėris, tai politikos mokslas visų pirma yra šio bendro laikino gėrio pažinimas ir jam tarnavimas. Politikos mokslas tada apsprendžia organizacijos pobūdį, atitinkantį šio pasaulio žmonėms ir jų paskirčiai. Dar daugiau, politikos mokslas

yra pažinimas to, kas yra įmanoma esamose laiko ir vietos sąlygose bendram gėriui pasiekti.

Politikos mokslas nustato žmonių bendruomenės idealą tokį, koks jis dabar įmanomas pažinti ir realizuoti ir prisiima atsakomybę už jo realizavimą, prieš akis turėdamas geresnės visuomenės suformavimą.

Kadangi yra daug įvairiai suprantamų politikos mokslų, tad yra ir daug politikų rūšių: politikas blogąja žodžio prasme yra tas, kuriam rūpi tik žmones valdyti, kad juos galėtų vesti, kur nori ir savo tikslų siekti. Ta politikų rūšis vadinama paniekinamai „politikieriais".

Doktrinierius yra tas, kuris manosi galįs susikurtąjį savo idealą be pasiruošimo ir nedelsdamas tuojau taikyti institucijoms ir gyvenimui ir kurį jis tuo būdu žemina.

Pagaliau tikrasis politikas yra tas, kuris yra įkvėptas paties tikrojo žmonių bendruomenės idealo, tokio koks jis esamuoju momentu atrodo, ir kuris turi supratimą, kiek jis to idealo gali šiuo metu pasiekti ir visuomenę pakelti ir pastūmėti prie jo artyn, kai tik bus galima. Šia prasme, bet tik šia prasme, galima sakyti, kad politika yra kompromisų mokslas.

*

Šitomis sąlygomis politiškai gero, o moraliai blogo veiksmo problema atsistoja visai kitoje plotmėje. Valstybė turi skatinti bendrąjį gėrį, tai yra sąlygas, įgalinčias kiekvieną pasiekti savo pilnatvę. Tada negalima politiškai geru vadinti tai, kas vieniems padeda, bet kitiems kenkia. Tokiu būdu darbo tvarka, kuri pakelia ekonomines pajamas arba tautinę gerovę, kenkdama darbininkų sveikatai, moralei ir šeimai, nėra politinis gėris. Ji nėra dar labiau nė tikras ekonominis gėris, nes politinio mokslo dalis — ekonomija, privalo užtikrinti žmonišką gamybą, „žmonių ir žmonėms sukurtą". Tikrojo valstybinio gėrio siekiant, žmonės aukščiau vertinami už gamybą, visų klasių tobulumas aukščiau vertinamas už ekonomines statistikas ar keleto individų praturtėjimą. Labai teisingai rašo Tėvas Yves de Monteheuil: „Nėra politiškai geras veiksmas pritarti tinginystei ar visų nemoralumui, užtikrinant vienai partijai pasisekimą, nors būtų tikra, kad ši partija politiškai ir ekonomiškai yra teisinga. Tuo būdu sukuriama padėtis, kuri yra nenaudinga nei tikram žmogaus išsivystymui nei religiniam gyvenimui". Veiksmai, vadinamieji politiškai geri, bet moraliai blogi, yra lygiai blogi ir moraliai ir politiškai, nes jie yra priešingi tikrajam valstybės gėriui. Visuomet yra bloga politinei bendruomenei remtis neteisingumu, prievartavimu, ištvirkimu, netgi jei atrodytų, jog ji iš to galėtų turėti tam tikros naudos.

Tuo būdu pagal tai, kas labiau vertinama, individas ar valstybė, gaunama du moralės vienos kitai priešingi supratimai. Pirmuoju atveju gėris glūdi malonume, turtuose arba galybėje. Šiuo atveju moralė trukdo imtis tam tikrų priemonių, kuriomis žmogus galėtų minėtų dalykų įsigyti. Čia ir yra nesutarimas tarp moralės ir žmogaus žemiškų gėrybių, bei valstybės. Moralė yra gyvenimo paneigimas, sakys Nietzsche, ji privalo išnykti.

Pagal antrąjį supratimą, priešingai, moralė pažymi tikrąjį žmogaus gėrį. Ji nurodo, kas jį išaukština, ir kas jį pažemina, ir tai, ką jis privalo daryti, kad būtų vertas to, kuo jis yra. Ji yra ne tiek kliūtimi jo troškimams, kiek ji yra šviesa, parodanti jam jo tikrąją paskirtį ir priemones jai pasiekti. Moralei priešingi dalykai žmogui gali suteikti malonumo, bet šis malonumas jį žemina, tad jis nėra žmoniškas. Tatai gali būti egoizmo, išdidumo ar ambicijos gėris, bet tai niekados nebus žmogaus gėris. Nes žmogaus gėris yra kur kitur: jis yra Dievuje, o Dievas yra didesnis negu žmogaus širdis.

*

Tad tarp moralės ir tikrojo žmogaus gėrio nėra nesusipratimo, nes kas yra nemoralu niekados nėra žmogaus gėriu. Juo labiau nėra konfliktų tarp tikro politinio gėrio ir moralės. Pagal tikrąją politiką, valstybės tikrojo gėrio mokslą, moraliai geras visuomet bus ir politiškai geras. Politikai priklauso vieną ir kitą skatinti.

Iš čia ir kyla taip gili ir taip aktuali Yves de Monteheuil išvada: „Žemumu išgelbėtas gyvenimas yra blogiau negu mirtis, jis yra žemiau mirties. Mirties veiksme, kai mirštama už tai, kad norima išlikti ištikimam savo pareigai, yra didesnis egzistencijos laipsnis ir didesnė vertė negu ilgame ir turingame gyvenime, išgelbėtame žemumu. Nieko nėra tyresnio kaip išlaikyti arba grąžinti tautai jos didybės ir vertės prasmę ir jai išsaugoti norą gyventi, kaip viską paaukoti pareigai ir garbei. Tautos, kurios miršta dėl ištikimybės pareigai, gali mirti su viltimi. Priešingai nieko nėra sunkesnio tautai kaip mirti dėl vidinio pakrikimo. Gi niekas daugiau vidinio pakrikimo neįneša kaip intereso vertinimas aukščiau už pareigą."

M. GALDIKIENĖ

IŠ LIET. KAT. MOTERŲ DRAUGIJOS PRAEITIES IR DABARTIES

I. 40 metų sukaktis

a) Draugijos pradžia

19 šimtmečio pabaigoj Jungtinėse Amerikos Valstybėse iškilo moterų teisų sulyginimo klausimas. Vergus išlaisvinus, moterys nepanorėjo likti ilgiau beteisėmis, ir jos daug įdėjo darbo, kol liko laimėtojos. Amerikiečių laimėjimai paskatino ir Anglijos moteris stoti ginti savo teisių. Čia kova buvo sunkesnė ir ilgesnė, nes Anglija-sena tradicijų šalis.

Moterims laimėti lygias teises daug padėjo tų laikų rašytojai, ypatingai šiauriečiai, savo veikaluose iškėlę moters asmentybės vertę. Jie išugdė

naują pažiurą į moterį. Buvusi žmona ir motina atsistoja šalia vyro, kaip jo draugė. Ta pažiūra prigijo pirmiau šiaurės Europos kraštuose. Todėl ir moterų teisų lygybė ten įgyvendinama pirmiau, negu bet kur kitur Europoj.

1905 m. revoliucijos metu Rusijoj, tarp įvairių teisių ir laisvių reikalavimų, atsistoja ir moterų teisių lygybės klausimas. Subruzdo rusų pavergtos tautos; pasijudino ir Lietuva. Vyrai ir moterys buvo gerbiamos, tad niekam nė į galvą neatėjo išstumti jas iš visuomeninio darbo. O atsiradus galimybei — įsisteigus mokykloms, tėvai nesigailėjo lėšų leisti mergaites į mokyklą, kad pasirengtų bet kuriai profesijai, t. y. savarankiškam gyvenimui. Ištekėjimas nustojo buvęs vienatine mergaičių karjera.

1907 m. gale įvykęs Kaune moterų suvažiavimas jau rado parengtą dirvą moterų organizuotam darbui. Suvažiavimui nutarus įkurti moterų sąjungą, kaunietės ėmėsi iniciatyvos, parengė įstatus ir 1908 m. kovo 21 d. iš Kauno gubernatoriaus gavo leidimą veikti Lietuvių Katalikių Moterų Draugijai. Ši Draugija pasiryžo sujungti lietuves katalikes visuomeniniam darbui, kultūrai ir ekonominei gerovei kelti, o taip pat įgyvendinti moterų teisių lygybę.

b) Kaip Draugija siekė šių tikslų?

Pradžia, žinoma, buvo nelengva, nes jauna Draugija turėjo jaunas ir darbuotojas. Trūko pavyzdžių ir patyrimo. Bet užtat pasiryžimo būta su kaupu. Jos nesigailėjo jokios asmeninės aukos savo idealams. Iš tokių pasišventėlių minėtinos: Teresė Kubilinskaitė, Čekanauskaitė, A. Smailytė, J. Stanelytė, E. Vaitkevičienė ir kitos. Jos į savo darbą dėjo tiek meilės, kad ja ir nuoširdumu visus patraukdavo. L. K. Moterų Draugijos buveine Kaune pasidarė lietuvių ramovė, iš kurios sklido lietuvių troškimų aidas po visą Lietuvą. Prisimenu aš dar būdama studentė, griždama iš Petrapilio ar į jį važiuodama užsukdavau į L. K. Moterų Draugijos valgyklą Kaune ir visuomet ten rasdavau būrius lietuvių inteligentų besitariančių tautos reikalais.

L. K. Moterų Draugija, pasiryžusi šviesti lietuvę, įkūrė Kaune mergaičių mokylą, kurioje be praktiškų namų ruošos ir rankų darbų dalykų mergaitės išeidavo lituanistikos kursą ir grįžusios į savo kilmės vietas, būdavo tarsi žiburiai, iš kurių sklisdavo aplinkui šviesa. Kelti moterų susipratimui plačioj visuomenėj L. K. M. Draugija leido laikraštį „Lietuvaitę“. Šis laikraštis aiškino moterims jų pareigas tautos atgimimo darbe ir ragino sujungtomis eilėmis stoti į organizuotą veikimą. Tą paskatinimą išgirdusios, moterys įkūrė įvairiose Lietuvos vietos L. K. M. Draugijos skyrius. Jos suprato, kad tik per šviesią, susipratusią moterį Lietuva gali tapti pažangos šalimi.

Pirmajam pasauliniam karui ištikus, Lietuva virto karo lauku. Bet ginklams nutilus ir Lietuvą užėmus vokiečiams, pirmoji L. K. Moterų Dr-ja pradėjo viešąjį darbą. Nors okupanto geležinė ranka buvo kietai prispaudusi šalį, bet moterys turėjo jau tiek visuomeninio patyrimo, kad sugebėjo kietą vokietį priversti leisti viešus lietuvių susirinkimus, ruošti koncertus ir vaidinimus ir pagelbėti nuo karo nukentėjusiems. L. K. Moterų Draugija išdrįso net pačiam karo vadui pareikšti protestą dėl lietuviams daromų skriaudų. Netrūko ir pavienių drąsuolių, kurios nepaisydamos vokiečių griežto draudimo, slapta mokė vaikus lietuviškai, diegdamos tėvynės meilę. Čia tenka prisiminti L. K. Moterų Draugijos Marijampolės skyriaus steigėją, mokytoją Apoloniją Draugelytę, kuriai teko už tautinį darbą net smūgį gauti nuo vokiečio inspektoriaus.

Didžiajam karui sustabdžius „Lietuvaitės“ ėjimą, L. K. Moterų Draugija išleido naują laikrastį Z. Čalkytės redaguojamą „Moterų Dirvą“, kuri tęsė „Lietuvaitės“ pradėtąjį moterų švietimą.

1918 m. vasario mėn. 16 d. paskelbus Lietuvą nepriklausoma valstybe, moterys dar uoliau ėmėsi tautinio darbo. Sugrįžus naujoms pajėgoms iš Rusijos tremties, moterų veikimas ypatingai sustiprėjo. Politinės partijos, išeidamos iš savo programų, kuriose skelbė abiejų lyčių lygybę, ieškojo moterų paramos. Katalikės moterys parėmė savo pasaulėžiūrai artimiausią partiją, būtent, krikščionis demokratus. Renkant Steigiamąjį Seimą buvo sudaryta bendri katalikiškų organizacijų sąrašai. Katalikės moterys, paėmusios šią kryptį, neapsiriko, nes krikščionys demokratai savo duotus pažadus ištesėjo. Steig. Seimo krikščioniškos daugumos balsais buvo įrašyta į Valstybės konstituciją abiejų lyčių teisių lygybė. Toliau leidžiant kitus įstatymus visur buvo paisoma moterų reikalavimų.

L. K. Moterų Draugijos iniciatyva krikščionys demokratai pataisė civilinius įstatymus, kurie nuo seno veikė Lietuvoj ir skriaudė moteris. Tarp jų Suvalkijoj veikiantį Napoleono kodeksą, dėl kurio dar šiandien Prancūzijos moterys kelia reikalavimų pataisyti, kaip neteisingą šeimų turto paskirstymo, paveldėjimo, moterų tarnybos ir kitais klausimais. Be to, buvo paremti moterų pageidavimai visais socialinės gerovės ir švietimo klausimais. Tuo metu Lietuvoj atsirado daug pažangių įstatymų, kokių dar ir šiandien nevisi Europos kraštai teturi. Krikščionys demokratai, pripažindami moterims lygias teises, nuoširdžiai taikė gyvenime šį nusistatymą. Moterims buvo pavedama atsakingos pareigos. Jos besinaudodamos teisių lygybe jautė ir atsakomybę kovoti už valstybės gerovę. Delto kur tik matė spragą, tai dėjo visas pastangas trūkumams šalinti. Suminėsim čia keletą pavyzdžių.

Kovai su moterų ir vaikų mirtingumu L. K. Moterų Draugija suorganizavo specialią Motinoms ir vaikams globoti sekciją. Ši sekcija steigė motinoms patarimų punktus, sveikatos ir auklėjimo klausimams aiškinti, organizavo kursus ir paskaitas ir leido specialią literaturą, pav. prof. Tumėnienės „Tavo kūdikis“ (10 000 egz.), Dr. Narušytės — kelios knygelės ir kit.

Šios sekcijos siela buvo Dr. Kaupelytė, o jos talkininkės-ateitininkės medikės.

L. K. Moterų Draugija paskelbė kovą girtavimui ir dėjo pastangų sudaryti naujus nealkoho-

linių gėrimų papročius. Pati davė pavyzdį, rengdama savo šventes su nealkoholiniais gėrimais.

Jaunoms mergaitėms apsaugoti nuo dorinio puolimo įsteigė Mergaičių Globos Sekciją, kuri laikė darbo namus, darbo tarpininkavimo biurą ir stočių misijas. Ši sekcija įstojo nariu į Tarptautinę Mergaičių Globos organizaciją, kuri turi savo skyrius ir mergaičių globos įstaigas visame pasaulyje. Šiais laikais tai pravartu žinoti mūsų jaunoms tremtinėms, vykstančioms į svetimas šalis.

Karo nuniokotai Lietuvai buvo reikalinga gera, sumani šeimininkė. Todėl L. K. Moterų Draugija per savo laikomas 5 mergaičių ūkio mokyklas paskleidė po kraštą keliolika šimtų išlavintų šeimininkų, kurių sekmingas darbas privertė suprasti, kad geriausias mergaitėms kraitis tai ūkio mokyklos baigimas. Išėjusios šį mokslą buvo labiausia pageidaujamos kanditatės vedyboms.

Prie mūsų šeimų kulturinio lygio ir gerbuvio pakėlimo daug prisidėjo ir L. K. M. Draugijos spauda: jos laikraštis „Moteris“ ir specialiai įvairiais šeimininkavimo klausimais leidiniai k. a. „Pažangi šeimininkė“, „Ką valgome“ ir kit. L. K. M. Draugija, organizuodama parodas ir konkursus, lavino moterų gerą skonį ir skatino darbštumą, o taip pat gaivino senoviškų tautiškų audinių ir darbelių pamėgimą. Moterys pradėjo dėvėti iškilmėse tautiškus rūbus, savo seklyčias puošti tautiniais savo darbo audiniais, kurių raštais ir šiandien gėrisi didžiausi Europos meno žinovai.

L. K. Moterų Draugija švietė lietuvę, ypatingai nukreipusi savo dėmėsį į sodietę. Tų pastangų dėka sodiečių draugininkių išsilavinimo lygis tiek pakilo, kad jos dažnai net pralenkdavo miestietes. Lietuvė sodietė jau sugebėjo orientuotis įvairiuose visuomeniniuose klausimuose, pravesti susirinkimą, pasakyti gražią kalbą ir parašyti susirinkimų protokolus bei apyskaitas. Tuo tarpu miestietės daugumoj pasiliko paskendusios savo smulkių asmeninių reikalų rate ir, jausdamos savo atsilikimą, jeigu ir užklysdavo į kurį savo moterų susirinkimą, tai, dažniausia, nieku nepasireiškusios, vėl grįždavo į savo miesčionišką gyvenimą, nepalikusios žymės moterų visuomeniniame veikime. Ypatingai tai buvo ryšku, kuomet Lietuva nustojo demokratinės santvarkos ir partija, paėmusi šalį tvarkyti, nebuvo palanki moterų visuomeniniam veikimui. Gero, patogaus gyvenimo siekimas pasidarė vienatinis miesčioniškos daugumos uždavinys. Visa, kas galėjo tam pakenkti, turėjo eiti į šalį. Savo gerbuviui pasiekti, ėmėsi pataikavimo ir prisitaikymo prie valdančiųjų. Tik maža saujelė moterų inteligenčių pasiliko ištikimos visuomeniniam darbui. Nors buvo ir gąsdinama ir trukdoma, nepabūgo ir vedė L. K. Moterų Draugiją užbrėžtu jos keliu. Su pasigėrėjimu turiu paminėti čia keletą tokių ryžtingų bendradarbių, būtet; Dr. V. Karvelienę, A. Sereikytę, Petrušauskienę, M. Sidaravičienę ir kit. Daugelio jų dėl žinomų priežasčių ir paminėti, deja, negalima.

L. K. Moterų Draugija, kaip seniausia bendro pobudžio moterų organizacija, atliko dar vieną svarbų uždavinį moterų vienijimo darbe. Jau 1922 m. įkurtai katalikių organizacijų sąjungai padėjo sušaukti keletą moterų kongresų. Iš jų ypatingai žymus, sutraukęs apie 10 000 moterų į Kauną, 1933 metų kongresas. Jame Katalikių Organizacijų Sąjungą minėjo savo 10 metų, o L. K. Motrų Draugija 25 metų veikimo sukaktį. Šio kongreso proga Kat. Org. Sąjunga suorganizavo pirmąją namų pramonės parodą ir pirmąją ne tik Lietuvoj bet ir visame Pabalty moterų dainų ir sporto šventę, kur gražiai pasireiškė ateitininkės ir pavasarininkės.

Paskutinis Nepriklausomoj Lietuvoj didingas lietuvių katalikių suvažiavimas įvyko 1940 m. geguzės mėn. Vilniuje. Tai buvo graži tautiška demonstracija, kuomet per kilometrą nusitęsusi tautiškais rūbais apsirengusi moterų eisena žygiavo Vilniaus gatvėmis, kad pasimelstų prie Aušros Vartų Dievo Motinos.

Po mėnesio kitokios gretos pasirodė Vilniaus gatvėse — raudonoji armija užplūdo kraštą. Bolševikai, užėmę Lietuvą, pasiskubino uždaryti L. Kat. Moterų Draugiją. Jie atėmė naujai pastatytus Draugijos namus ir visą turtą ir nemaža veikėjų ištrėmė į tolimą Sibirą ar sukišo į kalėjimus. Katalikių moterų visuomenė buvo skaudžiai paliesta, nustojus žymių veikėjų ir žurnalisčių.

1941 m. pasikeitus okupantams, tai yra užėmus Lietuvą vokiečiams, buvo mėginta atgaivinti L. K. Moterų Draugiją, bet vokiečiams pasipriešinus, liko mūsų Dr-jos vėliavos gedulo kaspinais perrištos dulkėti ir liūdyti ateičiai apie Lietuvos priespaudos laikus.

c) „Idejos nemiršta, kaip žmonės

Tai gryna tiesa. Lietuvės katalikės tremty pasiliko ištikimos savo idealams. Dr. V. Karvelienės pastangomis atgaivinta Katalikių Organizacijų Sąjunga ir atnaujinta ryšiai su tarptautinėmis moterų organizacijomis, kurių nariu Katalikių Organizacijų Sąjunga buvo Lietuvoj. Viena tokių tarptautinių organizacijų yra Katalikių Moterų Lyga, pereitų metų rudenį turėjusį suvažiavimą Romoj, kuriame lietuves gražiai atstovavo prof. Šidlauskaitė, o antroji tai Moterų Socialinė Unija. Ši organizacija savo paskutiniame suvažiavime Paryžiuj 1947 m. pavasarį išrinko mūsų atstoves į Tarptautinę Tarybą. Tad per jas K. O. S. bendradarbiauja su viso pasaulio moterimis. Mūsų atstovės, dalyvaudamos Lietuvos vardu, primena pasauliui mums daromą skriaudą ir reikalą grąžinti mūsų šaliai laisvę ir nepriklausomybę. Tarptautinės organizacijos pripažindamos mūsų organizacijas, teikia mums didelę moralinę paramą. Mes pasirodykim vertos to pasitikėjimo. Nors esame šiandien svetur, toli nuo savo tevynės ir nuo iprastų gyvenimo sąlygų, bet del to neturime susmukti. Mes daug ko nustojome, bet neprarandame garbės, o svarbiausia-nenustokime vilties ir pasiryžimo atgauti savo šaliai laisvę.

Tremty išsisklaidžiusios po svetimus kraštus, tarp svetimų tautų nesusiviliokime jų išoriniais blizgučiais, bet pasirinkime tikrųjų perlų ar tai tvarkos ar darbštumo pavidale. O kartu neužsimirškime, kad mūsų tautos dvasioj glūdi pačios didžiausios brangenybės, būtent: gilus žmoniš-

kumas, nuoširdus religingumas ir idealizmas. Ugdykime savo dvasios kultūrą, o mus nieks neįstengs sunaikinti. Kaip po nakties užteka saulė, taip ir smurtą nugalės teisingumas.

V. B.

II. Ryšiai su tarptautinėmis katalikių moterų organizacijomis

Lietuvių katalikių organizacijos Nepriklausomoj Lietuvoj turėjo ankštų ryšių su dviem dideliais tarptautiniais moterų sąjūdžiais: Tarptautine Katalikių Moterų Lygų Unija (Centras — Utrecht, Olandija) ir Socialine ir Visuomenine Moterų Unija (Centras Paryžiuj), iš kurios šįmet išaugo nauja atžala — Tarptautinis Motinų Sąjudis (Mouvement Mondial des Meres). Lietuvių Katalikių Moterų Draugija dalyvavo Tarptautinėj Katalikių Lygų Unijoj veik nuo pat Nepriklausomybės pradžios, o nuo 1931 m. ji, kaip draugija, išstojo, nes ji dalyvavo šioj Unijoj per Katalikių Organizacijų Sąjungą (anksčiau vadintą Sekretoriatu) šalia kitų katalikiškų moterų ir mergaičių organizacijų.

Tarptautinė Unija, pasirinkusi obalsį „Visa didesnei Dievo Garbei“ ir įsirašiusi į spinduliuojančio kryžiaus ženklą „Šiuo ženklu nugalėsi“ (In hoc signo vinces), pasirįžta remti tikėjimą, ginti tikybos laisvę ir dalyvauti socialinėj Katalikų Akcijoj visiškai pasiduodama Šventojo Sosto direktyvoms. Unija turi šv. Tėvo paskirtą kardinolą Globėją. Dabartinis Unijos Globėjas yra kard. Pizzardo.

Unijos uždavinys — jungti katalikių moterų tautines draugijas į tarptautinį vienetą, studijuoti ir ginti religijos laisvę, studijuoti Katalikų Socialinės Akcijos klausimus bendros moterų akcijos požvilgių, ir derinti šią akciją su savo veikla.

Unijai priklauso Tarptautinė Mergaičių Federacija, susidariusi iš atskirų mergaičių organizacijų, kurios priklauso tarptautiniam centrui tiesioginiai arba per tautines katalikių organizacijas. Lietuvės studentės ir moksleivės ateitininkės bendradarbiauja ir turi ankštų ryšių su ta Tarptautine Mergaičių Federacija.

Taikos metu Unija šaukdavo kas keturis metus kongresus Romoj. Prieš kongresą dirbdavo apie 10 komisijų įvauriausiems moters ir mergaitės gyvenimą liečiantiems klausimams tirti. Komisijų paruoštos anketos būdavo išsiuntinėjamos į visus pasaulio kraštus ir iš gautų atsakymų padaromos išvados iškeltiems klausimams spręsti. Tuo būdu kongreso paruošime dalyvaudavo visos tautos, o galutiną klausimų išsprendimą kongrese lemdavo visų tautų atstovės. Nutarimai pasižymėdavo dideliu demokratingumu ir sąžinės laisve. Pav. Unija pilnai pripažindama, kad motinos vieta yra prie mažų vaikų, vis dėlto priėmė nutarimą, jog negalima prievarta atleisti iš tarnybų motinas, bet reikia varyti propagandą, kad jos pačios pasirinktų tik šeimą.

Paskutinis Unijos kongresas buvo šįmet rugsėjo mėn. Romoj (Reikšminga šv. Tėvo kalba tilpo „Moterų Žody“ „Žiburiuose“). Didžiausias Kongreso darbas: Katalikių Mergaičių Charta. Jos svarbiausias sakinys: „Konstatuojame, kad šiandien trūksta pasaulyje taikos dėl tiesos, teisingumo, meilės tvarkos, saugumo ir altruizmo stokos. Manome, kad moterys, ypač mergaitės katalikės, gali prisidėti prie šios būklės pagerinimo, jei tuo tikslu dirbs broliškoj vienybėj.“

Šalia Mergaičių Sekcijos ankštam ryšy su Unija dirba Tarptautinė Mergaičių Globa ir Tarptautinė Socialinės Tarnybos Unija. Pirmoji teikia keleivėms ir bedarbėms dorinę ir profesinę apsaugą ir pagalbą per stočių misijas, pensionus, darbo biurus, darbo namus ir t. t.

Antroji — jungia visų kraštų katalikiškąsias socialines mokyklas, studijuoja jų programas, darbo metodus, socialinius, profesinius ir kitus klausimus.

Antra moterų organizacija, su kuria Liet. Katalikių Organizacijų Sąjunga dar prieš karą palaikė ryšius, o tremtyje labai artimai bendradarbiauja, yra Socialinė ir Visuomeninė Moterų Unija (Union Feminine Civique et Sociale). Ši Unija yra įsteigta 1925 m. Ji jungia visas moteris visoms reiklaingai visuomeninei ir socialinei akcijai, vistiek kurioj socialinėj aplinkoj. Visuomeninės ir politinės moters teisės, milžiniški pasaulio reikalavimai daro neišvengiamu dalyku moterų akciją, pagrįstą geresniu teisingumu, teisėtumu ir skatinamą krikščioniškais ir tautiniais jausmais. Atsižvelgus į sumaterialintą pasaulį, Unija siekia išvystyti sistemingą socialinę akciją remiantis Socialine katalikų doktrina.

Ši unija U.F.S.C. yra vadovaujama Tautinės Tarybos Paryžiuj, sudarytos iš įvairių socialinių sluogsnių. Ji naudojasi jų visų patyrimu ir todėl užtikrina, kad nei vienas jų nebus apleistas. Panašiai dirba ir provincija pačioj Prancūzijoj ir užjūry.

U.F.S.C. grupuoja savo tarpe įvairius sąjudžius, pav.: „Motina — šeimos židinys“, susidedanti iš šeimų motinų, kurios naudojasi savitarpio pagalba ir specializuojasi specifiniuose motinoms klausimuose.

Vienišų moterų sąjūdis „teikia įstatymų projektus, siekiančius nugalėti specifinius jų gyvenimo sunkumus ir dirbti savo kraštui, ieško priemonių savo tikslams siekti“.

„Jaunų mergaičių“ — siekiančių visuomeninio išsilavinimo ir dedančių pastangas dirbti krašto gerovei.

U.F.S.C. steigia šeimines ir socialines draugijas, dirbančias šeimų sąjūdy, organizuoja susirinkimus, kursus, ruošia leidinius, rašo straipsnius. Anketomis ir specialinėmis komisijomis ji studijuoja socialinius ir visuomeninius klausimus ir įtraukia į darbą kvalifikuotas asmenybes. Ji dirba per viešąją opiniją, įtraukia privačią iniciatyvą ir intervenuoja, jeigu reikia, į viešas įstaigas.

Unija vedė propagandą už moters teisę į darbą (prie Tautų Sąjungos 1937 m.), už motinos teisę pasiaukoti šeimos židiniui — per tarptautinius kongresus 1933 ir 1937 m. 1946 m. liepos mėn. Unija buvo pakviesta į ekonominę konferenciją patiekti savo davinius dėl šeiminių pajamų.

U.F.S.C. siekia praplėsti moters teises, paliekant vyrą šeimos šefu (1938 m. vasario 10 d. įstatymas dėl vedusios moters teisių).

Unija nepriklausoma nuo visų partijų, reikale

dirba prie jų, kad atsiektų savo užsimojimus. Keletas jos narių yra atstovės, patarėjos, dirba viešose įstaigose.

Per savo socialinę ir visuomeninę akciją Unija siekia geresnės krikščioniškesnės socialinės santvarkos.

Unija priima į savo tarpą įvairių tikybų darbuotojas.

1947 m. balandžio mėn. Unija suruošė III-čią tarptautinį kongresą, pašvęstą motinai, studijuoti reikalingas jos akcijai sąlygas. Čia buvo paliesta šie klausimai: fizinis, moralinis, intelektualinis, ekonominis ir socialinis-politnis motinų gyvenimas ir jį liečianti įstatimdavystė.

Rezoliucijose reikalauta:

Sustabdyti šeimų židinių ardymą; pripažinti įstatymais ir institucijomis motinų namų darbų vertę; racionalizuoti namų darbą ir t. t. Rezoliucijų išvadose tapo sudaryta ir vienbasliai priimta „Motinos Charta". Tokiu būdu spontaniškai gimė Tarptautinis Motinų judėjimas (M.M.M.).

M.M.M. įkūrimo motyvai: Ligi tol nebuvo nei vienos specialios tarptautinės organizacijos, kuri skatintų vertinti socialinį gyvenimą ir remti svarbiausią motinos uždavinį šeimos, socialiniam ir visuomeniniam gyvenime.

Mūsų gyvenime daugiau negu kitados reiškiasi motinų atsakomybės svarba visose srityse: fiziniam, intelektualiniam, ekonominiam, politiniam ir moraliniam gyvenime. Niekuomet jų įtaka nebuvo tiek reikalinga, niekuomet jos tiek nesusidūrė su kasdienėmis kliūtimis, kompromituojančiomis ir stabdančiomis jų veikimą. Vis tiek kokia bebūtų tautinė tikrovė ir gyvenimo apystovos, jų įtaka bus tik tada reikšminga, kai jų balsas bus išgirstas ne tik vietos, bet ir tautiniuose ir tarptautiniuose planuose.

Higiena ir sveikata, šeimos pajamos, drabužiai, butas, auklėjimas, laisvo laiko sunaudojimas... dėl viso to motinos neša sunkią atsakomybę ir turi nepavaduojamą patyrimą, su kuriuo tenka skaitytis tikrajai žmonijos pažangai.

M.M.M. savo pagrindan deda Motinos Chartą. Jos vedamoji mintis — iš žmonijos pažangos skatintojų motina užima pirmąją vietą šeimyniniame, ekonominiame, ir valstybiniame gyvenime. Jos daroma įtaka šeimos židinyje turi spinduliuoti valstybiniame, tautiniame ir tarptautiniame gyvenime. Ji atneša nepavaduojamą duoklę į valstybinį, visuomeninį ir ekonominį gyvenimą. Būtina, panaudojant viešąją nuomonę, įstatymus ir institucijas, efektyviai kelti visuose kraštuose moters paskirties vertės pripažinimą pasaulyje, ypač jos pareigos pripažinimą šeimoje ir valstybėje; būtina siekti šeimos pastovumo ir tvirtumo, bei būtino moters garbės apsaugojimo; būtina užtikrinti motinai jos fizinio, intelektualinio, ekonominio, visuomeninio, politinio ir moralinio gyvenimo sąlygas, būtinas motinai, žmonijos pažangos kūrėjai.

Šiame Socialinės ir Visuomeninės Unijos kongrese 1947 m. balandžio 25 — gegužės 3 d. d. dalyvavo lietuvės atstovės Bačkienė, dr. Karvelienė ir Navakienė. Lietuva buvo atstovaujama greta kitų valstybių ir visur greta kitų buvo minimas jos vardas. Lietuvės atstovės turėjo visus viešus ir privačius galimumus pareikšti lietuvės motinos kančias praeity ir dabarty, Lietuvoj, ištrėmime ir emigracijoj. Mūsų lietuvių vargai atsispindėjo iš stovyklų atsiųstų anketų, kurios sukėlė dėl mūsų tėvynės nelaimių visą eilę užuojautų, pareikštų viešai ir privačiai. Dr. V. Karvelienei buvo įteiktas medalis už M. Pečkauskaitės kūrinį „Sename dvare". Mūsų anketomis pagrįstos ir kai kurios rezoliucijos. Ypatingo dėmesio sukėlė atstovėms padalintas raštas apie žūstančius ir žuvusius Sibiro stovyklose mūsų tautos vyrus, k. a. buv. Lietuvos prezidento Al. Stulginskio paskutinės valandos ir mirtis. Lenkių atstovių komisijoje tapo suredaguota rezoliucija, reikalaujanti panaikinti šio pobūdžio žudymo institucijas; ji buvo padeklaruota plenumo posėdy, bet tolimesnės eigos dėl žinomų priežasčių nesusilaukė. Pareikštos lietuvėms užuojautos susilaukė atgarsio Tarybų Lietuvoj, visa eilė artisčių pasirašė protestą prieš reiškiamas lietuvei užuojautas. Į tai labai vykusiai atsakė gynimo protestais lietuvės amerikietės, kuriuos čia ištisai paduodu:

Tarybų Lietuvos moterų „protestas" (Ištrauka iš „Vienybės' 47. 9. 19 d.). Tiesiog šlykštu ir biauru skaityti vadinamąjį Tarybų Lietuvos moterų protestą, atspaudintą lietuviškų bolševikų „Laisvėje", kur jos pasisako ir protestuoja prieš neseniai įvykusį tarptautinį moterų kongresą Paryžiuje. Tame kongrese, kaip žinoma, dalyvavo lietuvės moterys, atsidūrusios tremtyje.

Visai nenuostabu, kad tarybinės Lietuvos moterų kraujas užvirė. Jos labiausiai nerimsta todėl, kad į kongresą nebuvo jos kviestos ir apie bolševizmą kongrese kalbėta, kaip apie žmonijos nelaimę. Be to, lietuvei moteriai kongrese buvo skirta daug dėmesio ir sielotasi josios vargais.

Bolševikių protestą pasirašė „rinktinės" tarybinės Lietuvos moterys, kaip antai: sena persimetėlė Liūnė Janušytė, buvusi „Lietuvos Aido" bendradarbė, tautinio padorumo netekusios ir smetoniniais laikais iškilusios artistės Kymantaitė, Jackevičiūtė, Staškevičiūtė, keletą „deputačių" ir panašių sielos invalidžių.

Kai skaitai tą protestą, nenori tikėti, jog tai galėjo iš viso moteris jį parašyti, nes kiekviename sakinyje kyšo biauri bolševikinė propaganda ir išsireiškimo būdai. Jos, pav. rašo: „Tai vadinasi, tos lietuvės moterys, dalyvauvusios kongrese ne moterys, bet plėšrūs žvėrys, kuriom maža kraujo jūrų, užliejusių pasaulį per paskutinį karą." O toliau jos gieda tokią raudoną gaidą: „Mums, tarybinėms Lietuvos moterims, gėda, kad šitie moterų pavidale žvėrys, pasaulinės reakcijos tarnai, drįsta save vadinti lietuvėmis..."

Be abejo, tokį raštą tegali parašyti tiktai tos, kurios savo tautai yra mirusios dūšios ir net sužvėrėjusiomis vadintis nevertos. Tai žemiausio laipsnio kreatūros.

Iš viso kalbant apie „bedžiugaujančias" į komunistų vergiją pakliuvusias moteris, pasakytina, jog jos jau seniai netekusios savo moteriškosios esmės, o vien tėra tiktai iškamšos, su kuriomis, it lėlėm, žaidžia raudonieji politrukai.

Tarybinei Lietuvai prabilus (paimta iš Amerikoj leidžiamo laikraščio „Naujienos" 1947. XI. 7 d.). Nepaslaptis, kad dažna tremtinė moteris-motina apleido savo kraštą ir namus žiauraus priešo išguita sunkiems karo darbams. Žinoma ir tai, kad dažna buvo atskirta prieš savo valią ir nuo šeimų, ir su motinišku sielvartu žvelgdama į prievartą iš jos rankų išplėštą kūdikį buvo vejama palydint skausmingais priešo smūgiais.

Ar paslėps istorija ir tai, kad baisios birželio nakties prieblandoje tūkstančiai nekaltų motinų buvo žiauraus NKVD, kaip gyvuliai brukamos į vagonus ir vedamos į klaikią nežinią, į nežmoniškas kančias. Niekad neprabils Sibiro dykumos, kiek moterų-motinų ir kūdikių išbarstė ten savo kaulus nors prieš jų pačių valią.

Kas gali išdrįsti uždrausti gailėtis nekaltai nukankintų lietuvių moterų, kas turi teisę neleisti gyvoms išlikusioms kovoti prieš savo brangios tėvynės priespaudą ir negailestingą vergiją, kurią uždėjo žiaurūs atėjūnai mūsų tautai.

O vienok randasi ir randasi ten, kur nelaiminga motina rūpestingai augino dukras būti tauriomis moterimis, turėti gailestingą širdį, pažinti savo artimą ir nelaimės valandoje ištiesti jam pagalbos ranką. Randasi jų mūsų brangioje tėvynėje — Lietuvoje, kur per amžius niekad nebuvo skiepijama neapykanta ir kerštas vienų kitiems. Randasi ten, kur dukra neradusi savo motulės gimtoje sodyboje, o motulė dukros rūtų darželyje, keikia ją ir šmeižia tikrąją lietuvę, šventai einančią nedalingu tremties keliu ir tyrai kovojančią už jos pačios pavergtą gyvenimą. Klaiku, bet taip yra.

Štai prieš mano akis guli „Liaudies Balsas" iš rugsėjo mėn. 5 d. 1947 m. Jame atspausdintas ilgas prakeikimo rašinys tremtinei lietuvei, kuris pavadintas „Lietuvos moterys protestuoja".

Rašinys perdėm puola tremtines moteris, sakydamas: „Mums, Lietuvos moterims, gėda dėl savo tėvynaičių, kurios okupacijos metu bendradarbiavo su hitleriniais žudikais, paskui gėdingai pabėgo su jais, bijodamos Lietuvos liaudies pelnytos bausmės, o dabar, vilkdamos savo parazitišką vegetavimą vakarinėse Vokietijos okupacinėse zonose, Prancūzijoje, Austrijoje ir kitur, šmeižia tarybinę moterį, veda propagandą, kad Lietuvos piliečiai negrįžtų į gimtinę, teršia dorą ir kilnų Tarybų Lietuvos moters vardą.

„Mes, Tarybų Lietuvos Moterys, griežčiausiai protestuojame prieš šitų atskalūnių, nieko bendro naturinčių su savo tauta, veiksmus."

„Tarybų valdžia ir rūstieji Didžiojo Tėvynės karo metai sukūrė naują lietuvės moters tipą."

Tai štai kaip prabilo Tarybinės Lietuvės moterys į savo seses tremtines, besiburiančias bendrai kovai dėl Lietuvos Laisvės ir Nepriklausomybės atgavimo, dėl tautos teisių į savo žemę.

Kyla klausimas, ar „naujo tipo" tarybinė lietuvė savo valia reiškia šį rūstų pyktį savo sesei, ar jos lūpomis kalba tarybinio tipo nagano mostelėjimas?

Nesinorėtų tikėti, kad jautrios sielos poetė Valsiūnienė, kuri taip neseniai savo tėvynės žemės pėdą nebūtų išmainiusi nei į aukso klodus, šiandien taip išdidžiai didžiuotųsi tarybiniu žiaurumu, arba Ieva Simonaitytė, kuri taip vaizdžiai išreikšdavo plunksnos pagalba kuklios valstietės lietuvės taurią dvasią ir kilnią sielą savai tėvynei, jos gražiųjų laukų lygumoms, šiandien keiktų tą pačią moterį, kuri išguita iš tėvynės kenčia nežmonišką sunkumą? Ne, tai negali būti, kad jos savo valia žiauriai smerktų tai, ką dar vakar mylėjo ir dievino.

Toliau tarybinė lietuvė į dalyvavusias tremtines Paryžiaus moterų kongrese šaukia: „Gėda ir pasmerkimas moterims, dalyvavusioms tokiame suvažiavime. Tai ne moterys, o plėšrūs žvėrys, kurioms maža kraujo jūrų, užliejusių pasaulį per paskutinįjį karą, kurioms maža nužudytųjų kūdikių motinų ašarų, kurioms maža gyvai sudegintų žmonių pelenų.

Mūsų tarybinėms Lietuvos moterims gėda, kad šitie moterų pavidale žvėrys pasaulinės reakcijos tarnai drįsta save vadinti lietuvėmis. Tarybų Lietuvos moterų vardu mes prieš visą pasaulį pareiškiame, kad Lietuvos moteris su jomis neturi nieko bendro."

Kokia skaudi ironija! Kaip kartų nežmonišką tipą sukūre atėjūnai iš tos kuklios, geros ir jausmingos lietuvės! Savo seses prievarta išguitas, ji vadina žvėrimis. O nekaltai nuo priešų žuvusios motinos ji gėdisi, kaip niekšių. Viena laimė, kad pasaulis nepaiso jų protestų, vienas džiaugsmas, kad jų smerkimas neužtrauks gėdos dorai ir kryžiaus kelius iškeliavusiai tremtinei.

Kada nors ateityje, nelaiminga tremtinė, netekusi šeimos, namų ir tėvynės, paklaus „naujojo tipo" auklėtinės, kur faktai jų nesąžiningo kaltinimo? Ką pasakos tuomet išdidžiai savo prakeikimą pasirašiusios — Cvirkienė, Janušytė, Staškevičiūtė, Verneikytė, Valsiunienė ir visos kitos naujai išdygusios, kaip nepagydoma žaizda ant nelaimingo Lietuvos kūno?

Šitokių skaudžių faktų akivaizdoje, kurių tremtinei niekas neišplėš iš atminties, savaime aišku, jai žaizda labiau pagilinama, bet jos niekas nepalauž, nes ji jau užsigrūdino kančiomis ir ji geriau išdidžiai mirs už tėvų žemę — už savo gimtinę, negu taps tikrųjų žvėrių šalininke.

Ypatingo įspūdžio ir užuojautos sukėlė ukrainietės ir gudės atstovės. Jų tautų vardai nebuvo minimi šalia kitų tautų ir todėl jos prie kiekvienos progos iš vietos šaukė pridurdamos Ukraina-Gudija. Didžiųjų tautų atstovių užtartos jos gavo galimumo perskaityti savo pranešimus apie jų motinų už geležinių grotų vargus. Gudė pravirko kalbėdama. Nueinant nuo estrados, Danijos atstovė ją pabučiavo viešai reikšdama savo užuojautą. Jos kreipėsi ir į mane prašydamos, kad lietuvės, pažindamos savo patirtimi jų vargus, prisidėtų prie jų teisėtų reikalavimų. Galop jos patiekė savo rezoliucijas, kurios taip pat buvo tik padeklaruotos ir grąžintos atstovėms. Rezoliucijos buvo šio turinio: Tarptautinis moterų kongresas konstatuoja, kad tam tikruose kraštuose, esančiuose išimtinoj komunizmo įtakoj, pav. Ukrainoj ir Gudijoj, motina neturi elementarinių priemonių sukurti šeimos židinį ir todėl kongresas reikalauja, kad motina būtų išlaisvinta

nuo visų prievartos darbų dirbtuvėse ir kad ji nebūtų panaudojama nakties darbo pamainose.

Be to, kongresas reikalauja neskirti žmonų nuo jų vyrų, pastaruosius išsiunčiant toli nuo šeimų židinio, nes toks atskyrimas suardo šeimų dorovę.

Konstatuojant, kad sovietinio rėžimo kraštuose vyksta tikybinis persekiojimas, kongresas reikalauja turėjusiems dėl to apleisti gimtąją žemę asmenims suteikti prieglaudą tuose kraštuose, kur jie yra pabėgę, kad jie būtų traktuojami kaip politiniai tremtiniai ir būtų jiems pripažinta teisė į darbą.

Kongresas prašo Tarptautinį Raudonąjį Kryžių Ženevoj pasiųsti medikamentų slaptųjų armijų sužeistiesiems, kurie kovoja krikščioniškų ir demokratiškų principų vardan už jų kraštų laisvę.

Kaip matome, visos šios rezoliucijos atatinka ir mūsų žaizdas.

Daug ramesni, bet taip pat gilių skausmingų pergyvenimų persunkti buvo ir kitų sovietinio rėžimo užimtų kraštų atstovių pranešimai: lenkių čekių ir austrių.

Pažymėtina audiencija pas Paryžiaus kardinolą.

Antras svarbus mūsų gyvenime įvykis — tai Tarptautinės Katalikių Moterų Lygų Unijos ir Tarptautinės Mergaičių Federacijos kongresas, įvykęs Romoje 1947 m. rugsėjo 7—16 d. d. Prieš kongresą buvo atsakytos prisiųstos anketos, duodant žinių apie mūsų veikimą, išversti ir pasiųsti mūsų himnai, giesmės į tarptautinį giesmyną. Apibūdinąs tremtinio gyvenimą Šlaito eilėraštis „Jeigu jūs norite nubausti žmogų", yra tilpęs mergaičių laikrasty „Jeunesse Nouvelle". Kat. Org. S-gą kongrese atstovavo Milano un-to prof. Dr. Agota Šidlauskaitė ir Romos un-to stud. p-lė Mackevičiūtė. Mūsų studentėms, nežiūrint visų pastangų, nepavyko gauti leidimų nuvažiuoti į kongresą.

Kongreso metu p-lė Dr. Šidlauskaitė įteikė straipsnį apie katalikių moterų veiklą, lietuvės moters kryžiaus kelią 19-tam šimtmety, kat. organizacijų žydėjimo periodą Nepriklausomoj Lietuvoj ir lietuvės moters skausmus ir vargus mūsų tėvynėj ir ištrėmime.

Baigdama savo pranešimą, p-lė Dr. Šidlauskaitė kreipėsi į visų kraštų katalikes moteris šiuo prašymu:

„Brangiosios seserys, mus jungia krikščioniškos meilės ryšiai. Melskite drauge su mumis Dievo Gailestingumo, kad būtų sutrumpintas kruvino bandymo laikas, kad būtų palengvintos lietuvių tautos kančios, nes žiaurus prispaudėjas, jei jo niekas nesukliudys, yra pasirengęs išnaikinti visą katalikišką tautą, besispiriančią prieš ateistinio gyvenimo sistemą. Reikia pašalinti blogį, kuris siaučia ir taip pat nuolat plinta ir kitose šalyse.

„Teisybės priešai ypač bijo laisvo balso, kuris gali juos demaskuoti ir tokiu būdu pražudyti.

„Brangios seserys, padėkit mums kovoti su tragingu tylėjimu, kurio pagalba mūsų budeliai stengiasi užslopinti nekaltų aukų šauksmus. Pakelkit savo balsą laisvose savo šalyse; stenkitės sužadinti viešąją opiniją ir ypač apšviesti sąmonę tų, kurie to nežino; tegu moralinė sąmonė sukyla prieš šiuos baisius žiaurumus, prieš šitą įžeisto žmoniškumo nusikaltimą!

„Prisidėkite prie pastangų išvaduoti tuos, kurie galėjo išlikti gyvi priverčiamojo darbo lageriuose Sibire!

„Tegu nebūna verčiami repatrijuoti tie, kurie prisiglaudė laisvuose kraštuose arba gyvena demokratijų globojė!

„Tegu būna atidarytas kraštas, kuris galėtų priimti emigrantus, laukiančius galimybės sugrįžti į savo laisvą tėvynę — tai karščiausias jų troškimas, — nes jie šiandien labai kenčia dėl nepriteklių sunkiose ir prievartinėse nedarbingo gyvenimo sąlygose. Jie neturi galimybės pasirūpinti darbo ir tuo pelnytis sau pragyvenimą.

„Tegu būna globojamas šeimos branduolys, pabėgėliai vaikai ir lietuvės moterys ištrėmime!

„Tegu visa lietuvių tauta greičiau susirenka prie savo šeimų židinių ir tegu susitinka su savo šeimomis visi tie, kurie nuo jų atskirti.

„Mes esame pasirengusios dėl Dievo meilės ir mūsų kankinių vardu atleisti savo budeliams už jų nusikaltimus. Mes nereikalaujame nieko kito, kaip tik laisvės!

„Lietuvių tauta, paskutinė krikščionybės atrama Rytuose, šaukia iš savo prispaudimo gelmių, šaukia pilna išgąsčio bet taip kupina ir antgamtinės vilties: pagalbos, teisybės ir laisvės kankinių tautai!"

Dr. Šidlauskaitė ypatingai jaudinančiai aprašė kongreso eigą ir savo prisiminimuose. Kongreso pradžioj nepaprastai nuoširdžiai buvo sutiktos Rusijos tremtinės, Lenkijos ir Vengrijos atstovių vieton pasirodžiusios telegramos ir Lietuvos delegatės.

Jo Em. Kard. Pizzardo savo įvadinėj paskaitoj kelis kartus paminėjo herojiškos Lietuvos vardą šalia kitų didžiųjų kat. valstybių. Kardinolas yra šv. Kazimiero Kunigų Kolegijos Romoje protektorius ir yra pamilęs Kolegijos gyventojus. Visai teisingai Dr. Šidlauskaitė čia priduria: „Būkime tikros, kad Lietuvos laisvės atgimimui ne mažiau reikšmės turi mūsų, po pasaulį išsiblaškiusių jos vaikų, gyvenimo būdas, elgsena bei veikla, už gražius praeity likusius ir plačiojo pasaulio nežinomus laisvos Tėvynės laimėjimus."

Toliau mūsų atstovė mini jaudinančią audienciją pas šv. Tėvą. „Neatvažiavo atstovės, nebuvo kas atveža ir pažadėtąsias dovanas. Pagaliau audiencijos dienos rytą Dr. Šidlauskaitė sulaukė K. O. S-gos siųstą šv. Tėvui Aušros vartų koplytėlę ir prasiskverbė į dovanų salę. Kitų kraštų dovanos daugumoj buvo liturginiai rūbai, indai, žvakidės, brangiausi lino, batisto, šilko audiniai, auksas... O mūsų dovana — mūsų neturto simbolis. Popiežius, pasveikinęs organizacijų vadovybes, stabtelėjo prie kiekvienos atstovės ir dėkingomis akimis peržvelgė didžiulėmis krūvomis sukrautas dovanas. Šv. Tėvui prisiartinus prie Lietuvos kampelio mūsų atstovė pasakė trumputę kalbą: „Jūsų Šventenybe, šiandien Lietuva per daug neturtinga, kad galėtų kenčiančiai ir persekiojamai Bažnyčiai paaukoti ką nors daugiau, kaip savo išblaškytų ir persekiojamų vaikų ašaras ir gilų jų skundą." Šv. Tėvas sujaudintu balsu pratarė: „Vargšai vaikai... Kiek kančios... Jus atmename, apie jus galvojame...

Tegu Viešpats Dievas jus paguodžia, mes jus laiminame...“

Baigdama Dr. Šidlauskaitė pabrėžia didžiųjų kongresų uždavinį: įsijausti į žmonijos vieningumo gerovę ir įgauti drąsos tikėti į idėjų objektingumą. Visų išgyvenamas idėjinis nusiteikimas vienminčius daro draugais.

Tomis dienomis dar buvo įteiktos tautinės dovanos Kardinolui Pizzardo, tarptautinėms Unijos ir Mergaičių Federacijos pirmininkėms su atatinkamomis dedikacijomis.

Reikšminga buvo šv. Tėvo kalba, tilpusi „Moterų Žody“ ir kard. Pizzardo kalba apie kat. akciją ir Mons. Valter S. Careol kalba DP klausimu, tilpusi „Žiburiuose“.

Visą laiką KOS centras palaiko tamprius ir širdingus ryšius su abiem aukščiau minėtom unijom, gauna iš jų užuojautos ir padrąsinimo nesustoti ir nenuleisti rankų sunkioj gyvenimo kovoj. Tarptautiniai centrai yra mūsų dvasinio gyvenimo gyvybiniai šaltiniai.

DRUIDAS

PCIRO KONFERENCIJĄ STEBINT

Kiekvienas karas ardo ir naikina ne tik turtines ir daiktines vertybes, bet skaudžiai paliečia ir žmonės. Daugiausisi nukenčia žmonės tų kraštų, kuriuose vyksta karo veiksmai. Buvusiais amžiais tokiais atvėjais žmonės pasislėpdavo miškuose ir laukdavo įsiveržusio priešo pasitraukimo. Antras pasaulinis karas buvo naujo tipo karas-totalinis karas. Jame tiesioginiai dalyvavo ne tik veikiančioji kariuomenė, bet ir tautos. Priešo užimtose teritorijose tautos masės buvo totališkai įjungiamos į karo procesą. Tai buvo atliekama prievarta. Iš jų buvo dažnai atimami paskutiniai ištekliai, bet ir tai okupantams dažnai būdavo to per maža. Jie brutaliomis priemonėmis išgabeno daugelį milijonų žmonių į savo metropolijas. Ten deportuotus asmenis padarė moderniškais vergais ir privertė dirbti karo pramonėje. Viso to pasėkoje apie 12—15 milijonų žmonių atsidūrė Hitlerio trečiajame reiche. Kiek žmonių deportavo SSSR, iki šiol nėra tikrai žinoma. Hitleris vykdė deportacijas savo karinių laimėjimų laikotarpyje, SSSR jas pradėjo vykdyti dar prieš antro pasaulinio karo pradžią, tęsė jas tam karui pasibaigus, jas vykdo dar ir dabar.

Deportuotų arba, kaip vėliau pavadino, „personnes deplacées“ — „išvietovinti asmenys“ —, asmenų globai ir jų problemai spręsti Vakarų demokratijos sukūrė UNRRA, kuri 1947 metais savo vietą užleido IRO. SSSR valdyme esančiose teritorijose tą problemą iki šiol sprendžia NKVD arba jai gimininges institucijos.

Antrojo pasaulinio karo sudaryti teritoriniai ir politiniai pakeitimai iki šiol neleidžia tai tremtinių problemai pačiai išsispręsti natūraliu keliu. Jei teritorinių ir ypač politinių pakeitimų nebūtų, tai visi išvietovinti asmenys skubiai grįžtų į savo tėviškes.

Tremtiniai, dėl politinės padėties jų kilmės kraštuose negalėdami grįžti į savo tėviškes, pasidarė politiniais pabėgėliais. Visame savo tragiškume egzistuojanti politinių pabėgėlių problema yra didelė tarptautinės visuomeniškos sąžinės žaizda. IRO sluoksniuose vis rečiau vartojamas terminas „išvietovintas asmuo“, jo vietoje vis dažniau tariamas „tremtinis-pabėgėlis“. Tai tezei pradedant vis labiau įsigalėti — tremtinių problemą vis pradeda labiau aktyvėti. Lygiagrečiai evoliucionuoja ir jai spręsti metodai.

1948 m. gegužės 4—14 d. Ženevoje vykusioje IRO konferencijoje PCIRO Vykdomasis Sekretorius W. H. Tuck pareiškė: „Aš turiu pareikšti atvirai, kad PCIRO politika ir jos pritaikymas pasirodė nepakankamas ir nepatenkinamas. Mums buvo per mažai laiko, per mažai pinigų, per mažai laivų ir, svarbiausiai, mes konstatavome tautose stoką krikščioniškos meilės. Aš asmeniškai negaliu tikėti, kad tai, ką mes padarėme, yra maksimumas to, ką mes galėtume padaryti. Negaliu įsivaizduoti, kad mažiau kaip milijonas vyrų, moterų ir vaikų priversti gyventi skurde ir laukti baimėje, nes pasaulis negali surasti jiems vietos... o jai ir suranda, ir šį tą padaro, tai tik šaltai apskaičiavęs ir savanaudiškų apskaičiavimų vedamas. Aš manau, kad atėjo laikas kalbėti atvirai. Aš tikiu, kad biblijos žodžiai: „Kaip ilgai, Viešpatie, kaip dar ilgai“, atvaizduoja padėtį ir reiškia nuotaikas tremtinių, kurie yra pavesti mūsų globai...“

Toliau jis savo kalboje pasmerkė tremtinių šeimų skaldymą, darant emigracijai atranką. Jis dešifravo kai kurių vyriausybių neoficialinį nusistatymą, imant nesantuokinius tremtinius, jų kraštuose ekonominei būklei blogėjant, juos grąžinti atgal. Tai turint galvoje, IRO turi turėti aiškias garantijas, kad tai neįvyks. Ką galima galvoti apie įvykius, kad tremtinių dvasinė ir medžiaginė buklė yra tiek sunki, kad šeimų tėvai ir motinos nuslepia savo tikrą šeiminę buklę. kad išvengtų kai kurių emigracijos restrikcijų. Bet ir tokias aukas tremtiniai padarę neturi užtikrinto saugumo. Nemažas jaunų vyrų skaičius, kurie išvyko į Vakarų Europos anglių kasyklas ir nepajėgė tų sunkių darbų dirbti, buvo grąžinti. Niekas jų negalėjo pakaltinti tiniginyste, bet vistiek jie buvo grąžinti. Niekas nepagalvojo duoti jiems lengvesnio darbo kitose pramonės šakose. Iki šiol tremtinių darbą traktavo kaip prekę, kurią galima grąžinti, jei ji nepatinka. Bet net ir taip galvojant, reikia žnoti, kad tokių tremtinių darbas bus ilgainiui blogesnis, jei išskirtos šeimos nebus greitai sujungtos.

Lygindami didžiasias pasaulio problemas, kurios kyla įvairiose šalyse, su tremtinių problema, turime padaryti išvadą, kad ji yra didelė tik savo vargu ir tragiškumu, bet ne savo apimtimi. Žinoma, ją išspręsti trukdo Europos valsty-

bėse viešpataujanti ekonominė suirutė ir karo palikti griuvėsiai, bet karo padariniai, rodos, eina prie galo. Tad yra pagrindo tikėti, kad ir tremtinių problema turėtų būti sparčiau sprendžiama.

Nors jau praėje trys metai nuo tremtinių išlaisvinimo, bet tie trys metai nenumalšino nedraugingas vokiečių nuotaikas prieš jų buvusias aukas. Priešingai, vokiečių nedraugiškumas tremtiniams vis didėja. Vokiečių propaganda, kuri daro įtakos į okupacines institucijas ir pasaulinę. opiniją, atvaizduoja tremtinius pavojingu veiksniu. Bet tai prieštarauja teisybei, nes patyrimas rodo, kad tremtiniai yra daug ramesni ir labiau saugoja įstatymus, negu tie gyventojai, kurių tarpe tremtiniai yra priversti gyventi. Tos rūšies propaganda tarnauja tik tiems, kurie kliudo normalų ir skubotą tremtinių įkurdinimą. Ji užtušuoja ir nuslepia faktą, kad savo drąsa, savo moraliniu pajėgumu, savo kūrybiniais sugebėjimais tremtiniai išlaiko lyginimą — ir labai sekmingai — su bet kokio krašto vidurkiu. Todėl tokiam nepasitikėjimui ir baimei viešpataujant, tremtinių įkurdinimas tose vietose, kuriose jie dabar yra, nėra problemos išsprendimas.

Tos rūšies propaganda įvairiais atvejais žalingai veikia ir į kitus kraštus, kurie priima tremtinius. To pasėkoje atsiranda nepasitikėjimas tremtiniais, ir baimė kad jiems atvykstant, kartu nepatektų kriminalinio elemento. Taip pat bijomasi, kad tremtiniai neatneštų su savimi nesveikų politinių doktrinų — komunizmo arba fašizmo daigų. Bet čia reikia suprasti tremtinius. Jie turi pagrindo neapkęsti visokios rūšies totalizmą. Jie stengiasi prieš pasaulį apsaugoti savo politinę reputaciją, nes tuo būdu jie nenori su — kompromituoti savo įkurdinimo reikalų kituose kraštuose. Tremtiniai reprezentuoja visų klasių demokratiškus elementus tų kraštų, iš kurių jie yra kilę."

Iš aukščiau pacituotų ar atpasakotų žodžių aiškėja, kad tremtinių sprendimo problemą IRO stato taip, kaip mes patys ją senai statome. Tik taip ja suprantant ir sprendžiant, galima laukti palankaus jos išsprendimo. W. Tuck kalbai buvo audringai pritarta. Laikas parodys, ar toji kryptis bus veiksminga.

Skriningo žodis jau virš dvejų metų skambą mūsų tremtinių ausyse, kaip kokios nepažįstamos pabaisos maurojimas. Skriningas yra naujųjų laikų padarinys. Tai politiška išpažintis. Jo gadynė tremtinių tarpe dar nėra pasibaigusi. Ji yra sušvelninta ta prasme, kad skundams spręsti yra sudarytas pusiau teisminis organas. Jį sudaro pirmininkas de Baer (belgas), nariai Tremaud (prancūzas) ir Stanley Gewirz (iš Vašingtono).

Teismo pirmininkas labai vertina tiesioginį kontaktą su tremtinių atstovais, sprendžiant skriningo klausimus, nes dabartinėse salygose jie vienintėliai suteikia vertingiausias informacijas apie priežastis, kurios privertė tremtinius pasitraukti iš savo kraštų.

Pirmieji pusiau teisminio apeliacinio organo veiklos (iki 1948. 4. 24) duomenys yra šie:

a) paduota visose zonose 1 100 apeliacinių skundų, kuriais liečia apie 3 025 asmenis. Iš jų 636 atsiųsta į Ženevą, o kiti palikti zonose iki atvykimo teismo narių.

b) iš 636 apeliacijų 381, kuriose paliečiama 1 071 asm., buvo išspręsta iki 1948 5. 24; iš jų 219 savo apeliacijas gynė patys arba per įgaliotinius. Kiti atsitikimai buvo sprendžiami, vadovaujantis bylos duomenimis. Iš visų peržiūrėtų apeliacijų 287 atsitikimais pirmasis sprendimas buvo visiškai arba dalinai pakeistas.

Lietuvių tremtinių apeliacijas remia Vykdomosios Tarybos deleguotas asmuo. Apeliacinis teismas, jam dalyvaujant, išsprendė 156 tremtinių bylas.

Mūsų tautiečių sveikatingumo ir maitinimo buklė nėra gera. Apskritai IRO džiaugiasi, kad toje srityje yra daroma nuolatinė pažanga ir patobulinimai. Palankios pereitos žiemos dėka nebuvo epidemijų ir žiemos sezono plaučių susirgimų ir gi mažai tebuvo. Bet visgi net oficialiuose raportuose buvo konstatuoti skaitlingi atsitikimai, kuriuose tremtiniams trūksta reikalingo kūno svorio. Tai ypač pasitaiko Austrijoje ir Britų zonoje Vokietijoje. Tai viešoji pusė; ji skelbiama visam pasauliui. Bet reali tikrovė yra kitokia. Mūsų pačių turimi duomenys piešia kitą vaizdą. Mūsų tremtinių tarpe yra apie 8% džiovininkų. Mes turime visose trijose zonose apie 1500 vaikų, pozityviai reaguojančių į tuberkuliną. Statistika rodo, kad mūsų vaikai

1—2	metų	0,5%
2—6	„	18,3%
6—10	„	27,8%
10—15	„	21,6%

yra paliesti klastingos Kocho lazdelės. Prie to dar galima pridėti, kad virš 37% vaikų neturi pakankamo svorio. IRO konferencijoje paskelbė, kad didelis tremtinių skaičius netinka įkurdinimui, nes neatitinka dabar statomus medicinos reikalavimus. Neretai netinkamumo nuošimtis pakyla iki 40%. Aukščiau suminėta sveikatos buklė žymia dalimi yra nepakankamo maitinimo ir netinkamo gyvenimo sąlygų išdava.

Maitinimo problema yra labai aštrioje fazėje. Pati IRO yra ja labai susirūpinusi. Vykdomsis Sekretorius savo raporte pabrėžė: „Yra absoliutinė būtinybė padidinti maisto kiekį visose zonose, ypač Britų zonoje Vokietijoje ir visoje Austrijoje. Ten buvo surasti dideli skaičiai tremtinių, kurių svoris yra nepakankamas. Tasai reiškinys labai stabdo įkurdinimo vykdymą."

Gerai, kad susirūpino, bet gaila, kad tas patyrimas pasiektas šimtų tūkstančių tremtinių organizuotu badinimu. Tai tikrai eksperimentas en masse. Bet tą buvo galima numatyti a priori. Juk negalima žmogų maitinti, dengti ir duoti jam butą, išleidžiant į dieną tik 24—35 amerikoniškus centus. Bet už tat kokia taupymo politika.

PCIRO tarptautiniam personalui (jo yra apie 1700) išlaikyti išleidžiama apie 8 000 000 dolerių, o tremtinių maitinimo pozicijoje (tai tik dabar aiškėja) padaryta sutaupų daug milijonų dolerių.

Tremtinių atstovai, kurie turėjo galimumą stebėti PCIRO konferenciją, savo memorandume, įteiktame tuo reikalu PCIRO pareiškė: „Vokiečiai kovoje dėl pagerinimo maisto turi svarbią

priemonę — jie gali paskelbti streiką ir tuo būdu atkreipti atitinkamų institucijų dėmesį. Tremtiniai gali tik kentėti ir pardavinėti savo paskutinius daiktus, kad įsigytų sau ir savo šeimoms šiokį tokį maisto priedą prie gaunamų bado normų."

PCIRO dar vykdo repatriaciją. Bet repatrijuojančių skaičius vis mažėja. Ypatingai tas mažėjimas ryškus paskutiniais mėnesiais. Tas reiškinys aiškinamas žiemos šalčiais, transporto trūkumu ir pasunkėjusiais formalumais, kurie kilo iš SSSR pusės dėl tarpsąjunginio ginčo Berlyne. Didelė reikšmė teikiama tarptautinei politinei situacijai, kuri labai veikia tremtinių nusistatymą. Vykdomasis Sekretorius pabrėžė, kad jis netiki į platesnio masto repatriaciją, o tremtinių motyvus, kuriais jie grindžia savo nusistatymą, jis laiko rimtais ir patesinamais. Nežiūrint to, IRO yra nusistačiusi ir toliau skatinti repatriaciją, duodama kiekvienam išvykstančiam po vieną CARE pakietą.

Pagal IRO statistiką laikotarpyje nuo 1947. 7. 1 — iki 1948. 2. 29 repatriavo:

1. Lietuvių	387
2. Estų	142
3. Latvių	1 364
4. Jugoslavų	4 734
5. Lenkų	30 569

IRO praneša, kad 70% repatriavusių buvo atrinktini (eligibles) ir turėjo teisę į jos visokeriopą globą. IRO pastangomis sutvarkytas tremtiniams informacijų apie jų kilmės kraštus tiekimas. Jos gali būti tik ekonominiais, socialiniais, religniais, bet ne politiniais klausimais.

Tremtinių įkurdinimo reikalais IRO pateikia tokias statistines žinias:

Tremtiniai išvykę individualios emigracjos būdu (1947. 7. 1.—1948. 2. 21)

Rytinė Afrika	2
Alžyras	3
Argentina	837
Australija	767
Brazilija	244
Čili	231
Kolumbija	90
U.S.A.	12 203
Maroko	323
Naujoji Zelandija	12
Palestina	2 078
Paragvajus	633
Olandija	77
Dominikonų Resp.	56
D. Britanija	752
Švedija	868
Pietų Afrika	109
Uragvajus	228
Venecuela	534
Viso	29 128

Tremtiniai, išvykę pagal „didžiojo įkurdinimo" planą (1947. 7. 1.—1948. 2. 21)

Argentina	4 338	
Australija	1 709	
Belgija (į angl. kas.)	16 788	
Brazilija	2 265	
Kanada:	11 416	
1) runkelininkai	59	
2) miško darbams	4 024	
3) geležinkelininkai	127	
4) namų tarnai	1 769	
5) liejikai	64	
6) angliakasiai	513	
7) našlaičiai	189	
8) statybininkai	155	
9) siuvėjai	1 237	
10) metalurgininkai	142	
11) tekstilininkai	101	
12) tolimi giminės	85	planas „P"
13) artimi giminės	2871	
Prancūzija	8 296	planas „įkurd. metro-
Maroko	378	[polijoje"
Palestina	3 108	planas „Didysos Tau-
Paragvajus	860	[tinis"
Olandija	3 166	
Peru	621	
D. Britanija	31 703	Westward Ho, Pale
Švedija	219	[Jump
Tunisas	113	
Venecuela	2 712	
Viso	96 102	

Statistika rodo, kad individualinis įkurdinimas vyksta plačiu mastu. Jis sudaro apie 30% įkurdinimo „en grand". Lietuviai individualiniu įkurdinimu naudojasi labai šykščiai. Vidutiniai per mėnesį IRO įkurdina apie 15 655 tremtinius.

Įkurdinimui perspektyvos yra. JAV pagal bilių priima 205 000, Brazilija pagal pasirašytą su IRO sutartį priima nesibotą tremtinių skaičių, Guatemala sutinka priimti 50 000 tremtinių, Venecuela sutinka priimti 50 000 tremtinių, Kanada žada priimti po 5000 kas mėnesį, Australija jau yra pasirašiusi sutartį priimti po 1000 asmenų į mėnesį. Ji principe sutinka tą skaičių žymiai padidinti, bet techniškas tremtinių pergabenimas į Australiją vyksta labai sunkiai. Britanija ir toliau vykdys plačiu mastu tremtinių priėmimą (pav. 1948 m. kovo mėn. ji priėmė 5 797 asmenis).

Yra ir kitų kraštų, kuriuose norima mažesniais kiekiais įkurdinti tremtinius (Prancūzija, Gvijana, Britų Hondūras ir kit.)

Tad teoretiškai tremtinių įkurdinimo problema yra išspręsta, tik vykdymo tempą reikia žymiai pagreitinti.

PCIRO numatyti tremtinių įkurdinimui kraštai neprieštarauja ir mūsų vadovaujančių veiksnių nusistatymui. Jei į JAV pagal priimtą bilių pavyks lietuvių didesniam skaičiui pakliūti, jei Kanada ir D. Britanija nesumažins įsileidžiamų tremtinių skeičiaus, tai lietuviai tremtiniai didžiumoje pateks į tas tris valstybes.

Šioje konferencijoje buvo daug laiko pašvęsta svarstymui, kaip tremtinių įkurdinimą paspartinti. Tuo tikslu numatoma kartotinai atakuoti visų kraštų vyriausybes. Vykdomajam Sekretoriui pavesta rūpintis, kad būtų sušvelnintos techniškos emigracijos sąlygos ir griežti mediciniai nuostatai, kad būtų bojamas šeiminės emigracijos principas, kad būtų organizuojamos sveikatos ir globos įstaigos padėti tremtiniams

įsikurti naujose sąlygose, kad būtų raginamos vyriausybės priimti ir tuos, kurie visiškai neatitinka minimalnius sveikatos reikalavmus.

PCIRO jau įsitikino, kad iki šiol praktikuota išrovimo emigracija (viengungių rekrutavimas, šeimų skaldymas, žiaurūs medicininiai reikalavimai) ne tik neišspręs tremtinių problemos, bet ją nepaprastai sukomplikuos. Tuo keliu einat, paliks, jei ne šimtai, tai dešimtys tūkstančių žmonių, kuriais nė viena šalis nenorės sau užsikrauti ilgametės ir sunkios naštos.

Lietuviai iš savo pusės įteikė T. R. Kryžiui pro memoria ir prašė padaryti į IRO ir atitinkamas vyriausybes demaršus, kad tremtinių įkurdinimas būtų vykdomas nesuskaldytų šeimų principu, kad išskirtos šeimos būtų kiek galima greičiau sujungtos ir kad eventualaus karo atveju T. R. Kryžius perimtų tas šeimas savo globon.

Naujos valiutos Vokietijoje įvedimo laukiant, buvo įteikta pro memoria, kuros rezoliutyvinė dalis yra tokia: 1) leisti kiekvienam baltiečiui iškeisti al pari 2000 senų markių į naują valiutą, o kiekvienai šeimai iš trijų ir daugiau asmenų tokomis pat salygomis pakeisti 6000 markių, 2) pakeisti tokiomis pat sąlygomis be jokio apribojimo į naują valiutą tautinių, šalpos, sporto ir švietimo organizacijų turimus fondus, 3) sudaryti galimumus išvykstantiems tremtiniams pakeisti jų turiams naujas markes, gautas pakeičiant senasias, į valiutą tų kraštų, į kuriuos išvyksta tremtinis.

Šių observacijų apžvalgą baigiant, lieka pastebėti, kad mes lietuviai esame antro eksodo išvakarėse. Jo pagrindinė kryptis į vakarus. Mums teks vykti Kolumbo keliais. Matomai, kad tai yra istorinė būtinybė Exode éternel — amžinas ekzodas — dar nesibaigė. Šv. Marija ir šv. Juozapas, gelbėdami Kūdikėlį Kristų nuo Erodo budelių, pasileido per dykumas į slaptingąjį Egiptą. Tas amžinojo ekzodo simbolis buvo sėkmingas.

Mūsų tremtiniai, mūsų kovojančios ir kenčiančios tautos dalis irgi yra priversti, gelbėdami savo asmens laisvę, savo demokratiškus įsitikinimus ir gyvybę, trauktis nuo moderniškųjų erodų. Tas žygis yra vienas iš tragiškiausių jau taip tragiškoje mūsų tautos įstorijoje. Mūsų išsilaikymas, jei ne kaip kompaktinio, tai individualiniotautino vieneto, žymiausia ir lemiančia dalimi priklauso nuo mūsų pačių. Mūsų tautos individualinėje ir istorinėje pasąmonėje yra pakankamai paslėptų savybių, kurios įgalina tikėti į ją. Tuo tikėjimu turime degti visi. Jis gal kiek apsunkins mūsų įsikurdinimą kitur, bet jis mus išgelbės ir sugražins į laisvąją mūsų tėvynę. Savo gimtosios žemės ilgesys, savos tautos meilė mus kankins, bet tos kančios mus skaidrins, mus taurins ir bus kelrodinė žvaigždė per vandenynus, per kontinentus į mūsų mylimą Lietuvą.

IŠ LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SUVAŽIAVIMO

Didelis būrys lietuvių krikščionių demokratų veikėjų, esančių tremtyje Vokietijoje, 1948 m balandžio mėn. 20—21 d. susirinko Fellbache aptarti savo reikalų, kuriuos tremties sąlygos jiems stato ir kurie tremties sąlygose yra galimi. Svarbiausias ir pagrindinis suvažiavimo klausimas buvo Lietuvos laisvinimo reikalai. Šalia šio pagrindinio klausimo buvo diskutuojama ir ieškomi keliai, kaip krikščioniškosios demokratijos principus sėkmingai įgyvendinti lietuvių tautoje ir Lietuvos valstybėje. Lietuviai krikščionys demokratai paaukoję visą, kas tik buvo galima, Lietuvos nepriklausomybės atgavimui po pirmojo pasaulinio karo, visą savo protą, pastangas ir širdį atidavę nepriklausomos Lietuvos tvarkymo darbams, nė kiek nesumažėjusiu ryžtingumu ir pasišventimu dalyvauja pirmose gretose visos tautos vedamoje kovoje už Lietuvos suvereninių teisių vykdymo atstatymą dabar.

Suvažiavimo dalyviai atydžiai išklausė M. Krupavičiaus pranešimą apie krikščionių demokratų reikalus ir apie jų santykius su kitomis partijomis bei politinėmis grupėmis. Taip pat išklausė pranešimus Lietuvos išlaisvinimo reikalais, jaunimo auklėjimo klausimu, apie liet. krikščionių demokratų artimiausius uždavinius, apie tremtinių būklę ir negeroves ir eilę kitų pranešimų.

Gausiose ir gyvose diskusijose visiškai pritarta lietuvių krikščionių demokratų linijai Lietuvos išlaisvinimo darbe. Taip pat šiose diskusijose buvo ryškiai užakcentuotas lietuvių katalikų vieningumo reikalas politiniame veikime. Beveik visi diskusijų dalyviai sustojo ties Lietuvių Frontu, bebandančiu reikštis aideologinėmis tendencijomis politinėje veikloje. Didelė dalis kalbėtojų konstatavo Lietuvių Fronto tendencijas kaip priešingas Bažnyčios mokslui ir kvalifikavo kaip pavojingas ir klaidingas.

Visų pranešimų ir diskusijų išvados buvo suformuluotos į atitinkamas rezoliucijas, kurių svarbesnes pateikiame atskirai. Taip pat duodame atskirai M. Krupavičiaus ir Dr. D. Jasaičio pranešimų šantraukas.

Baigiant suvažiavimą M. Krupavičius palinkėjo visiems grįžti į tėvynę tiesiais keliais, pagausinti savųjų eiles ir kitą kartą katalikams susirinkti vieningiems.

M. KRUPAVIČIAUS PRANEŠIMAS

„Partijos suvažiavimų šaukimas“, pradėjo, jis savo pranešimą, „rodo ne tik partijos reikalus esant gyvus, bet ir mūsų tvirtą tikėjimą Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės atgavimu. Tuo savo tikėjimu turime bazuoti visą savo gyvenimą tremtyje visur, kur bebūtume: Vokietijoje, Kanadoje, Amerikoje ar pakeliui į Lietuvą ar kur kitur. Lietuvos nepriklausomybės atgavimas čia žemėje kiekvienam krikščioniui demokratui — aukščiausias tikslas ir uždavinys. Su juo privalome derinti visą savo gyvenimą ir aspiracijas. Iškrypimas iš šio dėsnio ir kaip pilietį, o dar svarbiau, kaipo krikščionį demokratą daro men-

kavarčiu, sulaužytu partijos nariu, kuris pateisinimo niekur neras. Krikščionys demokratai visur ir visą savo gyvenimą buvo veiksmingi idealistai, patriotai, tokie jie privalo pasilikti. Ką nugalės savimeilė ir savas interesas taps aukštesnis už krikščioniškai demokratinį idealą, geriau būtų, kad jis nešiltų mūs pastogėje, nes sau naudos, o mums garbės nepadarys tokiu savo nusiteikimu. Jiems mūsų draugijoje neprivalo būti vietos. Partijos jėgą sudaro ne narių skaičius, bet jų padorumas, ideališkumas ir mokėjimas pasiaukoti. Beatodairinis įsikinkymas į mamonos vežimėlį — pirmas veiksnys, kuris privalo išvesti išklydusį brolį iš mūsų šeimos. Mamonizmas ir idealizmas — du dalykai nesuderinami. Yra, suprantama, ir daugiau tokių išskiriamų ir nesuderinamų veiksnių, apie kuriuos čia nekalbėsiu. Aš tvirtai tikiu, kad mūsų lietuviškoji krikščioniškoji demokratija savo idealizmu ir savo pasiaukojimu tėvynės idealams ir dabar suvaidins tokį pat vaidmenį, kokį suvaidino, kovojant už pirmąją nepriklausomybę ir tvarkant nepriklausomą tėvynę."

Apžvelgęs krikščionių demokratų veiklą tremtyje išlaisvinimo darbe, pažymėjęs pasitaikančius nesklandumus savųjų tarpe, M. Krupavičius palietė tarpgrupinius santykius VLIKe: „Krikščionys demokratai tarpgrupinius santykius normuoja garbe ir reikalu. Būdami savo charakteriu, kaip katalikai, tolerantingi, pagerbiam kitų nuomones ir surandam bendrame darbe visiems vietos. Darbo yra tiek ir tokio svarbaus ir atsakingo, kad darbininkų niekad nebus perdaug. Kad tik tų darbininkų nūdienis svarbiausias tikslas būtų — Lietuvos laisvinimas ir kad jų pasirinktos priemonės tam tikslui siekti būtų realios ir veiksmingos, kūrybingos, ne anarchistinės.

Konkrečiai tie santykiai yra tokie: Socialdemokratai yra rimti bendradarbiai. Jų atstovai, reikia pasakyti, yra patriotai ir demokratai... Liaudininkai, kaip buvę Lietuvoje, pasiliks rimtesnis bendro darbo partneris. Nepaisant šios laikinosios nesutarimų būklės, mums tai turi būti rimtas apdūmojimo punktas. Neprivalome pamiršti, kad didžiausi Lietuvos atkūrimo darbai buvo atlikti, bendradarbiaujant su liaudininkais... Aš keldamas šiuos klausimus nedarau jokių pasiūlymų, bet tik pastatau vakarinio mąstymo punktu. Šiandien tie skirtumai turėtų būti neaktualūs, nes kam tik rūpi Lietuva, visi turi rasti vietos po jos vieliava. Tik tie lietuviai po ja neprvalo rasti vietos, kam Lietuva nebeegzistuoja ir kas savus asmens reikalus stato virš Lietuvos reikalų...

Tautininkai pakeitė savo talkininkus ir bendradarbius maždaug tuo metu, kai laimė pakeitė Hitlerį Čiorčiliu, t. y. kai atėjo į Vokietiją alijantai ir kai aš, išlaisvintas iš geštapo globos, galėjau atvykti į VLIKą darbo dirbti. Tuo metu santykiai su kairiaisiais buvo ypatingai įtempti. Tautininkai, metę seną bičiulystę, nors ir be jokių sutarčių ir programų prisidėjo prie mūsų katalikiškojo sparno. Tą suartėjimą aš radau, atvykęs iš Regensburgo į Würzburgą. Jo keisti nemaniau ir nemanau ir dabar.

Mums krikščionims demokratams šiandien aktualiausia ir skaudžiausia problema yra santykiai su Lietuvių Frontu. Jūk tai tie patys katalikai (bent steigėjai ir sumanytojai), tie patys ateitininkai sendraugiai, su kuriais mitom tais pačiais idealais ir su kurais tas pačias svajas svajojom. Šiandien stojom į priešingus lagerius ir kėsinamės išmėginti į kits kito kaktas savo baslius... Lietuviai katalikai susisprogdino be priešo pagelbos... Prispirtinai klausiant, kam buvo reikalinga nauja partija, autorių tvirtinama, kad krikšč. demokratų partija buvo atsilikusi, konservatyvi. Reikalinga buvo nauja pažangi partija ir tokią jie sukūrę. (Pastaruoju laiku jie stveriasi kito motyvo - būtent, kad krikšč. demokratai buvę per maža katalikiški. Red.). Keistas dalykas; buvo laikų, kai krikščionis demokratus Voldemaras pav. pravardžiuodavo bolševikų partija, kumečių partija ir vis už jų radikalizmą socialinėje srityje. Maceina gi su savo draugais mus pravardžiuoja konservatininkais, atsilikėliais ir panašiai. Kaip iš tikrųjų yra, nesunku įsitikinti. Tik reikia pavartyti 1922 m. konstituciją, darbininkų įstatymus, visus svarbesnius jų išleistus socialinius įstatymus, tik reikia susipažinti su jų programa ir tt. Ir priekaištai išnyks kaip rūkas, nes jie išpiršto išlaužti... Jų rašoma, kad „principinio skirtumo tarp mūsų nėra, bet už tai yra psichologinių, socialinių motyvų ir išvystymo skirtumų". Kas jie-nepasakyta. Jei jų ir būtų, tai ne tokios vertės, kad galima būtų katalikams skaldytis... Tėvynei ir Kristui reikėtų daugiau aukoti, negu čia paminėti motyviūkščiai. Kas jų nesugeba paaukoti, nevertas nei tėvynės, nei Kristaus. Yra tarp mūsų rimtesnis skirtumas, negu čia frontininkų nurodomas. Tai vadinamas aideologiškumas politikoje. Skirtumas doktrinalinis ir tai didelės reikšmės. Ne tik taktinis, kaip stengiasi įkalbėti Fronto vadai... Tas doktrinalinis skirtumas yra labai didelis, nes yra priešingas Bažnyčios mokslui ir yra kvalifikuojamas kaip pavojingas ir klaidingas. Frontininkų klausimas yra labai svarbus ir didelėmis pasėkomis neštus. Kokios taktikos mums laikytis su frontininkais? Kaip su suklydusiais broliais ateitininkais. Jų nepostponuot ir nesmerkti, smerkt tik jų klaidas ir tai atsargiai ir taktingai..."

Baigdamas savo pranešimą, M. Krupavičius pareiškė: „Daug metų mūsų visas lietuviškasis gyvenimas yra išstumtas iš normalių vėžių. Tas pats likimas prislėgė ir mūsų krikščioniškai demokratiškąją šeimą. Tryliką metų tautininkų šeimininkavimo, kuris mus sustūmė į pogrindinį, veikimą, dar sunkesni laikai apniko, prasidėjus karams. Tačiau krikščionys demokratai nė vienam akymirksniui savo veiklos nenutraukė. Ta veikla tik buvo mažesniame maštabe ir mažesnius sluoksnius galėjo apimti. Nebuvo galimas ir planingas partijos prieaugliaus ruošimas. Jie augo savaimingai. Paskutiniosios Nepriklausomos Lietuvos vyriausybės metu buvo sušauktas slaptas krikščionių demokratų suvažiavimas Kaune. Suvažiavo daug atstovų; tarp 200—300 žmonių. Jų tarpe senų veteranų buvo 15—20. Kiti-jaunimas-nepažįstamas, nematytas, bet jau gimnazijų mokytojai, advokatai, inžinieriai, gydytojai ir tt. Degiau

nerimu. Ką tas jaunimas pasakys? Kokia jo bus kryptis? Juk augo ir brendo, kaip Dievas davė sunkiausiose sąlygose. Prabilo ir mane maloniausiai nustebino savo sveiku galvojimu, tradiciniu krikščionių demokratų idealizmu ir radikalizmu. Voldemaro kumštis ir „samodūriškas" valdymas nei krikščioniškai demokratinės dvasios, nei idejos nepalaužė. ir nenusilpnino. Su tokiu prieaugliu galima gyventi ir sunkias kovas kovoti. Susiskaldymas kiek naujo sąmyšio ir netikrumo įnešė į mūsų bent jaunesnės kartos tarpą, bet jį išsiaiškinę pašalinsim.

Organizacijai svarbu ir vadovybė. Žmonių turime ir gabių ir mokančių aukotis. O vadovai tik tada sėkmingai dirbs savo idealui ir organizacijai, kai norės ir mokės jam visa paaukoti. Ne partijos vadovybė privalo lobt vadovaudama partija, bet jos vadovybėje privalo stiprėti ir puoštis savo darbais, nuopelnais, jėgomis ir patyrimu bei dorybėmis partija. Partija mums nėra tikslas, bet labai sėkminga priemonė į tikslą. O tikslas — Lietuva ir lietuvių tauta, krikščionybė ir demokratybė. Yra kam pasišvęsti ir pasiaukoti. Savo ilgoj istorijoj, nes jos amžius vejasi manąjį, mes turėjome labai gražių pavyzdžių. Jie neužges kaip žvaigdės danguje. Tokių susiras ir dabar. Pasirinkimas yra ne mažas. Dieve padėk!"

ARTIMIAUSIEJI MŪSŲ UŽDAVINIAI

(Dr. D. Jasaičio pranešimo santrauka)

Krikščionybė-pirmoji ir vienintėlė religija, kuri išryškino santykius ne tik žmogaus su Dievu, bet ir žmogaus su žmogumi. Krikščionybė išdildino skirtumus tarp žmonių ir tarp visuomeninių klasių. Po Kristaus susikūrusios ir įsigalėjusios įvairios socialinės ir politinės doktrinos mums krikščionims savo esmėje nieko naujo neatnešė ir neatskleidė. Čia nėra niekó nuostabaus, nes krikščionybė savo įdejomis nutiesė visiems laikams didžiausiai žmogaus dvasios ir žmonių visuomenės struktūrinei reformai bei persitvarkymui pradus.

Lygiai prieš šimtą metų Marksas savo Komunistų Manifestu įkurdė marksizmą. Jo įtakoje susikūrė didžiulė valstybė, kuri, išnaudodama kitų vakarų valstybių varžymąsi dėl hegemonijos, išėjo iš pasaulinio karo tam tikra prasme vienintėle laimėtoja. Ji, Vokietijai ir Japonijai žlugus, liko didžiausia jėga Europoje ir Azijoje. Ta valstybė neša į visus kraštus pavergimą ir mirtį. Šiandien dar nėra aišku, kuo marksistinis puolimas baigsis.

Krikščioniškosios demokratijos gimimas įvyko nepaprastai nepalankiose apystovose... Bet šiandien, penkiasdešimt metų praėjus, mes turime pagrindo tvirtinti, kad Leono XIII mestas šūkis nukrito į derlingą dirvą, nes davė puikiausius vaisius. Sunku pasakyti kaip atrodytų dabar Europa, jei krikščioniškoji demokratija nebūtų įžengusi į visuomeninį ir socialinį gyvenimą Europos, pradėjusios idejiniai dezintegruotis.

Krikščioniškosios demokratijos augimas įvairiuose kraštuose yra paralelinis komunistų partijos plėtrai. Ypatingai tą galima pasakyti apie Prancūziją, Italiją, Belgiją, Olandiją. Europos visuomenė prieš kolektyvistinį komunizmo tvaną ieško atramos krikščioniškoje demokratijoje, nes tik pastaroji sudaro kietą nugarkaulį, apie save buriantį visus žmones, kurie pasiryžę išsaugoti krikščionybės idejų išpuoselėtą kultūrą. To uždavinio negali atlikti senos liberalinės partijos, nes jos nepajėgios sėkmingai tvarkyti socialinių santykių komplekso. To negali atlikti ir įvairūs socialiniai sąjūdžiai, nes jie iki paskutiniųjų laikų negynė laisvos žmogaus asmenybės ir beveik niekur neparodė pakankamo atsparumo komunizmui, o dažnai jo buvo absorbuojami ir beveik visur talkininkavo jam vykdyti jo totalistines ir brutales tendencijas. Tik jaunatviškos krikščioniškai demokratinės partijos ir jų veiksminga mistika sugebėjo organizuoti pakankamai atsparią užtvanką prieš raudonąjį tvaną.

Krikščioniškosios demokratijos reikšmė mūsų kraštui yra pakankamai žinoma. Nėra pagrindo prileisti, kad ir išlaisvintoje Lietuvoje krikščioniškos demokratijos idejoms nebus vietos. Kiekviena ideja, nors ir tauriausia, yra tiek veiksminga, kiek ją maitina gyvo žmogaus sruvenantis kraujas. Tad sudėjus rankas tūnoti ir savo visuomeniškai valiai ir minčiai leisti prisidengti dulkių sluoksniu yra negalima. Krikščioniška demokratija yra trapus audinys. Jis reikalingas nuolatinio budėjimo ir gaivinimo.

Šiandien visai sunku nuspėti, kokį sąmonės ardymą ir pasikeitimo procesą krašte likusiai tautai inspiruos jau kelinti metai besitęsianti okupacija. Bet a priori galima prileisti, kad ji bus padariusi didelių pakeitimų. Jų dalis bus krikščioniškajai demokratijai palanki, bet dalis bus priešinga. Nežiūrint viso to, negalima palikti tik pasyviais stebėtojais ir žodiniais svarsytojais. Kad ir dabartinėse apystovose, reikia artimesnės ateities veiklos uždavinius fiksuoti ir juos išryškinti.

Vienas iš svarbiausių ir pirmiausių uždavinių yra tas, kad kiekvienas krikščioniškosios demokratijos rėmėjas privalo maksimaliai įsijungti į pavergtos tėvynės išlaisvinimo darbą. Visi iki vieno krikščioniškosios demokratijos nariai turi būti rezistencinės kovos aktingi dalyviai. Mes neprivalome iš to daryti kažkokio monopolio, nes tai šiuo laiku yra visų lietuvių pirmas ir paskutinis uždavinys, bet mes taip pat negalime leisti kitiems sudaryti sau iš to monopolį. Lietuvių krikščioniškoji demokratija visais laikais tautos laisvės gynimą statė savo veiklos priešakyje. Be jokios autoreklamos mes turime atkreipti ypatingą dėmesį į tų klausimų kompleksą. Šioje darbo srityje privalu dinamiškumas ir budrumas.

Toliau. Reikia paruošti L. K. Demokratų Partijos programą. Neabejotinai, kad jos pagrindiniai dėsniai paliks tie, kurie buvo. Tasai teigimas išplaukia iš to, kad krikščioniškosios demokratijos pradai išreikšti popiežių enciklikose ir kad partija turi išlaikyti savo politinio ir socialinio darbo tęstinumą. Bet taip pat neabejotina, kad ji turi būti pritaikinta dabarties pagrindiniams mūsų tautos reikalams apsaugoti ir vairuoti, joje turi būti kritiškai įvertinti įvykę tautos gyvenimo pasikeitimai. Ji turi būti papildyta taip pat paskutiniais Katalikų Bažnyčios tų problemų aiš-

kinimais. Ji turi ne tik atitikti dabarčiai, bet privalo numatyti bent artimiausių dešimtmečių lietuvių tautos politinio, visuomeninio ir socialinio gyvenimo raidą ir priemones jos vykdymui. Tai didelis ir atsakingas darbas.

Taip pat ypatingą dėmesį reikia atkreipti į jaunąją kartą, kad ji persiimtų krikščioniškosios demokratijos principais ir tradicijomis. Reikia įdiegti jaunuomenėje socialinių problemų ir veiklos svarbą ir reikšmingumą. Tai pasiekti galima, ruošiant socialines savaites ir organizuojant mokšleivių socialinius būrelius, kurių tikslas būtų ne tik teoretinis, bet ir praktinis: teikiant mūsų nepajėgiausių tremtinių grupėms įvairią karitatyvinę pagalbą ir kit.

Nemažiau svarbus uždavinys yra ruošti ir skelbti ideologinę literatūrą apie krikščionišką demokratiją apskritai ir apie L. K. demokratiją specifiniai. Toje srityje čia tremtyje yra didžiausia spraga. Ta literatūra buvo neperturtinga ir nepriklausomoje Lietuvoje. Jau beveik dvidešimt metų, kai mes to klausimo arba neliesdavom arba paliesdavome prabėgomis. Per tą laikotarpį susiformavo viena karta. Tad nieko stebėtino, kad dalis net mums idejiniai artimų žmonių atitolo ir bando pasišalinti iš plataus krikščioniškosios demokratijos sąjūdžio, nes nepakankamai apie ją žino arba žino iš priešo lūpų.

Dar yra viena svarbi problema, tai santykiai su kitais krikščioniškos ideologijos ir mums giminingais sąjūdžiais. Objektyvių priežasčių įkūrimui naujo krikščioniško sąjūdžio Lietuvoje nėra. Krikščioniška visuomenė per paskutinį dešimtmetį neteko didelio skaičiaus savo elito narių. Tai nėra ir greitai nebus jo pertekliaus. Lietuva savo teritorija ir savo gyventojų skaičiumi yra permaža maitinti du masinius politiniai visuomeninius sąjudžius. Reikia taip pat turėti galvoje, kad Lietuvai atsikūrus, į ją įeis naujos teritorijos, kurių gyventojai daugumoje bus nekatalikai. Tai katalikams skaldytis — reikštų save žudyti. Tai būtų nusikalstamas darbas.

Bandymas kurti tariamai nepasaulėžvalginę politiką yra nelogiškas, nerealus ir neatitinka politinės veiklos raidą. Dabar ir artimiausius dešimtmečius politiniai-visuomeniniai sąjudžiai formuojasi ir formuosis pagal pasaulėžvalginius pradus. Dabar beveik visose valstybėse (laimingą išimtį sudaro JAV ir Did. Britanija) politiniai-visuomeninių sąjudžių polius sudaro: krikščioniškoji demokratija ir komunistų partija. Net Did. Britanijoje ir JAV komunistai irgi daro didžiausias pastangas sukurti savo arba sau artimus sąjudžius. Tarpiniai arba nepakankamai aiškaus idėjinio turio sąjudžiai tirpsta, mažėja. Dabar sąjudžiai rikuojasi ir blokuojasi pagal idejini turinį. Komunistai atstovauja totalitarinį ir kolektyvinį režimą, o krikščioniškoji demokratija gina santvarką, kuri kovoja už žmogaus asmenybę ir jos laisves. Savaime suprantama, kad ekonominis, ūkinis gyvenimo sutvarkymas iki maksimumo palenkiamas laisvojo žmogaus reikalams ir gerbūviui bei jo asmenybės dvasiniam ir fiziniam klestėjimui.

Visuose kituose kraštuose krikščioniškieji sąjūdžiai eina konsolidavimosi ir koncentravimosi kryptimi. Iki šiol veikę mažesni sąjudžiai susilieja į vieningus sąjudžius. Vakarų Vokietijos krikščioniškieji sąjudžiai nesiriboja vien katalikais, bet bando apsorbuoti ir kitas krikščioniškas konfesijas.

Mes visi giliai tikime, kad tėvynės išlaisvinimo valanda artėja. Tad svarbiausius paruošiamuosius darbus ateities uždaviniams vykdyti reikia atlikti dabar, nors ir labai nepalankiose sąlygose, turint minimales priemones. Bet mes esame karo padėtyje, o karo metu galima ir reikia reikalauti daugiau negu taikos metu.

REZOLIUCIJOS

Lietuvos laisvinimo reikalai

LKDP nuo pat pirmosios Lietuvos okupacijos dienos aiškiai pasisakiusi prieš visus raudonųjų okupantų siekimus, laiko, kad iki šiai dienai užsitęsusi kova dėl Lietuvos laisvės yra visų didžiausios svarbos reikalas, kuriam turi būti pajungti visi kiti siekimai.

LKDP suvažiavimas su giliausia pagarba įvertina Lietuvoje besireiškiančią rezistanciją žūtbūtinėje kovoje dėl Lietuvos laisvės. LKDP jungia ir jungs bei derins savo išlaisvinimo pastangas su anapus geležinės uždangos likusiu tautos kamienu, tačiau ji smerkia kiekvieną pastangą, pasisavinant teisę kalbėti partizanų ir visos tautos vardu, siekti savo asmeninių ambicijų ar grupinių interesų.

LKDP suvažiavimas sveikina Amerikos lietuvių visuomenės pastangas Lietuvos išlaisvinimo darbe sujungti visai patriotiškai nusistačiusiai išeivijai apie ALT-ą.

Suvažiavimas laiko VLIKą vyriausiu lietuvių diplomatinei-politinei kovai vadovaujančiu organu ir greižtai smerkia bet kuriuos bandymus ardyti šios kovos vienybę.

LKDP siekimai

LKDP suvažiavimas, išklausęs partijos pirmininko pranešimą partijos reikalais, pasisako už krikščioniškosios demokratijos principus, nes tik jų vykdymas gali išlaisvinti žmogų, pavergtą mūsų laikų civilizacijos, tiek kraštutinės kairės, tiek ir kraštutinės dešinės naudojamom priemonėm. Partijos tradicinė linija yra pažangumas, siekiant reformuoti gyvenimą pagal krikščionybės principus. Būsimame darbe tėvynėje partija ryžtasi ieškoti naujų, laiko dvasiai tinkamų krikščioniškosios demokratijos formų ir kovoti už tokias reformas, kurios užtikrintų asmens laisvę ir kiekvieno piliečio ūkinę bei kultūrinę gerovę. Tremtyje esą partijos organai ir jos idejų vienminčiai aktingai kovoja dėl Lietuvos laisvės ir bendrųjų tremtyje esančių lietuvių interesų.

Suvažiavimas ragina visus vienminčius remti LKDP CK, kad jis galėtų sėkmingai dalyvauti bendroje kovoje dėl laisvos krikščioniškos demokratiškos Lietuvos ir vykdyti kitus savo uždavinius.

Santykiai su kitomis partijomis ir politinėmis grupėmis

Visos VLIKe atstovaujamos grupės LKDP yra laikomos lygiateisėmis ir visos turi būti įjungtos į Lietuvos laisvės atstatymo darbą. LKDP su jomis bendradarbiauja ir remia tas jų pastangas, kurios yra nukreiptos į bendrąjį tikslą ir yra naudingos kovai dėl Lietuvos laisvės.

Jaunimo auklėjimas

Suvažiavimas kviečia visus vienminčius aktingai talkininkauti jaunimui šviesti, organizuotis ir ideologiškai sąmonintis. Tam reikalui stengiamasi:

a) sudaryti jaunimui sąlygas augti, šviestis, lavintis bei auklėtis pagal žmogaus prigimties dėsnius, siekiant pilnutinio asmenybės išūgdymo tautiškai krikščioniško solidarizmo dvasioje,

b) už jaunimo ugdomąjį darbą yra atsakingos pačios ugdomosios institucijos: šeima, mokykla ir Bažnyčia. Politinių veiksnių uždavinys yra joms ugdomajame darbe deramą laisvę garantuoti bei sudaryti kitas darbo sąlygas.

Ugdomajam darbe ideologinės organizacijos visokios rūšies mokyklose yra teigiamas veiksnys. Jos turi būti griežtai atskirtos nuo politikos.

Suvažiavimas turėdamas galvoje, kad lankymas kitataučių mokyklų didžiai žaloja vaiko tautinio charakterio formavimą ir žudo jo tautinę sąmonę, griežtai smerkia tokį tėvų elgesį ten, kur yra atitinkamos lietuviškos mokyklos ir skelbia šiai ydai kovą.

Tremtinių reikalai

Tremtinių tarpe augąs abejingumas bendriesiems reikalams ir nenoras prisiimti bet kurių visuomeninių pareigų yra peiktinas. Vienminčiai raginami patys aktingai dalyvauti visuomeniniame darbe ir stengtis į jį įtraukti kiekvieną taurų lietuvį tremtinį, turintį reikiamas kvalifikacijas, nepaisant jo pažiūrų. Mūsų vienminčiai turi būti bendruose tremtinių reikaluose vienybės pionieriai ir visuomeninio darbo aktyvistai. Stengtis sudaryti stovyklose kiek galima palankesnę atmosferą visuomeniniam darbui.

Tremtinių tarpe viena iš didžiausių blogybių yra vis labiau nykstąs dorovės pajautimas, ypač neleistina tolerancija ir abejingumas konkubinatų atžvilgiu. Suvažiavimas kviečia visus tautiečius daryti pastangų, kad tremtyje sužalotos pažiūros būtų atitaisytos ir visoks nepadorumas būtų vėl visų smerkiamas, kad tokiu būdu būtų sudaryta reikiama atmosfera kovai su tais reiškiniais, kurie veda tremtyje esančios tautos dalį į fizinį ir dvasinį išsigimimą.

Visi vienminčiai įpareigojami aktingai dalyvauti tremtinių bendruomenės vedamoje kovoje su nusikaltimais, kurie žemina lietuvio vardą ir sunkina kovą dėl Lietuvos laisvės.

Lietuvių kultūros savitumo ir dvasinio pranašumo iškėlimu stengtis įsamoninti kiekvieną lietuvį, kad lietuvių tauta savo charakteriu ir savybėmis yra ypač vertinga, skirtinga nuo kitų tautų, kad yra garbė būti lietuviu ir lietuvybę ateinančioms kartoms išlaikyti.

Suvažiavimas konstatuoja, kad tautiniu atžvilgiu mišrių šeimų gausėjimas didžiai kenkia lietuvybės išlaikymui ir kviečia visus su ta negerove kovoti.

Emigracija

Lietuviai yra politiniai pabėgėliai, o ne emigrantai ir todėl tiek pasirinkdami įsikūrimo galimumus, tiek ir įsikūrę bet kuriame krašte turi atminti savo vyriausią uždavinį — kovoti dėl Lietuvos laisvės ir reikalą grįžti į tėvynę, kai tik tas bus galima. Kol grįš į savo kraštą, privalo rūpintis lietuviškų šeimų, savos kalbos ir lietuviškų papročių grynumo išlaikymu.

Suvažiavimas įpareigoja į kitus kraštus išvykstančius vienminčius palaikyti ryšį su CK ir su kitais to krašto lietuviais, ypač vienminčiais, kad mūsų bendras ryšys būtų išlaikytas kovai dėl Lietuvos laisvės ir mūsų idejoms į gyvenimą nešti.

Kiti reikalai

Suvažiavimas pritaria minčiai stoti LKDP į NEI ir kitas tarptautines organizacijas ir ginti jose ir per jas Lietuvos reikalus.

Suvažiavimas užgiria „Tėvynės Sargo“ leidimą, prašo jį toliau leisti ir kiek galima dažniau. Aktualiesiems klausimams ir informacijai leistinas CK numatytas specialus biuletenis.

Suvažiavimas nutarė pasveikinti VLIKą, Vykd. Tarybą, Vyskūpus, Sv. Sosto Delegatą, NEI, De Gasparį, Italijoje rinkimus laimėjus krikščionims demokratams, MRP, CDU, ALT ir BALF.

KNYGOS

KOMUNIZMAS IR SOCIALIZMAS

Leon Blum. **A L'Echelle Humaine.** Mermod. Lausanne

Šios knygelės autorius — Prancūzijos liaudies fronto kūrėjas, buvęs ministeris pirmininkas ir prancūzų socialistų partijos lyderis, priklauso tai socialistų vadų rūšiai, kurie domisi ne tik savąja politika ir veikimo praktika. Jo politika ir taktika yra logiškos jo tikėjimo išvados. Šiuo atžvilgiu Bliumas yra savo mokytojo Jono Jaureso vertas ir gal vienatinis mokinys. Jauresas buvo ne tik „Socializmo Istorijos" autorius, bet ir vienas svarbiausiųjų jo kūrėjų. Kaipo Jaureso mokinys, Bliumas pirmu kartu, turėdamas nedaugiau 20 metų amžiaus, apie XIX amžiaus pabaigą pasireiškė didžiulėj politinėj arenoj — garsiojoj Dreyfuso byloj. Riomo gi byloj Bliumas turėjo apie 70 metų. Pirmoj ir antrojoj byloj jis kovojo už tas pačias jam brangias tiesas, gindamas revoliucijos dėsnius, pažangą ir humanizmą nuo reakcijos. Viena ir kita byla lietė nė tik siaurai partinius reikalus ir klasių interesus. Tam tikra prasme jos lietė ir visą Prancūziją.

Tas pusamžis, kuris skyrė vieną bylą nuo kitos, Bliumo buvo užpildytas nuolatine, intensyvia kova už socializmą. Riomo byloj Bliumas visai teisingai galėjo pasakyti: „Niekad valdžios nesiekiau. Jai išvengti tiek esu padėjęs pastangų, kiek kiti padeda jai laimėti." Bliumo vestoji politika, tiek socialistų vado, tiek prancūzų vyriausybės vaidmeny, visuomet ne tik grynai prancūzų, bet ir visos žmonijos interesus turėjo prieš akis, su aiškia ir neginčijama tendencija, viena ir kita sumarksinti ir nutiesti kelius socializmo triumfui pasauly.

Bliumo socializmas yra visuomet humanistinis. Jis nėra ta abstrakcija, prie kurios privedė socializmą „suprastintas" marksizmas, ar, teisingiau kalbant, prie kurio jį privedė marksistai, subordinuodami socializmą politikai ir valstybei. Žmogus ir žmonija Bliumui nėra įrankiai socializmui realizuoti ar sukurti, bet yra tikslas ir svarbiausias socializmo ir socialistinės veiklos subjektas. Bliumas tvirtina, kad darbininkų sąjūdyje socializmas ir komunizmas yra „dvi griežtai priešingos teorijos ir praktikos formos". Jis kietai laikosi Jaureso principo, kad visos žmonijos universalinė idėja turi būti civilizacijos pažangos pagrindu.

Leninizmas — stalinizmas neigia dvasinių vertybių vaidmenį žmonijos išsivystyme ir visą jos išsivystymo procesą suveda į šią formulę — „buitis aptaria sąmonę". Bliumas užima skirtingą poziciją. Jis tvirtina, kad socializmas ragina ar „veda į religingumą (Lebonne savo „Socializmo psichologijoj" jau senai tvirtino, kas socializmas esąs religija, tik, suprantama, be Dievo) ir sugeba patenkinti jos reikalavimus, kadangi moko išminties ir dorybių, pratina sąžinę prie skrupulų, moko surasti viršindividualiniuose idealuose tikslą ir atlyginimą už asmeninius veiksmus, pagaliau dėl to, kad tokia socializmo forma duoda žmogui sugebėjimų pasišvęsti ir yra panaši į tikėjimą".

„Socializmo tikslas, rašo Bliumas, yra sukurti universalinę visuomenę, paremtą vienokiu visiems visuose kraštuose teisingumu ir vienokia visiems tarp visų tautų taika. Tam tikslui pasiekti reikalinga imtis daugelio priemonių, bet nei vienas to didžiojo vardo vertas socialistas niekad negalvojo, kad to tikslo galima būtų pasiekti be tobulinimosi, be vieneto-individo pagilinimo ir praturtinimo, be nuolatinio drausmės stiprinimo ir pasišventimo. Socializmas niekad neneigė moralinių vertybių, nei dvasios vertybių, niekad nebuvo atmetęs ir paneigęs dorybės ir garbės vertės, tik visam tam jis davė kitokios reikšmės."

Bliumas, išeidamas iš tokios pažiūros, pagrindiniai peržvelgia prieš karinės Prancūzijos politiką, ieškodamas jos palūžimo priežasčių. Jis prieina išvados, kad tos blogybės šaltinis esąs buržuazijos moralinis supuvimą, kad buržuazija praradusi likučius savo moralinės jėgos, kuri labai reikalinga būtinam pasišventimui tautos reikalams. Bet Bliumas, tai konstatavęs, nė pusiau lūpų neužsimena, kad socializmas su savo materializmu, su savo klasių kova ir nenumaldoma kova su visa tuo, kas yra krikščioniška, tomis puvėsių bakterijomis užkrėtė ne tik buržuaziją, bet visą savo socialistinę visuomenę, ir kad moraliai supuvus lygiame laipsnyje kalbamu laikotarpiu buvo jau ne tik bedieviškoji buržuazija bet ir tie, kuriuos socialistai laikė savo globoj. Jis, kalbėdamas apie reikalą stiprinti prancūzų tautoje dorovę, pasišventimą, teisingumą ir kitas dorybes, kurias savo mokslo pagrindan deda Katalikų Bažnyčia ir kurios apsaugoja visuomenę nuo moralinio supuvimo ir tokių katastrofų, prie kurių priėjo prancūzų visuomenė neprisimena, kad tas dorybes didele dalimi socialistų agitacijos dėka praradusi, ir nedrįsta ar nenori logiškų išvadų daryti ligi galo, neprisimena apie reikalą liautis kovoti su Katalikų Bažnyčios skelbiamąja morale ir jos skelbėja pačia Bažnyčia, bet tik iškilmingai pareiškia, kad socializmas turįs skelbti dorybes, tarp kitko, pasisavintas iš katalikų mokslo ir duoti joms kitą, naują reikšmę. Kokia ta reikšmė, autorius nutyli, nutyli taip pat ir apie jų turinį. Jei tad Bliumas ir daro tam tikrą posukį ar reformą socializmo gyvenime, tai tos reformos nedaveda ligi reikiamo galo, palieka jį skendėti rūkuose, kiekvienam daryti tokias išvadas, kokias jis sugebės padaryti, vadinasi, sustoja pusiaukelėj ir galutinam rezultate nieko nepadaro ir nieko nepasiekia. Kad taip yra, parodo ir tas faktas, kad jo knyga nepadarė jokios įtakos į jo paties par-

tiją. Išsigydyti iš moralinio supuvimo Bliumas siūlo moralinę revoliuciją, kuri galinti pakelti Prancūziją virš siaurų tautinių interesų ir pastatyti ją žmonijos plotmėj. Čia Bliumas švelniai prikiša darbininkų klasei (suprast reikia socialistinei, nes krikščioniškoji darbininkija to priekaišto nėra nusipelniusi), kad jai pritrūkę žmoniškojo idealizmo, to idealizmo apie kurį kalbėjo Jauresas, kaipo būtiną dalyką prie marksizmo ir materialistinio istorijos supratimo.

Bliumas mano, kad pagrindinis uždavinys ateičiai yra — surišti tautų teises su taika, žmogaus teises su tvarka, socialistinės gamybos ir vartojimo organizacijas su laisvės ir vienybės išsivystymu. Tik tais dėsniais atsirėmus, galima laukti socialistinės demokratijos atgimimo. Bliumo teigimu buržuazinės demokratijos formos atgyvenusios savo amžių ir jų vietą turi užimti naujos, kurių pagrindu turi būti visuotinieji rinkimai, išlaikymas pusiausvyros tarp įstatymų leidimo ir vykdomosios valdžios organų bei tikslus jų kompetencijų nustatymas. Be to, jis reikalauja labai toli einančios decentralizacijos.

Tos naujos demokratijos nekeičiami ir esminiai dėsniai turi būti — tautos suverenumas, tautos savivalda, tautos vykdomųjų organų kontroliavimas, kiekvieno individo pilietinių ir asmeninių teisių pripažinimas ir garantavimas. Vadinasi, skelbiama tai, kas buvo pagimdyta ir gyvendinama „supuvusios“ buržuazijos. Nieko geresnio autoriaus nesurasta. Liaudies demokratija galinti būti tik visuomeninė-socialinė demokratija. Autorius yra įsitikinęs, kad karas atnešiąs demokratijai laimėjimą ir kad po karo socialinė santvarka iš pagrindų pasikeisianti. Galutiname rezultate nusistosianti visuotinė planingo ūkio sistema. Tie pasikeitimai padėsią tvirtus pagrindus socializmui išsivystyti ir laimėti. Tačiau socializmo realizacija galima yra ne tik pasiekus struktūrinių, santvarkinių, politinių ir ūkinių pakeitimų, bet pirmoj eilėj sukėlus ir pravedus moralinę revoliuciją.

Galutinam socializmo laimėjimui Bliumas stato šią būtiną sąlygą — sukurti ir suorganizuoti tarptautinę demokratiją su tarptautinės organizacijos vyriausiuoju organu viršuje. Tai tarptautinei organizacijai turi būti suteiktas aukščiausias autoritetas kitų paskirų tautų autoritetų atžvilgiu ir visos reikalingos priemonės savo sprendimams įgyvendinti. To neturint, ūkiniai ir visuomeniniai pasikeitimai viename krašte iššauks aštrius konfliktus kituose kraštuose. Tiems konfliktams išvengti galima bus įeiti arba į despotiškų autarkijų kelią „kaip yra padariusios Sovietų Rusija ir nacistinė Vokietija“, arba įsijungti į visuotinės tarptautinės ūkinės sistemos kelią. Prancūzija, Bliumo manymu, pirmąją galimybę atmetanti ir turinti padaryti visa, kad realizuotų tą antrąją.

Ir čia Bliumo nepanorėjo paklausyti socialistai. Ir šiuo klausimu Bliumo balsas nuskambėjo be atbalsio ir pritarimo. Ne tik nesukūrė naujos tarptautinės organizacijos, kuriai jis skyrė paskirų tautų interesams tvarkyti ir koordinuoti uždavinį, bet negalėjo išlaikyti ir tolygaus senojo vadinamojo Antrojo Internacionalo. Jis reikėjo likviduoti ir, vieton jo, sukurti paliatyvas, komisijos pavidalu. Sekant Prancūzijos politinės minties vystymąsi ir brendimą, dar šiandien sunku būtų visu tikrumu pasakyti apie Bliumo teigimo, būk Prancūzija atmetanti kelią į despotinę autarkiją bolševikinės Rusijos pavyzdžiu, teisingumą. Tai parodys ateitis. Jei Bliumo teigimas pasirodytų teisingas, reiktų iš visos širdies pasveikinti ir prancūzų tautą, kaipo laimėtoją, ir Bliumą, kaipo gerą diagnostiką. Tai kovai laimėti reikalinga ir iš socialistų pusės didelės pagalbos ir dar gi tokios rūšies, kuri jiems būtų labai nemaloni, nes tektų griauti tai, kas jų pačių buvo pastatyta, vadinasi — nutraukti visus be išimties ryšius su bolševikais. Praktiško bendradarbiavimo ryšiai, kad ir gerokai pavėluotai, jau nutraukti. Bet nenutraukti kiti dar stipresni ir galingesni ryšiai, būtent dvasiniai ir giminystės ryšiai. Turiu čia omenyje marksizmą su visomis jo dogmomis, kuriomis ir socializmas ir bolševizmas remia savo mokslą ir savo praktiką. Tai būtina sąlyga. Ar išdrįs tai padaryti socialistai vardan Prancūzijos ir vardan visos žmonijos gerovės ir laisvės, taip pat parodys tik ateitis.

Reikia pripažinti, kad Bliumo kalbamoji knyga dvelkia tikra ir gilia Prancūzijos meile ir nesuinteresuotu patriotizmu. Bliumo patriotizmas stiprina jo universalines, visažmoniškas ambicijas, jo tendencijas sukurti universalinei visuomeninei sistemai. „Nemanau, rašo Bliumas, kad patriotizmas būtų įsiurbtas ir ištirpdintas bendresnio ir kilnesnio charakterio prisirišimuose, kaip, pav., tikėjimas visos žmonijos solidarumu, žmonijos tarpusave meile. Tėvynės meilė yra lygiai taip pat amžina, kaip šeimos meilė, kaip gimimo vietos meilė, kaip visa kita, kas riša sielą su artimiausiais ir brangiausiais realybės reiškiniais. Esu visai įsitikinęs, kad patriotizmas ir humanizmas, arba kitais žodžiais tariant, tautinės ir visažmoniškos tėvynės meilė yra du susideriną jausmai.“

Bliumas, analizuodamas pirmuosius Hitlerio pasisekimus ir laimėjimus, prieina išvados, kad, jei Miuncheno laikotarpy vakarų demokratijos ir Sovietų Rusija būtų susiartinusios, taika būtų išsaugota. „Bet to susiartinimo vengė Stalinas. Jis susitarė su Hitleriu, o tas susitarimas padrąsino Hitlerį pulti Lenkiją. Iš čia karo pradžia. Stalinas išdavė taiką, o prancūzų komunistų partija, būdama jam ištikima, išdavė Prancūziją.“ Prancūzijos komunistų partija nesivadavo bet kuriais kitais sumetimais, nes buvo aklas Maskvos įrankis ir „aklai vykdė visus jos įsakymus, kurie buvo diktuojami eilinių Maskvos politikos reikalavimų. Tuo būdu aišku, kad prancūzų komunistų partija neturi savo vadovybės, bet ta vadovybė jai yra primesta iš pašalio. Toji primestoji vadovybė aklai klauso įsakymų ne tarptautinės organizacijos, bet svetimos valstybės, kuri visus tuos įsakymus remia savo tautiniais interesais. Tad komunistų partija yra ne tarptautinė partija, bet tautinė svetimšalių partija. Tai kapitalinis skirtumas... Darbininkų tarptautinė partija veikia įsitikinusi, kad kiekvieno krašto reikalai, jei jie yra apgalvoti pagrindinai ir parengti ilgiems laikams, negali būti atskirti nuo pagrin-

dinių ir ilgo laikotarpio kitų Europos ir net visos žmonijos reikalų. Tokia partija tarnauja Prancūzijai, tarnaudama žmonijai. Ji yra tautinė, būdama kartu tarptautinė. Ji yra tautinė dėl to, kad ji yra tarptautinė. Atvirkščiai, komunistų partija pasirodė kaipo svetimo nacionalizmo partija, kadangi remiasi dėsniu, kad kitų kraštų darbininkų reikalai priklauso išimtinai nuo vienos valstybės interesų. Ta valstybė — Sovietų Rusija. Dar kas įsidėmėtina — tie kitų kraštų darbininkų reikalai priklauso ne nuo Sovietų Rusijos idealaus ir ilgalaikio intereso, bet nuo jos dienos politinių interesų kintamų formų".

Bliumui nerimo kelia toks komunistų partijos vaidmuo, kurį ji vaidina ar gali suvaidint tarptautinės demokratijos ir socializmo kūrimo darbe. Jo manymu, yra „būtini esminiai pakitėjimai arba tų ryšių, kurie riša komunistų partiją su Sovietų Rusija arba santykių tarp Sovietų Rusijos ir Europos kraštų visumos. Reikalinga, kad komunistų partija išsivaduotų nuo subordinavimosi Sovietų Rusijai, arba, kad Sovietų Sąjunga susirištų su Europa, o gal būt reikalinga ir viena ir kita".

Bliumas netiki, kad Rusija galėtų pakeisti savo vidaus santvarkos charakterį, bet reiškia vilties, kad pagrindinai pasikeis Sovietų Rusijos santykiai su išoriniu pasauliu. Jeigu tai neįvyktų, tai, Bliumo manymu, Sovietų Rusija „išbrauks tuos didžius nuopelnus, kuriuos parodė savo didvyriškumu žmonijai ir vėl užims tą poziciją civilizuoto pasaulio atžvilgiu, kokią buvo užėmusi 1939 m. rugsėjo mėnesį, ant rytojaus po padarymo nusikalstamos klaidos, kurią reikalinga taip ištrinti, kad visai išnyktų iš atminties bet kokie jos prisiminimai".

Bolševizmo klausime Bliumas lygiai taip, kaip visai padoriai, bet nesugebėjo ar neįstengė užrašyt ligai pagydyti sėkmingai veikiančių vaistų. Komunistų partiją apibūdino gerai. Visai pagrįstai būkštauja dėl komunistų partijos vaidmens, kokį ji vaidina Prancūzijoj ir visame pasauly. Bet nepaisant to, jis neišdrįso panaikinti tų brolystės ryšių ir tų filosofinių pagrindų, kurie artimos giminystės ryšiais komunizmą riša su socializmu, t. y. materialistinio istorijos supratimo, klasių kovos ir t. t. Kol šitų dviejų partijų filosofinė giminystė pasiliks tokia, kokia ligi šiol yra, tol jas skirs ne esmės dalykai, bet tik atsitiktiniai, gal taktika, o gal tik varžybos dėl įtakos gyvenimui ar dėl valdžios, tol jie bus artimi, vieno tėvo-marksizmo pagimdyti, vaikai, tol jų nesusipratimai bus tik mažaverčiai šeimyniniai nesusipratimai, tol jie viena koja stovės bolševizmo, kita socializmo prietilty ir pagaliau tol nesiorientuos, kur baigiasi vienų ir kur prasideda kitų sritis. Visų kraštų socializmo dabartinis blaškymasis ir svyravimas tai labai ryškiai įrodo. Net Bliumo išauginti ir išauklėti socializmo vaikai, bent jų jaunasis sparnas daugiau palinkimų ir simpatijų rodo komunistams, negu savo senam vadui ir mokytojui. Šios rūšies socialistų susiskaldymas vyksta visur — Italijoj, Prancūzijoj, Vokietijoj ir kitur. Visur taip pat reiškiasi ir socialistų palinkimas daugiau bendradarbiauti su komunistais, negu su nemarksistiniais demokratais. Visur matomas tarpusavio bendradarbiavimo noras. Visa tai labai natūralu — juk artimi giminės, to paties kraujo. Ir tie reiškiniai neišnyks, kol juos riš marksizmo dogmos, ideologinė giminystė.

Autorius yra visais atžvilgiais garbingas vyras. Garbingai, nesilenkdamas galingam žmonijos priešui, pasakė apie jį tiesos žodį. Skaudu jam, matant, kad nebuvo suprastas ir įvertintas, kad jo idealizuojamas socializmas nemoka atsiriboti nuo savo raudonųjų giminių. Bet čia yra kaltės ir paties autoriaus, nes neišdrįso padaryti reikiamų išvadų ligi galo. Autorius, sustojęs pusiaukelėj, kitokių rezultatų ir negalėjo laukti.

G. T.

KRIKŠČIONYBĖ IR POLITIKA

François de la Noë, **Christianisme et Politique.** Beauchesne et ses fils, éditeurs. Paris. 192 pusl.

Tai Krikščionybės ir Civilizacijos rinkinio, redaguojamo Paryžiaus Katalikų U-to profesoriaus, P. Fernessole leidinys. Jis pasirodė knygynuose pereitų metų pradžioje.

Fr. de la Noë ne naujokas rašytojas. Pirmasis jo kūrinys „Soyons personels" skatino mus, apmąstymo forma, rimtai patyrinėti save, ar mes mokame patys galvoti, ar, gal būt, iki šiol nesame atsikratę ano lengvo, bet nelemto įpročio galvoti taip, lyg kad kiti už mus galvotų. Tai buvo filosofinės sąmonės egzaminas paviršutinai žiūrint neplatus, bet, iš tikrųjų, turįs gilų psichologinį, loginį ir moralinį pagrindimą, vertė skaitytoją rimtai apgalvoti tiekiamas mintis. Tuo metu Fr. de la Noë buvo dar jaunas vyras ir jo šis veikalas buvo tik paskaitos skaitytos tokiems pat, kaip ir jis, jauniems vyrams, Dijone, 1914 karo metais.

Dešimts-penkiolika metų vėliau, Fr. de la Noë, jau kaip subrendęs vyras, pasirodė su antru savo veikalu, visiškai skirtingu nuo pirmojo, nes tai buvo romanas apie politinius papročius: Celestin Courtebise ou la conquête du pouvoir (Celestinas Kurtebizas arba valdžios pasiekimas). Romane vaizduojama Trečiosios Respublikos parlamento atstovo — radikalo socialisto karjera: buvęs provincijos miesto savivaldybės tarėjas, paskui apygardos generalinis tarėjas, pasiunčiamas savo rinkikų paralamentan, kur, pasiekia karjeros viršūnes — tampa Jūrų ministeriu. Celestinas Kurtebizas yra puikus liudijimas, tikras dokumentas istorijai apie XIX amž. galą ir XX amž. pirmąjį trečdalį.

Antro pasaulinio karo metu Fr. de la Noë pasirodo su dviem naujais veikalais: Revive la France (Atgyk Prancūzija), kuriame, ne-

paisant visų Prancūziją ištikusių nelaimių, jis nagrinėja Prancūzijos tautinio ir dvasinio prisikėlimo sąlygas, ir antras: Signes du Destin (Likimo Ženklai), kuriame labai įspūdingai pavaizduoja, kaip, nepaisant pasaulio materijalizmo, spindi dvasia ir kaip nūdienis mokslas, drauge su de Broglie teorijomis apie tai, ką mes vadiname materija, judėjimu ir elektra, sparčiais žingsniais rutuliuojasi į alsuojančios visatos dvasinę koncepciją.

Fr. de la Noë, kaip politikos filosofo, užsibrėžtas kelias neišvengiamai turėjo subrandinti jame šios srities veikalą, kas ištikrųjų ir atsitiko. Praėjusių metų pradžioje pasirodė labai svarus ir aktualus jo veikalas Christianisme et Politique. Šiame veikale nagrinėjami krikščionybės ir politikos santykiai, vadinasi, tos problemos, kurios mūsų laikais yra labai opios ir aktualios ir kurios labai reikalingos sprendžiant klausimą, kaip sėkmingai kovoti su politinio ateizmo materijalistine ideologija.

Fr. de la Noë yra optimistas dėlto, kad visako pagrindan stato Dievo Apvaizdą. Gal užtat ir su tokiu drąsiu įsitikinimu pirmąjį savo veikalo skyrių pavadina Didžiojo amžiaus aušra. „Pažvelgęs į savo veiklos spektaklį, rašo jame, žmogus, lyg apstulpęs, akimirkai sustoja. Matant tiek griuvėsių jį apima baimė. Visa jo sugebėjimų galia ir intelektas nemokėjo užkirsti kelio visoms toms baisybėms; jis regi, kaip žmogaus veikla visaką ardo, net jį patį siekia sunaikinti... Tačiau savo naivia viltimi, kuri yra ne kas kita, kaip jo tikėjimo dukra, jis tikisi, jog jau netoli ta diena, kada ateis naujasis Atpirkimas.“ Jo tikėjimo likutis dar gali jį išgelbėti. Žmogus, pagal autorių, yra auka kaip klaidos, taip ir viešo tikėjimo išsižadėjimo-apostazijos.

Pamiršimas krikščionybės, kuri yra dvasinis realizmas ir kartu dievieškasai atsakymas į problemas, kuri pati pirmoji spiriasi prieš technikos materijalizmą, atvedė žmogų prie to, ką Bernanos, visai teisingai pavadino mašinų civilizacija. „Žmogaus valdžią pastiprinti dieviškąja valdžia, štai kame glūdi krikščionybės dovana politikai, rašo autorius. „Bet ar politika sutiks su tuo ir kada ji su tuo sutiks? Nuo šio pasirinkimo priklauso visuomenės likimas.“

Įrodęs, jog krikščionybė turi sukurti krikščioniškąją tautų šeimą, kurią ji praeity buvo sukūrusi ir nuolatos maitinusi iki atskyrimo krikščionybės nuo politikos, autorius mano, kad neužilgo toji krikščioniškoji tautų šeima vėl bus atkurta, jei tik žmonės ir tautos to panorės. Fr. de la Noë sekamuose trijuose skyriuose tiria krikščionybės santykius su viešąja morale, socialiniu teisingumu ir politine filosofija. Šie puslapiai kupini formulių, įrodančių tiesą, kupini aptarimų, keliais sakiniais sugriaunančių klaidas, kurios ilgus metus stovėjo, kaip nepaliečiamos dogmos. Štai keli autoriaus teigimai:

„Kiekvienos politinės ar socialinės sąvokos pagrindan buvo dedama tai, kad žmogus yra socialus. Tai buvo tiesa ir niekas, be retos išimties, šito neginčijo. Tikėti prigimtuoju žmogaus gerumu, o konsekvencijoje skelbti visuomenės palinkimą daryti pikta - pagrindinė klaida, kurią atmeta kaip protas, taip ir patyrimas.“

„Jei morale nėra teisės pagrindas, ir jei Dievas nėra moralės pagrindas, tai kas gi belieka realybėje, kas galėtų pateisinti pareigą? Viešoji nuomonė, paprotys, jėga, įstatymas? Iš čia suminėtų dalykų — niekas, nes kas gali būti grindžiamas teise, tas negali būti teisės pagrindas.“

Šis veikalas teturi šešiolika skyrių, bet gali būti krikščioniui piliečiui ir politikui tikras vadovėlis. Autorius jame pastato vienas prieš kitą: politinę tikrovę ir krikščioniškąjį realizmą, kuris tą tikrovę išsprendžia; konkretų, liepsnojantį politinį humanizmą, kuris yra meilė politika besiverčiantiems žmonėms, ir dirbtinį idealizmą sustingusį abstraktume; krikščionybę ir valstybės sąvoką; krikščionį ir politiką, kuriai krikščionis yra daug geriau paruoštas tos doktrinos, kurią jis savy nešioja, negu kad jis pats mano. Toliau randame kalbamam rašte šiuos sprendžiamus klausimus: kurio nusistatymo turi laikytis krikščionis politiniame gyvenime; kame glūdi krikščioniškoji politika; kokia yra klaida politika be Dievo; pareiga tikėti dieviškąja politika, t. y. tikėti Dievo Apvaizda, kuri įsikiša į žemės reikalus, galop, kokios pagalbos gali tikėtis iš krikščionybės suskaldyta ir sugriauta Europa, kad galėtų išgelbėti vakarų civilizaciją nuo žuvimo. Tai vis klausimai, kurie kartu su atsakymais į juos, sudaro šio veikalo paskutiniųjų skyrių turinį.

Priminęs Popiežiaus Pijaus XII mokslą apie piliečio teises, kurių kiekvienas pilietis privalo turėti, būtent: „pareikšti savo asmeninę nuomonę del prievolių ir aukų, kurios iš jo reikalaujamos, Fr. de la Noë priduria ši komentarą: „Ši teisė spręsti, rašo jis XI skyriuje, ne tiktai pagrindžia politinio sprendimo laisvę, bet dargi valdžios teisėtumą.“

Analizuodamas ateistinę politiką, autorius duoda šią tikrai šiurpią formulę, pateisinamą visų katastrofų, kurių dalyviais mums patiems teko būti: „Valstybės neutralumui bus teisingas atsakymas — Dievo neutralumas. Negalima įsivaizduoti, grindžiant tatai paprastu protu, kad Dievas sutiktų būti nieku, kada jo autoritetas nepripažįstamas, kada jo globos atsisakoma, o kartais net jo buvimas neigiamas. Šiurpi yra ta valanda, kada prasideda Dievo streikas.“

Toliaus seka iškalbingas kreipimasis į visas tautas sugrįžti, pagal Šv. Rašto žodį, prie Viešpaties, kuris pasmerkia ar pagydo. Krikščionybę mums atnešė Tasai, Kuris yra pasaulio Šviesa; visos politikos, kurios atsisako vaduotis ta šviesa, neišvengiamai turi vesti tautas į tamsybes. Įrodymų turime pakankamai.

Veikalas tikrai vertas ne tik paskaityti, bet ir išsiversti į lietuvių kalbą. S-a

SOCIALINE MORALE MAŠINIZMO AMŽIUJE

Joseph Wilbois, **Principes de la Morale Sociale.** Editeurs Bloud et Gay. Paris. 332 pusl.

J. Wilbois yra žurnalistas. Jis dažniausia gvildena politinius ir socialinius klausimus. Ir štai jis prisistato su Socialinės moralės veikalu, atseit, pasidaro moralistas. Tačiau tai neturi nieko stebinti. Krikščionims yra aišku, kad visam gyvenime reikia vaduotis krikščionybe. Gyvenime nėra tokių sričių, kur galima būtų veikti be krikščioniškosios moralės, arba pagal laisvai pasirinktus dėsnius. Ji privaloma visur ir kiekvienam.

Ir vis dėlto tenka konstatuoti nūdieniam gyvenime vis didesnį ir didesnį moralės pamiršimą, nuo jos nutolimą. Tas reiškinys sudaro visų mums žinomų ne gerovių šaltinį. Esama garbingų žmonių, garbingų savo asmeniniu, šeimyniniu gyvenimu. Čia jie vaduojasi krikščioniška morale. Bet kai susiduria su komercija, politika ar kita gyvenimo veiklos sritimi, moralė jiems nereikalinga. Jie čia vaduojasi praktikos principu: Biznis yra biznis, reikalas pasilieka reikalu.

Užtat J. Wilbois savo naujam veikale nesiekia duoti naują moralės traktatą, o tik primena veikalo pirmojoj daly, kad moralumas yra vienas iš esmingiausių žmogiškos prigimties atributų, drauge nusakydamas moralės pagrindus ir principinius bruožus. Autorius ypatingai rūpestingai stengiasi išskirti ir išryškinti tas svarbiąsias gaires, kurios privalėtų būti mūsų nūdienio socialinio gyvenimo įvairiausiais atsitikimais ar progomis kelrodis.

Esama moralės „visiems laikams“, bet esama, kaip autorius pastebi ir „modernios moralės“, kuri privalėtų vadovauti mūsų veiklai tokiose srityse kaip: mašinizmas, nuosavybė, darbo problemos ir t. t. Šios modernios moralės pagrindan J. Wilbois deda tris pagrindinius principus: žmogaus asmens gerbimas, žmonių bendruomenei individo pasiaukojimas, būsimųjų žmonių teisių gerbimas, kas reikia suprasti, kaip dabarties pasiaukojimą ateičiai. Autorius konstatuoja, kad jau du ar trys šimtai metų, kaip mes gyvename nuodėmėje su trimis gimtosios nuodemės pažymiais, būtent: kūno pageidimas, nepasotinamas akių troškimas ir gyvenimo išdidumas.

Anot autoriaus, visoms modernioms klaidoms pirmininkauja dvi klaidos: filosofinė, skelbianti medžiagos primatą ir praktinė — pinigo kultą. Pastatymas ekonominio ir finansinio reikalo aukščiau žmogiškojo reikalo yra mūsų laikų didžioji klaida.

Užtat, autoriaus nuomone, mūsų laikų moralės pirmutinis rūpestis turėtų būti ekonominės problemos, paskui socialinių grupių reikalai. Asmeniniai rūpesčiai, darbas, nuosavybė, pelnas, kainos, visi šie reikalai, išnagrinėti aukščiau minėtų trijų pagrindinių principų šviesoje, turėtų daug padėti kuriant harmoningesnį žmonių bendruomenės gyvenimą.

Praeinomis autorius primena kai kurias tiesas, kurios dažnai būna pamirštamos ar ignoruojamos, būtent: klaida yra manyti, kad dirbantysis yra tik t a m i r s u t v e r t a s, kad tik dirbtų; darbas teturėtų užimti tik dalį mūsų laiko, kita gi dalis mūsų laiko ir jėgų turėtų būti skirta „laisvalaikiui“, kurio metu dirbantysis galėtų prusinti savo išmonę ir ypač savo siela atsikreipti į Dieva, kad tuo būdu galėtų pasukti tikruoju savo, kaip Dievo kūrinio, paskirties keliu.

Čia keliais žodžiais tenka paminėti mašinizmo problemą. Visiems žinoma, kaip stipriai buvo kaltinama mašina, kuri pavergia žmogų, veda jį į nedarbą ir k. Žodžiu. mėginta kai kur griebtis tų pačių priemonių, kaip kad griebės audėjai, įvedus audžiamasias mašinas. Mėginta aiškintis, ar nevertėtų grįžti į amatininkų laikus. Mėginti progreso srovę, reikštų nesuprasti visiškai tikrosios problemos. Ir čia labai teisingai J. Wilbois sako: „mašinizmas yra pasinešęs pasidaryti žmonijos kūnu“. Atsižvelgiant į simbolinę šio teigimo formą, galėtume pasakyti, kad bendrasis kūnas reikalauja bendros sielos. Modernioji moralė, reiškia, gali būti grindžiama tuo f a k t u, kad neišvengiamam technikos ir darbo įrankių progresui reikalinga suteikti siela, kuri apimtų to progreso spielčius.

Mašina nesumechanina žmogaus. Priešingai, mašina atpalaidoja žmogų nuo to darbo, kuris buvo gyvulio darbu ir tuo būdu sugrąžina jį tikrajai žmonijai. Žmogaus — mašinos sąjungoje: mašina tėra ranka, o žmogus — smegenys. Reiškia, mašinizmo problema nėra techninė, bet socialinė problema; ir ji glūdi tame, kad mes neišmokome dar apvaldyti mašinos ir pavesti ją žmogaus totališkai tarnybai ir tuo būdu sugrąžinti darbui džiaugsmą.

Be abejo, tenka žiūrėti, kad reikalingoji technika neprašoktų savo paskirties — pagelbėti moralei tiek, kiek ji atleidžia žmones nuo rūpesčių, kurie vargino jų prosenelius. Gamybos ir našumo didėjimas turi būti leistas toks ir tik tiek, kiek jis padidina žmonių laisvalaikį, kurį jie gali panaudoti savo asmens ugdymui. Nėra ko graužtis dėlto, kad žmonės turi mažiau dirbti, nes darbas, kaip toks, neturi savyje aukščiausio dorovingumo.

Bet ne tik šios J. Wilbois mintys verčia skaitytoją pagalvoti. Jo statomi klausimai dėl sindikalizmo, politikos, politinių partijų ir dėl pačios valstybės yra kaip tik tie klausimai, kurie jautriai domina nūdienę viešąją nuomonę. Kurio gi moralės nusistatymo reikia laikytis, sprendžiant šiuos klausimus, kad neprasilenktume su savo sąžine?

S o c i a l i n ė s m o r a l ė s p r i n c i p ų skaitytojas gali puikiai pasinaudoti autoriaus patiektomis mintimis, nors su kai kuriomis jų ir nesutikdamas.

P.

DIDELIS ĮNAŠAS Į KRIKŠČ. DEMOKRATIJOS LITERATURĄ

Prof. G. Toniolo. **Opera Omnia.** Cité du Vatican.

Vatikane susidaręs specialus komitetas leidžia Juozo Toniolo raštų pilną rinkinį. Visas rinkinys išeis polygloto tipo tomais, t. y. 14,05x21. Pirmieji du tomai jau išleisti. Tame rinkiny tilps visi kalbamojo autoriaus raštai: išėję atskiromis knygomis ir brošiūromis, studijos, straipsniai, kalbos ir korespondencija. Tų raštų dalis yra išbarstyta po anų laikų laikraščių ir žurnalų skiltis, dalis trūnyja privačių asmenų ir viešuose bibliotekose ir archyvuose. Nemaža jo raštų nebuvo matę dar dienos šviesos. Vieni jų yra suregistruoti ir nukopijuoti, kiti dar nežinoma kur ir pas ką yra. Bet tikimasi juos surankioti minėto komiteto pastangomis. Ta aplinkybė, kad leidiny tilps visi Toniolo raštai, sudaro leidinio ypatingą vertę ir reikšmę.

J. Toniolo veikalų surinkimas ir išleidimas pilnu rinkiniu yra didelis įnašas krikščioniškosios demokratijos literatūron.

Kas yra Toniolo? Juozapas Toniolo (1845—1918), pasaulietis, politinės ir socialinės ekonomijos profesorius, dėstęs Paduvos, Modenos ir Pizos universitetuose, buvo neeilinis profesorius. Šalia didelės erudicijos, šviesaus proto ir plačių horizontų jis buvo dar nepaprastai jautrus ir didžiai veiklus praktikos vyras.

Marksizmui su jo istoriniu materijalizmu stipriai suleidus šaknis kai kuriuose darbininkijos sluoksniuose, J. Toniolo netrunka įžiūrėti jo klaidas ir daromą žalą, kurią turės patirti jai atsidavę žmonės ir visas pasaulis. Užtat su nepalaužoma energija imasi darbo, siekdamas pasitarnauti ne tik savo mielai Italijai, bet ir visai žmonijai, kurdamas krikščioniškai demokratinį sąjūdį. Toniolo priklausė prieš rerumnovariniam Apvaizdos siųstam Katalikų Bažnyčiai pagalbon garsių vyrų būriui, kuris sudarė ištikimiausią Leono XIII veiklos atsparą ir pagalbą ir kurie Leonui XIII padėjo sukurti naują amžių.

Toniolo buvo vaisingas rašytojas. Iš jo knygų paminėtosios: Toskanijos socialiniai ekonominė bendroji istorija, Politinė ekonomija ir visą eilė kitų savo vertės nenustojusių knygų. Tarp jų paminėtina Krikščioniškosios demokratijos supratimas. Jos genėzė tokia:

Pasaulio katalikų tarpe kilus ginčui del krikščioniškosios demokratijos sąvokos, popiežius Leonas XIII pavedė Tonioliui išanalizuoti ir nustatyti, kas yra krikščionišku supratimu demokratija. Jis savo darbą atliko sąžiningai. Popiežius jo darbo išvadas patvirtino. Kalbamoji knyga buvo išversta į daugelį Europos kalbų ir plačiai skaitoma ir nestebėtina kodėl: per ją kalbėjo Bažnyčios Galva. Ji ir šiandien yra gyva ir aktuali.

Bet, kaip jau minėjau, J. Toniolo nesitenkimo tik teoriniu darbu. Jis ėjo ir į praktikos gyvenimą, norėdamas įgyvendinti Bažnyčios socialinę doktriną. Tuo tikslu jis įkuria Socialinių Studijų Katalikų Sąjungą, kuri jo energijos ir sumanymo dėka, pasidaro visų socialinių ir sindikalinių sąjudžių Italijoje varomąja mašina. Taip pat jis įkuria Liaudies Sąjungą, kuri vėliau persiorganizuoja į Katalikų Sąjungą.

Milano kunigų seminarijon popiežiaus įsakymu pirmu kartu buvo įvesta krikščioniškosios demokratijos katedra ir nepaisant to, kad Toniolo buvo pasaulietis, popiežius jį paskyrė tos naujosios katedros pirmuoju profesorium. Tas Šventojo Tėvo mostas buvo ne kas kita, kaip Toniolo pareiškimas padėkos už daugeriopą katalikišką veiklą, tos veiklos aprobavimas ir pareiškimas pasitikėjimo. J. Toniolo buvo daugiau negu tik mokslininkas ir veiksmo vyras, gyvenęs tuo pačiu laikotarpiu, kaip ir jo bendradarbis palaimintasai Contardo Ferrini; jis gyveno, mastė ir veikė kaip šventasis.

P.

G.M.Z.F.O.
Visa No 2566/DV
de la Direction de l'Education Publique.
Autorisation No 2.297
de la Direction de l'Information.

Druck: Schwabenverlag AG., Stuttgart. 9. 48. 1500.

Nauji leidiniai

1. **„Tėvynės Sargas“ Nr. 1, 96 pusl., kaina 2 DM.**
2. Kard. August Hlond — **Krikščioniškieji valstybinio gyvenimo dėsniai,** vertė Gabr. Taučius, 46 pusl., kaina 1 DM.
3. M. Krupavičius — **Krikščioniškoji demokratija.**
4. **Lietuvos Krikščioniškoji demokratija,** ruošiama spaudai, redaguoja M. Krupavičius.

„Lux“ leidyklos leidiniai

1. **Naujasis Testamentas,** verte Juozapas Skvireckas, Kauno Arkivyskūpas Metropolitas, IV laida, 1947 m.
2. Dr. St. Gruodis — **Krikščioniškos dorovės mokslas,** II laida, 1947 m., kaina 0.50 DM.
3. P. Leon von Rudloff — **Trumpa pasauliečių dogmatika,** vertė Dr. M. Ražaitis, 1947 m., kaina 0.40 DM.
4. Kan. Dr. F. Bartkus — **Būk Mums Malonus,** sekmadienių bei šventadienių šv. mišios ir lietuvių katalikų dažniausiai vartojamos maldos bei giesmės, 1948 m., kaina 2.50 DM.

Kiti leidiniai

1. Tomas Žiūraitis, O. P. — **Nevystančios Rožės,** Šv. Rožančius ir Gyvenimas, antras pataisytas ir papildytas leidimas, 1948 m., kaina 0.90 DM. Rankraščio teisėmis išleido Tėvai Dominikonai.
2. Vikt. Šimaitis, **Vyturėliai Laukuos,** eilėraščių rinkinys vaikams, iliustrava P. Osmolskis, kaina 1.50 DM.

Knygos gaunamos pas stovyklų platintojus ir pas leidėjus.

1080.

Alp(LKA) 1745
1948, Nr.2/3

Kaina: 3.50 DM

90743.133